

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

ДОРОШЕНКО ОКСАНА ВІТАЛІЇВНА

УДК 811.112.2-39:821.112.2:070+004.738.5"17/19"

ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ТИПАЖ DER DEUTSCHE BÜRGER
(на матеріалі німецьких художніх творів XVIII – XX ст., преси та
інтернет-форумів)

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Д и с е р т а ц і я
на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник:
Козловський Віктор Володимирович
доктор філологічних наук, професор

Київ – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ТИПАЖУ DER DEUTSCHE BÜRGER.....	
	12
1.1. Інтерпретація поняття “особистість” у сучасній лінгвістиці	12
1.2. Лінгвокультурний типаж der deutsche Bürger з точки зору концептуалізації та категоризації	20
1.3. Смыслові параметри лінгвокультурного типажу	25
1.4. Лінгвокультурний аспект дослідження об’єкта	27
1.5. Виникнення та розвиток лінгвокультурного явища der deutsche Bürger	33
1.6. Лексикографічна інтерпретація семантики лексеми der Bürger	43
1.7. Методологія дослідження лінгвокультурного типажу der deutsche Bürger	49
Висновки до Розділу 1	57
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСОБИ ОБ’ЄКТИВАЦІЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ТИПАЖУ DER DEUTSCHE BÜRGER.....	
	59
2.1. Лексика на позначення портретних характеристик типажу як представника бюргерської спільноти	59
2.2. Інтерпретація поняття das Bürgerhaus у бюргерській спільноті.....	70
2.3. Інтерпретація поняття die Bürgerfamilie у бюргерській спільноті	75
2.4. Мовленнєвий етикет бюргерської спільноти.....	85
2.5. Ментальні характеристики лінгвокультурного типажу der deutsche Bürger	93
Висновки до Розділу 2	104
РОЗДІЛ 3. ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ОБ’ЄКТИВАЦІЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ТИПАЖУ DER DEUTSCHE BÜRGER.....	
	106

3.1. Мовні засоби вираження експресивності типажу у романі Е. Гофмана “Lebensansichten des Katers Murr” (“Життєві погляди kota Мурра”)	106
3.2. Мовні засоби об’єктивації поведінки типажу у творах Г. Манна і Г. Фаллади з урахуванням асиметричної комунікації	111
3.3. Когнітивно-семантичний аспект понять der DDR-Bürger і der BRD- Bürger	118
3.4. Інтерпретація понять der ehemalige DDR-Bürger і der ehemalige BRD-Bürger	125
3.5. Сучасна інтерпретація лінгвокультурного типажу der deutsche Bürger	150
Висновки до Розділу 3	173
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	176
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	180
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ	203
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	205
ДОДАТКИ	265

ВСТУП

Дисертацію присвячено дослідженню лінгвокультурного типуажу *der deutsche Bürger* на матеріалі німецьких художніх творів XVIII – XX ст., преси та інтернет-форумів. Робота ґрунтується на лінгвокультурологічному підході до вивчення мовних явищ з урахуванням семантико-когнітивного та лінгвопрагматичного аспектів.

Сучасна лінгвістична парадигма характеризується чітко вираженою антропоцентричною спрямованістю. Численні інтерпретації особистості у лінгвістиці, зокрема, як типізованого феномена, сприяли появі лінгвокультурного типуажу. Лінгвокультурний типаж є типізованим представником певного народу, який існує в колективній свідомості, розпізнається культурою цього народу і може належати до певної соціальної групи [75 с. 86].

Дослідженню лінгвокультурного типуажу присвячені праці зарубіжних та українських вчених, зокрема: О. Ю. Бондарчук [20], Н. М. Глушкової [38], О. О. Дмитрієвої [46-48], В. І. Карасика [72-77], О. В. Лутовінової [93], С. А. Любимової [95], Л. І. Макарової [97], М. В. Міщенко [109], Є. М. Санченко [129], М. В. Стуліної [136], Т. М. Сукаленко [137], О. А. Ярмахової [158], та ін.

Феномен *der Bürger* неодноразово ставав об'єктом дослідження різних наукових галузей. Значний доробок німецьких вчених становлять праці з літературознавства (П. Вебер [206], Н. Віхард [209], К. Віршем [210], А. Гірш [167], Г. Грау [172], П. У. Гогендаль [179], П. Міхельзен [188], Е. Шнайдер-Гандшін [194], М. Шварц [199], Б. Шпіс [198], Р. Фірхаус [202] та ін.), психології (А. Гофман [168], І. Фос [204] та ін.), культурології (К. Гельд [166], В. Кашуба [182] та ін.), політології (Ю. Габермас [178], Г. Цанг [212] та ін.), філософії (Б. Лаерзедер [185], В. Шаєр [197], Р. Фогель [203] та ін.), історії (Ф. В. Бартольд [161], Г. Генцшель [177], С. Палечек [190], А. Лінке [312] та ін.), соціології (Г.–Ф. Крумрей [309],

Й. Фішер [164], Й. Шільдт [193] та ін.), педагогіки (М. Йонах [174], Е. Лангендорф [184], М. Фукс [165] та ін.). Проте, не знайшов своє відображення у лінгвістичних наукових працях.

У контексті вищезазначеного **актуальність дослідження** зумовлена тенденцією сучасної лінгвістики до інтерпретації особистості як типізованого суб'єкта у межах певної культури та відсутністю в українській і зарубіжній лінгвістиці досліджень лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* як динамічного суб'єкта, семантика якого зазнає змін з огляду на певні історичні, часові, соціальні і культурні фактори та суб'єктивно-особистісне ставлення авторів до типу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах наукової теми “Розвиток і взаємодія мов та літератур в умовах глобалізації”, що розробляється Інститутом філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка і затверджена Міністерством освіти і науки України (код державної реєстрації 11 БФ 044-01). Тему дисертації затверджено Вченою радою Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 5 від 23 грудня 2011 року). Уточнену редакцію теми дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 3 від 27 жовтня 2015 року).

Метою роботи є дослідження семантичних і когнітивних ознак лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* та встановлення мовних засобів їх об'єктивації, що передбачає виконання низки **завдань** теоретико-методологічного та практичного характеру:

1) розкрити етимологію та розвиток семантики мовних одиниць, безпосередньо пов'язаних з ключовою лексемою-іменем *der Bürger*; встановити соціальні, історичні та культурні чинники, суб'єктивні фактори, що впливали / впливають на еволюцію змісту цього явища;

- 2) дати визначення поняття *лінгвокультурний типаж der deutsche Bürger*;
- 3) дослідити два шляхи представлення лінгвокультурного типуажу *der deutsche Bürger* – як реального представника бюргерської спільноти та як суб'єктивно-авторського варіанта реалізації у художньому / публіцистичному тексті, засобах інформації, визначити лінгвокультурну значимість цих понять;
- 4) встановити та дослідити когнітивні ознаки лінгвокультурного типуажу *der deutsche Bürger*.
- 5) визначити лінгвістичні характеристики формування образу лінгвокультурного типуажу *der deutsche Bürger*.

Об'єктом дослідження є лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger*.

Предметом – лінгвістичні характеристики, які характеризують об'єкт як соціально-історичне та культурне явище.

Матеріал дослідження складає мова німецьких художніх творів 18-го – 20-го ст., автобіографічних, моральних щоденників німецьких бюргерів, преси (*Gartenlaube, der Spiegel, die Zeit, die Tageszeitung, die Süddeutsche Zeitung, Stern, die Hannoversche Allgemeine Zeitung*), інтернет-форумів, а також мовні одиниці, дібрані з лексикографічних джерел: етимологічних, тлумачних словників, енциклопедій, опитування носіїв мови, проведеного протягом червня і липня 2014 року. Загальний обсяг матеріалу складає 14264 сторінки.

Методологічну основу дослідження становлять розроблені в лінгвістиці вихідні положення про: нерозривний взаємозв'язок мови та мислення (А. Д. Белова [8-11], Є. В. Бондаренко [16-19], В. З. Дем'янков [44], С. А. Жаботинська [61-64], О. С. Кубрякова [89; 90], А. П. Мартинюк [101-104], З. Д. Попова [116, 117], О. О. Потебня [118], О. О. Селіванова [215], Й. А. Стернін [135]); мову як засіб відображення дійсності (Ю. Д. Апресян [3], Н. Д. Арутюнова [4; 5], П. М. Донець [49],

В. М. Телія [140-142], І. С. Шевченко [152-154]); взаємозв'язок мови та культури (А. П. Бабушкін [7], Т. В. Бойко [14], С. Г. Воркачов [30-34], О. О. Дмитрієва [46-48], В. І. Карасик [72-77], В. В. Козловський [80; 81], В. А. Маслова [105], А. М. Приходько [120-123], Ю. С. Степанов [134]).

В основу дослідження покладено як загальнонаукові, так і специфічні лінгвістичні **методи дослідження**: методи *спостереження* та *опису* – для пошуку практичного матеріалу та інтерпретації прикладів; *етимологічний* – для з'ясування походження і розвитку значень ключової лексеми-репрезентанта *der Bürger*; *аналіз словникових дефініцій* – для встановлення та уточнення змістового мінімуму лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger*; метод *лексико-семантичного аналізу* – для визначення семантики мовних одиниць, виразів, речень, які об'єктивують лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger*, розкриття їх додаткових значень; метод *лексико-стилістичного аналізу* – для визначення лексико-стилістичних засобів вираження ознак типу та їх ролі у контексті висловлювання; метод *прагматичного аналізу* для дослідження особливостей комунікативної поведінки типу та його намірів; метод *суцільної вибірки* – для відбору лексем / словосполучень / речень, які об'єктивують лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger*.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що вперше: досліджується лінгвокультурне явище *der deutsche Bürger*; виокремлено ознаки цього явища та мовні засоби відображення; розкрито особливості мовленнєвої поведінки лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* у ситуаціях асиметричного спілкування; встановлено мовні критерії виокремлення його як представника бюргерської спільноти та як суб'єктивно-авторського варіанта реалізації у творі чи у засобах інформації.

Наукова новизна результатів роботи відбита у **положеннях, які виносяться на захист**:

1. Зародження поняття *Bürger* пов'язано з давньоверхньонімецьким словом *burgari* і далі, у раннє Середньовіччя, – *burgwari*. Цим словом називали жителів фортеці (*burg*), а також поселенців, що проживали поблизу укріплених єпископських церков. Слово *burgwari* змінювало основне значення: на бюргерську ідентичність (*Bürger*) став вказувати фактор діяльнісного способу життя: конкретна праця і отримання користі. Праця стає стилем життя конкретного соціального прошарку – бюргерської спільноти.

2. Образ лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* сформувався як наслідок розвитку соціальних, національно-культурних і мовних характеристик членів такої спільноти. Лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger* представлений у дослідженні як природний, динамічний, типізований, соціально і культурно-детермінований об'єкт, який зазнає трансформації через певні історичні, соціальні, часові, культурні фактори, а також суб'єктивно-оцінне ставлення авторів у художніх / публіцистичних текстах, засобах інформації.

3. Основними шляхами представлення лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger*, виокремленими на основі прямих і похідних номінацій лексеми-імені *der Bürger*, у корпусі дослідження є: представник бюргерської спільноти і суб'єктивно-авторський варіант реалізації у художньому / публіцистичному тексті, засобах інформації. Обидва поняття мають лінгвокультурну значимість. У контексті представника бюргерської спільноти вона відбивається у принципах: родини, розвитку, результативності, які взаємодоповнюють один одного; як суб'єктивно-авторський варіант реалізації у пресі лінгвокультурний типаж здебільшого активізується як соціальне явище, проте не втрачає свій лінгвокультурний потенціал.

4. Когнітивні ознаки лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* (наприклад: типовий, німецький, ототожнення типу з певним регламентом

одягу, німецькою кухнею, частиною міста, мистецтвом, типом оселі та ін.) утворюються на основі семантичної спорідненості різнорівневих мовних одиниць, які об'єктивують риси характеру, мовленнєвої поведінки або ставлення автора до лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger*.

5. Лінгвостилістичні засоби вираження ознак лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger* (порівняння, інверсія, заперечення, лексичні та синонімічні повтори, риторичні питання, алюзії та ін.) – надають типужу експресивності. Експресивність образу лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger* зумовлена інтенсивністю мовних засобів її вираження, яка додає висловлюванню емоційно-іронічного відтінку. Продуктивними засобами творення інтенсивності є оксюморон і метафорична номінація, які застосовуються для суб'єктивно-авторського ототожнення двох явищ з метою формування цілісного образу.

6. Основними лінгвістичними чинниками формування лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger* як представника бюргерської спільноти є мовленнєвий етикет та поведінка; як суб'єктивно-авторський варіант реалізації типаж є об'єктом оцінки. Емоційно-оцінне ставлення досягається шляхом застосування метафоричних номінацій, градуальної лексики, алюзії, протиставлення, заперечення, антономазії, гіперболізації, інверсії, порівняння.

Теоретичне значення дисертації полягає у тому, що вона становить внесок у: дослідження типізованих особистостей, відзначених етнокультурною і соціальною специфікою, вивчення комунікації з огляду на соціальну стратифікацію суспільства, визначення лінгвістичних чинників формування бюргерської спільноти, зокрема, лінгвокультурного типажу як об'єкта оцінки, динамічного явища, яке з плином часу набуває певних змін.

Практична цінність дисертації визначається можливістю використання її основних положень та висновків у викладанні курсів із лексикології, лінгвокраїнознавства, історії мови, перекладу, у спецкурсах із

лінгвокультурології, лінгвоконцептології, соціолінгвістики та когнітивної семантики, у науково-дослідницькій роботі студентів і аспірантів.

Апробацію результатів дисертації здійснено на міжнародних наукових конференціях: “Іноземна філологія у ХХІ столітті” (Запоріжжя, 2012 р.), “Німецько- та україномовні дискурси германістики: лінгвістичні та культурологічні перспективи” (Київ, 2012 і 2013 рр.), “Сучасна філологія: парадигми, напрямки, проблеми” (Київ, 2014 р.), на всеукраїнській науковій конференції за участю молодих учених “Філологічна наука в інформаційному суспільстві” (Київ, 2014 р.), другій всеукраїнській науково-дослідній конференції “Сучасні лінгвістичні дослідження 21-го ст.” (Житомир, 2016 р.).

Публікації: результати дослідження висвітлено у 11 одноосібних публікаціях автора, у т.ч. 7, надрукованих у фахових виданнях України, 4 статтях, надрукованих у наукових іноземних виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із висновками, загальних висновків, списку використаної літератури, списку лексикографічних джерел, джерел ілюстративного матеріалу та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 269 стор., із них 179 стор. – основного тексту. Список використаних джерел містить 351 найменування, з них 191 – іноземні джерела. Список джерел ілюстративного матеріалу складає 113 найменувань, до якого доданого перелік статей із газет та журналів, загальною кількістю 821 стаття.

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації та актуальність даного дослідження, розкрито сутність, стан наукової проблеми та її значення, визначено об’єкт та предмет дослідження, сформульовано його мету та завдання, вказано матеріал, джерела і методи дослідження, визначено наукову новизну, теоретичне значення і практичну цінність роботи, зазначено апробацію результатів дослідження.

У **Розділі 1** “Теоретичні та методологічні основи дослідження лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger*” подано теоретичні

положення роботи, проведено огляд наявних у лінгвістиці тенденцій щодо підходів до інтерпретації лінгвокультурного типажу, встановлено етимологію лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger*, його поняттєві характеристики, з'ясовано методологію його інтерпретації.

У **Розділі 2 “Лексико-семантичні засоби об’єктивації лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger*”** розглянуто лексико-семантичні особливості лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger* як представника бюргерської спільноти; з’ясовано основні лінгвістичні чинники формування бюргерської спільноти.

Розділ 3 “Лінгвостилістичні засоби об’єктивації” лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger*” присвячений дослідженню лінгвостилістичних засобів актуалізації рис характеру / мовленнєвої поведінки лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger*, зумовлених історичними, часовими, соціальними і культурними факторами, а також суб’єктивно-оцінним ставленням авторів у художньому / публіцистичному тексті, засобах інформації.

У **загальних висновках** наведено результати проведеного дослідження, сформульовано основні висновки та перспективи наукових пошуків.

У **Додатку А** відображено семний склад лексеми *der Bürger*. У **Додатку Б** – діаграми репрезентативності лексем, семантика яких відбиває сучасний типаж *der deutsche Bürger*.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ТИПАЖУ DER DEUTSCHE BÜRGER

Багатогранність інтерпретації особистості у лінгвістиці як індивідуального чи соціального феномена сприяла появі лінгвокультурного типажу. Лінгвокультурний типаж є типізованим представником певного народу, який існує у колективній свідомості, розпізнається культурою цього народу і може належати до певної соціальної групи [75, с. 86]. Завдання даного розділу полягає в огляді наявних у лінгвістиці тенденцій щодо підходів до інтерпретації лінгвокультурного типажу, інтерпретації поняття “лінгвокультурний типаж” шляхом зіставлення його з іншими суміжними поняттями (роль, стереотип, ампула, імідж, персонаж, мовний портрет), встановленні етимології лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger*, з’ясуванні методології його дослідження.

1.1. Інтерпретація поняття “особистість” у сучасній лінгвістиці

Лінгвістичні наукові дослідження на сучасному етапі характеризуються тенденцією до розгляду мовних явищ із позицій антропоцентризму: вивчення мови у взаємозв’язку з людиною, її мисленням, культурою. Нова парадигма, на думку Ю. С. Степанова, є результатом еволюції теоретичних поглядів у лінгвістичній науці [134, с. 12].

Традиційно розрізняють три наукові лінгвістичні парадигми: порівняльно-історичну (19 ст), системно-структурну (поч. 20-ого – кінець 20-го ст.), антропоцентричну (починаючи з кінця 20-ого ст.). Основою перших двох підходів є слово як складовий елемент мовної системи. Мова сама визначає найбільш істотні властивості власних одиниць. Таке розуміння мови

“в собі і для себе” передбачало закритість мовної системи, її іманентність і вимагало відмежування мови від людини, культури, суспільства. На думку Ю. К. Волошина, лінгвісти довгий час вивчали “людину, яка мовчить” [29, с. 20].

Наприкінці 20-го ст. системно-структурний підхід зазнає кризи, що приводить лінгвістів до антропоцентризму, до дослідження “людини, яка говорить” [29, с. 20]. Мова вже більше не розглядається “в самій собі”, а стає “частиною людини”, її конструктивною властивістю. Увага дослідників спрямовується на “людину в мові і мову в людині” [105, с. 7]. На зміну системно-структурної (статистичної) парадигми приходять функціональна, когнітивна, антропоцентрична і динамічна парадигма. Ще у 19 ст. В. фон Гумбольдт зазначав: “Мова характеризується принципом антропоцентричності, вона призначена для людини, і вся категоризація об’єктів і явищ зовнішнього світу спрямована на людину” [41, с. 249].

Розгляд мовних явищ під антропоцентричним кутом зору зумовив появу нових лінгвістичних праць, автори яких (Н. Д. Арутюнова [4; 5], А. Д. Белова [8-11], В. Б. Бурбело [22], А. Вежбицька [24; 25], І. О. Голубовська [40], С. Г. Воркачов [30-34], О. О. Дмитрієва [46-48], В. І. Карасик [72-77], В. В. Козловський [80; 81], А. М. Приходько [120-123], Ю. С. Степанов [134], В. М. Телія [140-142], О. С. Яковлєва [157] та ін.) намагаються виявити проблеми взаємодії когнітивного та комунікативного компонентів мовленнєво-розумової діяльності, простежити глибинні мовні категорії характеру пізнання та сприйняття світу, які фактично належать до сфери позасвідомого, реконструювати мовну етнічну свідомість, визначити взаємовплив мови та культури.

Новими напрямками даної парадигми стають когнітивна лінгвістика та лінгвокультурологія. Дослідники присвячують праці як вивченню проблем мовної свідомості в цілому, так і дослідженню самого суб’єкта діяльності – людини як індивідуальної чи типізованої особистості / лінгвокультурний

типаж.

Феномен лінгвокультурного типу пов'язаний з інтерпретацією особистості у процесі дослідження. Розглянемо основні концепції лінгвістичних досліджень особистості.

Існування людини у мові вперше стає предметом наукового дослідження у працях Б. де Куртене та В. В. Виноградова. Б. де Куртене стверджував про необхідність розгляду людини, її мови з урахуванням соціальних умов сучасності. Мова, зазначав він, можлива лише у суспільстві, де вона відбиває психічний і соціальний аспект людства [28, с. 57]. В. В. Виноградов, вивчаючи роль особистості автора художнього твору, досить близько підійшов до поняття особистості у мові. У міркуваннях про роль особистості автора, він пише: "...якщо підійматися від зовнішніх граматичних форм мови до більш внутрішніх (ідеологічних), до більш складних конструктивних форм слів і їх поєднань; якщо визнати, що не лише елементи мови, але й композиційні прийоми їх поєднань, пов'язані з особливостями словесного мислення, є істотними передумовами мовних об'єднань, то структура літературної мови виявляється у більш складному вигляді, ніж система мовних співвідношень Соссюра... А особа, що входить у різні суб'єктні сфери, включаючи їх у власну себе, поєднує ці сфери в особливу структуру. У об'єктивному плані все сказане можна перенести і на *parole* (мовлення) як сферу творчого розкриття мовної особистості [27, с. 62]". Автор наголошував на значенні художніх творів для дослідження мовної особистості як представника певної соціальної групи у значимий період його життя (конкретний прояв соціокультурного впливу на нього [26, с. 57]). Аналіз мовленнєвої поведінки відбиває, на думку автора, соціально-побутові мовні розшарування (появу діалектів, жаргонів, витіснення літературної мови) [26, с. 57].

Термін "мовна особистість" вперше знайшов своє відображення у лінгводидактичному підході 1984 року у докторській дисертації відомого

психолінгвіста Г. І. Богіна “Концепція мовної особистості” [13, с. 1-2]. У вступі до автореферату йде мова про те, що “крім В. В. Виноградова, (який відкрив категорію образу автора у творі), робота не має прямих попередників [13, с. 2].”

Г. І. Богін розглядає людину, “з точки зору її готовності здійснювати та приймати мовленнєві вчинки [13, с. 3]”. Він заклав основи розуміння поняття “мовна особистість”.

Початок розробки теорії мовної особистості у лінгводидактичному руслі пов’язаний з ім’ям її засновника – Ю. М. Караулова. Він одним із перших звернув увагу на феномен людини в мові і розпочав методичку дослідження семантичних та прагматичних характеристик мовної особистості з урахуванням її комунікативної поведінки. Він наголошував на важливості дослідження мовної особистості з урахуванням історичного розвитку етносу, залежності спілкування від психічної сфери та ін. [125 с. 54].

Під мовною особистістю розуміють сукупність здібностей і характеристик людини (індивіда), що зумовлюють створення і сприйняття нею породження мовлення (текстів), які розрізняються наступним чином: а) ступенем структурно-мовної складності; б) глибиною і точністю відображення дійсності; в) цільовою спрямованістю [78, с. 245]. Структура мовної особистості представлена у вигляді трьох рівнів: 1) вербально-семантичний рівень (лексикон мовної особистості), дослідження якого передбачає аналіз слів, словосполучень і речень, що використовує певна мовна особистість; 2) когнітивний рівень (тезаурус мовної особистості), представлений у вигляді своєрідної мовної картини світу, що відтворюється в мові частотністю вживання тих чи інших мовних зворотів, різних формулювань, так званих “живих” слів, що вирізняють певну індивідуальну мовну особистість або той чи інший тип мовних особистостей з-поміж інших; 3) прагматичний рівень, що складає систему мотивів, установок,

намірів, потреб в процесі власне комунікації та безпосередньої реалізації мовної особистості у комунікативному акті [78, с. 38].

Отже, мовна особистість – будь-який індивідуум, який говорить певною мовою та усвідомлює себе.

Методика Ю. Н. Караулова дала сьогодні можливість розглядати мовну особистість як індивідуальний феномен із різних точок зору. Так, В. В. Красних наводить наступне визначення: “Мовна особистість – особистість, що виявляє себе в мовленнєвій діяльності й володіє певною сукупністю знань та уявлень” [87, с. 17]. Мовна особистість формується в процесі соціалізації, тому її диференційною ознакою є наявність свідомості. Свідомість несе на собі характерні риси того суспільства, в якому відбувається становлення особистості. В процесі соціалізації індивід набуває певні уявлення, які завжди національно марковані. Таким чином, свідомість завжди національна [88, с. 29].

У своїй монографії вона також подає узагальнений результат досліджень Ю. М. Караулова. У системі різних тлумачень поняття “мовна особистість” вчений виділяє поняттєве поле, до якого входять: ядро – такі поняття, як “суб’єкт, що відтворює світ власним мовленням”, “автор тексту”, “носій мови”, “ніша в предметі лінгвістики”, “мовець”, “мовленнєвий портрет”; модифікації – “мовна особистість спеціаліста-філолога”; “мовна особистість персонажа (художнього твору)”; “конкретна історична особистість”; периферія – “наукова парадигма “людина і світ””, “зв’язок – “мова і людина””, “антропологічна лінгвістика”, “знання мови”, “знання про мову”, “мовна картина світу”, “знання про світ”, “тезаурус”, “самосвідомість”, “мовна свідомість”, “менталітет”, “асоціативні зв’язки”, “внутрішній лексикон”, “лексикон мовної особистості”, “прецедентний текст” [87, с. 47].

Методика дослідження поступово уточнювалася і доповнювалася іншими складниками мовної особистості, зокрема:

1. Потреба і здатність до самооцінки, які регулюють поведінку мовця, здійснюють вплив на вибір ним мовних засобів. Самооцінка охоплює два моменти: 1) інтерпретацію автором тексту своєї поведінки в певній ситуації і пояснення свого конкретного мовного вчинку; 2) словесне моделювання, тобто створення мовного автопортрета внаслідок порівняння себе з іншими [37; 138].

2. Інтертекстуальний компонент у структурі мовної особистості, що передбачає знання прецедентних текстів цієї культури та їх знакових представників [91].

Акцент на індивідуальності мовної особистості (сукупності іпостасей, у яких індивід втілюється у мові) вивів учених на новий рівень, на розгляд мовної особистості з / без урахування ступеня узагальнення на основі виокремлених критеріїв (віку, статі, професії, освіти та ін.). Тобто, дослідження її не як індивідуального, а як колективного феномену (загальнолюдського, універсального характеру). На сьогодні існують різні аспекти дослідження такого типу: елітарна мовна особистість [84; 131]; мовна та мовленнєва особистість [124]; емоційна мовна особистість [150]; мовна особистість східної та західної культури [132]; *homo loquens* (суб'єкт, який говорить) (А. А. Залевская, С. В. Лебедева, И. А. Раппопорт) [68, с. 7]. З урахуванням ступеня узагальнення: 1) соціолінгвістичний підтип [46; 75, с. 7]: (мовна особистість дитини, студента, лікаря, вчителя, військовослужбовця, та ін. [69, 70]. 2) психологічний підтип: гармонійний, конфліктний, імпульсивний типи особистостей та ін. [12; 96; 127]. Дані дослідження розробляються переважно на сучасному, синхронному матеріалі з урахуванням лінгводидактичного напрямку [46; 75]. Завданням дослідження є мовна норма та її мовленнєва реалізація, шляхи об'єктивації психологічного у мові. Поставлені завдання сприяють виходу за межі власне лінгвістичного дослідження, розвитку нових галузей: соціо- і психолінгвістики, пошуку шляхів репрезентації культурного начала у мовній

особистості.

Відносно новим підходом до дослідження мовної особистості є концептуальний, який розглядає особистість як лінгвокогнітивну, лінгвокультурну та аксіологічну сутність [75, с. 86]. Передумовами даного підходу були ідеї Ф. І. Буслаєва, В. В. Виноградова, Ю. М. Лотмана, О. О. Потебні та ін. про те, що мовна особистість відбиває як загальнолюдський досвід, так і національний (конкретний досвід її попередніх поколінь, мовної культури та епохи) [35, с. 68].

Інтерпретація, мовною особистістю, загальнолюдських категорій як стверджує Ю. М. Лотман формує “картину світу” [92, с. 61].

Поняття “картина світу” пов’язують з ім’ям В. фон Гумбольдта [29; 30] та його послідовниками-неогумбольдтіанцями Л. Вітгенштейном, Й. Тріром, Л. Вайсгербером, Б. Уорфом [145; 157, с. 14; 207]. В. фон Гумбольдт стверджував, що “кожній природній мові характерний тільки для неї огляд світу”. “Всяка мова, – розмірковував він, – позначаючи окремі предмети, насправді творить: вона формує для народу, який є її носієм, світобачення” [42, с. 31].

У сучасному мовознавстві досить широко інтерпретується поняття “мовна картина світу”. Дослідники розглядають це поняття з різних поглядів: у семантико-прагматичному аспекті [3]; в аспекті мовної картини світу і метафори [4; 24; 25; 140-142; 106]; в аспекті відображення мовної картини світу в художньому тексті [66; 133]; у соціопсихологічному аспекті [78; 79; 139; 127, с. 222-223], у психолінгвістичному аспекті (вивчення мовної картини внутрішнього світу людини) [127, с. 222- 223].

Різноманітність вивчення “картини світу” спричинила її термінологічну варіативність. Вчені виокремлюють різноманітні аспекти картини світу: концептуальний, мовний, національно-мовний, текстовий, поетичний.

Під мовною картиною світу розуміють уявлення про дійсність, “мовне

членування світу”, “зафіксовану в мові і специфічну для конкретного мовного колективу схему сприйняття дійсності” [11, с. 27], “особливий спосіб світобачення”, який виражається різними мовними засобами, та інтерпретує досвід носіїв мови [3, с. 39; 74, с. 224]. Це також картина зв’язків і відношень, що існують між предметами (явищами, ситуаціями) і тими, хто їх сприймає й оцінює.

Картина світу є результатом діяльності особистості, інтерпретацією мовним соціумом навколишнього світу та самого себе [72, с. 6]. Вона створюється у результаті взаємодії суб’єкта зі світом, “фіксує постійні зміни, які відбуваються в дійсності, що оточує людину” [117, с. 273]. З цього випливає, що особистість є творцем і носієм картини світу, картина світу – суб’єктивний образ об’єктивної дійсності. Суб’єктом мовної картини світу є особистість як представник певної культури, яку визначає матеріальний і духовний образ життя цього народу. У концептуальному підході вчені вбачають завдання у встановленні оцінних критеріїв формування мовної особистості на загальнолюдському / національному рівні [75, с. 273]; [148 с. 256]. Суб’єктом дослідження виступає як індивід (ідіюстіль / ідіолект автора твору, семантичні, когнітивні та стилістичні особливості репрезентації картини світу автора та ін.) так і типізований представник певного суспільства – лінгвокультурний типаж, який існує в колективній свідомості конкретної соціальної групи або етносу [75, с. 86]. Типізоване визначається як “соціально значиме, що характеризує найсуттєвіші риси суспільних явищ, подій, груп людей, ідейних течій у різних країнах, у різних історичних епохах [1, с. 410]”.

Дослідженню лінгвокультурного типажу присвячені праці зарубіжних та українських вчених, зокрема: О. Ю. Бондарчук [20], Л. А. Васильєвої [23], Н. М. Глушкової [38], О. О. Дмитрієвої [46-48], В. І. Карасика [72-77], О. В. Лутовінової [93], С. А. Любимової [95], Л. І. Макарової [97], М. В. Міщенко [109], І. О. Мурзинової [110], Є. М. Санченко [129],

М. В. Стуліної [136], Т. М. Сукаленко [137], О. А. Ярмахової [158] та ін..

Лінгвокультурний типаж можна впізнати за специфічними характеристиками вербальної і невербальної поведінки та ціннісною орієнтацією [77, с. 105]. В абстрагованому вигляді, на думку В. І. Карасика, лінгвокультурний типаж утворює ментальний конструкт, виокремлений на основі поняттєвих, перцептивно-образних ознак, рис вербальної / невербальної поведінки типізованої мовної особистості у межах певної культури [77, с. 25].

Підсумовуючи погляди лінгвістів зазначимо, що багатогранність інтерпретації особистості у лінгвістиці пов'язана з різним розумінням об'єкта (як індивідуального чи соціального феномена), ступенем абстрагування в процесі дослідження, підходами до вивчення даного феномена. Численні інтерпретації особистості у лінгвістиці, зокрема, як типізованого феномена, сприяли появі типізованої особистості (лінгвокультурного типажу).

1.2. Лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger* з точки зору концептуалізації та категоризації

Під концептуалізацією дійсності ми розуміємо процес осмислення людини інформації про світ, внаслідок якого певні уявлення стають відносно впорядкованими смислами (концептами). Завдяки власному пізнанню і сприйняттю навколишньої дійсності, людина формує узагальнені уявлення про певні суб'єкти / об'єкти дійсності. Такі уявлення утворюють систему знань про світ, яка має назву концептуальна картина світу [112, с. 54; 115 с. 130; 107 с. 132]. Концептуальна картина світу є "інваріантною для всіх людей і не залежить від мови, якою вони мислять і виражають свої думки" [21, с. 14]. У свою чергу, окремі значимі елементи позамовної дійсності набувають етноспецифічного (лінгвокультурного) відтворення і знаходять своє відображення у семантиці різнорівневих мовних одиниць [99 с. 5; 98. с. 137]. Як відзначає А. М. Приходько,

“етноспецифічність концепта не підлягає сумніву”. Він є “когнітивно-оцінним феноменом”, який “відбиває етноспецифічне осягнення певного фрагмента позамовної дійсності” [123, с. 20]. Мова, у свою чергу, відбиває способи представлення (концептуалізації) явищ позамовної реальності її носіями, формує мовну картину світу, тобто динамічну схему сприйняття і концептуалізації дійсності, специфічну для конкретної мовної спільноти. Динамічність виявляється у тому, що людина постійно осмислює дійсність, спираючись на сучасну базу знань про неї, наділяє її власною суб’єктивною оцінкою згідно з особистим і колективним досвідом.

З процесом концептуалізації тісно пов’язана категоризація, яка визначається як процес систематизації характеристик певного предмета або явища. Вона полягає у мисленнєвому зіставленні об’єкта з певною категорією та у виокремленні класів / груп аналогічних предметів або явищ [97, с. 40]. Це – конкретна мисленнєва діяльність, яка ґрунтується на впорядкуванні осмисленого.

У роботі лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger* визначається як дисперсне ментальне утворення, різновид концепту, змістом якого є людина.

Спостереження над практичним матеріалом дослідження виявило, що основними категоріями, які структурують лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger*, є: “національно-маркована специфіка” (етнокультурна / історична / соціальна специфіка), “оцінка”, “стереотип”.

Етнокультурна специфіка типажу відбивається у семантиці мовних одиниць, які об’єктивують його приналежність до бюргерської спільноти. Центральною мовною одиницею, яка лягла в основу номінації бюргерського стилю життя як лінгвокультурного явища, є лексема-комполит *Biedermeierstil*. Навколо неї за принципом семантичної подібності групуються інші різнорівневі мовні одиниці, які об’єктивують традиційний побут представників бюргерської спільноти.

Історична і соціальна специфіка відзначається існуванням мовних одиниць, безпосередньо пов'язаних із ключовою лексемою-іменем *der Bürger*, які залежать від етапів історичного та соціального розвитку, і об'єктивують вплив часових, історичних і соціальних факторів на зміст цього явища (наприклад, сприяння значного розвитку *der Wirtschaftsbürger* у часи індустріалізації, що відзначилось появою різних антропонімів на позначення економічного бюргерства (стор. 41).

Оцінка як категорія відбиває усвідомлення людиною значимості того чи іншого явища для неї. Особливістю даного лінгвокультурного типажу є антропоорієнтованість. Людина як об'єкт пізнання втілює найвищу цінність (значення об'єкта пізнання для суб'єкта).

У нашій роботі оцінка визначається як суб'єктивно-авторське ставлення до лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger*, у якому відбивається позитивна / негативна характеристика типажу, пов'язана з визнанням / невизнанням його значимості.

Складовими компонентами оцінки є суб'єктивна модальність, емоційність, експресивність.

Суб'єктивна модальність відбиває особисте ставлення мовця до об'єкта висловлювання [71, с. 258]. Вона об'єктивується на письмі шляхом застосування мовних одиниць, які вказують на присутність оцінного суб'єкта у висловленому. Такими одиницями є мовні одиниці на позначення думки / почуттів / говоріння / відтінків висловлювання (впевненість, невпевненість, ймовірність та ін..) та ін.. Наприклад: *denken, meinen, ausdrücken, spüren, äußern, sagen, fühlen, sicher, vielleicht, bestimmt* та ін..

Оцінка є реакцією на об'єкт, тому оцінне висловлювання тісно пов'язане з емоційністю та експресивністю.

Емоційність визначається нами як здатність мовних одиниць відбивати відчуття, переживання, чуттєве ставлення автора до лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger*. Вона змінює семантичне наповнення типажу,

шляхом збагачення і доповнення емоційно-чуттєвої інформації про нього. Емоційно-оцінне значення свідчить про схвалення / несхвалення автором певних дій та вчинків об'єкта висловлювання. Таке ставлення визначається як безпосередня реакція. Залежно від інтенції автора емоція може переходити в експресію, набувати більш виразного змісту. Експресія – це свідомий намір мовця досягти прагматичного впливу. Деякі дослідники вважають, що емоційність слід розглядати окремо від експресивності, оскільки емоції є психічними явищами, які на письмі можуть об'єктивуватись самі собою, безвідносно до об'єкта висловлювання [71; 141 с. 129]. У нашій дисертації емоційність і експресивність є взаємозв'язаними категоріями, оскільки вони зумовлені суб'єктивно-авторським ставленням до лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger*. Емоційно-експресивне значення – це здатність мовних одиниць об'єктивувати емоційно-чуттєве, експресивне, оцінне ставлення до типажу, як об'єкта висловлювання. Воно знаходить своє відображення у метафоричних номінаціях, суфіксах суб'єктивної оцінки, емфатичних / градуальних частках, лексичних / синонімічних повторях, персоніфікації, okazionalizmaх, перифразах, риторичних питаннях, графічно-маркованим способом та ін.. Наприклад: *Aber ich mag das Wort Wutbürger nicht. Es stempelt Menschen ab* [782]. *Der Begriff "Wutbürger" ist vor allem eine geniale Worterfindung um Menschen zu diffamieren* [801]. У даних прикладах емоційно-експресивне значення об'єктивується у запереченні з емфатичною часткою *aber* на позначення незгоди / спротиву, а також у позитивно-маркованому іменниковому словосполученні *eine geniale Worterfindung*, яке під впливом контексту набуває протилежного значення.

Ще одним поняттям, яке структурує лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger* є стереотип. Поняття “стереотип” виникло у соціології на позначення відносно стійкого, спрощеного образу соціального об'єкта (явища, процесу). Це – сукупність стійких спрощених узагальнень про групу осіб, схематизоване приписування їм певних характеристик, що дозволяє

розподілити членів такої групи за категоріями, сприймати їх шаблонно, згідно з власним очікуванням” [73, с. 182]. Процес стереотипізації є необхідним способом засвоєння дійсності, своєрідна спроба узагальнення на основі нестачі знань, що виникає в результаті взаємовпливу власного досвіду людини та упереджених уявлень суспільства. Людина, оцінюючи інший об’єкт, схильна зіставляти його з певною категорією та приписувати йому певні якості як з огляду на власне суб’єктивне ставлення (її власні уявлення щодо норми і відхилення поведінки об’єкта), так і на стереотипні уявлення соціуму про цей об’єкт. Часто стереотипи виявляються оманливими. У соціології навіть розрізняють свідомо неправильні стереотипи та стереотипи, засновані на фактах (соціотипи) [201].

Стереотип як форма раціонального пізнання світу, спрощує і прискорює обробку інформації [10, с. 45]. Це – схематизована модель реагування, спосіб орієнтування у навколишньому середовищі. Він має дві іпостасі: канон (зразок поведінки) і еталон (сукупність асоціативних зв’язків, сприйняття). Стереотип-канон задає готову стандартну схему поведінки стосовно певного фрагмента дійсності, а стереотип-еталон дає можливість встановити набір асоціацій, властивих цьому фрагменту дійсності, зрештою, спрогнозувати та пояснити собі поведінку такого об’єкта. Спочатку людина виокремлює ознаки фрагмента, а вже потім будує своє ставлення до нього [88].

Стереотип як форма стандартизованого знання акцентує виправдання і пояснення упереджень про соціальний об’єкт, передбачає відповідне ставлення до нього. Основним принципом, на якому ґрунтується стереотип, є проблема ідентифікації: поділу на “Ми-образ” (“Свої”) і “Вони-образ” (“Чужі”).

Для нашого дослідження релевантним у цьому контексті є різновид соціального стереотипу – етнічний стереотип. Він визначається як

стандартизований спрощений образ, на основі якого внаслідок певних соціальних умов та попереднього життєвого досвіду, формується упереджене сприйняття етносом самого себе чи інших етнічних спільнот [151 с. 73]. Проблема (само)ідентифікації для лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger* набула особливого значення. Різний суспільно-історичний досвід зумовлений штучним поділом Німеччини призвів до появи стереотипного, абстрагованого, упередженого сприйняття німцями один-одного, що відбилось у семантиці емоційно-експресивних ендоетнонімів *Ossi* та *Wessi*. Ендоетнонім визначається як внутрішньо етнічна назва однієї частини народу іншою [123, с. 72]. Ці самоназви виникли внаслідок нестачі інформації один про одного через фізичне існування Берлінського муру, тривалого часу сприйняття своїх за муром, як “чужих”, і як наслідок потреби ідентифікації себе з власною спільнотою, оцінного порівняння своєї і “чужої” етнічної спільноти. Етнічний стереотип має соціокультурний характер. Він викликає образ про контексти вживання мовних одиниць, які його об’єктивують, оцінки, ставлення, ґрунтується на невідповідності певному еталону поведінки. У семантиці похідної номінації ключової лексеми-імені типажу понятті *der Spießer* в узагальнено-спрощеному вигляді активізуються емоційно-експресивні, часто негативно-марковані судження, упередження про певні характеристики й норми поведінки представника власної етнічної спільноти. У дисертації на матеріалі інтернет-форумів виокремлено ознаки *der Spießer*, розкрито їх зміст та лінгвостилістичні засоби об’єктивації (стор. 169-171).

Таким чином, лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger* є складним ментальним утворенням, яке у процесі дослідження знаходить своє відображення у таких категоріях як: “національно-маркована специфіка”, “оцінка”, “стереотип”.

1.3. Сміслові параметри лінгвокультурного типу

Лінгвокультурний типаж виникає в результаті розвитку суспільства та є природним явищем. Він динамічний, зумовлений певним часовим, соціальним і культурним оточенням. Лінгвокультурний типаж може виявлятися в ситуації комунікації і змінюватись у процесі власного розвитку, відображаючи ті чи інші цінності тогочасного суспільства [75, с. 89; 46, с. 20].

Усі лінгвокультурні типажі можуть бути прототиповими (прототипова особистість наявна в житті суспільства) або непрототиповими (прототип відсутній у фізичному світі). Прототип у когнітивній психології визначають як: абстрактний образ, що втілює безліч схожих форм одного й того ж зразка, найбільш репрезентативний приклад – поняття, що фіксує його властивості [110, с. 27-28]. Прототип встановлюється в процесі категоризації: для кожного слова окреслюється семантичне коло споріднених слів за принципом “родинної подібності” та встановлюється узагальнювальний репрезентант. Отже, прототип – це такий центральний член категорії, який є її найкращим представником, головним репрезентантом. При цьому кількість прототипів у фізичному світі не релевантна для виділення в колективній свідомості реального лінгвокультурного типу. Можна виділити необмежену кількість прототипів, (наприклад, лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger* – дисперсний типаж – не зумовлений кінцевою кількістю представників, що збільшує обсяг потенційно-поняттєвих характеристик) чи обмежену – фіксований типаж [110, с. 27-28]. Такий типаж асоціативно пов’язаний більшістю носіїв із невеликою групою особистостей (наприклад, лінгвокультурний типаж *der deutsche Ministerpräsident* (німецький прем’єр-міністр)).

Прототипові (реальні) типажі поділяють на історичні та типажі сучасної лінгвокультури [45, с. 20-21]. Основою непрототипових (фікційних) типажів є не реально існуючі мовні особистості, а вигадані типи

особистостей (таким є, наприклад, лінгвокультурний типаж *der Weltraumfahrer Nick* для німців – людина, що своїми надздібностями перевершує інших).

Лінгвокультурний типаж визначається певним суспільним ставленням, яке з часом може зазнавати змін, залежно від різних соціокультурних причин: історичного розвитку етносу, політичної та економічної ситуації в країні, змін моди та ціннісної орієнтації. Семантика лінгвокультурного типажу може набувати позитивної чи негативної оцінки. Його характеризує суб'єктивне ставлення носіїв мови – вплив людського фактору. Наприклад, Л. І. Макарова, досліджуючи лінгвокультурний типаж денді, зазначає, що денді, свого часу, виступаючи проти буржуазії, зазнали негативного ставлення суспільства. Денді з позитивно-маркованого лінгвокультурного типажу, перетворився у негативно-маркований (лінгвокультурний типаж “піжон”) [97].

З огляду на назву лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger* зазначимо, що його особливістю є етнонім *deutsch*, який відбиває приналежність до однієї культури і народу / культурну детермінованість.

Лінгвокультурний типаж не лише фіксує поняттєву, перцептивно-образну, оцінну сторону концепту, але й визначає рамки поведінки, ціннісні орієнтири та спосіб життя типізованої мовної особистості [48, с. 99].

Дослідники В. І. Карасик, О. О. Дмитрієва, Т. М. Сукаленко виокремлюють соціокультурний паспорт типажу: зовнішність, одяг, житло, характер, сфера діяльності, та ін. Тобто ті релевантні характеристики, які необхідні для його ідентифікації [47, с. 23]. Залежно від семантики лінгвокультурного типажу його характеристиками можуть бути: 1) соціальна приналежність (приналежність до певного прошарку / групи та ін.); 2) територіальна приналежність (за місце проживанням / народженням); 3) етнокультурна унікальність (приналежність типажу до однієї культури); 4) подієвість (виокремлення типажу на основі однієї події, яка може

відбиватись у назві типажу (революціонер)) 5) модифікація семантики. Ці характеристики можуть взаємодоповнювати одна одну [47, с. 23].

1.4. Лінгвокультурний аспект дослідження об'єкта

Лінгвокультурний підхід до дослідження лінгвокультурного типажу розглядає лінгвокультурний типаж як “національно-культурний прототип носія певної мови” [31], як “узагальнений культурно-історичний образ” [6]. Тобто, лінгвокультурний типаж існує у просторі культури, що знаходить своє відображення у мові, в формах суспільної свідомості (науковій, побутовій та ін.), у манерах поведінки, у предметах матеріальної культури, тощо.

“Лінгвокультурологія як наука вивчає національно-культурну семантику мовних одиниць з метою їх розуміння у всій повноті змісту та відтінків, у ступені, максимально наближеному до сприйняття носіїв певної мови та певної культури” [35].

У вивченні лінгвокультурного типажу цей підхід враховує досягнення не лише лінгвістики, але й когнітивної лінгвістики, історії, психології, соціології, культурології.

За своєю структурою культура дуже подібна до мови. Як і в мові, так і в культурі існує синонімія, полісемія, стиль та ін. [143, с. 17].

У сучасній лінгвістиці зібрано значний матеріал стосовно культурних концептів, картини світу, міжкультурної комунікації і мовної особистості (наприклад: В. В Жайворонок [65]; В. В. Кононенко [82], О. П. Кравець [85], М. С. Пастухова [111], Н. П. Тропіна [144], та ін.), проте недостатньо висвітлено дослідження типізованих особистостей. Одним із можливих кроків до вирішення цього питання могла б бути інтерпретація лінгвокультурного типажу у порівнянні з такими поняттями, як “роль”, “амплуа”, “імідж”, “персонаж” і “мовний портрет”.

Одним із перших дослідження терміна “лінгвокультурний типаж” розпочав російський мовознавець В. І. Карасик [128, с. 7].

З огляду на спосіб дослідження лінгвокультурного типажу розрізняють: етнокультурний тип *в цілому*, що виявляє себе поза межами власної культури й отримує оцінну характеристику в рамках іншого етносу (*der typische Deutsche* – “типовий німець” поводить себе, незалежно від місця перебування, як представник певної етнокультури: схильний до порядку, пунктуальний, організований, відповідальний, бережливий) чи *інший* соціокультурний тип *у межах власної культури* (*der deutsche Bürger* – міський чи сільський житель, який займається певним вмінням, ремеслом, що передається з покоління в покоління: дрібний торгівець, ремісник, лікар та ін.).

Поняття “лінгвокультурний типаж” співвідноситься з іншими суміжними поняттями, що характеризують людину з огляду на її комунікативну поведінку: “роль”, “амплуа”, “імідж”, “персонаж” і “мовний портрет” [46; 75].

“Роль” розуміється як ключове поняття соціальної психології, передбачуваний алгоритм поведінки людини, “внутрішньо пов’язана система вчинків, що є реакцією на поведінку інших людей” [156, с. 71]. Структура ролі визначається місцем особистості в системі соціальних відносин, рольовими партнерами, соціальними зв’язками, рольовими очікуваннями, рольовими приписами, зумовленими нормами й стандартами певної культури [139, с. 117]. Розрізняють: а) постійні (біологічні) та змінні ролі (соціальні ролі): наприклад: *der Mann – der Käufer*; б) незалежні від людини й засвоєні нею (*der Alte – der Wächter*); в) статусні й ситуативні: (*der Leiter – der Gast*); г) внутрішньо групові й міжособистісні (*der Führer – der Freund*). Ці характеристики можуть доповнювати одна одну: людина у взаємодії з іншими людьми може виконувати різні ролі [73, с. 181]. Роль як комунікативна поведінка із власними передбачуваними приписами складає зміст вчинків лінгвокультурного типажу. Проте лінгвокультурний типаж враховує не тільки ролі, а й індивідуальні риси особистостей.

Театральний термін “амплуа” означає спеціалізацію актора у виконанні ролей, подібних за своїм типом, таких, що відповідають зовнішності, віку, стилю гри актора. Якщо “роль” – це маска, заданий ззовні шаблон поведінки, то “амплуа” – це модель поведінки, пропущена крізь призму душі й серця актора, рольові приписи якої не суперечать його внутрішньому світогляду, а лише підкреслюють свідому асоціацію власної ідентичності з типовою роллю. Це – образ, за яким впізнають актора. При цьому набір амплуа достатньо обмежений (амплуа коміка, простака та ін.), тоді як ролі видозмінюються. Артист грає певні ролі, проте за ним закріплюється властиве йому амплуа: комічного актора, ловеласа, серцеїда, драматичного актора, тощо. Аналізуючи зіставлення понять “лінгвокультурний типаж” і “амплуа”, слід зазначити, що вони об’єднуються за ознакою узагальненості щодо образу людини, проте відрізняються сферою поведінки: лінгвокультурний типаж значною мірою відображає дійсний стан речей, реальне соціальне розподілення ролей, а амплуа – це особисто означена презентація ролі: наприклад, роль німецького бургера і відповідний до нього типаж “німецький бургер”, проте амплуа – бургер-батько, бургер – голова міста, тощо. Тобто, у зіставленні з амплуа, який є означеним (маркованим), типаж – нейтральний [75, с. 184].

З “лінгвокультурним типажем” співвідносять також поняття “імідж”. У іміджології його визначають як цілеспрямовано сформований узагальнений портрет особистості, який відображає ті риси, які хочуть нав’язати суспільству [119].

Постійна взаємодія реальності (носія) та ілюзії (уявлення, що створюється), поступово витісняє реальність, утворюючи так звану “псевдореальність” – вигадану, оманливу дійсність. “Імідж” охоплює складний набір внутрішніх і зовнішніх факторів: самоімідж, імідж, що сприймається та імідж, що вимагається. Самоімідж відображає рівень самооцінки – погляд з боку власного “я”. Імідж, що сприймається – образ

людини, сформований її оточенням. Імідж, що вимагається, пов'язаний з видом занять людини, наприклад: жінка-мати, жінка-політик, жінка-директор. Наступною характеристикою іміджу є його знакова специфіка, тому імідж повинен бути не просто заміщенням сукупності уявлень, переживань про певну людину, а їх найпростішим заміщенням. Подібно до того, як при найменуванні об'єкта ми вибираємо лише одну з багатьох його ознак, так і при побудові іміджу ми висвітлюємо лише одну характеристику людини, спрощуючи її чи насмішкуюто перебільшуючи [75, с. 184].

Стосовно зіставлення понять “лінгвокультурний типаж” та “імідж” зазначимо, що імідж формується штучно й цілеспрямовано з метою емоційно-психологічного впливу на масову свідомість, тоді як лінгвокультурний типаж – спонтанно, природним чином, в результаті розвитку суспільства. Звідси випливає, що лінгвокультурний типаж більш об'єктивний і багатосторонній, ніж імідж: в спрощеному варіанті він здатний перетворитися в імідж.

Сукупність типажів є відображенням культури, сукупність іміджів – певне знаряддя впливу на людину. Хоча це знаряддя безперечно вміщує певні характеристики культури, однак такі характеристики є суб'єктивними [46, с. 9].

Поняття “персонаж” в літературознавстві визначається як діюча особа художнього твору, як правило, другорядна (на відміну від героя – головної дійової особи). Персонаж завжди вигаданий, не тотожний реальній особі, навіть якщо є її прототипом. У реальності, створеній автором, нас цікавить, головним чином, не документальна достовірність, а достовірність, що відповідає нашим відчуттям, поглядам, світосприйняттю [146, с. 106]. У творі чітко розмежовують фабулу (те, що розповідається) і сюжет (те, як розповідається). Персонаж виконує або роль актора (дійової особи), або наратора (оповідача), при цьому неминуче стирається кордон між реальністю і вигадкою.

Лінгвокультурний типаж може конкретизуватися як персонаж художнього твору. Водночас, він є типізованим образом. Говорячи, наприклад, про воїна-визволителя, ми згадуємо цілу низку творів, художніх фільмів, живих розповідей свідків подій Другої світової війни.

Отже, позиція оповідача і є спосіб презентації лінгвокультурного типуажу, відповідає тому, як подається інформація, яке ставлення до нього з боку власне оповідача чи суспільства.

Ще одним поняттям, що співвідноситься із “лінгвокультурним типажем”, є “мовний портрет”. У сучасній лінгвістиці термін “мовний портрет” пов’язаний з „комунікативною поведінкою”, що трактується як складна організована взаємодія носіїв певної культури, спрямована на інформування та взаємовплив одне на одного [46, с. 9]. Людина в мові виявляє себе через власну комунікативну поведінку, а саме: через специфічні норми вимови, вибір лексики і свідому відмову від певних слів та виразів, володіння різними мовленнєвими жанрами, використання певних синтаксичних зворотів, індивідуальну паравербальну поведінку (жести, міміка, дистанції в спілкуванні, та ін.) [2, с. 4]; [75, с. 188]. Системний опис цих особливостей і є мовний портрет людини. Дослідники зазначають, що, власне, подібний опис комунікативної поведінки є соціально-мовним портретом, оскільки кожна його характеристика “відображає мовні особливості певного суспільного середовища” [75, с. 189].

Крім суто мовного портретування, для дослідження лінгвокультурних типажів може застосовуватися їх паравербальне портретування (для однієї групи не характерне використання певних слів, жестикуляції, для іншої – навпаки) [75, с. 189].

Обидва види портретування дають можливість виявити і простежити характерні особливості поведінки певної групи людей, критерієм виокремлення якої може бути як приналежність до певної спільноти, так і вік, стать, професія та ін..

Таким чином, лінгвокультурний типаж з огляду на порівняння з суміжними поняттями може існувати як реально, так і фікційно. Він є типізованим і відзначається приналежністю до однієї культури.

1.5. Виникнення та розвиток лінгвокультурного явища *der deutsche Bürger*

Походження лінгвокультурного явища *der deutsche Bürger* сягає в далеке минуле. Слово *Bürger* бере свої витoki з давньоверхньонімецької мови *burgari*, первісне значення якого *Burgverteidiger* (захисник укріплення, фортеці). У ранньому Середньовіччі *burgwari (Bürger)* вживалось винятково на позначення жителів фортеці *burg* та тих поселенців, що проживали поблизу укріплених єпископських церков [225, с. 185; 227, с. 64; 236, с. 343]. Давньогерманські суфікси *-wari, -varii* вживалися на позначення мешканців міста чи співмешканців: *Amsivarii* (нім. *Emsanwohner*) – мешканці міста Емс, *Bajuvarii* (нім. *Bajuwaren*) – бавари (стародавнє західно-германське плем'я).

Мешканців називали *burgari (Einwohner einer Stadt und Mitbürger)* у випадку якщо назва міста чи приналежності до певного племені не конкретизувалася [227, с. 70]. Цей – умовно **перший** період – можна назвати **періодом зародження** поняття *der deutsche Bürger*.

Протягом всього часу слово *burg*, з якого бере витoki назва лінгвокультурного явища *der deutsche Bürger* – не змінювалось, змінювалось лише його значення [225, с. 185].

Так, наприклад, під впливом християнської течії відбувається розширення поняття *der deutsche Bürger*. Новим для стародавніх бюргерів були *die Arbeit* (праця) та *die geschäftige Lebensführung* (діяльний спосіб життя), адже вони, переважно воїни та землевласники, ще не були ознайомлені зі сферою праці, і навіть не сприймали її, бо вважали це заняттям рабів та інших підневільних. Проте дуже швидко під впливом християнства відбувається переоцінка цінностей. Відтепер праця і

відпочинок є складовою частиною бюргерської ідентичності, причому як сам бюргер, так і община повинні рівнозначно отримувати користь з обох видів діяльності [192, с. 13-15].

З розвитком виробництва та товарних відносин, із відокремленням ремесла від сільського господарства “бюргерами” стали називатися ремісники, що, незадоволені оброком, (грошова чи продуктова сплата феодалу) тікали з домівок, оселялись поблизу великих монастирів, замків чи зручних морських гаваней, засновуючи численні неаграрні поселення, особливо в місцях резиденцій феодалів та єпископів [229, с. 1233-1236]. Головною особливістю таких поселень на початку було укріплення, що значною мірою знайшло своє відображення в назвах міст (*Hamburg*, *Würzburg*). Цей, **другий**, період ми можемо назвати **періодом становлення** поняття “*der deutsche Bürger*”.

В 10-ому-11-ому ст. такі містечка стали промисловими центрами торгівлі. З метою свого захисту мешканці будували навколо поселення кам'яний мур (“*burgus*”). Звідси назва “*burgensis*” на позначення мешканців містечка, а пізніше – *Bürger* (“бюргер”) [230, с. 155].

Починаючи з 11-ого ст. міста разом з їх поміщицько-аграрним суспільством стають кооперативними союзами “вільних” бюргерів (*die genossenschaftliche Verbände “freier” Bürger*). Лозунг “*Stadtluft macht frei*” (міське повітря робить вільним) підкреслює незалежність бюргерів від панівного феодального світу. Союз дав можливість створити власне міське самоврядування (*die staatliche Selbstverwaltung*) та спілку присяги (*der bürgerliche Schwurverband*), боротися проти феодального беззаконня [230, с. 155].

Крім політичного життя бюргери, передовсім торговці та ремісники, піклувались про власні засоби існування. Ремесло та торгівля стали ключовою основою їх бюргерського життя. Торговці, що реалізовували свій продукт у Східній та Західній Європі, виступали ініціаторами боротьби

міського населення за право на свободу від феодала. Вони домоглися участі бюргерів у муніципальних судах та урядах. Часто збираючись у гільдії, вони створювали власні торговельні права, що регіонально відрізнялись одне від одного. Торгівці очолили боротьбу населення за міське самоврядування. Власне міське самоврядування характеризувало бюргерство 11-ого ст. від Сени до Рейну. Вирішальним при цьому був феномен бюргерської спілки присяги, що надавала рівні права не лише торговцям, але й численним групам міського населення: купцям, цеховим ремісникам та міським службовцям [230, с. 155; 217, с. 199]. Торгівці та ремісники завдяки бюргерському праву відрізнялися від сільської верстви населення, а також великою мірою від міської, а саме від: слуг (*Gesinde*), робітників (*Arbeiter*), підмайстрів (*Handwerksgesellen*), бідняків (*Armen*) [230, с. 155; 217, с. 199].

Власникам бюргерського права дозволялось в межах міського муру займатись власним ремеслом, засновувати сім'ї, вести домашнє господарство, займатись торгівлею, представляти цехи та інші спілки, брати участь у місцевому самоврядуванні, розпоряджатися земельними угіддями общини. Вони могли у випадку бідності та безпомічності розраховувати на допомогу власної общини. На противагу цьому, власники бюргерського права повинні були сплачувати податки і бути правоздатними [256, с. 6]. Поняття *der Bürger* набуває іншого значення *der Vollbürger einer Stadt* – повноправний житель міста [236, с. 343 f]. Цей, **третій**, період ми називаємо **періодом закріплення права бюргерської приналежності**.

У 15-16-ому ст. міське право створило єдине міське правосуддя, керувало правами і обов'язками тих, хто не належав до бюргерської общини. У великих містах до власників бюргерського права належали: самостійні ремісники (*selbstständige Handwerksmeister*), заможні торговці (*wohlhabende Kaufleute*), власники крамниць (*Ladenbesitzer*), власники їдалень (*Gastwirte*), лікарі (*Ärzte*), юристи (*Juristen*), члени протестантського духовенства (*Angehörige der protestantischen Geistlichkeit*) [256, с. 7].

Бюргерське право (*das Bürgerrecht*) було ексклюзивним. Чоловікам воно надавалось від народження, а жінки отримували це право з певним обмеженням. Одружена жінка не мала права розпоряджатись власністю, лише її чоловік, у випадку смерті чоловіка, право власності переходило до жінки. Крім цього, усім жінкам було заборонено брати участь у міському самоврядуванні [256, с. 7].

Кожне місто або група міст одного району отримували міські права, привілеї й зобов'язання персонально. Якщо місто отримувало хартію (грамоту), що давало йому повноправність, тоді надавалась можливість мати представника своєї влади і міської ради, користуватися привілеями в сфері торгівлі, ремесла, мати власний суд і своє право, своє військо і фінанси. Кожне місто в особі місцевого бюргерства ретельно охороняло свої права і привілеї від чужинців, нерідко вступаючи для цього в союзи. Такі міста називали *burgus*, жителів, які належали до бюргерської общини – *burgensis*, а всіх інших мешканців міст – *burgaere* [232, с. 108 f].

У складному процесі зростаючої соціальної мобільності розвинувся новий суспільний прошарок – **бюргерство** (*das Bürgertum*), що зруйнував рамки застарілої феодальної структури Раннього Середньовіччя, зайняв власну нішу поруч із дворянством і церквою і до кінця 18-ого ст. здобув передову політичну позицію як соціальний і суспільний клас [230, с. 156].

Незважаючи на певні розбіжності бюргерство створило власну культуру, з певними нормами поведінки та способом життя: вони цінували працю, прагнули до власності, були релігійними (протестантизм), намагались бути економними, чесними, мали право брати участь у політичних справах.

Важливим для утворення бюргерської суспільної свідомості є також позитивне ставлення до ручної праці, що вже більше не вважалась ознакою неволі. У 12-ому-13-ому ст. бюргерство поруч із дворянством та церквою стало новим етапом розвитку міського населення. До кінця 18-ого ст. бюргерство всієї Європи самостійно здобуло міське самоврядування.

Мешканців тогочасних міст називали німецькою *burgaere* (або латинською *burgensis*). За цією назвою закріплювалась не лише повноправність *Vollbürger / zum Stadtrecht fähigen Bürgers / Schöffen- und Ratsfähigen* але й привілейованість *bevorrechtigter Bürger* [230, с. 523]. Часто на позначення привілейованої групи бюргерської общини застосовувався також і латинський прикметник *potissimi* (з лат. найважливіший) – *potissimi burgensium* [230, с. 524]. Крім прикметника *potissimi* використовували також інші латинські відповідники: *potiores, maiores, meliores, divites, nobiliores*, а також німецькі *gefrunte, riche* [235, с. 49, 73, 78, 79]. Така різноманітність прикметників на позначення привілейованих бюргерів дозволяє нам стверджувати про їх особливу роль і значення у житті міст.

Неповноправних мешканців міста називали латинським відповідником *civis*, а селян – *cives* [223, с. 344 f].

Значення середньовічного бюргерства полягає передовсім у розвитку економічної сфери. Об'єднання міст чи підприємств зіграло значну роль у становленні внутрішньої та зовнішньої торгівлі, посиленню ринкового обміну та господарства [171].

У 15-ому ст. у південній частині Німеччини створюються міжнародна бюргерська фінансова олігархія, що дала розвиток усім можливим сучасним формам фінансових операцій (банки, векселі, кредити). *Середньовічне бюргерство* жодним чином не являло собою однорідну групу населення, а виявило себе, особливо в кінці цієї епохи як *диференційований соціальний прошарок*: перший ступінь – *Patriziat (patriciam)* (представники купецької знаті, чиновники магістратів (станових органів місцевого самоврядування)); другий – *Handwerker (ремісники)* і третій – *Geselle, Heuerlinge (підмайстри, поденники)*, що цілком залежали від заробітної плати. Місцеві бідняки, чисельність яких досягала в певних місцях 50 % (Ньюрнберг), не належали до жодного соціального прошарку.

Міське управління знаходилося переважно в руках патриціату, що не

задовольняло інший соціальний прошарок – ремісників. Тому вже у 14-ому ст. ремісничі цехи повстали проти патриціату, домоглися участі в урядових справах, а також у деяких містах (Аугсбург, Цюріх) повністю взяли керівництво містом у свої руки [230, с. 156]. Майстри спільно розробляли статuti своїх цехів, які затверджували в міській раді або навіть у короля, мали виборних старійшин, громадську казну, свого святого патрона і каплицю, в крайньому разі – своє місце в церкві, в міській процесії і свій значок-прапор із намальованими символами ремесла (наприклад, з ножицями, молотком або чобітьми). Члени цеху скликалися на цехові збори, що мали владні і судові повноваження з приводу внутрішніх справ, брали участь у колективних святкових гулянках (куди не допускалися підмайстри та учні), допомагали збіднілим колегам у разі їх хвороби або, наприклад, весілля дочок. Цехові статuti декларували рівність усіх майстрів і монополію цеху на виробництво певного виду товарів. Старійшини стежили за асортиментом, якістю і кількістю товару – з тим, щоб не страждала репутація цеху на місцевих ринках і великих ярмарках, щоб окремі майстри, які мають велику кількість підмайстрів або учнів, не підіймалися над загальною масою цехового братства. Вони ж приймали іспити у учнів. Претендент на членство в цеху повинен був мати свідчення про свою професійну майстерність і благонадійну репутацію, володіти майном, достатнім для того, щоб відкрити свою майстерню [130]. Цей період, **четвертий**, ми називаємо **періодом ремісницького бюргерства**.

В часи Абсолютизму (17-18 ст.) держава повністю підтримувала бюргерські цехи й підприємницьку діяльність. Як наслідок, семантика поняття *der Bürger* починає змінюватись. Бюргерами стали також називати жителів, хто не складав “бюргерську присягу” (*der Bürgereid*), що урочисто закріплювала приналежність до “бюргерства”. Така присяга на вірність місту існувала ще з 12-ого ст. й гарантувала зобов’язання дотримання прав і свобод міського жителя. Наступний, **п’ятий**, період ми називаємо **періодом**

поширення бюргерської приналежності.

Ці середньовічні традиції та ідеї Раннього нового періоду стали важливою передумовою розквіту **нового бюргерства** (18 ст.) [192, с. 81].

В часи раннього капіталізму з'являється **нове бюргерство (шостий етап)**, що значно відрізнялося від Середньовічного бюргерства. Завдяки гірничій промисловості, фінансовим операціям та збуту ремесла бюргерство перетворилося на впливову політичну силу, що виступала проти абсолютистської держави, уряд та меркантильна економічна політика якої підживляли самоврядування міських общин [217, с. 462].

Новоутворені прошарки бюргерства *das Bildungsbürgertum* (освітнє бюргерство) і *das Wirtschaftsbürgertum* (економічне бюргерство), передовсім є вихідцями зі старого міського бюргерства, які поріднилились з ним через одруження, та з інших верств населення, які мали користь з еволюційного процесу раннього капіталістичного періоду, з розквіту капіталістичної економічної сфери, бюрократії з її все більшим акцентом на економічній освіті [256, с. 7].

Старе бюргерство та представники нового економічного та освітнього бюргерства обоє мали статус “третього стану” (*Dritter Stand*) чи так званого “середнього класу” (*der Mittelstand*), таким чином визначивши, до якого стану **не належать**, а саме: до дворянства (*der Adel*), католицького духовенства (*katholischer Klerus*), до селянства (*die Bauernschaft*) та нижчих станів (*die Unterschichten*). Однак все ж таки німецьке економічне бюргерство поступилось освітньому, до якого входила еліта з повною вищою освітою: службовці (*Beamten*) та професори (*Professoren*), вихователі (*Hauslehrer*) та вчителі гімназій (*Gymnasiallehrer*), адвокати (*Anwälte*) та нотаріуси (*Notare*), лікарі (*Ärzte*) та аптекарі (*Apotheker*), митці (*Künstler*) та журналісти (*Journalisten*), а також прислуга князів (*fürstliche Diener*). Освітнє бюргерство звільнялось від усіх прав та обов'язків, встановлених містом [192, с. 92].

Слід зазначити, що ця спершу незначна група освітнього бюргерства

перетворилась в постійно зростаюче об'єднання, яке охопило всі провідні сфери суспільного життя: фінансову та податкову сферу, державне судочинство, шкільну систему освіти. У першій третині 19-ого ст. вони займають високі посади у бюрократії, церкві, лікувальній справі та університетах [192, с. 79]. Німецьке освітнє бюргерство зайняло провідну позицію у власній країні, завдяки великому значенню освіти у Німеччині. Єдність наукового дослідження і навчання – головна ідея освітнього бюргерства [256, с. 9].

Утворилося так зване “суспільство”, в якому бюргери становили *dritter Stand* (*третій стан*). Він був неоднозначний і багатосаровий: до нього входили фінансові капіталісти та великі підприємці, міські службовці органів центрального та місцевого управління, а також дрібні міські жителі, що займалися ремеслом та торгівлею й селяни.

Ремісницьке бюргерство значно посилювалось в Німеччині після 30-ти літньої війни. При цьому розвивається політична самосвідомість. Бюргерство вимагало утворення правової держави, розподілу влади та свободу совісті. Французька революція 1739 року стала прототипом бюргерської революції, ідеї якої вплинули на всю Європу. Викликана зростанням економіки та культури, з одного боку, та політичним безсиллям – з іншого, Французька революція ознаменувала перехід від феодалізму до капіталізму, від аграрного суспільства до індустріального. Це був початок “Бюргерської епохи”. Бюргерство визначилось як **соціальний прошарок**.

Французька революція й Абсолютизм привели до нового розуміння поняття *Bürger – Staatsbürger*: під ним розумівся **суверенний громадянин держави**, що має власні права та обов'язки. Називатися “бюргером” стало почесно. *Третій стан* зорганізувався як суверенна нація, що мала бути сукупністю вільних та рівноправних громадян держави [217, с. 209].

У другій половині 19-ого ст., у часи індустріалізації, впливовою силою Німеччини стає економічне бюргерство, до складу якого ввійшли: директори

великих економічних підприємств (*Direktoren großer Wirtschaftsunternehmen*), видавництв (*Direktoren der Verlage*), мануфактур та гірничо-видобувної промисловості (...*der Manufakturen und Bergwerke*), транспортних та банківських підприємств (...*der Transport- und Bankunternehmen*), заводів та фабрик (...*der Fabriken*) [192, с. 81]. Вони заробляли собі на проживання як і більшість старого бюргерства за допомогою торгівлі та ремесла, проте обсяги їх підприємницької діяльності вийшли далеко за межі можливостей та намірів старого бюргерства. Працелюбність економічного бюргерства та готовність до ризику перетворила Німеччину на впливову політичну країну у всій Європі. До того ж, ці успішні підприємці мали вищу освіту, ще вищий рівень компетентності, ніж їхні колеги до цього часу. Сини підприємців навчалися в гімназіях і закінчували університети, були високоосвіченими людьми [256, с. 9].

Німецькі підприємці того часу не були поодинокими борцями, разом виходили на міжнародну політичну арену, здійснюючи великий економічний та суспільний вплив. Спосіб життя бюргерів та їхня культура пронизувала всі сфери тогочасного суспільства: економічну, виховну, наукову, а також мистецтво та сферу приватного життя.

Як зазначав тогочасний німецький дослідник В. Х Ріль: “Багато хто ототожнює бюргерство і сучасне суспільство. Вони розглядають бюргерський стан як правило, інші ж стани – лише як виняток – уламки старого суспільства, які випадково залишились у сучасному. Ця бюргерська гордість (*Bürgerstolz*) надихає багато її сучасників” [325, с. 118].

Навіть за відсутності професійної самостійності та економічної незалежності бюргерські ідеали й цінності зберігаються. Більше того, ці ідеали переймають й інші суспільні класи. Серед бюргерських цінностей та ідеалів розрізняють такі: дотримання сімейних пріоритетів; абсолютне виконання зобов’язань, поєднане з дисциплінованістю в роботі; успішне ведення професійної та публічної діяльності; ідеали виховання особистості;

незалежний спосіб життя та забезпечення в похилому віці, завдяки приватній власності; прагнення покращити власну позицію та сприяти успіхам своїх дітей [217, с. 209].

Утворився певний життєвий стиль – *die bürgerliche Kultur* (бюргерська культура), з власними ідеями, цінностями та уявленнями, з якими пов'язані: відповідальна регулярна праця, старанність, піклування та почуття обов'язку у професійному та сімейному побуті, пунктуальність та щоденний ритм життя згідно з розпорядком, акцент на вихованні та освіті, любов до світу мистецтва, повага до науки та сімейного життя. Цьому навчали своїх дітей. Найголовніше місце у житті бюргера посідала родина. Саме родина бюргера стала оплотом бюргерської культури, затишку і втечі від тогочасних суспільних проблем [217, с. 209].

Бюргерство 20-ого ст. вже більше не є однорідним суспільним утворенням, а сукупністю різних суспільних класів. Історичні особливості приналежності до бюргерства, як-от: проживання в місті, володіння приватною власністю, хороша шкільна освіта тощо, вже **не є визначальними**.

Сучасне бюргерство (умовно **сьомий** етап) складається з різноманітних суспільних станів: 1. *Велике бюргерство (Großbürgertum)*: самостійні торговці, банкіри, промисловці, директори та довірені особи фірм (прокуристи), менеджери великих підприємств та ін.. 2. *Інтелігенція (Intelligente Kreise)*: носії публічних професій: політики, службовці з вищою освітою, професори університетів, священники, вчителі, лікарі, адвокати, митці, архітектори, інженери та ін.. 3. *Дрібне бюргерство (Kleinbürgertum)*: сюди належить, з одного боку, ремісничий середній клас: ремісники, торговці в роздріб, власники малого бізнесу, а з іншого – також ті, які після періодів загроз не лише утримали свою власність, але й знайшли нові можливості її реалізації. Це – власники ремонтних майстерень, фірм із доставки й перевозки товарів, дрібних магазинів, тощо. До *дрібного бюргерства*

відносять також так званий “новий середній клас” (*der neue Mittelstand*): службовці середнього та низького рангу, продавці та секретарки [220, с. 461].

Загальний економічний розвиток, податкова політика (податок на власність, на спадок, на прибуток), а також інфляції і війни ослабили економічну міць бюргерства. Сьогодні в політичному житті країни представлені ідеї інших суспільних класів (робітничого, селянського), але не бюргерського. Як зазначають автори енциклопедії *Der große Brockhaus*, сьогодні бюргерство ототожнюють із середнім класом. Хоча традиційна назва “бюргерство” є справедливою, оскільки ще живе дух певного способу життя, моральної позиції, що визначається прикметником “бюргерський”: будинок, одяг, манери спілкування, сімейне життя, освіта і культура. Безумовно, бюргерський спосіб життя у сучасному світі через масовість їжі, одягу, модернізацію житла втрачає свою повноту й визначеність. Тим не менше, він виявив себе як дивовижна життєдайна сила, що пододала прірву воєн, розрухи й соціальні перевороти [220, с. 462].

Таким чином, етимологія поняття *der deutsche Bürger* пройшла складний етап історичного розвитку: від називання бюргерами звичайних мешканців різноманітних укріплень до права приналежності до бюргерської спільноти як вільних рівноправних мешканців міста, а з часом – і до ототожнення поняття з суверенними громадянами держави.

Отже, поняття *der deutsche Bürger* характеризується соціальною приналежністю, яка знайшла своє відображення ще у періоді його становлення. Для з’ясування даної особливості та шляхів розвитку поняття необхідна соціокультурна довідка [47, с. 20].

1.6. Лексикографічна інтерпретація семантики лексеми *der Bürger*

Інтерпретація поняттєвого аспекту, який є раціональним мінімумом, необхідним для ідентифікації лінгвокультурного типажу, починається з розгляду словникових дефініцій [75; 47; 48].

Відповідно до завдання даного підрозділу семантичний аналіз полягає у дослідженні семантики одиниць, які об'єктивують явище *лінгвокультурний типаж* і формують його номінативну структуру. Номінація – сукупність, мовних засобів, які служать для найменування і виокремлення фрагментів дійсності та формують відповідні поняття про них у формі слів, словосполучень, фразеологізмів і речень [214, с. 336]. З огляду на вищезазначене, ми визначаємо номінативне поле як сукупність семантично пов'язаних номінативних засобів, які служать для найменування й виокремлення певного мовного явища та формують уявлення про нього.

Лексичне значення слова – це його зміст, що відображається у свідомості і закріплює у ній уявлення про предмет, властивість, процес чи явище навколишньої дійсності [214, с. 261]. Воно називає предмет чи явище, дає йому номінативну характеристику, наприклад, *Kleinbürger – Angehöriger der unteren Mittelschicht*. Проте слова не лише вказують на реальні предмети чи явища, а й на наше ставлення до цих предметів чи явищ.

Попова З. Д. відзначає емотивно-синонімічний компонент лексичного значення слова [117, с. 281]. На нашу думку, лексичні значення емотивно-емоційних слів з точки зору комунікативної лінгвістики можна віднести до понять, оскільки вони безпосередньо активізують асоціативний рівень сприйняття таких слів з їх номінативним синонімом у носіїв мови, наприклад лексема *schwätzen* і її номінативний синонім *sprechen*. Поняття – це думка, яка відображає в узагальненій формі предмети й явища навколишньої дійсності, за допомогою фіксації їх властивостей та ставлень [214, с. 284]. У понятті закріплені найбільш істотні загальні і специфічні ознаки певних предметів та явищ оточуючої дійсності. Такими ознаками можуть бути: розмір, форма, колір, приналежність, схожість, відмінність, та ін.. Поняття формується у нашій свідомості та є показником розумових здібностей людини, які пов'язані з обробкою інформації людською свідомістю: порівнянням, класифікацією, узагальненням.

Розкриття поняття *лінгвокультурний типаж* пов'язано із визначенням змісту його поняттєвого змісту у складі семантичній структури. Розглянемо словникові дефініції лексеми-імені *der Bürger*.

Bürger der; -s, - 1) *jemand, der die Staatsbürgerschaft eines Landes besitzt* ≈ *Staatsbürger, Gemeindebürger* [228; 230, с. 520]; 2) *ein Einwohner einer Stadt oder Gemeinde* [226], *ein Mitglied der Gesellschaft: einen Aufruf an alle Bürger der Stadt erlassen; die Bürger wählten den neuen Bürgermeister aus ihrer Mitte* [237, с. 403]; 3) *hist.; jemand, der zu einer gehobenen Schicht der Gesellschaft gehört (aber nicht adelig ist)* [222].

Bürger – 1) *früher meist nur die freien, vollberechtigten Einwohner einer Stadt, im Unterschied zu den Unfreien, Halbfreien, Beisassen usw.;* 2) *seit der Französischen Revolution gleichbedeutend mit Staatsbürger, Bürgerstaatsangehörigkeit* [220, с. 461], *ist auf eine bestimmte soziale Bevölkerungsschicht bezogen (weder dem Adel noch der Bauernschaft zugehörend – dritter Stand* [217, с. 199].

Bürger – *Angehöriger der herrschenden Klasse der Privateigentümer von Produktionsmitteln in der kapitalistischen Gesellschaft, Bourgeois* [237, с. 403].

Наведені дані дозволяють зазначити, що *лінгвокультурний типаж der deutsche Bürger* визначається: 1) власною територіальною та соціальною приналежністю; 2) залежністю від певного соціального прошарку (бюргерства); 3) належить до представників панівного класу приватних власників капіталістичного суспільства (буржуа).

На думку німецького вченого К. Гарве, поняття *der deutsche Bürger* не зводиться лише до ототожнення його з французьким буржуа, а містить два розуміння, на позначення яких у французькій мові використовуються дві лексеми *citoyen* і *bourgeois* [162]. Оскільки поняття *bourgeois (der Besitzbürger, der Wirtschaftsbürger, der Großbürger)* було зазначено вище, вважаємо за доцільне розглянути поняття *citoyen (der Staatsbürger)*. Німецький словник *Meyers Großes Konversations-Lexikon* фіксує лексему

таким чином: *Staatsbürger (citoyen), im weitern Sinn soviel wie Staatsangehöriger (Staatsangehörigkeit); im engern Sinn bezeichnet S. den Staatsangehörigen, sofern er Inhaber politischer Rechte ist. Zu den Rechten des Staatsbürgers gehören insbes. die politischen Wahlrechte und die Wählbarkeit sowie die Fähigkeit zu öffentlichen Ämtern, sogen. politische Rechte* [231, с. 521].

Отже, до трьох попередніх ознак лінгвокультурного типуажу *der deutsche Bürger* додається четверта особливість. Він характеризується як власник політичних прав (має право обирати та бути обраним), соціально повноправний / рівноправний житель держави. Це так званий бюргер у класичному розумінні, про якого говорили Арістотель (*Zoon Politicon (Lebewesen in der Polisgemeinschaft)*) та І. Кант. На думку І. Канта, у понятті бюргер виражається свобода, рівність, самостійність кожного члена держави [181, с. 145].

Повний перелік сем лексеми *der Bürger* за даними 11-ти лексикографічних джерел відображений у Додатку А [Додаток А].

Німецькі енциклопедичні джерела фіксують також похідні лексеми поняття *der deutsche Bürger*, які є необхідними для уточнення вищенаведених ознак лінгвокультурного типуажу німецького бюргера: *Bürgertum – Gesellschaftsschicht der Bürger: 1. Großbürger. 2. Intelligente Kreise (Bildungsbürger): Berufspolitiker, akademisch gebildete Beamte, Professoren, Pfarrer, Lehrer, Ärzte, Rechtsanwälte, Künstler, Architekten, Ingenieure 3. Kleinbürgertum (Handwerkmeister, Volksschullehrer, Kleinhändler, Kleingewerbe)* [220 с. 461; 238]. Німецький словник *Duden* фіксує також синоніми до слова *Bürgertum – Mittelstand, Mittelschicht*. Поняття *der Mittelstand* є синонімом до поняття *die Mittelschicht*, і визначається як: *mittlere Bevölkerungsschicht mit einem gewissen Status an Kultur, Bildung, ökonomischer Sicherheit* [222]. Отже, лінгвокультурний типаж німецького бюргера не лише належить до представників панівного класу приватних власників, але й може конкретизувати себе як інтелігенція чи дрібне

бюргерство, має власний соціальний статус і є представником середнього класу.

Наступна похідна лексема *bürgerlich* визначається як: 1) *den Staatsbürger (innen) betreffend, ihm (ihr) zustehend*; 2) *dem Bürgertum angehörend, entsprechend* [217, с. 203]; 3) *in seiner Verwendung durch civilis (zivil) beeinflusst* [233, с. 112]; 4) *zivil, nicht militärisch* [219, с. 497].

Німецький словник *Duden* фіксує лексему *bürgerlich* з негативним значенням 3) *(abwertend) spießhaft, engherzig* [222].

Окрім безпосередньо назв *der Bürger* та *die Bürgerin* вживаються також їх синоніми *Bürgerlicher* (на позначення чоловічої статі) та *Bürgerliche* (на позначення жіночої статі) [222]. Крім цього, словники фіксують інші поняття: *Bürgerlichkeit, verbürgerlichen, einbürgern, ausbürgern*. У семантиці лексем *die Bürgerlichkeit / verbürgerlichen* наявна ознака культурної детермінованості: *die Bürgerlichkeit – bürgerliche Denk-, Lebensweise* [222]; *verbürgerlichen – dem Bürgertum angleichen* [219, с. 752]. Ознака надання / відчуження громадянства актуалізується у семантиці лексем, у префіксах *ein- / aus-*: *einbürgern – jemandem die Staatsangehörigkeit eines bestimmten Staates verleihen* [222]; *ausbürgern – jemandem [gegen seinen Willen] die Staatsangehörigkeit aberkennen, entziehen* [222]. *Duden* фіксує також додаткове значення лексеми *einbürgern – heimisch* (домашній / рідний / звичний / одомашнювати): *einbürgern 1) (Tiere, Pflanzen) heimisch machen; 2) heimisch und zur verbreiteten Gewohnheit machen; 3) heimisch, üblich werden* [222].

Лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger* піддається оцінці збоку носіїв певної лінгвокультури. Німецькі енциклопедичні джерела фіксують лексеми на позначення негативної оцінки: *der Spießbürger / Spießler, der Philister, die Establishment*. Поняття *der Spießbürger* зазнало певних трансформацій. Спочатку воно використовувалось на позначення тих людей, які живуть у власному місті, на відміну від інших, хто живе поза ним та не

належить до нього (*der Pfahlbürger*) [218, с. 740]. Пізніше воно вживалось на позначення тих бюргерів, які зі списом (*der Spieß*) воювали проти лицарів, захищаючи жителів свого міста. Потім воно вживалось на позначення бідних жителів міста [231, с. 741], згодом набуло негативної оцінки, у значенні обмеженості світогляду: *der Spießbürger (der Spießer) 1) im verächtlichen Sinn geringe Bürger, bes. solche, welche noch sehr an alten Gewohnheiten u. engherzigen, beschränkten Ansichten festhalten* [234, с. 553]; 2) *man gebraucht es nur im verächtlichen Verstande von einem jeden geringen Bürger, vielleicht weil man zu den Spießbürgern nur die ärmsten und untauglichsten wählte...auch Philister* [216, с. 604]; 3) *Bezeichnung für engherzige, beschränkte Kleinbürger* [217, с. 740]. В цьому контексті *Philister* виступає ще з більш заниженою оцінкою поняття *Spießbürger*: *Philister den besondern Nebensinn des Spießbürgers. Daher philiströs: beschränkt, pedantisch, schwunglos.*

Щодо лексеми *Establishment*, то вона вживається на позначення зневажливого стану до всього бюргерства: (*abwertend*) *etablierte bürgerliche Gesellschaft* [222].

Побудова номінативної структури полягає в організації мовних елементів за принципом виокремлення прямих і похідних номінацій [117, с. 215].

Прямі номінації, які є нейтральними лексемами, характеризуються найбільшою узагальненістю значення. Це ключовий репрезентант *der Bürger* і його синоніми *der Bürgerlicher, die Bürgerliche, die Bürgerin*.

Похідні номінації: 1. Прості спільно-кореневі лексеми: *das Bürgertum, die Bürgerlichkeit, bürgerlich, die Verbürgerlichung, die Einbürgerung, einbürgern, ausbürgern, verbürgert* та ін.. 2. Складні лексеми-композиції у яких: 1) перший складник, виражений лексемою-іменем типу *der Bürger*: *die Bürgerstaatsangehörigkeit, das Bürgerrecht, die Bürgerfamilie, der Bürgervater, die Bürgerfrau, das Bürgerhaus, die Bürgerkultur* та ін.; 2) другий складник, виражений лексемою-іменем типу *der Bürger*:

der Großbürger, der Wirtschaftsbürger, der Spießbürger, der Besitzbürger, der Glevenbürger, der Bildungsbürger, der Pfahlbürger, der Grasbürger, der Kleinbürger та ін.. 3. Контекстуальні лексеми / вирази (у яких відсутня лексема-ім'я *der Bürger*): *der Bourgeois, die Intelligente Kreise, der Mittelstand, die Mittelschicht, der Spießer, die Establishment, der Philister, der Name, der Burgverteidiger, der Student, der Ehrenname, der Einwohner; der freie, vollberechtigte Einwohner einer Stadt oder eines Staates, Mitglied einer gesellschaftlichen Klasse, die soziale physische Erscheinung, der Angehörige des unternehmerischen Großbürgertums, der Angehörige eines Gemeinwesens, die kulturelle Erscheinung* та ін..

Таким чином, виокремлення поняттєвих характеристик зі словникових дефініцій дозволяє зазначити, що у семантиці лінгвокультурного типуажу *der deutsche Bürger* наявний лінгвосоціальний, лінгвокультурний і аксіологічний аспект.

1.7. Методологія дослідження лінгвокультурного типуажу *der deutsche Bürger*

Методологія (від грецьк. *methodos* — шлях дослідження чи пізнання; *logos* — вчення) – це систематизована сукупність методів, способів, які використовуються дослідником у процесі наукового пізнання та практичної діяльності [215, с. 329; 214, с. 303]. Вона відбиває алгоритм збору, обробки та узагальнення інформації. Для дослідження лінгвокультурного типуажу *der deutsche Bürger* у межах лінгвокультурології застосовується низка загальнонаукових і специфічних лінгвістичних методів. Основне призначення таких методів полягає у встановленні взаємозв'язку мови та культури.

Метод спостереження та опису є загальнонауковим методом, який ґрунтується на цілеспрямованому сприйнятті об'єкта дослідження з метою пізнання його властивостей і зв'язків. У нашій роботі цей метод

застосовується для первинного сприйняття об'єкта. У семантиці словосполучення “лінгвокультурний типаж” відбиваються два смисли. З одного боку, це поняття, пов'язане зі взаємодією мови та культури, про що свідчить семантика першого складника словосполучення. З іншого – будь-яке лінгвокультурне явище є водночас когнітивним [15, с. 24], оскільки воно формується завдяки свідомості, здібності людини пізнавати навколишній світ за допомогою мислення та розуму. Типізація, яка об'єктивується у семантиці другого складника словосполучення є способом відображення об'єкта дослідження, вона формулює його мету.

Також цей метод застосовується нами для встановлення специфіки дослідження. Специфіка лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger* виявила себе у поєднанні історичного, соціального і культурного аспекту. Тому для опису та інтерпретації були залучені відповідні літературні джерела (історичні, оригінальні автобіографічні твори, моральні щоденники, преса, художні джерела, інтернет-форуми та ін.). Основною метою є репрезентація типізованої особистості як представника певної соціальної групи в аспекті лінгвокультурної своєрідності.

Етимологічний метод дослідження є специфічним лінгвістичним методом, який ґрунтується на порівняльно-історичному підході [113 с. 8] і полягає у встановленні семантичного наповнення лексеми-імені лінгвокультурного типажу [39, с. 261].

У дисертації цей метод застосовується у вигляді етимологічного коментаря (етимологічний аналіз і соціокультурна довідка). Етимологічний аналіз (стор. 33-43) дозволяє прослідкувати розвиток значень ключового слова-репрезентанта *der Bürger*, визначити мовні одиниці, семантично споріднені з лексемою-іменем *der Bürger*, які об'єктивують основні етапи становлення змісту цього явища. Так, наприклад, одним із періодів виокремлених нами у дисертації є період ремісницького бюргерства, яке стало передумовою виникнення *das Wirtschaftsbürgertum*. У Середньовіччі з

розвитком економічних відносин відбувається становлення міських прав і привілеїв. Роль і значення міста у житті його мешканців відбиває лексема *burg*, яка стає твірною основою для утворення похідних лексем на позначення представників бюргерської общини (*burgensis*) та всіх інших мешканців міста (*burgaere*). Наявність слова *burg* у складі похідної лексеми та необхідність окремої номінації для представників бюргерської спільноти свідчить про те, що бюргери мали значний вплив на формування міста. У понятті *burg* відтворюються смисли “проживання”, “оборона” і “захист”, що символізує фортеця [230, с. 140]. У 15-16 ст. відбувається становлення бюргерської общини і виокремлення її як соціального прошарку (бюргерства). Це знайшло своє відображення у мовних одиницях на позначення місця і ролі типажу у власній общині: *vollberechtigte Bürger, die Berufsverbände, sich in Gilden und Zünften organisieren; unzünftige Gewerbetreibende blieben Schutzverwandte, eigene hohe Kultur, das Bürgerhaus, die Bürgerbauten / die Bauten der Gemeinschaft, die bürgerliche Herkunft, die bürgerliche Dichtung (Meistersinger), die Freiheiten und Privilegien der Städte* та ін.

Наступним етапом є застосування **методу словникових дефініцій**, який ґрунтується на встановленні поняттєвого мінімуму лінгвокультурного типажу. Погляд на лексичну одиницю з точки зору словникового визначення є початковим етапом дослідження у працях різних вчених, зокрема (В. І. Карасика [75], Н.О. Красавського [86], З. Д. Попової, Й. А. Стерніна [116; 117], О. В. Цобенко [147] та ін.).

Під час даного аналізу застосовується принцип узагальнення словникових дефініцій із різних лексикографічних джерел, які дають можливість розширити список значень ключової лексеми-імені [117].

У роботі цей метод використовується нами для порівняння, виокремлення та узагальнення можливих характеристик лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger*. Дефініція лексеми-імені розподіляється на окремі

семи (компонент значення, який відбиває одиничну ознаку типажу як об'єкта номінації).

Розглянемо для прикладу декілька словникових визначень лексеми-імені типажу *der Bürger*:

Bürger *der; -s, -* 1) *Staatsbürger, Gemeindebürger* [231, с. 520],

Bürger – *Angehöriger des bestimmten Traditionen verhafteten Mittelstandes* [222].

Bürger – *historisch Angehöriger der mittleren Gesellschaftsschicht* [222].

Ці визначення дозволяють зазначити, що лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger* характеризується: 1) власною територіальною, соціальною приналежністю; 2) залежністю від соціального прошарку (бюргерства); 3) культурною детермінованістю.

Лексико-семантичний аналіз ґрунтується на інтерпретації семантики мовної одиниці у межах тексту з метою виявлення можливого додаткового значення та встановлення семантично споріднених слів [79, с. 49]. Основоположниками ідеї групування слів за значеннями (семантичного поля) були Й. Трір, Л. Вайсгербер, та ін. [36 с. 14].

У нашій роботі даний аналіз застосовується для інтерпретації семантики мовних одиниць / виразів / речень, які об'єктивують типаж *der deutsche Bürger*, виявлення специфіки їх значення у тексті, розкриття їх імпліцитних смислів. Також для встановлення мовних критеріїв виокремлення його як представника бюргерської спільноти, визначення можливих рис його характеру, для виокремлення прямих / похідних номінацій типажу. Наприклад, з вищенаведених дефініцій (стор. 52) можна встановити похідні номінації типажу. Це складні-лексеми композити у яких другий складник, виражений лексемою-іменем типажу *der Bürger: der Staatsbürger, der Gemeindebürger* та контекстуальні синоніми: *Angehöriger der mittleren Gesellschaftsschicht, Angehöriger des bestimmten Traditionen verhafteten Mittelstandes*.

Встановлення прямих / похідних номінацій дозволило визначити шляхи типізації об'єкта у корпусі дослідження: представник бюргерської спільноти та суб'єктивно-авторський варіант реалізації у художньому / публіцистичному тексті, засобах інформації, зумовлений історичними, часовими, соціальними, культурними факторами та суб'єктивно-оцінним ставленням. У першому випадку критерієм виокремлення матеріалу дослідження є наявність лексеми-імені типу в складі більшості лексем, які об'єктивують приналежність до бюргерської спільноти (*die Bürgerfamilie, der Großbürger, der Bürgervater, die Bürgerfrau, die Bürgerkultur* та ін.). Критерієм же виокремлення джерел у другому випадку є споріднені з лінгвокультурним типажем *der deutsche Bürger*, похідні номінації *der Philister / der Spießler*, встановлені за даними лексикографічних джерел; похідні номінації, визначені методом контекстуального аналізу, які активізують модифікацію типу залежно від: історичного (*der BRD- / DDR-Bürger*), часового (*der ehemalige BRD-/DDR-Bürger*), соціального (*der Wutbürger*) і культурного фактору (*gutbürgerlich*). До модифікації ми також відносимо реакції на ключовий репрезентант-стимул типу, отримані у результаті опитування (стор.162-164).

Застосовуючи когнітивний підхід до лексико-семантичного аналізу [83, с. 83-85; 43 с. 100-108], було виявлено когнітивні ознаки, які є імпліцитними компонентами значення одиниць мови. Мовні одиниці, які відображають ці смисли, є близькими за своєю семантикою. На письмі вони відбивають риси характеру, поведінки, ставлення авторів до лінгвокультурного типу і виражаються у ситуативному прикладі різними мовними засобами. Проілюструємо це на прикладах. У контексті поняття *der Philister* у творі Г. Фаллади "*Kleiner Mann – was nun?*" ("Маленька людина, що ж далі?") – *ознака незначущості особистості* актуалізується у семантиці прізвища головного героя *Pinneberg: die Pinne (1. (Seemannssprache) waagerechter Hebelarm des Steuerruders, der mit der Hand bedient wird;*

2. (*Besonders norddeutsch*) *kleiner Nagel*, *Reißzwecke* [222]. Імплицитне ставлення автора об'єктивується у іменникових словосполученнях *kleiner Nagel* і *waagerechter Hebelarm des Steuerruders* зі значенням частини від цілого, у семантиці іменника *die Reißzwecke* та у граматичній категорії пасиву (*mit der Hand bedient wird*), яка вказує на те, що суб'єкт бездіяльний, пасивний, виявляє себе лише у випадку дії на нього ззовні. Він *позбавлений індивідуальності* і *мусить підкорятися* системі функцій: *...hat er gewissermaßen die Hände an der Hosennaht, und den Kopf hat er ganz zwischen den eingezogenen Schultern, um nicht zu groß zu sein* [268, с. 142]. Сенси цієї ознаки у реченні відбиваються за допомогою паралінгвістичних засобів: у виразах на позначення реакції типажу (*die Hände an der Hosennaht haben* і *den Kopf zwischen den eingezogenen Schultern haben* разом із емпатичною часткою *ganz*). Також у семантиці інфінітивної конструкції *um+zu+Infinitiv* у супроводі заперечної частки *nicht* (*um nicht zu groß zu sein*).

Контекстуальний аналіз дослідження під час лексико-семантичної інтерпретації доповнює релевантні характеристики лінгвокультурного типажу. Наприклад, відмова від діалекту всередині спільноти (діалект виконував виключно функцію розваги) / використання діалекту для спілкування з нижчими класами (див. стор. 95-97).

Саме контекстуальний метод дозволив нам встановити релевантні для типажу характеристики (портретні характеристики (зовнішність, одяг); оселя / родина). Ми припускаємо, що такі характеристики можуть корелювати з психологічними параметрами (рисами характеру типажу). Проілюструємо це на прикладах. Наявність лексем, які об'єктивують функціональну значимість кожного предмета побуту, відбиває раціональність (*die Sekretäre, die Lesetische, die kleine Tische, die Arbeitstische, die Nähtische, die Spieltische*). Чистота / любов до порядку / акуратність репрезентується за допомогою емоційно-експресивних лінгвістичних засобів, наприклад: порівняння (*leuchteten wie die golden Schalen, Schüsseln und Becken im Tempel*

Salomonis; als sei es gestern erst gefirnißt worden [325, с. 11]).

Лексико-стилістичний аналіз визначається як метод лінгвістичного дослідження, спрямований на розкриття здатності мовної одиниці відбивати емоційно-експресивний зміст [100, с. 96, 97]. Також на визначення експресивних засобів мови та їх ролі у тексті. Лексико-стилістичний аналіз знайшов своє відображення у працях відомих вчених В. В. Виноградова [26], О. О. Потебні [118], та ін..

Лексико-стилістичний аналіз ми використовуємо для визначення засобів відображення емоційно-експресивного змісту мовних одиниць, які відбивають лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger* та їх ролі у контексті висловлювання. Також для інтерпретації суб'єктивно-оцінного ставлення до об'єкта дослідження. Наприклад, реалізація емоційно-експресивного ефекту шляхом поєднання зооморфного іменника з антропоморфними позитивно-маркованими / нейтральними прикметниками: *Mit Gewalt nahm ich mich zusammen und las als ein vernünftiger, gelehrter Kater den Ovid nach* [291]. У прикладі інтенсифікація ознаки досягається за рахунок застосування антропоморфного зворотного дієслова *sich zusammennehmen* (досл. взяти себе в руки), що означає дію, яка не притаманна тварині, виключно людині, а також за рахунок **алюзії** на давньоримського поета Овідія.

Лексикостилістичні мовні засоби можуть об'єктивувати реальну дійсність типажу, характерну для певного соціокультурного періоду. Наприклад: особливості життя після поділу ФРН і НДР, які зумовлені негативним ставленням колишніх західних німців до Возз'єднання / до Східної Німеччини. На письмі дана ознака активізується у **лексичному повторі** (*Hart arbeiten werdet ihr müssen, ...hart arbeiten* [281, с. 295]); у реченні (*Wer sich verbraucht, wird ausgewechselt* [281, с. 602]); у **запереченні** з топонімом (*Also Dresden, das sagt mir nichts* [281, с. 296]. Підсилення ознаки досягається поєднанням топонімів із прислівником і прикметником вищого ступеня порівняння: (*Von Köln ist es nach Paris viel näher oder nach*

Amsterdam [281, с. 296]).

Прагматичний метод дослідження, основоположниками якого є Ч. Пірс і Ч. Моріс, ґрунтується на вивченні мови як засобу спілкування. Він досліджує потреби і наміри співрозмовника, його мету і засоби впливу [138 с. 22; 94 с. 19-23].

У дисертації даний метод застосовується для дослідження мовленнєвої поведінки лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger* під час асиметричної комунікації, визначення особливостей мовленнєвої взаємодії та намірів співрозмовника. Під мовленнєвою поведінкою типажу ми розуміємо сукупність послідовних дій типажу внутрішнього чи зовнішнього характеру, які супроводжують спілкування і є необхідними для реалізації намірів типажу (наприклад, намір співрозмовника із нижчим статусом догодити співрозмовнику з вищим або намір активного впливу на співрозмовника з вищим з метою дискредитації, виявлення власної домінантності та ін.). Проілюструємо це на прикладі: “*Trödeln Sie sich aus, Mensch*”, *sagt Marie streitsüchtig*... “*Einen Augenblick noch*”, *sagt Pinneberg sehr sanft* [268 с. 105]. Ознака об’єктивується у дисфемізмі *Mensch*, який має стилістично знижену, грубу конотацію. Крім того, емоційно-експресивний прислівник способу дії *streitsüchtig* вказує на вияв можливої агресивної поведінки з боку учасника з високим статусом. Про низький статус Піннеберга свідчить тон. Ця ознака актуалізується у семантиці дієслова *sagen* разом із прислівником *sanft*, підсиленого часткою *sehr*.

Інтегральною частиною асиметричної комунікації є наявність соціального статусу, який відбиває ставлення співрозмовників один до одного. Він актуалізується на письмі за допомогою лінгвістичних / паралінгвістичних засобів, наприклад дієслів зі значенням “мовчання”, виразів на позначення уникнення зорового контакту та ін. Більш детально даний аспект дослідження висвітлений у підрозділі 3.2. “Мовні засоби об’єктивації поведінки типажу у творах Г. Манна і Г. Фаллади з

урахуванням асиметричної комунікації” (див. стор. 111-118).

Метод суцільної вибірки дозволяє перейти від спостереження до загальної емпіричної закономірності. У дисертації даний метод застосовується для відбору матеріалу дослідження (стор. 124-125; 169-172), а також статистичної обробки отриманих результатів [Додаток Б].

Висновки до Розділу 1

1. Лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger* визначається як природний, динамічний, типізований, соціально і культурно-детермінований об'єкт, який зазнає трансформації через певні історичні, соціальні, часові, культурні фактори, а також суб'єктивно-оцінне ставлення авторів художніх / документальних творів.

2. Зіставлення суміжних із лінгвокультурним типажем понять (роль, стереотип, амплуа, імідж, персонаж, мовний портрет) дозволило виокремити такі смислові параметри лінгвокультурного типуажу: культурна детермінованість; типовість; можливість фікційного / реального існування; можливість конкретизації у реальних особистостях / фікційних персонажах. Основними категоріями, які структурують лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger*, є: “національно-маркована специфіка” (етнокультурна / історична / соціальна специфіка), “оцінка”, “стереотип”.

3. Етимологічний аналіз дозволив виявити наступні особливості лінгвокультурного типуажу *der deutsche Bürger*: 1) приналежність до певного соціального прошарку (необхідність соціокультурної довідки для виокремлення основних етапів розвитку і шляхів репрезентації у матеріалі дослідження); 2) зміна у семантиці поняття залежно від історичного / соціального періоду).

4. Назва *der deutsche Bürger* вміщує етнонім *deutsch*, що відбиває приналежність до одного народу та однієї культури.

5. До поняттєвих характеристик лінгвокультурного типуажу

der deutsche Bürger належать: 1) територіальна / соціальна приналежність; 2) залежність від соціального прошарку (бюргерства); 3) приналежність до представників приватних власників / інтелігенції / дрібного бюргерства; 4) приналежність до середнього класу; 5) соціальна повноправність; 6) можливість оцінки; 7) культурна детермінованість.

6. Лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger* є антропо-орієнтованим явищем. Розгляд “соціокультурного паспорту” лінгвокультурного типуажу *der deutsche Bürger* відбувається з урахуванням психологічних параметрів (рис характеру типуажу). У цілому методика дослідження з огляду на специфіку типуажу (поєднання історичного, соціального і культурного аспекту) набуває наступного вигляду: 1) застосування етимологічного коментаря для з’ясування походження та розвитку семантики ключової лексеми-імені типуажу *der Bürger* та мовних одиниць, пов’язаних з нею; 2) встановлення поняттєвих характеристик; 3) визначення “соціокультурного паспорту” (портретних характеристик, (зовнішності, одягу), оселі / родини, які корелюють із психологічними параметрами (рисами характеру типуажу)); 4) дослідження мовленнєвої поведінки типуажу (лінгвістичних засобів вираження етнокультурної специфіки / соціального статусу та ін.); 5) встановлення змін у семантиці лінгвокультурного типуажу, зумовлених певними історичними / соціальними / часовими / культурними факторами, а також суб’єктивно-оцінним ставленням авторів / учасників опитування до типуажу).

Зміст Розділу 1 висвітлений у працях автора [50], [52], [58].

РОЗДІЛ 2

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСОБИ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ТИПАЖУ DER DEUTSCHE BÜRGER

Розділ присвячено аналізу семантики мовних одиниць, виразів, речень, які об'єктивують типаж *der deutsche Bürger* як представника бюргерської спільноти. Одиницею дослідження виступає ситуативний приклад. Під одиницею прикладу ми розуміємо **ситуацію**, у межах якої можуть фіксуватись слова, словосполучення, які вказують на ту чи іншу ознаку типажу; у той же час у якості прикладу у нас фіксуються речення, зміст яких дає підставу зазначити про певну рису його характеру. На основі лексико-семантичного підходу встановлено мовні критерії виокремлення його як представника бюргерської спільноти, визначено можливі риси його характеру.

2.1. Лексика на позначення портретних характеристик типажу як представника бюргерської спільноти

Завданням даного підрозділу та інших підрозділів (2.2, 2.3) є розгляд семантики лексики на позначення: типової зовнішності, одягу, оселі / родини, які корелюють із психологічними параметрами (рисами характеру типажу).

Хоча опис зовнішнього вигляду типажу у художніх творах є певною мірою суб'єктивною характеристикою, нам вдалось виокремити портретну рису (наявність виступаючих вилиць / кирпатого носу), яка, на думку Т. Фонтане, характеризує приналежність до бюргерської спільноти. Дана ознака відбивається на письмі у семантиці емоційно-експресивного іменникового словосполучення (*starke Backenknochen und Stupsnase, was... einer ausgesprochenen Bürgerlichkeit... hindeutete* [273 с. 9]). Іншими особливостями, які вирізняють автори були: міцна статура / середній зріст:

1) *der starke...Hauswirt...*[272]; 2) *er war ein mittelgroßer Mann mit dünnem, ergrautem Haar...*[316, с. 397]; 3) *Sie war eine korpulente Dame...*[316, с. 4] 4) *eine ramassierte Frau...*[316, с. 367]). У першому прикладі іменникове словосполучення *der starke...Hauswirt* імпліцитно відбиває приналежність до бюргерської спільноти (наявність приватної власності). У наступних прикладах суб'єктивна ознака активізується за допомогою іменникових словосполучень з / без емоційно-експресивного відтінку (*ein mittelgroßer Mann, eine korpulente Dame, eine ramassierte Frau*).

Зовнішній вигляд типажу, а також манера його поведінки, які на письмі знаходять своє відображення у сукупності емоційно-експресивних вербальних / невербальних / паравербальних засобів, можуть відбивати деякі риси його характеру. Розглянемо це на прикладах.

Німецькі бюргери носили вуса та бакенбарди (*Gleich darauf erschien der graumelierte Schnurrbart...des Zahnarztes*) [316, с. 242]. *Er hatte Bartkoteletten, die aussahen, als seien sie mit dem Pulver frisiert* [316, с. 155]). З цими елементами зовнішнього вигляду актуалізується ознака *вихованості der deutsche Bürger: es ist unschicklich, Bart und Haare zu färben* [248, с. 149]. Дана ознака відбивається у семантиці емоційно-експресивного прикметника *unschicklich*, яка поєднує два смисли *nicht schicklich* та *unangenehm auffallend* [222].

Бюргери втілюють собою *добрих* людей. Т. Манн наводить приклад: *Sein rundes, rosig überhauchtes und wohlmeinendes Gesicht, dem er beim besten Willen keinen Ausdruck von Bosheit zu geben vermochte...*[316, с. 44]. На думку автора, округлі риси зовнішності не дозволяли виявляти внутрішню суворість чи грубість. Дана ознака відбивається у запереченні (*keinen Ausdruck von Bosheit*).

Ознака *витонченості / елегантності / вневненості* об'єктивується на письмі за допомогою виразів на позначення руху: *Sie war...eine äußerst elegante Erscheinung...ihren ruhigen, sicheren und sanften Bewegungen aller*

Welt ein Gefühl von Klarheit und Vertrauen [316, с. 44]; ...*eine gewisse Vornehmheit...war die sichere Ruhe, womit sie zwischen ihren Gästen thronte* [273 с. 28]. Письменники звертають увагу на те, що неквапливий рух – це не тільки фізичне явище, але й вияв характеру особистості.

Ознака *благородства* актуалізується у виразі на позначення тону голосу: *es ist unschicklich, mit gellender Stimme zu rufen oder zu reden...Nur sanfte Töne...* [248 с. 154]. Підсилення ознаки на письмі також досягається за допомогою емоційно-експресивного прикметника *unschicklich*.

Протягом 18-ого – 19-ого ст. становлення і розвиток лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* підкріплювались так званими бюргерськими “моральними щотижневиками”, щоденниками. Станом на 19 ст. їх налічували понад 500 [67, с. 24]. Саме література такого жанру сприяла появі стилю бюргерського життя, який отримав назву *Biedermeierstil* (стиль Бідермаєр) [220, с. 209] і відзначився різноманітністю проявів: стиль облаштування будинку, одягу, поведінки.

Вважаємо за доцільне розглянути етимологію поняття *Biedermeier*. Слово *Biedermeier* вперше з’явилося 1855 р. на сторінках бюргерського журналу “*Fliegende Blätter*” як псевдонім двох поетів Л. Ейхордта та А. Куссмауля (*Gottlieb Biedermeier*). Воно виникло як синонім до слова *Biedermann*, яке було прізвищем вигаданого персонажа одного з перших журналів німецьких бюргерів, “*der Biedermann*”, датованого 1727 р. [270, с. 103]. *Ernst Wahrlieb Biedermann* зазначав, що він має давньонімецьке прізвище, яке асоціюється з порядністю, відвертістю [270, с. 103]. У семантиці його імені теж наявний імпліцитний смисл. *Ernst Wahrlieb* (дослівно серйозний правдолюб) має емоційно-експресивний відтінок.

Gottlieb Biedermeier на сторінках журналу “*Fliegende Blätter*” також втілював щирю людину. Він виступав скромним добродушним міщанином,

наївним простолюдином, який любив розмірене життя, спокій і затишок [270, с. 103].

Журнал розглядав різні філософські, політичні, побутові проблеми. Вигаданий персонаж був далеким від політики.

Вірші жартівливого характеру були написані від першої особи. Переконливість образу була настільки очевидною, що один із номерів видання навіть надрукував портрет пана Бідермаєра [270, с. 103].

Дійсно, у лексемі-комPOSITI *Biedermeier* з огляду на семантику відсутній будь-який іронічний підтекст. Перший складник походить від прикметника *bieder* (простий, чесний, відвертий). Основу другого складника утворює іменник на позначення професії селянина *der Meier* (фермер). Окрім цього, як зазначав Ф. Сенгле, *bieder* у той час виступає синонімом до слів “мужній”, “благородний” [334, с. 446].

Семантика імені теж має імпліцитний характер. Воно походить від іменника *der Gott* і дієслова *lieb* (дослівно “милий Богу”).

Поступово до побутового контексту долучається соціальний. Так у передмові до вірша *Herr Biedermeier* Л. Пфау зазначає: *Herr Biedermeier. Mitglied der “besitzenden und gebildeten Klasse”* [320, с. 331 f]. Ознака об’єктивується у емоційно-експресивному реченні (*Mitglied der besitzenden und gebildeten Klasse*), у семантиці якого відбивається приналежність до бюргерської спільноти, а саме: до *das Besitzbürgertum* (буржуа) і *das Bildungsbürgertum* (інтелігенції). Підсилення ознаки на письмі досягається графічно-маркованим способом (лапками). Наведемо уривок із даного вірша, який, на нашу думку, найяскравіше ілюструє представника бюргерської спільноти:

Schau, dort spaziert Herr Biedermeier

Und seine Frau, den Sohn am Arm;

Sein Tritt ist sachte wie auf Eier,

Sein Wahlspruch: Weder kalt noch warm.

*Das ist ein Bürger hochgeachtet,
 Der geistlich spricht und weltlich trachtet;
 Er wohnt in jenem schönen Haus
 Und – leiht sein Geld auf Wucher aus* [320, с. 331 f].

Ознака об'єктивується у сукупності емоційно-експресивних одиниць / виразів / речень на позначення: 1) типу сім'ї (*Herr Biedermeier, seine Frau, den Sohn am Arm*); 2) статусу: (*Er wohnt in jenem schönen Haus, ...leiht sein Geld auf Wucher aus*); 3) ставлення до світу / рис характеру: (*Sein Wahlspruch: Weder kalt noch warm, Sein Tritt ist sachte wie auf Eier, weltlich trachtet*); 4) мовної поведінки (*Der geistlich spricht*). Інтенсифікація ознаки досягається за допомогою виразу (*ein Bürger hochgeachtet*). З персонажем *Gottlieb Biedermeier* тісно пов'язані такі поняття як: консерватизм, ідилія, домашній затишок [270, с. 103].

З часом власна назва *Gottlieb Biedermeier* набула типізованого характеру, про що свідчать прототипи: *Schartenmeier, Biedermann* (у віршах Й. фон Шеффеля), *Bubbelmaier*. Семантика лексеми-композиції *Bubbelmaier* відбиває негативний зміст. Вона утворена від дієслова *bubbeln*, яке вживається на позначення тривалої розмови беззмістовного характеру [221]. У прізвищі персонажа Й. фон Шеффель відображає власне ставлення до подій післяреволюційного періоду. Сприяє цьому і форма написання від першої особи. Наведемо приклад:

*Was fang ' ich an in dieser Zeit,
 Es will mir gar nichts frommen,
 Nach Schleswig wollt 't ich in den Streit
 Bin dort zu spät gekommen.
 Ins neue deutsche Parlament
 Ließ ich mich gerne schicken
 Allein da mich kein Wahlmann kennt...
 Ein höchst zweckwidriges Wesen* [331, с. 182].

У цьому уривку з вірша об'єктивується ознака обмеження громадянських прав бюргера у післяреволюційний період. На письмі це відбивається у сукупності емоційно-експресивних засобів: риторичного твердження (*Was fang ich an in dieser Zeit, es will mir gar nichts frommen*); алюзії на Дансько-Прусську війну (1848–1850 рр.) (*Nach Schleswig wollt't ich in den Streit bin dort zu spät gekommen*); у пасивній конструкції *sich lassen* + *Infinitiv*, яка відбиває допустимість дії (*Ließ ich mich gerne schicken*); у запереченні з градуальною часткою *allein* (*Allein da mich kein Wahlmann kennt*); у семантиці іменникових словосполучень, підсилених лексемами міри і ступеня ознаки *neu/höchst* (*das neue deutsche Parlament, Ein höchst zweckwidriges Wesen*).

Для найменування колишньої епохи у 19 ст. на письмі поруч із поняттям *Biedermeierstil* з'являється метафора *die gute alte Zeit* (старий добрий час) [333, с. 209].

Ще один приклад післяреволюційного впливу на типаж відбивається у моральному щоденнику В. Г. Беккера "*Taschenbuch zum geselligen Vergnügen*" (1813 р.), який опублікував вірш А. Ф. Лангбайна, написаного 1812 р. (у час періоду наполеонівських війн). У ньому автор звеличує життя бюргера 18 ст. Наведемо уривок:

*Als der Großvater die Großmutter nahm,
Da wußte man nichts von Mamsell und Madam.
Die züchtige Jungfrau, das häusliche Weib,
Sie waren echt deutsch noch an Seel' und an Leib...
Sie las nicht Romane, sie ging vor den Herd,
Und mehr war ihr Kind als der Schoßhund ihr wert.
Als der Großvater die Großmutter nahm,
Da war es der Biedermann, den sie bekam.
Ein Handschlag zu jener hochrühmlichen Zeit
Galt mehr als im heutigen Leben ein Eid...*

O gäbe den Deutschen ein holdes Geschick

Die glücklichen Großvaterzeiten zurück! [245, с. 183].

Смисли даної ознаки реалізуються на письмі у семантиці емоційно-експресивних мовних засобів: 1) синтаксичного повтору, який, на нашу думку, поєднує і пряме (*Als der Großvater die Großmutter nahm*), і переносне значення (ідіоматичний вираз *als alles noch ein anders wahr* [224, с. 183]); 2) лексичних запозичень, які у запереченнях актуалізують відсутність французького впливу (*Da wußte man nichts von Mamsell und Madam, sie las nicht Romane*); 3) іменникових словосполучень / порівняння на позначення типу сім'ї (*die züchtige Jungfrau, das häusliche Weib, und mehr war ihr Kind als der Schoßhund ihr wert*); 4) виразу (*echt deutsch noch an Seel' und an Leib sein*); 4) алюзії на журнал бюргерської спільноти (*der Biedermann*); 5) лексеми, яка відбиває мовленнєвий етикет (*ein Handschlag*); 6) порівняння (*Galt mehr als im heutigen Leben ein Eid*); 7) контекстуальних синонімів: (*jene hochrühmliche Zeit, die glücklichen Großvaterzeiten*); 8) вигуку (*O gäbe den Deutschen ein holdes Geschick*).

Прагматичний ефект впливу на читача був настільки значним, що вже 1920 р. вірш був покладений на музику, а 1895 р. став народною піснею [175].

У лексемі-комполіті іменникового словосполучення ***die bürgerliche Kleiderordnung***, яка на письмі вживається на позначення стилю бюргерського одягу, поєднано два смисли (*die Kleidung* і *die Ordnung*). Отже, одяг типажу підпорядкований певному регламенту. З'ясуємо це на прикладах. Дана ознака реалізується на письмі у семантиці емоційно-експресивних виразів / речень на позначення залежності кольорових гам одягу від віку / доби. Молоді жінки і дівчата носили досить вузькі сукні з поясом (*ganzenge Kleider mit Gürteln*), конусоподібні спідниці аж до кісточок (*Röcke bis an die Knöchel*), взуття зі стрічками, зав'язаними навхрест (*die durch Bänder kreuzweise befestigte Schuhe*), великі капелюшки, що затіняли все обличчя

(*die großen Hüte, die das ganze Gesicht beschatteten*). Вдома старше покоління жінок одягало дуже великі розкішні чепчики з білого мережива (*sehr große, puffige Hauben aus weißem Tüll*). Дівчата намагались завдяки спеціальним м'яким вставкам зробити якомога вищу зачіску, щоб обличчя здавалось малим. На той час, гладко зачесане волосся вважалось чимось непристойним, навіть безсоромним [247 с. 106]. На денну прогулянку жінки ніколи не одягали масивні сережки (*große Ohrringe*) чи вечірні сукні (*die Abendkleider*). Світлий колір одягу, як для чоловічого так і для жіночого вбрання призначався для теплих пір року, тоді як темний – для холодних. Прийти зимою у світлому вважалось непристойним як для жінки, так і для чоловіка [282, с. 60]. Жінки зрілого віку носили блузки білого кольору (*ruhige weiße Blusen*) та ніколи не одягали блідо-блакитну чи рожеву блузку (*kaum rosa oder blaßblau Blusen*), мотивуючи це тим, що блідні ніжні кольори для ніжних молодих дівчат (*solche zarte Farben sollen nur zarte, junge Wesen wählen*) [287, с. 69].

Ознака підпорядкування регламенту відбивається у семантиці емоційно-експресивних виразів / речень на позначення залежності елементів одягу / їх кольору / форми від типу суспільної події. Наприклад: *einen stumpfen Zylinder zu tragen:.... für Loge, Gesellschaft und Ball* [308, с. 15-16]. У даному прикладі об'єктивується ознака залежності форми чоловічого капелюха від типу суспільної події. Інші види циліндру носили під час поїздки верхи у чорному костюмі (*Reiten im schwarzen Rock*), засідання (*Sitzung*), у рагсі (*Standesamt*). М'який фетровий капелюх (*weicher Filzhut*) одягали в дорогу як особливо зручний та модний аксесуар. Він був переважно темного оливкового, насиченого зеленого, сірого чи темно-коричневого кольору, проте ніколи не чорного (*Schwarz ist ein Unding*) [308 с. 18]. Чорний колір асоціювався з офіційністю, водночас як приємні зелені та нейтральні сірі чи коричневі кольори налаштовували на спокійну атмосферу. На церковні свята регламентом був чорний сюртук з

білою краваткою (*schwarzen Gehrock und weiße Binde*) [282, с. 60]. Похід у театр передбачав комплекс вимог для бюргера: сюртук (*Gehrock*), темні штани (*dunkles Beinkleid*), жилет (*Weste*), біла сорочка (*weißes Oberhemd*), темна краватка (*dunkle Krawatte*), високий капелюх (*hoher Hut*), коричневі рукавиці (*braune Handschuhe*), які ніколи не знімалися і чорні (лакові) туфлі [248 с. 103-154]. Тростину (*der Stock*) як обов'язковий аксесуар чоловічого одягу до музею, галереї чи на виставки не вносили, її залишали у вестибюлі [308, с. 58].

Ознака залежності елементів одягу / їх кольору від кількості присутність репрезентується у реченні: *für kleinere Gesellschaften genügt die graugestreifte Hose mit schwarzem Sakko; größere Gesellschaften ...erfordern Smoking mit schwarzer Binde*) [282, с. 68]. Іншими взаємозалежними елементами одягу був фрак із білою краваткою (*Frack mit weißer Binde*), циліндром та лаковими туфлями (*Lackschuhe*) для великої компанії [303, с. 28].

Костюми носили зі спеціальною сорочкою із декоративним обрамленням (жабо), (*Jabot*) та манжетами: *...zupft an Manschetten und Jabot* [332, с. 7]. Пізніше широкі манжети виходять зі сфери вжитку [303, с. 28].

Спочатку чоловіки-бюргери ніколи не носили золотих прикрас, далі з модою на чоловічі прикраси вони починають одягати: брошки (*Nadeln*), кільця (*Ringe*), великі запонки (*große Hemdenknöpfe*), прикрашати костюми буфом (пишним рукавом). Епоха Бідермаєр навіть створила власний відомий конусоподібний рукав (*kegelförmige Ärmel*), особливістю якого була ширина в плечах та звуження у зап'ястку [248, с. 149]. Окрім цього, заможні бюргери замість гудзиків на костюмі могли собі дозволити коштовне каміння (яке входило в той час у моду). Підтвердження цього знаходимо у романі Т. Манна "*Buddenbrooks*": *Lebrecht Kröger...war aber modisch gekleidet. An seiner Sammetweste blitzten zwei Reihen von Edelsteinknöpfen* [316, с. 24].

Ознака актуалізується у семантиці контекстуального емоційно експресивного виразу (*modisch gekleidet*), іменників-комполітів *die Sammetweste* та *Edelsteinknöpfen*, підсиленого виразом *zwei Reihen*. Гудзики недоречно було розстібати на світських заходах: *...trägt ...einen untadeligen Rock mit einer doppelten Knopfreihe, und auch wirklich zugeknöpft, ganz wie es sich...einen Berliner Kommerzienratssohn geziemt*” [273 с. 39]. Ознака актуалізується у порівнянні (*wie es sich...einen Berliner Kommerzienratssohn geziemt*), у семантиці емоційно-експресивного виразу (*wirklich zugeknöpft*) разом із емпатичною часткою *ganz*.

Окремі елементи та атрибути зовнішнього вигляду типу *der deutsche Bürger* відбивають контекстуальні лексеми / вирази / іменникові словосполучення: *die Stiefel...bis zur Höhe der Waden...Puscheln als Verzierung* (взуття, висотою до литок, прикрашене китицями); *die aufrechtstehende Rock- und Hemdkragen* (стоячі комірки на сорочках і піджаках), краватки з жорсткої тканини (*die steife Halsbinde*); циліндр (*der Zylinder*) [308, с. 106]; лорнет / пенсне: *Seine Gattin... hantierte mit ihrer langgestielten Lorgnette* [316, с. 376]; *...ihr Lorgnon zur Hand nahm...* [316, с. 377].

Регламент бюргера полягав також у дотриманні чистоти / акуратності. На письмі ознака актуалізується у: емоційно-експресивному іменнику (*die Überschuhen* [248, с. 103]); реченні у якому метафора *guter Ton* імпліцитно відбиває приналежність до бюргерства (*Der erste Anspruch an eine Kleidung von gutem Ton ist tadellose Sauberkeit* [303, с. 28]). Підсилення ознаки у реченні досягається у семантиці емоційно-експресивного прикметника *tadellos*. Наведемо ще приклади: 1) *Ein abgerissener Handschuhknopf, ein hängender Volant..., die peinlich vermeiden werden müssen* [303, с. 28]; 2) *die Kleidung im Hause mag nicht brillant, sie darf alt seyn – aber Reinlichkeit muß sie besitzen* [293 с. 13]. У цих прикладах ознака відбивається у емоційно-експресивних мовних засобах: у семантиці іменникових словосполучень (*ein abgerissener Handschuhknopf, ein hängender*

Volant), виразу, підсиленого прислівником (*peinlich vermeiden*); у **запереченні** (*nicht brillant*); у **протиставленні** (*sie darf alt seyn – aber Reinlichkeit muß sie besitzen*). Її інтенсифікація відбувається за допомогою модальних дієслів зі значенням дозволу (*dürfen*), необхідності (*müssen*).

Регламенту підпорядковували навіть дитячий одяг. Історик Г. Будде зазначає, що діти бюргерів завжди були скромно одягнені, їхній одяг ніколи не підкреслював соціальний статус батьків. Дітей не привчали до марнотратства. Дані ознаки відбиваються на письмі у протиставленні (*die Kinderkleidung im Kontrast zur Erwachsenenkleidung*), у семантиці речення (*kleine Bürgerinnen trugen rosa und weiße Kleidchen bis kurz über die Knie der Rocksäum mit zunehmenden Alter immer weiter nach unten wandern*). Дитячий одяг залежав від типу суспільної події: *kleine Bürger schlüpfen bis zu Konfirmation in kurze Hosen und zu Festlichkeiten in weiße Matrosenanzüge* [256, с. 87].

Певні риси характеру можуть також відбиватись у окремих елементах та атрибутах зовнішнього вигляду типажу. Дана ознака актуалізується на письмі у семантиці емоційно-експресивних виразів / речень на позначення:

- 1) простоти / скромності: *...einem schwarz und hellgrau gestreiften Kleide ohne Schmuck, das Einfachheit und Bescheidenheit verriet* [316, с. 60];
- 2) вишуканості: *...elegant... hielt seinen Stock...unter dem linken Arm* [316, с. 741];
- 3) благопристойності: *...man geht nicht ohne Handschuhe* [282, с. 60], *...Handschuhe gehören zum guten Ton* [303, с. 28];
- 4) практичності: *...Damen mit blauen Schutzpincenez...*[316, с. 135]. Серед виокремлених ознак вагоме місце для лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger* посідає практичність / зручність. Те, що не надає зручності та комфорту з часом виходить зі сфери вжитку: корсети (*Korsette*), великі капелюхи (*große Hüte*), пишні рукави (*prunkvolle Ärmel*), панчохи зі спеціальними зав'язками (*Strümpfe mit Strumpfbändern*) [330, с. 52-53]. Зручність одягу на письмі відбивається у семантиці емоційно-експресивних

речень / виразів: *die Kleidung soll nicht zu eng sein, damit sie dem Körper eine freie Bewegung gestattet* [330, с. 52]; *der Handschuh ist nicht mehr so unbedingtes Zubehör festlicher Geselligkeit. Er ist ein praktisches Kleidungsstück, das uns vor Kälte, Nässe und Schmutz bewahren soll* [287, с. 52]; *es ist das einfachste und immer elegant, sich auf eine Farbe zu beschränken, also Hut, Kleid, Schuhe und Handschuhe zueinander abzustimmen* [282, с. 69]; *farbig mit der Kleidung zusammen* [282, с. 70].

Отже, деякі атрибути та особливості зовнішнього вигляду й одягу лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger* корелюють із його психологічними параметрами, що знаходить своє відображення у сукупності емоційно-експресивних засобів.

2.2. Інтерпретація поняття *das Bürgerhaus* у бюргерській спільноті

У “моральних щоденниках”, автобіографічних матеріалах представників бюргерської спільноти вагоме значення надають також облаштуванню оселі, її функціональному призначенню. У семантиці лексеми-композиції *das Bürgerhaus* наявні два смисли. З одного боку, вона вживається для безпосередньої (прямої) номінації житла. На письмі це відбивається у лексемах на позначення фізичного об’єкта, у якого є власні зовнішні і внутрішні характеристики. З іншого – має опосередковану функцію. Будинок є осередком спілкування із родиною / із представниками власної спільноти, які приходять з візитом, а також виконує функцію передачі культури. У цьому контексті, також ідея облаштування будинку визначає певні риси характеру господарів. Розглянемо це на прикладах. Основною характеристикою *das Bürgerhaus* є *Privateigentum* (приватна власність) [243, с. 339]. На письмі зовнішні характеристики відбиваються у семантиці лексем: 1) на позначення місця розташування будинку (*das Stadthaus, das Landhaus*); 2) елементів зовнішнього вигляду (*die Fassade, die Loggia, der Erker, der Balkon*) 3) дотичних споруд: (*die Gartenlaube* – назва

знайшла своє відображення у однойменному журналі німецьких бюргерів, який з'явився 1853 р.). Так, А. Вебер підкреслює значення *die Gartenlaube* (альтанки) для німецьких бюргерів: *...war doch ein Garten ohne Gartenlaube nicht mehr denkbar, sie symbolisierte die bürgerliche Idylle als Refugium vor der kühn veränderten Welt* [346, с. 45]. Ознака об'єктивується у запереченні (*ohne Gartenlaube nicht mehr denkbar*); у лексичних синонімах (*Gartenlaube – Refugium*), у порівнянні (*als*), у емоційно-експресивному виразі (*die bürgerliche Idylle symbolisieren*).

Розглянемо лексеми / емоційно-експресивні іменникові словосполучення на позначення внутрішніх характеристик *das Bürgerhaus*. Всередині бюргерського будинку було декілька кімнат. Кожний член родини мав власну кімнату (*eigenes Zimmer*), до того ж обов'язковими були бібліотека (*Bücherzimmer*), мистецький зал (*Bilderzimmer*) та спеціальна кімната для сімейної трапези (*Familienwohzimmer, Berliner Zimmer*).

Якщо член родини виявляв інтерес до певного виду діяльності, починав щось колекціонувати (*sammeln*), то для таких колекцій відводили теж спеціальні кімнати (*Spezialräume*) [243, с. 339].

Вітальня (*Gesellschaftszimmer, Salon, Besuchszimmer*) була візитною карткою бюргерського будинку, доказом соціального статусу її власників (*Statusausweis für bürgerliche Schichten*) [243, с. 339]. Бюргери, як правило, мали декілька віталень [243, с. 339]. Це, на нашу думку, зумовлено тим, що вони чітко розмежовували публічну (*Öffentlichkeit*) та приватну сфери (*Privatheit*) і не вважали доцільним втручання інших у особисте життя.

У *Besuchszimmer* збиралась лише бюргерська родина. Така кімната, як правило, була оздоблена гардинами (*Gardinen*), красивими килимами (*schönen Teppichen*) та скатертинами (*Decken*), маленькими столиками з розкішними книгами (*kleine Tische mit den Prachtausgaben guter Werke*), етажерками з вишуканим посудом (*Etageren mit feinem Geschirr*), рослинами (*Pflanzen*), меблевим гарнітуром (*Möbelgarnitur*): диваном, кріслами та

стілцями (*Sofa mit dazugehörigen Sesseln und Taburets*) [267, с. 112], а також сімейними фотографіями (*Familienfotographien*) [267, с. 112]. До речі, особисті фотографії були виключно атрибутом *Besuchszimmer*. Їх ніколи не розміщували у *Gesellschaftszimmer*, натомість такі кімнати оздоблювали фотографіями з релігійними сюжетами [229, с. 19].

У *Gesellschaftszimmer*, *Salon* бюргерська родина приймала гостей. Атрибутами такої вітальні були вишукані меблі (*feinere Möbel*), на яких стояли гравюри (*Stiche*), статуетки (*Statuetten*). У ній розміщували книжкову шафу з художніми та науково-популярними творами (*Bücherschrank mit Werken der schönen Literatur und populär-wissenschaftlichen Schriften*), трюмо (*Pfeilerspiegel*), картини (*Gemälde*) [243 с. 339 f].

Такі вітальні уможливлювали тісне спілкування всередині бюргерської спільноти, надавали родинним святкам, дням народженням суспільної значимості, сприяли інтегруванню гостей у комунікацію, за рахунок способу розміщення меблів (у кутках та під стінками для вільного руху в центрі кімнати) [333, с. 221]. Окремим меблям / оздобленню віталень бюргери надавали власне значення. Вони відігравали роль у розміщенні гостей (*das Sofa* – для старшого / похилого віку; *die niedrigen Sesseln und Tabourets* – для молоді) [333, с. 221]; були атрибутами щоденних візитів (*mein kleines Sofa, und darin bin ich mit täglichem Besuche und wenn unerwartet bei mir Thee getrunken wird* [276, с. 360]); надавали затишку атмосфері: *Das ist sehr hübsch, überall doppelte Fenster und... Rouleaux, wodurch aber abends alles sehr wohnlich ist: meine Wirtschaftsangelegenheiten sind so bequem wie möglich* [276, с. 360].

Бюргерській свідомості відповідали такі стильові форми, в яких головне значення надавалось практичності (*Zweckdienlichkeit*) і простоті (*Einfachheit*). Критерієм же корисності (*Nutzbarkeit*) побутової речі, меблів вважалися передусім такі якості, як: міцність (*Dauerhaftigkeit*), доброякісність (*gute Qualität*), зручність (*Bequemlichkeit*). Можливо, саме тому звичайний

простий стіл відрізняється своїм призначенням. Окрім письмового (*Sekretäre*), існують читальні (*Lesetische*), робочі (*Arbeitstische*), швейні (*Nähtische*), гральні столи (*Spieltische*) та столики. Обстановку доповнювали вирізьблені шафи (*ausgeschnitzte Schreine*) і комоди (*ausgeschnitzte Kommoden*), вітрини (*Vitrinen*), етажерки (*Büchergestelle*), стіни покриті яскравими вапняними фарбами (*die Wände mit bunten Kalkfarben*), годинник із маятником під скляним ковпаком (*unter einem Glassturz kunstvolle Pendeluhr*) підлога натерта до блиску (*glänzend geschleuhter Boden*), настінні килими (гобелени) (*Behänge*) та подушки (*Kissen*), мистецькі покривала (*kunstvoll gearbeitete Decken*) та прикрашені шпалери (*verzierte Tapeten*), картини у золотих (*vergoldete Bilder*), карбованих (*ziselerte Bilder*), прикрашених орнаментом (*ornamentierte Bilder*) чи оксамитом рамах (*samtüberzogene Bilder*), місця для сидіння з оббивками (*Sitzgelegenheiten mit Polster*), тканини з китицями (*Stoffe mit Troddeln*), торочками (*Stoffe mit Fransen*), скатертини (*Tischdecken*). Відомий німецький письменник Г. Фрейтаг, згадуючи власне помешкання, пише: *Wie einfach war doch der ganze Haushalt, obgleich die Eltern, nach den Verhältnissen jener Zeit, in mäßigem Wohlstande lebten. Die Papiertapete galt für einen Luxus, den wir in keiner Wohnstube hatten, die Wände waren mit bunter Kalkfarbe blau, rosa, gelb getüncht....* [275, с. 92].

У кімнатах на вітринах (*Vitrinen*), етажерках (*Büchergestelle*) і невеликих столиках (*kleine Tische*) знаходилися альбоми з сімейними реліквіями (*Familienalben*). На стінах були розвішені картини (*Bildnisse*), гравюри (*Gravüren*) [243, с. 339 f]. Ніколи ще в житлах не зберігалось стільки сувенірів (*Geschenke*) і прикрас (*Zierden*), музичних годинників (*Muzikuhren*) і вишивок (*Stickereien*), як в цих кімнатах. У цю епоху виникла так звана “світлиця” (“*gute Stube*”) – оснащена з особливою турботою, яка пізніше набула метафоричного значення (стала синонімом достойного виховання) [243, с. 339]. З часом у внутрішньому інтер’єрі будинку відбуваються деякі зміни. З’являються відкриті книжкові полиці (*offene*

Bücherregale) замість полиць зі скляними дверцятами (*Bücherregale mit Glastüren*), диван та стільці обтягнені репсом (*Sofa und Stühle mit Rips*) замість плюшу (*Sofa und Stühle mit Plüsch*), безформні крісла обтягнуті оксамитом (*mit Samt überzogene unförmige Sessel*), скляні люстри (*Glaslüster*). Стіни почали фарбувати у темне (*dunkel angestrichene Wände*), прикрашати меандром (декоративною звивистою лінією) світлого кольору (*mit der hellen Mäanderlinie verzierte Wände*), на стінах з'явилися намальовані художні картини (*aufgezeichnete Wandgemälde*) замість вишитих (*Stiche nach Gemälden*) [243, с. 339 f].

Те, яким чином людина облаштовує власний будинок і яку ідею вкладає в таке облаштування, визначає деякі риси її характеру і бачення світу. Чистота / любов до порядку / акуратність репрезентується за допомогою емоційно-експресивних лінгвістичних засобів: порівняння, емоційно-експресивного іменникового словосполучення, виразів, речень. Так, німецький публіцист, новеліст В. Г. Ріль пише: *Die Frühlingssonne schien durch die achteckigen Scheiben so lustig in das helle, reinliche Gemach. Die alte Magd...sorgte für eine Reinlichkeit, die ein Holländer bewundert hätte. Der Boden war blütenweiß gescheuert, und das Tüfelwerk am Wandsockel und an der Decke stets so glänzend im nußbraunen Lack gehalten, als sei es gestern erst gefirnißt worden: um tausend Gulden wäre kein Spinnweb in den Ecken zu finden gewesen und die metallenen Prunkgeräte auf dem kunstreich ausgeschnitzten Schrein spiegelten das Licht blendend zurück, daß sie leuchteten wie die golden Schalen, Schüsseln und Becken im Tempel Salomonis [325, с. 136]. Автор твору, описуючи бездоганний вигляд кімнати бюргерів, не дарма порівнює її зі сприйняттям голландців (*eine Reinlichkeit, die ein Holländer bewundert hätte*). Ще 1864 року у журналі “*Die illustrierte Welt*” знаходимо опис голландської кімнати: *An dem glänzenden Boden, den leuchtend hellen Scheiben an dem sorgfältig aufgestellten Hausrath, dem prachtvollen javanesischen Porzellan, das in der Ecke sich über einander thürmt, erkennt man die minutiöse**

Ordnungsliebe der Holländerin [283, с. 562]. Емоційно-експресивні іменникові словосполучення / вирази, які вживаються для об'єктивації голландської кімнати у реченні (*die glänzenden Boden, die leuchtend hellen Scheiben, der sorgfältig aufgestellte Hausrath, die minutiöse Ordnungsliebe*), дають нам право говорити про беззаперечну любов до порядку (*die Ordnung*) і чистоти (*die Reinlichkeit*) у бюргерів. Так, наприклад, у творі Г. Фрейтага така ознака відбивається завдяки гіперболізації (*...zur großen Beschwer der Familie... blieb ein ewiges Scheuern der weißen Dielen notwendig* [275, с. 11]).

Отже, *das Bürgerhaus* був не лише способом вираження певних рис характеру і бачення світу типажу, а й відігравав важливу роль у соціалізації: наявність спеціальних приміщень для прийому гостей уможливлювали спілкування з численними представниками бюргерської спільноти, а також надавали родині власників суспільної значимості.

2.3. Інтерпретація поняття *die Bürgerfamilie* у бюргерській спільноті

Складовим компонентом *das Bürgerhaus* є поняття *die Bürgerfamilie*.

Ми визначаємо три основних принципи, які надають цьому поняттю лінгвокультурної значимості: 1. *das Familienprinzip* (принцип родини). 2. *das Bildungsprinzip* (розвитку). 3. *das Leistungsprinzip* (результативності (відбиває можливі риси характеру типажу)). Кожен принцип взаємодоповнює один одного.

das Familienprinzip об'єктивують емоційно-експресивні лексеми / вирази на позначення 1) членів сім'ї; 2) типу сім'ї; 3) типу сімейних відносин (виховання / освіти / культу почуттів). Розглянемо даний принцип більш детально.

Важливим підґрунтям створення сім'ї була наявність фінансової спроможності. Наведемо приклад: *Bevor ein Mann an Familiengründung denken konnte musste er... finanziell abgesichert sein und wirtschaftliche Erfolge*

erzielen [298]. Сенси даної ознаки відбиваються у семантиці емоційно-експресивних виразів (*finanziell abgesichert sein; wirtschaftliche Erfolge erzielen*). Інтенсифікація ознаки досягається завдяки модальному дієслову (*müssen*).

У родині бюргера панував патріархат (*die traditionelle patriarchalische Struktur der Familie*). Батько-бюргер був головою родини, заробляв на проживання (*er erwirtschaftete den Lebensunterhalt*), розпоряджався сімейним майном (*verfügte über das Familienvermögen*), був представником усієї родини (*repräsentierte die Familie als Ganzes*), її посередником у світі (*war ihr Mittler zur Welt*) [328, с. 300].

Для покращення власного суспільного положення, батьку-бюргеру *Bürger Vater (Haus-Vater)* часто доводиться їхати у важливі відрядження (*eine wichtige Geschäftsreise antreten musste*) (це передусім стосується економічного бюргерства *das Wirtschaftsbürgertum*). Це так званий батько на відстані *Vater auf Distanz* [255, с. 153 ff], якого діти бачили рідко.

У німецького дослідника Г. Розенбаума читаємо, що хоча батько більшість часу проводив у бюро чи на підприємстві, найважливіші сімейні рішення щодо одруження дітей, освіти, без нього не приймалися (*nichtsdestotrotz trifft er wichtige familiäre Entscheidungen wie die über die Ausbildung der Söhne und die Verheiratung der Töchter im Alleingang*). Батько-бюргер розпоряджався фінансами (*die Verwaltung der Finanzen erfolgt unter seiner Regie vom Bürger Vater*), розподіляючи гроші на домашні витрати (*Er vergibt Haushaltsgeld für die täglichen Geschäfte*). Автор наголошує на тому, що за батьком-бюргером було останнє слово (*letztes Wort*), від його рішення залежала подальша доля дітей (*von seiner Entscheidung hängt das zukünftige Leben der Kinder ab*) [328, с. 347 ff].

Між батьками і дітьми були довірливі відносини. На письмі дана ознака відбивається у семантиці порівняння (*der Vater war Autoritätsperson*

und Freund des Kindes zugleich [298]). Інтенсифікація ознаки досягається за допомогою прислівника *zugleich*.

Німецький письменник А. В. Іфланд у своєму творі “*Herbsttag*” звертає увагу на те, що діти ніколи нічого від батька не приховували (*kein Geheimniß haben*): *O wie wohl, wie frei, wie selig ruhe ich an Ihrem (ihres Vaters) Herzen, da ich vor Ihnen kein Geheimniß mehr habe* [297, с. 12]!

У даному реченні ознака відбивається у емоційно-експресивних мовних засобах: лексичному повторі (*wie frei, wie selig*); у різновиді метонімії синекдохі на позначення цілої людини (*an Ihrem (ihres Vaters) Herzen*); запереченні (*vor Ihnen kein Geheimniß mehr habe*). Інтенсифікація ознаки досягається завдяки вигуку (*O wie wohl, wie frei, wie selig*), який відбивається на письмі також графічно-маркованим способом (за допомогою розділового знака).

В той час як чоловік був зайнятий зовнішніми справами родини, його внутрішнім домашнім комфортом і затишком була жінка (*die Hausfrau*). К. Бідерманн у відомому журналі бюргерів “*Gartenlaube*” зазначає, що спосіб життя німецьких бюргерів зумовлений статевою відмінністю. Чоловік спрямовує власне життя та прагнення на віддалене майбутнє (*Der Mann richtet sein Leben und Streben über die Gegenwart hinaus auf eine oft sehr ferne und ungewisse Zukunft*), систематично об’єднуючи одиничні ідеї, спостереження в одне ціле (*die systematische Verknüpfung seiner Ideen, Beobachtungen und Erfahrungen...das einzelne sogleich zum Teil eines größeren Ganzen*), водночас як жінка – на теперішнє (*Die Frau hat Ausrichtung auf die Gegenwart*), спрямовуючи власні думки на одиничне (*mit dem Einzelnen zu beschäftigen*) та особисте (*im persönlichen Verkehr*) [249, с. 136-137]. Першим обов’язком жінки була емоційно-психологічна підтримка (*die erste Pflicht der echten Hausfrau ist die emotional-psychische Pflege*) та надання домашнього затишку: (*der häusliche Komfort für den ermüdeten Mann der aus der Enge des Büreaus oder aus dem Wust und Getriebe der Werkstätte kommt betont*) [250, с. 182-183].

З цього приводу А. Бьольте дає поради молодим дівчатам стосовно того, якою повинна бути жінка бюргера. Ознака активізується на письмі у семантиці емоційно-експресивних виразів / іменникових словосполучень на позначення 1) піклування про затишок у домі / про чоловіка (*für das Haus leben, für seine Bequemlichkeit sorgen; sie ist für ihn da; irgendwie behilflich sei*); 2) спільних інтересів (*an seinen Interessen theilnehmen, eine reine Lieblingsbeschäftigung mit ihm theilen*); 3) вміння бути супутницею / подругою / дружиною (*eine liebe Gefährtin; die Freundin des Mannes zu sein; die Gattin* [252, с. 152]).

К. Ф. Геллерт зазначає, що дівчина повинна прагнути лише єдиної мети – стати дружиною, і виконувати належні обов'язки: *...kein anderes Ziel kennen, als eine gute Ehefrau zu werden, die in der Lage ist, die Pflichten zu erfüllen, die ihr zukommen* [277, с. 45]. У прикладі ознаки знаходять своє відображення у протиставленні з заперечним займенником (*Ein Mädchen...soll kein anderes Ziel kennen, als eine gute Ehefrau zu werden*); у семантиці емоційно-експресивного речення (*die Pflichten zu erfüllen, die ihr zukommen*).

Оскільки дівчата більшість свого часу проводили вдома, їхню освіту контролювали батьки. Саме батько ретельно відбирав книги для читання (*Gerade die Lektüre eines bürgerlichen Mädchens...nach Ansicht der älteren Generation, vor allem der Väter*). Критерієм таких книжок була корисність для бюргерства (*nützlich sein... aus der Lektüre muß man Erfahrungen für das praktische Leben sammeln können*) [277, с. 54]. Батько-бюргер піддавав сумніву романи, оскільки, на його думку, вони провокували дочку на ухиляння від виконання майбутніх домашніх обов'язків, занурюючи у світ ілюзій, з якого дівчина не може повернутися у бюргерську дійсність. Наведемо приклад: *...moralisch bedenklich angesehen wird die Lektüre von Romanen, von denen man meint, dass sie die Tochter vor der Vorbereitung auf ihre zukünftigen hausfraulichen Pflichten ablenken und ihr statt dessen*

eine Phantasiewelt vorgaukeln, aus der das Mädchen nicht mehr in die bürgerliche Wirklichkeit zurückfindet [277, с. 52].

У прикладі ознака репрезентується у запереченні (*nicht mehr in die bürgerliche Wirklichkeit zurückfindet*); у семантиці емоційно-експресивних виразів (*moralisch bedenklich; eine Phantasiewelt vorgaukeln*). Окрім цього, у семантиці лексеми *der Roman* наявний імпліцитний смисл. Це – запозичення з французької мови, якою вже розмовляла аристократія. Можна припустити, що таким чином бюргерська спільнота намагалась відокремити себе від інших.

Слід зазначити, що у процесі розвитку бюргерської спільноти відбулися зміни у семантиці поняття *das Haus*. Спочатку під ним розуміли сукупність всього, що мав у власному розпорядженні господар родини: родина, власність, робота, персонал. Згодом поняття *das Haus* витіснилось вужчим поняттям, запозиченим із франц. мови *famille (die Familie)*, що передовсім означало сукупність осіб, які проживають разом – батьків та дітей (*die Kernfamilie*).

Приватний та емоційний характер бюргерської сім'ї (*die bürgerliche Familie / die Bürgerfamilie*) відбиває метафора (*trautes Heim*). Професійною сферою жінки бюргера у бюргерській спільноті була родина, а точніше як зазначають німецькі дослідники сфера її впливу була визначена трьома великими К – *Kinder, Küche, Kirche*. Пізніше у розмовній мові виникли два інших тлумачення щодо професійних обов'язків жінки-бюргера: *Kinder, Küche, Keller* та *Kinder, Küche, Kammer* [348, с. 102]. *Kirche* вже не є складовою трьох великих К. Це, на нашу думку, визначено тим, що бюргерство не підтримувало ані політику духовенства, ані аристократії. Як зазначає Й. Юрген приватне життя німецького бюргера стало рішучим фактором у боротьбі проти легковажності аристократії (*Gegen die Oberflächlichkeit des Adels, seine Fixierung auf äußere...Formen*) [300, с. 259]. Бюргери розвинули культ внутрішніх почуттів (*entwickelte das Bürgertum den*

Kult der inneren Werte), у якому цінністю є не походження чи народження, що було важливим для аристократії (*nicht Geburt oder Herkunft waren die entscheidenden Faktoren für den Wert des Menschen*), а глибина почуття (*Tiefe des Gefühls*), заглиблення у книгу (*Versenkung ins Buch*), розвиток особистості (*Bildung der Persönlichkeit*) [300, с. 259].

Центральним поняттям бюргерської родини, яке об'єктивує культ почуттів є *die Häuslichkeit*. У В. фон Гете читаємо: *Geh vom Häuslichen aus und verbreite dich...über alle Welt!...für das Haus geboren um glücklich zu sein und Glück zu schaffen* [279, с. 70]. У реченні прагматичний ефект висловлювання досягається завдяки звертанню у другій особі однини, яке активізує безпосереднє спілкування з читачем.

С. Емер визначає *die Häuslichkeit* як: *...eines aus Intimität, Privatheit und Emotionalität beruhenden Familienmodells; gefühlsintensive familiäre Privatsphäre* [265, с. 12]. Важливим елементом поняття *die Häuslichkeit* була недоторканність *die Unversehrtheit* родини. Як зазначає Ф. Шиллер: *...die züchtige Frau, weise, herrscht, zum Gegenpol des feindlichen Lebens* [332, с. 102].

Центром бюргерської родини стає дитина (*die kindzentrierte Familie*), а дитяча кімната – символом бюргерського дитинства (*ein Symbol der bürgerlichen Kindheit*). Звідси походить відомий вислів *gute Kinderstube / gute Stube* на позначення достойного хорошого виховання (*eine standesgemäße gute Erziehung*) [348, с. 99; 292 с. 140]. Як зазначено у відомому журналі “*Gartenlaube*”, фізичні та психологічні властивості дітей, що полягають у законі звички й наслідування визначають майбутнє життя дитини. Автор звертає особливу увагу на те, що саме родинне виховання дитини стає благом всього її подальшого життя (*Daher ist die richtige Erziehung im Kindesalter – die vor allem zu Hause erfolgen sollte – die Grundlage für das Wohl der ganzen übrigen Lebenszeit*) [266, с. 192]. Зі зміною типу сім'ї, змінюється і ставлення до виховання дітей / дитинства (від домашнього

персоналу (няні *Kinderfrau*, вихователі *Erzieher*, гувернантки *Gouvernante*) – до батьків. У німецького дослідника Е. Схортера читаємо, що дитинство вже не є економічним та соціальним капіталом, а емоційною складовою родини бюргера: *Die Kindheit wurde nun als eigene Lebensstufe angesehen und das Kind nicht mehr als ökonomisches und soziales Kapital, sondern als emotionaler Gegenstand für die Eltern (Emotionalisierung der Familie) wahrgenommen* [335, с. 208].

das Bildungsprinzip репрезентують контекстуальні вирази / речення на позначення: 1) розвитку особистості (*die individuell leistende Herausbildung einer eigenen, besonderen Persönlichkeit; die Qualität einer Person* [250, с. 182-183]); 2) розвитку самосвідомості (*Ich bin ein Bürgerlicher, und bin stolz darauf, es zu sein* [289 с. 256]; *vom Bürger zu reden bedeutete immer auch den Wunsch bürgerlich zu werden, sich bürgerliche Eigenschaften anzueignen* [289 с. 15]). Так наприклад, І. Вебер-Келлерманн визначає бюргерську родину як забезпечену родину (*die Bürgerfamilie als gutsituierte Kleinfamilie*), у якій панує подружня любов (*beide verbunden in ehelicher Liebe*). Батько-бюргер несе відповідальність за суспільне положення родини (*in welcher der Vater die gesellschaftliche Stellung bestimmte*), мати – за затишок і домашній спокій (*die Mutter die Häuslichkeit gestaltete*), добре виховані діти керуються побажаннями батьків у власному життєвому виборі (*wohlerzogener Kinder, die sich bei Berufs- und Gattenwahl nach den Wünschen der Eltern zu richten hatten* [348, с. 102]).

das Leistungsprinzip актуалізується у виразах / реченнях на позначення: 1) дотримання / створення внутрішнього порядку (*Ordnung muß ständig bewahrt und neu geschaffen werden, um Haus und Familie intakt zu halten* [321, с. 149 f]); 2) дисципліни: (*Im Reisegepäck für die Sommerfrische hatten die Bürgerväter häufig Akten und die kleinen Bürger ihre Schulbücher dabei* [312 с. 131]); 3) старанності / наполегливості (*...weil es mit zum guten Ton gehört, Musikstudium zu haben muss die Anfängerin ihre Stimme und Finger*

üben und sobald damit in der Gesellschaft glänzen zu können [313, с. 347]); 4) заощадливості: (*Der Bürger sollte in allem die goldene Mitte halten und daher Verschwendung vermeiden* [328, с. 347 ff]); 5) всебічної розвиненості: так, М. Вельмер, згадуючи власне життя пише, що потрібно було красиво і вільно говорити трьома мовами (*drei neuere Sprachen fließend und elegant sprechen*), чудово грати на фортепіано (*brillant Clavier spielen*), виразно співати (*mit Ausdruck singen*), вміти писати листи, щоденники, описувати подорожі (*geistreiche Briefe, Reisebeschreibungen und Tagebücher schreiben können*), читати про мистецтво різними мовами (*viel Bildendes in mehrere Sprachen lesen*), гарно вишивати (*die Geschicklichkeit deiner Stickereien zu verfertigen* [349, с. 55]), щоб одного дня всебічно розвинена (*eine vielseitig unterrichtete*), приємна (*angenehme*), граційна молода жінка (*graziöse junge Dame*) могла ввійти в світ та суспільство (*in die Welt und Gesellschaft einführen können* [349, с. 58]). Інший дослідник зазначає: *War man zum Haustanz geladen, so musste man gut die Klassiker kennen...* [348 с. 131]. Автор акцентує увагу на необхідності знання композиторів класичної музики.

Для перевірки успішності дітей кожного разу влаштовували спеціальні вечори (*die Familienabende*), на яких діти демонстрували власні здібності: декламували вірші, співали пісні, читали іноземною мовою, грали на фортепіано. До речі, гра на фортепіано виконувала соціальну функцію [163 с. 101]. У В. Гете читаємо: *Das Kind, das ordentlich Klavier spielen konnte, stand in gutem Ruf und stellte öffentlich seine gute Erziehung unter Beweis. Die Virtuosität des jungen Mädchens...war...ein wichtiges Moment in der elterlichen Verheiratsstrategie* [280, с. 206].

Ознака об'єктивується у семантиці емоційно-експресивних виразів (*in gutem Ruf stehen, gute Erziehung unter Beweis stellen, ein wichtiges Moment in der elterlichen Verheiratsstrategie*). Домашня музика (*die Hausmusik*), вечори (*die Abendgesellschaften*), на які могли запросити віртуозних музикантів, були виявом бюргерської культури.

Фортепіано, яке 1815 р. ввійшло в моду, втілювало прагнення бюргерів до самовираження. Лише на фортепіано можна виконувати цілі симфонії та опери, інтонуючи двома руками. Крім цього, у зв'язку з модою на мистецтво (*Kunst zu sammeln*), інструмент виконував роль предмета домашнього інтер'єру (*häusliches Interieur*). Грали на фортепіано (тогочасна назва піанофорте) переважно дівчата – це було престижно. Згадуючи власне життя, донька німецького бюргера О. Луїзе пише, що гра на інструменті дозволяла дівчині виявити себе у суспільстві. На письмі ознака відбивається у емоційно-експресивних виразах (*der Gesellschaft Aufsehen zu machen... in der Gesellschaft glänzen zu können, und womöglich einen Mann zu verschaffen* [313, с. 347]).

Ознака соціалізації бюргерів / самовираження на письмі відбивається у сукупності емоційно-експресивних мовних одиниць / іменникових словосполучень / виразів: *Reisen* (поїздки), *Bälle* (бали), *Besuche von Ausstellungen / Museen / Zoos* (відвідування виставок / музеїв / зоопарків); *Lesekränzchen* (гуртки любителів читання), *zwanglose Geselligkeit unter Verwandten und Freunden* (неофіційні вечори з родичами та друзями), *Teegesellschaft* (чаювання), *die Geselligkeit von Kulturveranstaltung / des Berufes von Ehemann oder Sohn* (культурні заходи / заходи, присвячені професійній зайнятості чоловіка або сина), *rein männliche Gesellschaft, Frauen-Lesegesellschaft / gemischte Gesellschaft* (винятково чоловічі компанії, жіночі / змішані компанії). Такі суспільні події сприяли всесторонній розвиненості жінки бюргера: *Die gebildete Frau muss auch über die Gegenstandsstände, welche in der größeren Gesellschaft besprochen zu werden pflegen, über die allgemeinen Interessen des Lebens, der Kultur, der Menschheit, wenigstens soweit unterrichtet sein, ...mit ihrem Geiste und Gefühle an dem Gespräche sich betheiligen, nöthigenfalls auf dasselbe eingehen zu können.* [250, с. 182-183].

У процесі соціальних та економічних змін традиційне уявлення про те,

що жінці бюргера непотрібна освіта, відійшло у минуле. Ще знаменитий німецький письменник 18-го ст. К. Геллерт писав: *Ein Frauenzimmer braucht nicht gelehrt zu seyn. Wenn wir, bey einer zärtlichen Liebe, Verstand und Tugend haben: so haben wir alles, was ein vernünftiger Ehemann fordern kann* [277, с. 3]. Ознака непотрібності жіночої освіти актуалізується у контекстуальному запереченні (*braucht nicht gelehrt zu seyn*), у дисфемізмі (*die Frauenzimmer*).

Пізніше перехід на новий економічний та індустріальний рівень створив власні умови розвитку освіти. У кінці 19-ого ст. з'являються спеціальні навчальні заклади для дівчат із бюргерської спільноти: *die Haushaltungsschule, die Handelsschule, das Pensionat*. В першій половині дня, до обіду та в другій половині дня, після обіду проводили заняття з домашнього господарства та шиття (*Am Vor- und Nachmittag finden Unterweisungen in den häuslichen und Näharbeiten statt*). Ввечері навчали читанню (*in Lesen*), письму (*Schreiben*), арифметиці (*Rechnen*), краєзнавства (*Heimatkunde*), географії (*Geographie*) та історії (*und Geschichte*). Велика увага приділялась урокам співів (*Gesang-*) та фізкультури (*und Turnunterricht*), а також манер поведінки (*auch Anstandslehre*). Разом із навчанням і загальною підготовкою дівчат існувала так звана інституція *das Pensionat*, де вони могли набувати професійну освіту. Після закінчення пансіонату вони мали можливість працювати нарівні з чоловіками. У пансіонаті (*Im Pensionat*) вивчали географію німецького Рейху (*Geographie des Deutschen Reiches*), математичні розрахунки міри та ваги (*die Mathematik der Maße und Gewichte*), біологію сільськогосподарських тварин та ссавців (*die Biologie der Nutztiere sowie der Säugetiere*), а також техніку повітряного насосу та локомотивів (*die Technik von Luftpumpe und Lokomotive*) [260, с. 658]. Для чоловіків-бюргерів вища освіта стала обов'язковою передумовою достойної роботи, а жінки отримали право на середню освіту [255, с. 184-201; 294, с. 225; 195, с. 108]. З часом на зміну принципу статевого розподілу приходять партнерство (*Partnerschaft*) [251, с. 208]. У зв'язку зі світовою політичною ситуацією,

головним завданням бюргерської родини стає консолідація та розбудова національної держави. Як пише відомий журнал “*Gartenlaube*”: *Erweckung einer Idee einer Nation aufgrund des Nationalstolzes und des Nationalgeföhles im Volk* [251, с. 208].

Зі зміною головного завдання у родині бюргера змінюється й ставлення до дітей. Німецький дослідник А. Ойленбург зазначає, що дитину починають сприймати не як окрему істоту, а як частину цілого: *...nicht bloß um die Kinder als Einzelmenschen... sondern um die Jugend als Ganzes*. [266, с. 192].

das Leistungsprinzip актуалізується також у виразах на позначення: б) залучення до суспільного життя (*Bürgerschaftliches Engagement, ein Betätigungsfeld in Vereinen, Verbänden oder Kirchengemeinden* [192, с. 200]); 7) залучення до роботи / робота (*Der Hausherr verbringt die meiste Zeit des Tages außer Hauses in Büro oder Betrieb* [328, с. 347 ff]; *Und du begreifst nicht,... da alle diese Widrigkeiten Folgen und Ausgeburten deiner Laster sind, deines Nichtstuns ... ?! Arbeite* [316, с. 578]!).

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що усі три принципи взаємодоповнюють один одного. Вони знаходять своє відображення у сукупності емоційно-експресивних лексем / виразів речень на позначення: 1) типу сім’ї, членів сім’ї, типу сімейних відносин (*das Familienprinzip*); 2) розвитку особистості / самосвідомості (*das Bildungsprinzip*); 3) дотримання / створення внутрішнього порядку, дисципліни, старанності / наполегливості, заощадливості, а також залучення до суспільного життя (*das Leistungsprinzip*).

2.4. Мовленнєвий етикет бюргерської спільноти

Культура спілкування та мовленнєва поведінка є однією з вагомих характеристик соціального статусу лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger*. Лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger* є типізованою

особистістю, невербальна / вербальна поведінка якого відображає лінгвосоціальну характеристику його спільноти.

Мовленнєвий етикет як форма відображення етнокультурної специфіки бюргерської спільноти реалізує себе у феномені “бюргерського візиту”. За значенням лексема-запозичення *die Visite* є нейтральною, проте спостереження над матеріалом дослідження виявило, що вона має емоційно-експресивні еквіваленти (*guter Ton* [216, с. 332], *richtiges Benehmen* [191, с. 7], *das Visitenwesen* [309, с. 23], *das Visitengespräch* [309, с. 209], *die bürgerliche Vergesellschaftungsform* [309, с. 190]). Розглянемо основні особливості бюргерського візиту, які надають цьому поняттю лінгвокультурної значимості. Зазначимо емоційно-експресивні лексеми / вирази / речення, які з урахуванням контексту відбивають зміст поняття *die Visite*.

Візит мав водночас як приватний так і публічний характер, і був підпорядкований регламенту його проведення: час і тривалість візиту, відповідне вбрання (до вищих за рангом господарів чоловіки приходили у фраках, жінки – у чорних шовкових сукнях), привітання та поклони, прощання, вхід до вітальні (одночасно всі гості чи один за одним), порядок розміщення гостей (чоловіки ніколи не займали місця на дивані на відміну від жінок, для яких призначалися такі місця), порядок звертання до господарів (молоді хлопці у присутності господині та її незаміжньої дочки спочатку звертаються до жінки, а вже потім до дівчини), ставлення молодших до старших, дівчат гостей до дочок та синів господарів, тощо.

Такі жорсткі правила і вимоги поведінки у спільноті зумовлені, на нашу думку, тим, що бюргери дбали про “чистоту” власної соціальної групи та намагались відокремити себе від інших суспільних прошарків. Це дозволяло їм легко ідентифікувати приналежність гостей до бюргерства.

Тривалість візиту у першій половині 19-го ст. складала 15-20 хв., пізніше – ще менше – 10 чи 5 хв. [264, с. 332]. Скорочення часу, на нашу думку, було зумовлено необхідністю: часто бюргерська родина здійснювала

декілька візитів протягом дня чи могла поїхати в довготривалу подорож (*mehrere andauernde Besuchs-Tour*). Кількість візитів під час однієї подорожі могла складати більше ста. З цього приводу німецький письменник С. Генсель зазначає: “*wenn ich an die Visiten denke, die morgen losgehen, es sind deren 163, wohlgezählt!*” [288, с. 309 – 310].

Бюргерський візит як акт суспільної взаємодії мав обрядовий характер. Цікавим фактом є те, що обрядовий характер візиту (*Ritualcharakter der Visite*) можна простежити навіть за відсутності здійснення суспільно-комунікативного акту як такого: віддача запрошення власним кучером чи слугою виконувало функцію візиту (*Abgeben der Visitenkarten*) [309 с. 79]. Таке зауваження дозволяє нам говорити про соціальний статус запрошених.

Німецький письменник Г. Шрамм розглядає візит як особливо успішний “винахід” суспільства (*eine besonders geglückte gesellschaftliche “Erfindung”*), головною метою якого є просте й зручне долучення до суспільного життя [333 с. 134]. Зручність і комфортність візиту, полягала у тому, що бюргери за досить короткий час розбудовували цілу мережу соціальних зв’язків. У світі зростаючої мобільності, зумовленої процесом індустріалізації, де стирались безпосередні контакти між людьми, норми бюргерської соціалізації все ще були підпорядковані старим зразкам: особистим знайомствам, рекомендаціям близьких родичів, колег та друзів, візитам, зустрічам у вітальнях [333 с. 134]. Бюргери, на думку німецького письменника Ф. Ебгардта регулювали розмір і глибину мережі соціальних відносин, а також поновлювали їх: *In bürgerlichen Kreisen, die viel Verkehr haben, ist es üblich, dass zu Beginn jeder Saison von neuem Besuche gemacht werden. Besonders die jüngeren Herren geben ihre Karten in all Häusern ab, in denen sie...vorher verkehrt haben, und lassen damit den Wunsch erkennen, wieder zu den gesellschaftlichen Veranstaltungen herangezogen zu werden* [264, с. 230]. У даному випадку, своєрідна відмова від візиту (віддача карток) є елементом поновлення суспільних відносин. Він зазначає, що зворотній бік відмови від

візиту є звуження суспільних контактів. Таке ухиляння від візиту, на думку автора, є позитивним: *...gezieltes Unterlassen solcher Auffrischungsbesuche Kontakte...gibt dem einzelnen auf diese Weise ein bequemes Mittel an die Hand, seinen Verkehr, der ihm vielleicht zu groß geworden ist, wieder einzuschränken* [264, с. 230].

Крім вищезазначеного, візит виконував функцію цілеспрямованого розширення існуючих контактів. Така функція знайшла своє відображення в автобіографічному творі “*Erinnerungsblätter für die Seinen*”, німецького письменника, лікаря та викладача К. Гергардта: *Die Fakultätskollegen waren alle weg... Ein paar Stammgäste...und ein paar Professoren... waren...die Einzigen, die mich noch kannten. Da gab es eine Menge Visiten zu machen* [278 с. 69]. Інтенсифікація ознаки досягається на письмі за допомогою лексичного повтору (*Ein paar Stammgäste – ein paar Professoren*); виразу (*die Einzigen sein*).

Контекстуальний синонім поняття *die Visite* лексема-комполит *der Besuch* відбиває тип суспільної події, яка реалізує себе у феномені “бюргерського візиту”: *Antritts-, Gratulations-, Dankes-, Kondolenzbesuch* (візит з приводу вступу на посаду / вітання / подяки / співчуття); *der Anstands-/ Abschieds-/ Gegenbesuch* (візит ввічливості / візит у відповідь). У даних типах суспільної події реалізується ввічлива форма комунікації: вітання (*wir kommen, meine Verehrtesten, um ihnen nachträglich unsere Gratulation darzubringen*), подяка (*meinen ergebensten Dank für diese mich ehrende Aufforderung*), прощання (*ehe ich meine Reise antrete, wollte ich mir noch die Ehre geben, mich zu empfehlen und Ihnen meinen Dank aussprechen für die genußreichen Stunden, welche ich in Ihrem Hause erleben durfte*), знайомство (*wir haben die Ehre, uns Ihnen als... vorzustellen*) [333 с. 36-58].

“Бюргерський візит” активізується на письмі нестандартним встановленням контакту. Відсутні стандарні мовленнєві формули, якими розпочинають спілкування типу *Guten Morgen / Tag / Abend!*, чи фатичні

питання, на зразок *Wie geht es Ihnen?*. Натомість наявні вітальні формули, які компенсують легкість комунікації, як-от: *Ich wollte mir erlauben, meine Aufwarten zu machen, Ich weiß nicht, ob ich lästig falle*. Продовження контакту ґрунтується на фатичності, невимушеності спілкування. Наведемо приклади такої ознаки. Німецька письменниця Е. фон Гогенгаузен характеризує бюргерське спілкування як ненапружене та легке спілкування без будь-яких недоречних висловлювань та роздумів [294 с. 47]. Наведемо приклад такого спілкування з твору Т. Фонтане “*Frau Jenny Treibel*”: *Sie haben einen so schönen Namen...so schön und berühmt, dass ich wohl fragen möchte, ob Ihnen nie das Verlangen gekommen ist ... sich der Fernambuk- und Campechholzbranche, darin Sie soviel ich weiss, auch tätig sind, für immer zu entschlagen?* [273 с. 323]. В даному прикладі спілкування починається з однієї теми, а закінчується абсолютно іншою. На перший погляд, розмова такого типу є беззмістовною, проте з психосоціальної точки зору, поєднання різних тем полегшує інтерактивність спілкування. Кожен може долучитись до розмови. Німецький письменник Г. Гайне у своєму творі “*Harzreise*” наводить приклад такого спілкування: *Die Tochter lächelte und meinte, der öftere Anblick solcher Naturerscheinungen schwäche ihren Eindruck. Die Mutter berichtigte diese falsche Meinung durch eine Stelle aus Goethes Reisebriefen und frug mich, ob ich den “Werther” gelesen. Ich glaube, wir sprachen auch von Angorakatzen, etruskischen Vasen, türkischen Schals, Makkaroni und Lord Byron, aus dessen Gedichten die ältere Dame einige Sonnenuntergangsstellen....* [290, с. 325]. У даному випадку, єдність між комунікантами досягається за допомогою лише самого факту обміну словами. У лінгвістиці таке спілкування називають фатичним. Фатичне спілкування дозволяє надати важливу інформацію про потреби та бажання співрозмовників [70, с. 49]. Моральні щоденники німецьких бюргерів фіксують наступні фатичні теми для спілкування: новини дня (*Tagesneuigkeiten*), похід до театру (*Theater-*), на концерт (*Konzertbesuche*),

виставки творів мистецтва (*Kunstaussstellungen*), враження від подорожей (*Reiseerlebnisse*), читання літературних творів (*literarische Lektüren*), свята (*Feste*), гігієна (*Hygiene*) та ін.. З огляду на це, можемо сказати, що тематика спілкування була орієнтована на загальноновизнані освітні пріоритети бюргерського стилю життя і не охоплювала приватну та професійну сфери. У моральних щоденниках зокрема зазначено, що бюргери не вважали доцільним обговорювати захворювання, питання особистого характеру, заборонялось зводити наклеп та розводити плітки, говорити про певну особу за її відсутності, давати поради друзям у присутності інших, акцентувати увагу лише на собі чи вдаватись у подробиці професійного життя. Недоречним було запитувати / розповідати про погоду, особливо під час спілкування у вітальнях. Розмова про погоду відбувалась лише у доречному місці, під час відпочинку на природі. Заборонено було обговорювати політичні та релігійні питання, оскільки, на думку, Г.-В. Крумрея, вони призводять до неприємних суперечностей: *Oft decken sie (politische und religiöse Gespräche) ganz unerwartet Meinungsverschiedenheiten auf, welche vielleicht gerade die Person, die du dir verbinden möchtest, zu deinem Gegner machen* [309, с. 50]. Вищенаведена цитата дозволяє зазначити, що комунікація у бюргерській спільноті (*gesellschaftliches Gespräch*) повинна сприяти соціалізації – об'єднанню людей, тому слід уникати будь-якої полеміки та конфліктів. У випадку суперечностей, спілкування повинно проходити у ще більш ввічливій формі, ніж зазвичай, на формальному рівні [333, с. 161].

Ф. Фонтане вбачав ядро таких суперечностей у питаннях особистого характеру (*Persönlich-Werden*): *Nun, wir wollen das fallenlassen; so was wird leicht persönlich, und im Persönlichen liegen immer die Keime zu Streitigkeiten* [273, с. 516]. Єдиним засобом подолання конфліктів, на думку автора, є розмови про мистецтво: *Aber Kunst, Kunst, darüber lässt sich reden; Kunst ist immer friedlich* [273, с. 516]. Ще 1888 року К. Адельфельс у словнику

“*Das Lexikon der feinen Sitten*” зазначав, що якщо не знаєш про що говорити – говори про мистецтво, адже від кожного співрозмовника можна очікувати, що він виявляє до цього певний інтерес. Навіть не будучи митцем можна вільно і легко говорити про мистецтво [241 с. 163].

Загалом, розмови про театр, кіно, поїздки приносили задоволення, що дозволяє нам говорити про легкість та невимушеність у бюргерській комунікативній атмосфері. Цьому, на думку В. фон Зюдова, сприяв і предмет спілкування – діяльність та власний досвід бюргерів: подорожі задокументовано в спеціальних щоденниках, розмови на тему мистецтва підкріплені прочитанням відповідної літератури (мистецьких журналів), а знання літературних творів – цитатами у розмові [200, с. 4-81]. Мистецькі журнали чи сімейні журнали на зразок “*Gartenlaube*” сприяли розширенню знань та набуванню досвіду. Розмова бюргерів була відзначена інтелектуальністю: ... *es gab Rätselspiele... die eine erhebliche Zitatenkenntnis voraussetzten...Fritz Reuter und Klaus Groth, und der junge Gädertz, der selbst Dialektgedichte machte... musste rezitieren ohne Ende* [347 с. 131]. Автор наголошує на знаннях віршів, написаних діалектом. Бюргери навіть застосували допоміжну літературу під час розмови: енциклопедії (*Konversationslexika*) та іноземні словники (*Fremdwörterbücher*). Підтвердження цього факту знаходимо у довіднику Ф. Фройнда: *Was schickt sich und was schickt sich nicht?": Um in der Gesellschaft mitsprechen zu können, bedarf der Mann von gutem Ton dringend zweier Werke erstens ein gutes Conversationslexikon und zweitens ein gutes Fremdwörterbuch...*[274, с. 42]. Словники дозволяли одразу ознайомитись з невідомим поняттям: *Sobald irgend ein neues Schlagwort oder ein Citat aus fremder Sprache auf der Bildfläche der Tages-Unterhaltung auftaucht... suche man alsbald sich in obigem Werke Klarheit zu schaffen, was jene Worte oder Bezeichnung bedeuten und woher sie stammen, damit man, in Gesellschaft darüber befragt, die Antwort in Bereitschaft*

habe. [274, с. 43]. Це, на нашу думку, сприяло інтерактивності та інтелектуальності розмови.

Легкість комунікації досягалась не лише вмінням невимушено спілкуватися на різні теми, а готовністю бути вдячним слухачем. Правильно слухати співрозмовника, на думку німецького дослідника Й.-Г. Венцеля означає не відводити погляд від нього та не виконувати жодної іншої діяльності під час розмови [350 с. 115]. Звісно, не просто слухати, а час від часу додавати реплік (*Aha! Richtig! Ach in der That? Ich bewundere wirklich!*) для того, щоб підтримувати розмову навіть за нецікавої теми.

Бюргерському візиту притаманне нестандартне припинення контакту. Наведемо приклад: *Verzeihen Sie, dass ich Sie so lange aufhielt!, ich darf Ihre Zeit nicht länger in Anspruch nehmen! Ich fürchte, ich habe schon zu lange gestört* [309, с. 55-56]. У даному прикладі відсутня стандартна, звична мовленнєва формула прощання (*Auf Wiedersehen*). Натомість існують формули припинення контакту, у яких відбивається бережне ставлення до часу і співрозмовника в цілому.

Спостереження над матеріалом дослідження дозволило встановити, що ставлення бюргерів до спілкування мало свої особливості. Так, розмова за обіднім столом вважалась пустою балаканиною, оскільки відволікала господарів від споживання їжі, а також від своєчасного повернення до роботи (*der Herr des Hauses wieder ins Büro und die Hausfrau wieder zurück zum Haushalt* [299, с. 19]). Дорослі, як правило, розмовляли небагато, в той час як діти – зовсім мовчали. Спілкування під час візиту у бюргерській спільноті вважали не тратою часу, а продуктом спільних зусиль та праці, навіть мовленнєвий жанр жарту (*Lustige, angenehme, witzige Anekdoten sind zu Unterhaltung...sehr zu empfehlen*) [299, с. 22]. Пізніше змінюється ставлення бюргерів до анекдоту. Жарт більше не вважали прийнятним засобом спілкування, оскільки йому не вистачало, на думку бюргерів, оригінальності та практичної цінності [299 с. 23-24]. Крім цього, практичність розмови була

тісно пов'язана з можливістю розбудови соціальних контактів та обмеженням будь-яких конфліктів. Боротьба на словах, неконтрольованість жестів і одночасне спілкування – ганебне для бюргерів. Ф. Йозевіц одночасне спілкування називає зневажливо *die Zungengymnastik* (гімнастикою для язика) [299, с. 24].

На думку Дж. Дьорінг, така соціальна поведінка була вимушеною: *Man verlangt in der Gesellschaft...weil die verschiedenen Stände sich mehr und mehr vermischen, ein feines anständiges Benehmen und allgemeine Bildung* [263, с. 125]. Автор акцентує увагу, на тому що поведінка сприяла соціалізації та ідентифікації бюргерства в межах власної спільноти, а також не змішуванню її з іншими прошарками. Ознака об'єктивується у лексичному повторі (*sich mehr und mehr vermischen*), у емоційно-експресивній лексемі / іменникових словосполученнях (*verlangen, ein feines anständiges Benehmen, allgemeine Bildung*).

Отже, культура спілкування та мовленнєва поведінка лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* залежить від норм і правил соціальної взаємодії у межах бюргерської спільноти. Одним із актів такої взаємодії є “бюргерський візит”.

2.5. Ментальні характеристики лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger*

На ідентифікацію і соціалізацію лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* в межах власної спільноти впливала також і мова.

Так засновником першого морального щотижневика німецьких бюргерів “*Die vernünftigen Tadlerinnen*“ був відомий німецький граматист, літературознавець, журналіст І. К. Готшед. Починаючи з виходу першого випуску журналу, 3 січня 1725 року, окремі сторінки були присвячені правильному вживанню слів. Він також виступав проти засмічення мови різними запозиченнями: латинськими, італійськими, французькими. Він

визнавав їх лише тоді правомірними, коли у німецькій мові не знаходилося відповідників [176, с. 63].

У інших випадках, запозичення І. К. Готшед презирливо називав *die Zierlichkeiten* (“вишуканості”), які приносять шкоду не тільки літературній мові, а й ідентифікації у межах власної спільноти. Аристократія того часу практично перейшла на французьку, бюргерська освіта теж не сприяла розвитку німецької мови. В той час більшість викладачів і студентів спілкувались латинською [176, с. 63]. Вплив французької відбився також у мові *das Besitzbürgertum*, у наявності окремих запозичень, які на той час були необхідністю для досягнення економічного успіху. Окрім цього, *das Besitzbürgertum* був притаманний нижньонімецький діалект, що було зумовлено сферою його діяльності [160, с. 95].

Журнал “*Die vernünftigen Tadlerinnen*” здійснив значний вплив на організацію німецькомовної освіти, вивчення і розвиток літературної мови. Завдяки популярності журналу інтерес до мови почав зростати не лише серед вчених, але і у звичайних носіїв мови [176, с. 59]. Для І. К. Готшеда чистота і правильність літературної мови була основною, він прагнув позбутись у мові канцеляризмів [176, с. 67]. Він вважав прикладом для наслідування книгу І. Фрейера “*Anweisung zur Teutsche Orthographie*” (“Посібник з німецької орфографії”), у якій автор спирався на верхньонімецький діалект, мову М. Лютера, важливими категоріями якої були чистота вимови і правильність написання [176, с. 59]. Можна зробити припущення, що верхньонімецький діалект був притаманний бюргерам 17-ого ст. Так автор, П. де Мендельсзон, досліджуючи і відновлюючи сімейний архів Т. Манна (офіційні / приватні листи, сімейну хроніку, щоденник подорожей і спогадів діда письменника, та ін.), звернув увагу на те, що він написаний верхньонімецьким діалектом. Перший запис у сімейній книзі належить прадіду письменника Й. З. Манну (1728–1799 pp.) [187, с. 11-100]. Зазначимо, що Т. Манн походив із заможної бюргерської родини, яка керувала містом.

І. К. Готшед схвалював не лише повернення верхньонімецького діалекту, але й вдосконалення його писемної і усної форми. Він запропонував написання іменників із великої літери, виступав за милозвучність деяких висловлювань [176, с. 67]. Так, наприклад, він зазначав, що у вислові *Du kanst mir Freude geben* дієслово *geben* бажано було б замінити на *machen* чи *erwecken* [176, с. 67-68]. Хоча, на наш погляд, таке зауваження частково не є правомірним, оскільки у фразі *Du kanst mir Freude erwecken* змінюється семантика, вона набуває емоційно-експресивного відтінку.

В той час не було уніфікації мови, що підтверджує той факт, що два журнали німецьких бюргерів (“*Die vernünftigen Tadlerinnen*” і “*der Biedermeier*”) по-різному застосовували написання лексеми *deutsch*. У “*Die vernünftigen Tadlerinnen*” – *teusch*, у “*Der Biedermeier*” – *deutsch* [205, с. 95-98].

В бюргерській спільноті 18-го ст. тільки освітнє бюргерство добре володіло літературною мовою [200, с. 4]. Пізніше, з розумінням того, що саме вільне володіння мовою сприяє швидкій адаптації в бюргерській спільноті, інші соціальні групи німецького бюргерства *das Besitzbürgertum* і *das Kleinbürgertum* підтримали ідею мовного виховання освітніх бюргерів *das Bildungsbürgertum*. Цей процес німецький дослідник Х. У. Веллер назвав асиміляцією (*Entkonturierung*) [200, с. 4].

Мовна культура стала важливим елементом самоусвідомлення бюргерів. Вони все більшою мірою відмовлялись від діалекту [186, с. 54]. Для всіх членів спільноти, крім дрібного бюргерства (*das Kleinbürgertum*), діалект виконував виключно функцію розваги. Існували навіть спеціальні розважальні книги під назвою *die Gesellschaftsbüchlein*. Наведемо приклад вірша Л. Менцеля “*Ein Schulexamen*” в одній з таких книг А. Буш “*Das kleine Buch der Humoristischen Vorträge und ernster Deklamation für gesellige Kreise, Vereine und Gesellschaften*”:

(*Schüler*):

Das is 'ne Zicke

(Schulrat):

“Sprich hochdeutsch, wenn der Rat dich fragt,

Du hast es richtig sonst gesagt”

Der Schulmeister mit einem Sprung

Zum Fenster hin, brummt in den Bart:

“Das is ooch 'ne kuriose Art,

Was der nur will? ich weeß es dock,

Mer han im Dorf gar keenen Bock,

Ich laß mich nich ins Bockshorn jagen,

Ich will'n schunt die Antwort sagen.”

Drauf stellt er sich in Position

Und spricht: “Herr Rat! – Mit percusion!

Sie mach'n die Kinder mäuseldrähtig,

Zur Antwort bin ooch ich erbötig,

Sie mee'n – daß mer uns recht verstehn –

Das Tier, was mer da fressen sehn?”

“Ja!” – “Und bricht mersch oochs Genicke, –

'S is werklich eene Zicke!” [258, с. 84].

У цьому фрагменті, присвяченому шкільному життю бюргерів, жартівливий ефект досягається за рахунок того, що учитель, захищаючи учня, в розмові зі шкільним радником вживає діалект, тоді як школа покликана навчати правильній вимові і літературній мові. Оскільки вірш представлений у розважальній книзі для представників вищого і середнього прошарків бюргерської спільноти, то можна припустити, що автор, таким чином, “висміює” ставлення дрібного бюргерства до літературної мови.

Діалект також могли використовувати для спілкування з нижчими класами. Наведемо приклад:

Kunsel Buddenbrook will 'ne Red' hollen! ... "Corl Smolt!" fing der Konsul wieder an... "Nu red mal, Corl Smolt! Nu is Tiet! Ji heww hier den leewen langen Namiddag bröllt [316, с. 131].

У даному прикладі консул, звертаючись до підлеглого застосовує діалект.

Бюргери вищого і середнього прошарків вивчали літературну мову і вживали її на переговорах, в офіційних документах, листах, власних щоденниках. Що стосується дрібного бюргерства *das Kleinbürgertum*, їм таке навчання було недоступне [312, с. 131]. Тому вони (селяни, дрібні ремісники, торговці) говорили і писали діалектом [213 с. 11], що істотно відрізняло їх від інших представників бюргерської спільноти.

Наведемо приклад такого листа :

"Verehrtester Herr Profesor [sic].

Da wir letzten Donnerstag verabredet haben am Sonntag [sic] oder Dienstag [sic] Abend einander wieder zu sehen, so thue [sic] ich es Ihnen zu wissen das [sic] ich Morgen [sic] fruh nach Basserstorf gehen muß [sic], ich komme aber am Donnerstag abend [sic] wieder nach Haus [sic]. Ich bitte sehr um entschuldigung [sic], da [sic] ich Sie mit ein baar [sic] Zeihlen [sic] belastigen muß [sic], ich thu [sic] es aber nur damit Sie nicht in Verlegenheit kommen, als Donnerstag, Freitag, auch Sonntag Abends [sic] ist der Conductor [sic] nicht zu Hause... [310, с. 106]".

Автор цього тексту – представник дрібного бюргерства *das Kleinbürgertum*, про що говорить використання діалекту. Головними особливостями цього діалекту є: сполучники *da, das* замість *daß* або *den* замість *denn*; написання іменника з малої літери: *entschuldigung*; використання аккузатива замість датива *Akkudativ* [255, с. 125]: *ich kann es sonst niemanden schenken als Dir; ...im Gespräche "mir" statt "mich" gesagt hat. Das tut man da unten. Aber hier...schäme ich mich so sehr, daß ich am liebsten aus der Stube laufen möchte...* [316, с. 90]; використання займенника *wo* в складнопідрядних реченнях умови і часу: *über den Brief wo Du ihn gelesen*

hast, використання пасиву: *Glückseligkeit, die mir oft zu Teil wurde* [310, с. 90] – *Schmerz der mich ergriffen hat* [310, с. 106] – *Brief, der mir wehgetan hat* [310, с. 155].

У мові дрібних бюргерів при спілкуванні з іншими членами бюргерської спільноти присутня деяка семантична невпевненість, що виявляється в частому використанні дієслів мислення: *Ich konnte es kaum glauben* [310, с. 106] – *ich hoffe* [310, с. 157] – *ich muss dich auch fragen* [310, с. 90].

Наведемо ще один приклад із епістолярного жанру німецького дрібного бюргерства, щоб показати інші особливості письмової мови цього соціального класу. До речі, саме з листа вищі стани бюргерської спільноти визначали приналежність людини до нижчого стану, оскільки кожен міг навчитися розмовляти літературною мовою, але саме лист “видавав” приналежність людини до певного стану.

“*Heute am 4 September 1896 wurde dieser Bogen von den Maurern [sic] Brinkmann u Schnelle zugemauert [sic]. Diese Grube war bis dato ... und an dessen Stelle sind die Wasser-Closets angelegt und ist dadurch nun reine Luft geschaffen... Die Behandlung der Gefangene muß [sic] sehr pinibel [sic] gehandhabt werden... hoffendlich [sic] giebt [sic] es bald mehr... Unser Minister hat bis jetzt [sic] immer noch [sic] keine Zeit gehabt, das war nun letzte Ausrede.... Das Beamten Personal [sic] besteht aus den Herrn OberRegierungsrath [sic]... ein sehr liebenswürdiger Herr...beide noch in guten brauchbaren Zustande. ...an die richtige Adresse [sic] kommt [259, с. 409]”.*

Проаналізуємо орфографічні і граматичні відхилення від норми сучасної німецької літературної мови: *zugemauert* замість *zugemauert*, *pinibel* – *penibel*, *hoffendlich* – *hoffentlich*, *unser Aller Trost* – *unser aller Trost*, *Adresse* – *Adresse*, *Beamten Personal* – *Beamtenpersonal*, *OberRegierungsrath* – *Oberregierungsrat*, *Inspector* – *Inspektor*, *giebt* – *gibt*.

Серед лексичних, синтаксичних і фразеологічних особливостей цього тексту відмітимо наступне: використання канцеляризмів (*bis dato, nebst, gehandhabt, sic*); елементів високого стилю (*reine Luft, letzte Ausrede, lebenswürdiger Herr*); слів і зворотів розмовної мови (*hoffentlich giebt es bald mehr*).

Слід зазначити, що представники дрібного бюргерства, хоч і були частиною бюргерської спільноти, все ж не були “вхожі” в неї, оскільки не мали достатньої освіти. Спільною особливістю для *das Besitzbürgertum / das Kleinbürgertum* є використання канцеляризмів, проте дана особливість має імпліцитний смисл. У *das Besitzbürgertum* це зумовлено сферою діяльності, про що свідчить семантика нижченаведених виразів, у *das Kleinbürgertum* – незнанням літературної мови через недостатність освіти. На письмі це відбивається у простоті / складності лексичних засобів: словосполучення / речення характерні для *das Besitzbürgertum* (*Ich erlaube mir, Ihnen zu bemerken; ich bin genötigt, um eine Unterredung zu ersuchen; ich sehe mich veranlaßt, Ihnen zu eröffnen*); для *das Kleinbürgertum* – окремі слова (*bis dato, nebst, gehandhabt, sic*).

Німецький письменник Б. Ауербах відзначає, що бюргер міг зайняти певне положення у вільному і незалежному бюргерстві, тільки згідно зі своєю освітою і умінням говорити [159, с. 44 f.]. З цього випливає наступне: мова бюргера – засіб соціалізації. Наприклад, в романі “*Drei Freudinnen*” М. фон Фельзенек демонструє соціальну дискваліфікацію бюргерами людини з нижчого стану через використання саксонського діалекту:

Anstatt der erwarteten Inspektionslehrerin erschien der alte Schuldiener in der geöffneten Thür. Mit einem Rucke wurden die Hefte zur Seite geschleudert und im Nu war der gutmütig blickende Mann umringt.

- “*Was bringen Sie, Seldschütz?*” fragte Helene, die, als älteste der Gefährtinnen, für sich das Recht der Superiorität in Anspruch nahm. –

- “*Hermine Ritter soll zum Herrn Direktor kommen*”, meldete der Alte.

- “Sofort”, beeilte sich diese zu erwidern; indem sie sich eilfertig erhob.
- “Na – na – mein gutestes Freileinchen, dadermit hat es keene solche Eile.

Ne, ne, immer hibsch duse und langsam”.

Hermine konnte sich eines leisen Lächelns nicht enthalten, während Helene laut und herzlich auflachte.

- “Se machen woll wieder Studien an mir?” fragte Seldschutz. – “*Ich råde doch so schene hochdeitsch, nur kann ich Sie das harte und das weeche B und das Harte und das weeche T nicht gut unterscheiden und das gefällt Freilein Helene ausnehmend*”, setzte er wohlgefällig

hinzu. –

- “Gewiß, Seldschütz, Sie sind ein Original”, fuhr Helene fort [269, с. 51].

Старий шкільний слуга Зельдшутц, який прийшов на заміну учителя, не помічає як в розмові переходить з літературної мови на діалект (*Ich råde doch so schene hochdeitsch*), через що викликає сміх у учнів. Така реакція є підтвердженням того, що діалект сприймали як неосвіченість, погану мовну поведінку (*Gewiß, Seldschütz, Sie sind ein Original*).

Бюргери, починаючи з раннього віку, приділяли мові величезну увагу. Діти декламували вірші у присутності рідних, учили напам’ять тексти, писали родичам різдвяні листи у віршах або в прозі. Німецька письменниця, М. Гунніус, згадуючи власне життя, так описує цю традицію: на Різдво діти зазвичай стояли за дверима кімнати зі своїми побажаннями в руках (*Mit unseren Wunschpapieren in den Händen, mit klopfenden Herzen standen wir dann hinter der Tür des Weihnachtszimmers*). Потім, на запрошення батьків, вони входили до кімнати, в якій мама грала хорал, батько стояв біля рояля з книгою Нового Завіту в руках (*Mutter spielte den Choral, Vater stand neben ihr am Flügel mit dem Neuen Testament in der Hand*). Ми співали різдвяні пісні і уважно слухали різдвяну Євангелію (*Wir sangen Weihnachtslieder, hörten das Weihnachtsevangelium und wagten gar nicht*); передавали батьку побажання

(*Ich überreichte dem Vater mein Wunschpapier*) і розповідали напам'ять вірш (*das Gedicht aufsagen*) [295, с. 9 f].

Такі листи зміцнювали емоційний контакт між батьками-бюргерами та їхніми дітьми, розвиваючи почуття індивідуальності і власної значущості дитини, а також повагу до батьків. Наведемо приклад одного з таких листів. У цьому листі звернення *Meinem lieben Vater zu seinem heutigen Geburtstage, von seinem dankbaren Sohn Kurt* особисті займенники *Dir i Dich*, написані з великої літери, вказують на глибоку повагу дитини до батька:

“Insterburg den 12ten Mai 1880

Meinem lieben Vater zu seinem heutigen Geburtstage, von seinem dankbaren Sohn Kurt.

Lieber Vater ich bringe Dir

Meinen schönsten Glückwunsch hier:

“Will dich immer herzlich lieben!” -

Hab' dies Verschen selbst geschrieben;

Mochte es Dich doch erfreun'

Künft'ges Jahr soll's besser sein!” [243, с. 180].

Мовними звичаями вищих і середніх станів бюргерської спільноти було написання щоденників, коментування і декламування збірок віршів. Також під час розмови вважалося достойним навести доречну цитату з літературних джерел або крилатий вислів [186, с. 72].

Чистота літературної мови була показником бюргерської освіченості. Вимова з милозвучної *wohlklingende Sprache* німецької перетворилася на коректну *korrekte Sprache*, вільну від діалектів, мову сценічної вимови і письма. Простежується внутрішній зв'язок мови та освіти. Німецька письменниця Е. Полько із цього приводу відзначає, що справжня правильна освіченість (*Die echte, wahrhafte Bildung*) не знає ні письмових, ні усних помилок (*kennt eben keine Sprachfehler, weder geschriebene noch gesprochene* [322, с. 145]).

Йдеться в першу чергу про формальну сторону мови: використання лексичних, граматичних засобів і вимови, з елементами риторичного красномовства. Для представників *das Besitzbürgertum* (буржуа) і *das Bildungsbürgertum* (інтелігенції) характерними є піднесений стиль літературної мови / мова сценічної вимови і письма (*Ich ergehe mich sommers...* [316, с. 145] замість *ich gehe spazieren*; *exakt und dialektfrei, bestimmt und mit sorgfältiger Betonung jedes Konsonanten spricht* [316, с. 86].

Цікавим фактом було те, що бюргери 19-го ст. (особливо молоде покоління) намагалися відмежувати себе від популярних у той час французьких запозичень, які користувались широкою пошаною серед аристократії. Вони замінювали французькі слова англійськими. У Т. Фонтане читаємо:

1) - *Sagt man noch Déjeuner á la fourchette?*

- *Kaum, Papa. Wie du weißt, ist jetzt alles englisch.*

- *Natürlich. Die Franzosen sind abgesetzt. Und ist auch recht gut so, wiewohl unsere Vettern drüben erst recht nicht taugen. Selbst ist der Mann. Aber ich glaube das Frühstück wartet* [273, с. 65].

2) - *Und doch ist da ein gewisses je ne sais quoi.*

- *Sage nichts Französisches. Das verdrießt mich immer. Manche sagen jetzt auch Englisch, was mir noch weniger gefällt* [273, с. 100].

У першому прикладі Т. Фонтане підкреслює зміни в мові: старше покоління використовує французькі слова в мові, а молодше – англійські. У другому – автор показує амбівалентне ставлення до запозичень з інших мов: хоча більшість вживає англійські слова в німецькому мовленні, все ж не усім це подобається.

Ще однією особливістю мови бюргерів є те, що вони уникали вживання фамільярно-розмовних фразеологізмів, просто не використовуючи певні слова, які так і називалися *die Unaussprechlichen* [271, с. 72]. Т. Фонтане пише:

Denn es ist schließlich alles ganz egal und, mit Permission zu sagen, alles Jacke... Der aus der vergleichendsten Kleidersprache genommene Berolinismus, mit dem er seinen Satz abzuschließen gedachte, wurde auch wirklich gesprochen [272].

В цьому прикладі автор хотів показати, що бюргери не використовували фамільярно-розмовні фразеологізми, оскільки вони не відповідали належному стилю. У тексті це відбивається графічно-маркованим способом (трьома крапками).

Хоча більшість бюргерів не застосовували діалект, все ж в мові деяких з них виявлялися слова, характерні для розмовної мови міста. Так, наприклад, в романі Т. Фонтане “*Frau Jenny Treibel*” знаходимо берлінізми: *ni* замість *nun*, *Kopp* – *Kopf*, *andrer* – *andere*, *nich* – *nicht*, *stunden* – *stehen*, *auf'n* – *auf den*, *auf einen*, *wie'n* – *wie einen*, *wie den*, *un* – *und*. Берлінізми – *Berolinismen* – прізвиська, архітектурні назви, звичаї і традиції, а також висловлювання або слова, характерні для розмовної мови міста Берліна, типові висловлювання нижчих верств населення [237, с. 435]. Можливо, таким чином підкреслювалось походження бюргерів із певної місцевості.

Бюргерська молодь разом з літературною мовою використовувала молодіжний сленг. Це – лексеми: *famos*, *kolossal*, *pyramidal*, *tip-top*, а також вирази: *zum Umsinken müde*, *gespannt wie ein Regenschirm* [312, с. 131].

У мові німецьких бюргерів вищого і середнього стану можна помітити часте використання особових займенників першої особи однини: *Ich hatte mich also entschlossen* [310, с. 158] – *Ich darf mir freilich das Zeugnis geben, daß [sic] ich [...] es nicht an liebevollem Entgegenkommen habe fehlen lassen* [310, с. 161] – *Ich will ihr das nicht zum Vorwurf machen* [310, с. 30], чи уникання займенника *ich*: *Schließe also mein Schreiben* [310, с. 155].

Швидше за все, таким чином вони підкреслювали самосвідомість і усвідомлення власної приналежності до бюргерської спільноти.

Висновки до Розділу 2

1. Етимологія поняття *Biedermeier*, яка лягла в основу номінації бюргерського стилю життя, пройшла свій етап розвитку: від найменування конкретного персонажу до лінгвокультурного типажу, який репрезентує бюргерську спільноту.

2. Портретні характеристики типажу відбивають певні риси характеру, які актуалізуються на письмі у семантиці емоційно-експресивних виразів / речень на позначення: доброти, вихованості, простоти / скромності; вишуканості; благопристойності; практичності.

3. Стиль бюргерського одягу на письмі відбиває іменникове словосполучення *die bürgerliche Kleiderordnung*, у складі якого лексема-комполит поєднує два смисли (*die Kleidung* і *die Ordnung*). Це дозволяє нам зазначити, що одяг типажу підпорядкований певному регламенту. Дана ознака відбивається на письмі у семантиці емоційно-експресивних виразів / речень на позначення: 1) залежності кольорових гам одягу від віку / доби; 2) залежності елементів одягу / їх кольору / форми від типу суспільної події / кількості присутніх; 3) дотримання чистоти / акуратності; 3) дитячого одягу, який не підкреслював приналежності до бюргерської спільноти.

4. Поняття *das Bürgerhaus* містить у семантиці два компоненти. З одного боку, воно має пряму номінацію житлового приміщення (як фізичний об'єкт із власними зовнішніми / внутрішніми характеристиками), з іншого – виконує опосередковану функцію (передачі культури, спілкування власників із родиною/із представниками власної спільноти; ідея облаштування будинку визначає певні риси характеру господарів).

5. Головною ознакою *das Bürgerhaus* є *Privateigentum* (приватна власність). На письмі зовнішні характеристики відбиваються у семантиці лексем на позначення: 1) місця розташування будинку; 2) елементів зовнішнього вигляду; 3) дотичних споруд. Внутрішні характеристики

об'єктивуються у семантиці: 1) лексем, емоційно-експресивних іменникових словосполучень з / без прислівника на позначення інтер'єру (меблів та оздоблення будинку); 2) емоційно-експресивних лексем-комполит, які відбивають функціональне призначення кімнат.

6. Ідея облаштування будинку відображає певні риси характеру лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger*. Наявність лексем, які об'єктивують функціональну значимість кожного предмета побуту, відбиває раціональність цього типажу. Чистота / любов до порядку / акуратність репрезентується за допомогою емоційно-експресивних лінгвістичних засобів – порівняння; емоційно-експресивного іменникового словосполучення, виразів; речень.

7. Складовим елементом *das Bürgerhaus* є поняття *die Bürgerfamilie*. Його лінгвокультурна значимість відбивається за допомогою принципів: *das Familienprinzip* (родини); *das Bildungsprinzip* (розвитку); *das Leistungsprinzip* (результативності).

8. Основними лінгвістичними чинниками формування лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger* як представника бюргерської спільноти є мовленнєвий етикет та мовленнєва поведінка.

Зміст Розділу 2 відображений у статтях автора [54], [55], [56], [59].

РОЗДІЛ 3

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ОБ'ЄКТИВАЦІЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ТИПАЖУ DER DEUTSCHE BÜRGER

У розділі досліджено лінгвостилістичні засоби актуалізації рис характеру / мовленнєвої поведінки лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger*, зумовлені історичними, часовими, соціальними і культурними факторами, а також суб'єктивно-оцінним ставленням авторів / учасників опитування до типу. Споріднені з типом поняття *der Philister/der Spießler* та інші суб'єктивно-авторські варіанти реалізацій типу з ключовою лексемою-репрезентантом *der Bürger* (*der BRD- / DDR-Bürger, der ehemalige BRD- / DDR-Bürger, der Wutbürger*) розглядаються нами не як окремі типи, а як складові одного лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger*. Під час лінгвостилістичного аналізу було виявлено когнітивні ознаки, які не мають формального відображення у тексті. Вони відбиваються у близьких за семантикою різнорівневих мовних одиницях, які об'єктивують риси характеру, мовленнєву поведінку або ставлення автора твору до лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* і характеризують його як типізованого представника, відзначеного етнокультурною і соціальною специфікою.

3.1. Мовні засоби вираження експресивності типу у романі Е. Гофмана “*Lebensansichten des Katers Murr*” (“Життєві погляди кота Мурра”)

Текст роману “*Lebensansichten des Katers Murr*” побудований на стильовому контрасті. Основним засобом вираження контрасту є емоційно-експресивна лексика, семантика якої ускладнена оцінними відтінками. Емоції та пов'язані з ними оцінки у творі розглядаються нами як текстові категорії

суб'єктивного характеру, які відбивають авторське ставлення до персонажів твору і є фактором формування їх експресивності. На лексичному рівні у творі вони ґрунтуються на протиставленні позитивного / негативного. Протилежні за значенням слова створюють непередбачувану смислову єдність. Наприклад: 1) *...ob er Anstand genug besitze, einen fürstlichen Hund zu durchspießen*; 2) *recht so, gnädigster Halunke...* [291]. Як бачимо, у наведених прикладах іронічний ефект досягається завдяки **оксюмору**у, застосуванню семантично контрастних лексем у іменниковому словосполученні з яскраво вираженою позитивною (*fürstlich, gnädigster*) чи негативною конотацією (*der Halunke*), інколи з метафоричним підсиленням (*der Hund*). Такий контраст не пом'якшує експресивності висловлювання, а навпаки сприяє сатиричному ефектові.

У творі органічно поєднується антропоморфне начало із зооморфним. Головному герою, коту Мурру, який уособлює індивідуально-авторську реалізацію філістерства [108, с. 32], разом із загальноприйнятими зовнішніми ознаками тварини (розмір, колір, тощо) притаманні якості людини: *klug, artig, witzig, poetisch, scharmant* [291].

Манера спілкування “ученого” кота-філістера (*der gelehrte Katzphilister*) надмірно-дидактична (*Mit der Sicherheit und Ruhe, die dem wahren Genie angeboren, übergebe ich der Welt meine Biographie, damit sie lerne, wie man sich zum großen Kater bildet, meine Vortrefflichkeit im ganzen Umfange erkenne, mich liebe, schätze, ehre, bewundere und ein wenig anbete* [291]), характеризується змішуванням низького (*der Pinsel, der Stümper, der Lümmel*) та високого стилю (*kredenzen, die Gewogenheit, hochverehrtester, wunderhold, die Schwinge* [291]). Розмовні елементи перемежуючись із високою лексикою, наприклад, зі специфічними формами мовленнєвого етикету, викривають емоційно-іронічний підтекст: негативне ставлення до адресата мовця (*Seien Sie von Gott dafür gesegnet, gnädigster Herr, weil ich nun der Hoffnung bin, das ich wenigstens auf diese Weise eine wohlwollende*

Protektion bei Ihnen habe, worum ich Sie, gnädigster Prinz, gerade flehentlich bitten möchte! ... Sie sind so gutmütig, liebster Prinz, es macht Ihnen ja nichts aus, mir mit einigen Empfehlungen zu helfen... Hoho, blanker Vogel, find das deine süßen Lieder? Wetter, Wetter, der Prinz ist ein tüchtiger Kerl, er greift zu mit beiden Krallen auf einmal, nach gebotenen und verbotenen Früchten! Holla, süßer Neapolitaner [291]!). У цих прикладах позитивно-марковані оказіональні словосполучення *gnädigster Prinz*, *liebster Prinz*, *ein tüchtiger Kerl*, *süßer Neapolitaner* трансформуються у негативно-марковані під впливом контексту, що створює іронічний ефект. Метафора *blanker Vogel*, яка вживається для передачі насмішки мовця, посилює емоційно-експресивний відтінок. Крім цього, застосовуючи трансформацію антропоморфного фразеологізму *mit beiden Händen zugreifen* (досл. хапатися обома руками) у зооморфний *mit beiden Krallen zugreifen* (досл. хапатись обома кігтями) під впливом контексту, для характеристики вчинків антропоморфного персонажа, автор підкреслює негативне ставлення кота Мурра до іншого персонажа твору та посилює експресивність манери висловлювання типажу в цілому. Наведемо ще один приклад: *...und wurde, wo nicht ein großer Dichter, doch ein kleiner, allerliebster Verse-macher, wie ihn die Leute ebenso gern haben* [291]. У даному прикладі, іронічне ставлення кота Мурра виражено за допомогою епітетів, які мають у значенні суб'єктивно-оцінний компонент (*groß, klein, allerliebst*). При чому, прикметник із позитивним значенням *allerliebst* поєднуючись з іменником зі зниженою конотацією *Verse-macher*, семантично переосмислюється, змінює своє значення з позитивного на негативне. В наслідок чого приклад стає позитивним за формою і негативним за змістом, виникає іронічний ефект, оманлива піднесеність зображуваного. Інтенсифікація ознаки досягається порівняльним зворотом (*nicht... doch*).

Для вираження власного ставлення до головного героя, кота Мурра, Е. Гофман звертається до метафоризації образу. **Метафорична номінація** дає можливість стисло і влучно охарактеризувати образ наділити його

експресивно-авторською оцінкою [169 с. 31]. Метафорична номінація – суб’єктивно-авторське отожднення двох явищ, з метою формування цілісного образу. Їй приманні нестандартна узгодженість і словесна алегоричність.

Для об’єктивації образу кота Мурра автор застосовує незвичні сполучення загальноновживаних слів, які “навантажують” речення іншою смисловою асоціацією, наприклад: *ich glaube gar, der kleine graue Kerl hat Verstand* [291]. У наступних прикладах стилістично нейтральний антропоморфний іменник *der Mann* (чоловік / людина) узгоджуючись із лексемами на позначення зовнішніх характеристик зооморфного образу (розміру, кольору) набуває емоційно-експресивного відтінку: 1) *närrisch genug und zugleich ungemein merkwürdig war es doch... wenn der kleine graue Mann dort unter dem Ofen wirklich die Eigenschaften besitzen sollte, die der Professor ihm andichten will*; 2) *Sie glauben nicht, ...was der kleine graue Mann im Korbe, was das für ein herrlicher, grundgescheuter Kater ist* [291]. Крім цього, у другому реченні емоційно-експресивний відтінок відбивається у лексичному повторі (*was*), у прикметниках на позначення внутрішніх якостей людини (*herrlich, grundgescheut*), поєднаних зі стилістично нейтральним зооморфним іменником *der Kater* (кіт).

Отже, чим ширше семантична дистанція між мовними одиницями метафоричних номінацій, тим більший експресивно-оцінний ефект досягається від їх зіставлення у реченні.

Прихильне ставлення автора до типажу відбивається у **метафоричній номінації** з суб’єктивно-оцінним компонентом у значенні, наприклад: *Komm hinein, komm hinein, kleiner Graupelz* [291]!

У той же час автор виявляє фамільярно-зневажливе ставлення до типажу: *...bist du nicht ein ausgemachter thörischer Geck, lieber Murr* [291]? У даному прикладі ставлення автора відбивається за рахунок використання антропоморфного негативного-маркованого оказіонального

словосполучення (*ein ausgemachter thörischer Geck*) для характеристики тварини. Інтенсифікація ознаки досягається у семантиці okazіонального позитивно-маркованого звертання (*lieber Murr*).

Емоційно-оцінне значення може виражатись не лише на лексичному рівні, у застосуванні окремих слів / словосполучень, а й на морфологічному – за допомогою словотворчих компонентів, суфіксів. Наведемо приклад. У творі автор надає характеристику коту Мурру, очима його господаря таким чином: *Er ist das gescheuteste, artigste, ja witzigste Tier der Art, das man sehen kann* [291]. У даному випадку, суфікс *-(e)st* не є формальним показником найвищого ступеня порівняння прикметників у німецькій мові, а застосовується для вираження найвищого ступеня інтенсивності ознаки незалежно від порівняння з іншими об'єктами. Таке безвідносне значення відбиває ставлення персонажа до головного героя, додає жартівливо-іронічного підтексту висловлюванню. Експресивність надає значущості головному герою: 1) *ich bin ganz sicher, daß der Kater Murr ein possierlichstes Tier ist. Er ist ein gutmütigster Mann!* 2) *...ist er gleich der schönste, lebenswürdigste Mann* [291]. Ототожнення тварини з людиною, що об'єктивується метафорою *der Mann* інтенсифікує сприйняття зооморфного типу. Крім цього, суфікс *-(e)st* як носій емоційного-суб'єктивного відтінку у творі вказує на ввічливість манери спілкування кота Мурра з власним господарем, на прихильне ставлення до нього: *Mein hochverehrtester, mein teurester, mein geschätztester Meißter Abraham* [291]!

Суфікс *-(e)st* у складі позитивно забарвленого **епітета** також застосовується автором для контрастності образу кота Мурра, надає зниженої конотації: *Sag mir, mein artigster Kater, ob du die Doktorwürde bald erhalten oder sogar als Professor der Ästhetik Kollegia lesen willst* [291]?

Отже, в основі експресивності лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* полягає інтенсивність мовних засобів її вираження, яка надає

висловлюванню емоційно-іронічного відтінку, а також створює контрастність ставлення до типажу.

3.2. Мовні засоби об'єктивації поведінки типажу у творах Г. Манна і Г. Фаллади з урахуванням асиметричної комунікації.

Асиметрична комунікація передбачає наявність соціальної нерівності між учасниками спілкування. В ній простежується соціальний статус співрозмовників. Прикладом такого спілкування є розмова між керівником та підлеглим. Вона може відбуватись у двох напрямках (статусних векторах): низхідному (співрозмовник із високим положенням – співрозмовнику з низьким) і висхідному (навпаки) [73, с. 145]. Окрім цього, обидва співрозмовники можуть бути представниками різних соціальних прошарків.

Дослідження здійснюється на матеріалі творів Г. Манна “*der Untertan*” (“Вірнопідданий”) та Г. Фаллади “*Kleiner Mann – was nun?*” (“Маленька людина, що ж далі?”), написаних у першій половині 20 ст.. Ваймарська республіка, перша світова війна, тоталітарний режим, які випали на цей соціокультурний період, відбилися у даних творах новим образом філістера як маленької людини. Дослідники А. Гесслер, К-Д. Крон, Х. Мьобіус, Б. Хюппауф, Р. К. Цахау, Х. Й. Шюлер розглядають філістера Піннеберга у романі “*Kleiner Mann – was nun?*” як центральний образ у творчості Г. Фаллади. Вони вважають і героя, і автора представником *das Kleinbürgertum* [170; 183; 189; 180; 211; 196].

Мовленнєва поведінка бюргера як філістера об'єктивується у цих творах у соціальній нерівності, у ставленні до співрозмовника. У семантиці прізвища головного твору *Heßling* відбиваються притаманні йому риси характеру. Прізвище *Heßling* у творі Г. Манна походить від емоційно-експресивного прикметника *häßlich* (бридкий, потворний, мерзенний, огидний) і має негативну конотацію. У романі Г. Фаллади головний герой *Pinneberg* залежить від системи функцій. Автор у описі місця роботи шефа

Піннеберга актуалізує домінантність цієї системи у семантиці гіперболізованих іменників-комполітів на позначення предметів навколишнього світу: *Mammutschreibtisch*, *-bleistift*, *-halle*, *Riesenvorhalle*, *-gebäude*, *-plakat*, *-zimmer*. Далі він іронічно викриває хиткість такої системи у образі шефа Піннеберга: *Auf der anderen Seite ein Rohrstühlchen – darauf, das muss Herr Lehmann sein, ein gelber...Mann...mit einem schwarzen Bärtchen und einer kränklichen Glatze, sehr...stechende Augen... Denn Herr Lehmann sitzt ja nur pro forma auf einem Rohrstühlchen* [268, с. 142]. Виразником суб’єктивного ставлення автора є зменшувальний суфікс *-chen*, який у контексті має пейоративну конотацію і створює сатиричний ефект. Окрім цього, ознака репрезентується у семантиці емоційно-експресивних прикметників *kränklich*, *gelb* і *stechend*, підсиленого прислівником *sehr*. Також у семантиці латинського запозичення *pro forma* у супроводі градуальної частки *nur*.

Соціальна нерівність / ставлення керівника і Піннеберга одне до одного відбиваються у творі за допомогою вербальних / невербальних засобів. Розглянемо це на прикладах:

“Guten Morgen”, sagt Herr Pinneberg sanft und höflich, und macht eine Verbeugung.

Herr Lehmann sagt nichts...

“Sie wünschen?” fragt Herr Lehmann...

Pinneberg ist direkt vor den Magen geschlagen, Tiefschlag.

“Ich... ich dachte... Herr Jachmann...”

“Ich bitte”, sagt Pinneberg und spricht ganz langsam... “um die Stellung eines Verkäufers.”

Herr Lehmann legt den Bleistift lang hin: “Wir stellen niemanden ein”, sagt er entschieden... [268, с. 142].

У даному мовленнєвому акті прохання керівник має вищий соціальний статус, ніж Піннеберг, виявляє до нього зневажливе ставлення. У розмові це відбивається у фамільярому запитанні, вираженому інверсією

(*Sie wünschen?*), а також у заперечному реченні (*Wir stellen niemanden ein*), підсиленому прислівником із дієсловом *entschieden sagen*. Актуалізація цієї ознаки досягається також невербальними засобами. Це – відсутність зорового контакту, спрямування погляду у інший бік (*den Bleistift hinlegen*). Також небажання продовжувати розмову, що виражається у контексті за допомогою дієслова *sagen* у супроводі заперечного займенника *nichts*. Піннеберг має нижче соціальне положення. Це відбивається у манері його вітання, яка актуалізується на письмі у семантиці прислівників із дієсловом (*sanft und höflich sagen*), у реакції на запитання шефа, яка об'єктивується через граматичну категорію пасивного стану (*ist direkt vor den Magen geschlagen, Tiefschlag*). Також у темпі мовлення, який відображається у семантиці виразу *langsam sprechen*, підсиленого часткою *ganz*. Про невпевненість мовця свідчить часте перебивання самого себе, яке відбивається у неповних реченнях (еліпсах) (*Ich... ich dachte... Herr Jachmann...*).

Інший керівник Піннеберга міг дозволити собі відкриту агресивну поведінку:

“Glutzen Sie nicht, Pinneberg...! Habe ich Ihnen nicht gesagt Sie Trottel...?”

Nun glotzt Pinneberg wirklich, und zwar sehr böse, auf seinen Chef [268 с. 83].

У даному прикладі реалізується мовленнєвий акт наказу. Пан Кляйнгольц має більш високий статус. Це відбивається у наказовому способі (*Glutzen Sie nicht*), звертанні до співрозмовника без ввічливого пан (*Herr*). Вищий статус співрозмовника об'єктивується також шляхом відкритого вираження власних емоцій, на що вказує семантика пейоративного іменника *Trottel*. Питальні та окличні речення свідчать про наявність підвищеного тону. Піннеберг не може заступитись за себе у відповідь на відкриту агресивну поведінку керівника контори, оскільки має більш низький статус.

Він може лише подивитись сердитим поглядом, що актуалізується у семантиці виразу *böse glotzen*, підсиленого прислівником *sehr*.

Домінантність пана Кляйнгольца над Піннебергом виявляється у розподілі реплік:

“Nischt zu tun?” krächzt er. “Nischt zu tun? Wer’ ich einen abbauen. Na, wen?”

Die drei sehen nicht hoch.

“Rationalisieren... Wie ist es mit Ihnen, Pinneberg? Sie sind der Jüngste hier.”

Pinneberg antwortet nicht. “Na, natürlich, dann kann keiner reden...

Sie gehen zur Bahn, Pinneberg, aber ein bisschen Trab... Ab!”

“Jawohl, Herr Kleinholz”, sagt Pinneberg und trabt ab [268 с. 71-72].

Шеф ставить багато запитань, проте, маючи низький статус, Піннеберг мовчить, що відбивається на письмі у семантиці дієслова *antworten* із заперечною часткою *nicht*. Це створює ефект монологічності мовлення у діалозі. Він уникає зорового контакту, що у виражається у семантиці дієслова із заперечною часткою *nicht hochsehen*. Префікс *hoch-* вказує на субординативність відносин між комунікантами. Незважаючи на зухвалий тон керівника, що виражається на письмі у фамільярному звертанні (*Pinneberg*), а також у семантиці фамільярного емоційно-експресивного дієслова *abbauen*, у кінці розмови підлеглий повністю з ним погоджується (*Jawohl, Herr Kleinholz*).

У творі співрозмовник із нижчим статусом намагається догодити співрозмовнику з вищим:

“Und was mich angeht, Herr Pinneberg...ich bin nicht so, das wissen Sie...”

Pinneberg bestätigt es: “Sie sind nicht so, Herr Kleinholz” [268 с. 105].

У даному прикладі, ознака виражається у семантиці заперечних речень (*ich bin nicht so, das wissen Sie, Sie sind nicht so, Herr Kleinholz*).

У ситуаціях асиметричної комунікації у творі Г. Манна ставлення до головного героя поблажливе:

Er zog Diederich, der sich eifrig verbeugte, bei der Hand herein.

“Mein lieber Heßling! Ich habe Sie erwartet, man hatte mir Ihre Ankunft berichtet.

Willkommen denn in Netzig, mein Herr Doktor”.

Sofort hatte Diederich Tränen in den Augen und stammelte:

“Sie sind zu gütig, Herr Buck. Natürlich habe ich zuerst und vor allem Ihnen, Herr Buck, meine Aufwartung machen wollen und Ihnen versichern, daß ich immer ganz – daß ich immer ganz – zu Ihren Diensten stehe”, schloß er, freudig wie ein guter Schüler.

Der alte Herr Buck hielt ihn noch fest, mit seiner Hand, die warm und dennoch leicht und weich war [314 с. 123].

Соціальна нерівність відбивається у ситуативному фрагменті за допомогою показників ввічливості (стандартне вітання *Willkommen*, підсилене часткою *denn*, ввічливі форми займенника у непрямому і прямому відмінках *Sie, Ihnen*). Вона відображається у семантиці виразів, які компенсують відсутність безпосередності і легкості спілкування (*meine Aufwartung machen wollen*). У лексичних повторах (*daß ich immer ganz, daß ich immer ganz*) разом із виразом *zu Ihren Diensten stehen*. У контекстуальному повторі у звертаннях, які підтверджують високий статус того, до кого звертаються (*Herr Buck; Ihnen, Herr Buck*). Вираження підкорення у тексті актуалізується у порівнянні (*freudig wie ein guter Schüler*), а також у семантиці зворотнього дієслова *sich verbeugen*, посиленого прислівником *eifrig*. Ознака підкореності відбивається у семантиці виразу *bei der Hand hereinziehen*. Співрозмовник із вищим статусом виявляє позитивне ставлення. Це відображається у значенні виразу *mit seiner Hand festhalten*, підсиленого прикметниками: *warm, leicht, weich*. Також у фамільярних звертаннях із особовим займенником *mein* (*Mein lieber Heßling!, mein Herr Doktor*). Таке

ставлення викликало у співрозмовника з нижчим статусом неочікувану реакцію, яка об'єктивується на письмі у семантиці прикметника разом із емфатичною часткою (*zu gütig*), а також у іменниковому словосполученні *Tränen in den Augen*, підсиленого прислівником *sofort*. Роман Г. Манна ґрунтується не стільки на міжособистісних відносинах героїв одне до одного, скільки на ставленні головного героя до кайзера. Дідеріх засліплений любов'ю до нього. Це відбивається у творі у емоційно-експресивних мовних одиницях: *unser Kaiser, mein Kaiser, unser genialer Kaiser, Seine Majestät der Kaiser, der große Kaiser, eine so moderne Persönlichkeit*.

Протягом усього твору Дідеріху жодного разу не вдається поговорити з кайзером. Ставлення Дідеріха до кайзера у асиметричній комунікації актуалізується опосередковано, під час спілкування з іншими персонажами:

Doktor Scheffelweis stand Rede... „Unser herrlicher junger Kaiser ist ein so origineller Denker... impulsiv... und...”

“Die persönlichste Persönlichkeit”, ergänzte Diederich streng.

Der Bürgermeister sprach nach: “Persönlichkeit...Aber ich in meiner Stellung, die nach beiden Seiten blickt...”

Hier schlug Doktor Scheffelweis die Augen nieder. Um so gebieterischer reckte sich Diederich.

“Wo aber bleibt der Bürgermeister?” fragte er, und seine Frage klang in einer drohenden Stille so lange nach, bis Doktor Scheffelweis sich entschloß, ihn anzublinzeln.

Heute muß man sich offen entscheiden, Herr Bürgermeister. Seine Majestät haben es selbst gesagt: “Wer nicht für mich ist, ist wider mich!”..

Er genoß einen der Augenblicke, in denen er mehr bedeutete als sich selbst und im Geiste eines Höheren handelte [314 с. 307].

Підсилення ознаки досягається у семантиці okazіоналізму (*die persönlichste Persönlichkeit*) та інших іменникових словосполучень (*unser herrlicher junger Kaiser, origineller Denker, Seine Majestät*). У семантиці

прикметника *impulsiv*, а також прислівника і дієслова зі значенням інтенсивності висловлювання (*streng ergänzen*). Дідеріх ревносно захищає кайзера, що відбивається у семантиці зворотнього дієслова *sich recken*, підсиленого прислівником *gebieterisch*. Така поведінка збентежує співрозмовника (*die Augen niederschlagen*). Невербальний жест опускання очей свідчить про підкорення, надає співрозмовнику з нижчим статусом можливість активно впливати на співрозмовника з вищим. Дідеріх намагається його дискредитувати, проявити свою домінантність. Мовними засобами вираження ознаки є питальне речення, підсилене модальною часткою зі значенням здивування (*Wo aber bleibt der Bürgermeister?*), цитата (*“Wer nicht für mich ist, ist wider mich!”*). Ознака об’єктивується також у сукупності паралінгвістичних засобів: у реченні на позначення тривалості звучання (*seine Frage klang in einer drohenden Stille so lange nach*), у семантиці виразів *mehr als sich selbst bedeuten, im Geiste eines Höheren handeln*. У рішучості стосовно виконання дії (*sich entschließen anzublinzeln*), прояву реакції після досягнення бажаного (*einen der Augenblicke genießen*).

Вищий статус кайзера і його ставлення до Дідеріха об’єктивується у творі здебільшого за допомогою паралінгвістичних засобів:

1) *...und sie sahen einander an, Diederich und sein Kaiser. Der Kaiser lächelte kalt prüfend mit den Augenfalten, und die Falten am Mund ließ er ein wenig herab.... in der Mitte des leeren Platzes... ganz miteinander allein, der Kaiser und sein Untertan* [314 с. 396].

2) *Dann stand Diederich...und schrie. Und dann wandte der Kaiser den Kopf und lächelte. Er erkannte ihn wieder, seinen Untertan* [314 с. 399]!

Незважаючи на зоровий контакт (*einander ansehen*) обох співрозмовників, який виникає у першому прикладі, кайзер виявляє незадоволення. Воно актуалізується у виразі *die Falten am Mund ein wenig herablassen*. Також у саркастичній насмішці, яка відбивається у семантиці

виразу *mit den Augenfalten lächeln*, підсиленого дієприкметником *prüfend* разом із прислівником *kalt*. Про домінаність його статусу свідчать контекстуальні повтори (*Diederich und sein Kaiser, der Kaiser und sein Untertan*), у яких активізується значення співрозмовників одне для одного. Це досягається на письмі шляхом пересуву присвійного займенника *sein*, а також у семантиці синонімічних назв (*Diederich, der Untertan*). Інтенсифікація ознаки відбивається у невербальних засобах: у семантиці іменникового словосполучення *in der Mitte des leeren Platzes* зі взаємним займенником і прикметником *miteinander allein*, підсилених часткою *ganz*.

У другому прикладі єдиним мовним компонентом, який несе смислове навантаження є крик, виражений у семантиці дієслова *schreien*, що провокує негативну реакцію кайзера. Ця ознака об'єктивується у семантиці виразу *den Kopf wenden* у супроводі дієслова *lächeln*.

Отже, у ситуаціях асиметричного спілкування поняття *der Philister* у обох творах має низький соціальний статус, який на письмі знаходить своє відображення у сукупності емоційно-експресивних засобів.

3.3. Когнітивно-семантичний аспект понять *der DDR-Bürger* і *der BRD-Bürger*.

Основою даного лінгвокультурного типу є реально існуюча типізована особистість *der deutsche Bürger*, яка є природним явищем, виникла стихійно, в результаті розвитку суспільства. Тобто, у процесі власного розвитку вона змінюється у часі. Ми вважаємо за доцільне дослідити зміни у семантичній структурі лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger*, зумовлені певними історичними, часовими, соціальними і культурними факторами, а також суб'єктивно-особистісним ставленням авторів творів до типу.

20 ст. було досить неоднозначним щодо власне розуміння того, хто належить до *der deutsche Bürger*. На початку 20 ст. окремі представники

бюргерської спільноти (митці) перестали себе ідентифікувати з нею [192, с. 76]. Однією з причин цього є зміна ставлення до певних пріоритетів лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger*. Історики зокрема зазначають, що бюргерське сприйняття кохання як шлюбу і вірності на все життя йшло всупереч свободолюбивому сприйняттю кохання митця [192, с. 76-77]. Можливо, саме тому Т. Манн пише: *ein Bürger, der sich in die Kunst verirrt...* [317 с. 81 f]; *...ein verirrter Bürger* [317 с. 43]. Ознака суперечливості поглядів бюргера і митця об'єктивується зворотнім дієсловом *sich verirren* і прикметником *verirrt*, які виступають у значенні втрати орієнтиру / шляху, що веде до бажаної мети [222].

Хоча митці і вийшли з бюргерської спільноти, її стиль життя переймали все більше і більше соціальних класів, які до неї не належали, зокрема робітники: *Es prägten sich auch bürgerliche Weltorientierung wie Leistungsdenken und Aufstiegsstreben in der Arbeiterschaft stärker aus* [192, с. 232] Цей процес історики називають *die Verbürgerlichung* [192, с. 232]. Іменник є похідним від прикметника *bürgerlich*. Ознака перехідності актуалізується у контекстуальному значенні префікса *ver*.

На початку 20-ого ст. бюргерство ще вирізнялось як окрема соціальна спільнота, яка складалась з неоднорідних суспільних станів: *1. Eigentliche Bourgeoise. 2. Hohe Beamtschaft (Leitende Angestellte). 3. Intelligente Kreise*. Її завданням було встояти і протидіяти зростаючому робітничому класу пролетаріату і зберегти власну ідентичність [192, с. 76]. Проте з плином часу це стає неможливим.

На жаль, з поля зору дослідження випадає період війни, що зумовлено історичними, політичними та ідеологічними особливостями того часу.

Післявоєнні поняття *der DDR- / BRD-Bürger* віддзеркалюють нову реальність: роз'єднаний – інакший – несхожий. Розглянемо більш детально. У семантиці обох понять відбулися зміни з огляду на часові і соціальні

фактори: післявоєнний період розвитку, існування двох різних держав із різним стилем життя і формою правління (*die Bundesrepublik Deutschland (die BRD)*) (Федеративна Республіка Німеччини (ФРН)) – капіталізм; *die Deutsche Demokratische Republik (die DDR)* – (Німецька Демократична Республіка (НДР)) – соціалізм.

Особливостями розвитку *der DDR-Bürger* були: знищення приватної власності, яка зруйнована, знищена або відчужена ще за часів війни. Далі, неможливість займатись власним ремеслом і передавати майно у спадок (діяв закон про арешт майна і передачу його в колективну власність). Таке явище отримало власну назву – *die Entbürgerlichung* [173] Ознака звільнення / відчуження актуалізується у семантиці префікса *ent*.

Експресивно-негативної конотації набуває лексема *bürgerlich*. Вона ототожнювалась владою з політично небажаною / неприйнятною поведінкою. На письмі дана ознака, відбивається у **запереченні** (...“*bürgerlich*” *fungierte... nicht zur Beschreibung einer Sozial- oder Kulturgruppe*), у стилістично-зниженому виразі (*Denunziation einer politisch unerwünschten Haltung*), у виразах (*der radikale Gegenentwurf zum nationalsozialistischen Deutschland; alle möglichen Verbindungen zu den unheilvollen bürgerlichen Traditionsbeständen kappen*) [173].

Лексема *der Bürger* у широкому контексті (на позначення громадянина держави) повністю виходить з ужитку. Замість неї вживали іменникове словосполучення *der deutsche Staatsangehörige*. Лише згодом 1961 року у офіційних розпорядженнях НДР з'явилась назва *Bürger der DDR* на позначення всіх мешканців НДР разом із представниками столиці – східним Берліном (*Bürger der DDR einschließlich ihrer Hauptstadt*): *In allen Verordnungen und Gesetzen war fortan nur noch von “Bürgern der DDR” die Rede* [261].

Цього ж року відбулось остаточне закріплення кордонів у вигляді зведення Берлінського муру (*Berliner Mauer*), що внесло до поняття

der Bürger нові зміни. Відтепер *der Staatsbürger der DDR* ототожнювалось з чимось інакшим, не схожим на інших як за територіальною, так і за соціальною ознакою, що добре ілюструє приклад з журналу “*der Spiegel*” 1967 року: *Wir sind andere Deutsche als die westdeutschen Monopolisten und andere Deutsche als unsere Klassenbrüder in Westdeutschland, andere Deutsche sind wir auch als unsere Blutsverwandten im zweiten deutschen Staat. Wir sind, eben so wie es – ...Staatsbürger der DDR* [261]. Ознака несхожості актуалізується у семантиці контекстуального прикметника *andere* і досягається завдяки **порівнянню**. Текстовий фрагмент має підвищену інтенсивність змісту, яка надає емоційний характер висловлюванню. Емоційне підсилення ознаки досягається за допомогою емфатичної частки *eben*, лексичного повтору *andere Deutsche* та інверсії *Wir sind andere Deutsche – andere Deutsche sind wir*.

Така реальна дійсність, як ніколи раніше, вплинула значним чином на семантику лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger*. Наведемо приклад: *Da in der DDR kaum noch ein Staatsangehöriger Produktionsmittelbesitzer war, gab es dort den Bourgeois eigentlich gar nicht mehr. So konnte “Bürger” nur noch als Staatsbürger verstanden werden* [339]. В даному прикладі автор допускає ймовірність нівелювання вузького значення *der deutsche Bürger* у НДР як власника певних засобів виробництва, проте не стверджує як факт, що об’єктивується у семантиці модального слова *kaum*. Натомість стверджує про наявність широкого розуміння типажу як *der Staatsbürger*. Це досягається у контексті шляхом **порівняння** (сполучник *als*) та заперечення (підсилювальна частка *gar* разом із заперечною часткою *nicht* і прислівником *mehr*), а також за допомогою модальної частки *eigentlich*, що виражає більш суттєвий аспект у порівнянні з попереднім висловлюванням.

У історичному джерелі М. Шефера “*Geschichte des Bürgertums*” ознака культурної детермінованості з’являється лише у 1960 році, у час масових заворушень. Масова культура, яка почала активно розвиватись на території

сусідньої землі ФРН, суттєво вплинула на молоде покоління бюргерів обох держав. Бюргери у НДР, як зазначає історик М. Шефер, не сприймали культуру тогочасної Західної Німеччини, її масовість і вседозволеність. Тому продовжували дотримуватись власних норм і цінностей. Це явище історики називають *die Restbürgerlichkeit* [192, с. 222]. На письмі воно відбивається у семантиці іменникових словосполучень (*die hergebrachte bürgerliche Geschlechterordnung; der alleinverdienende Familienvater; die elterliche Erziehung; die wirtschafts- und bildungsbürgerlichen Familien*); у емоційно-експресивних виразах / реченні (*der für Kinder und Haushalt zuständigen Ehefrau; auf die nächste Generation weitergeben; stärkerer Wert auf... die bürgerliche Formen, Etikette und Benimmregeln legen; sich an der Vermittlung traditioneller bürgerliche Werte und Normen orientieren; die Firmenleitung war an die nächste Generation der Unternehmerfamilie übergegangen; bestimmte traditionell bürgerliche Haltungen und Verhaltensnormen, Lebensstile und Umgangsformen* [192, с. 222-225]).

Це дозволяє зазначити, що *der DDR-Bürger* не втратив ознаку культурної детермінованості.

Моральні якості *der BRD-Bürger*, продуктивність, старанність, заощадливість, професійний успіх та репутація сприяли створенню *das Wirtschaftswunder* (“економічного дива”) – розквіту Німеччини протягом 20-ти років [192, с. 225]. Крім того, дрібне бюргерство (*das Kleinbürgertum*), яке раніше займало окрему ланку у бюргерській спільноті на той час перестало існувати, оскільки ввійшло до складу економічного бюргерства (*das Wirtschaftsbürgertum*) [192, с. 225].

У ФРН на відміну від НДР дослідники не фіксують ймовірності нівелювання типажу у значенні власника певних засобів виробництва. Поняття *der BRD-Bürger* зберігає розуміння його як представника високого і середнього суспільного стану (*das Wirtschaftsbürgertum / Bildungsbürgertum*). Йому вдалось відродити осередки власної культури. Він культурно-

детермінований: *In den 1950 er Jahren vollzog sich in Westdeutschland eine gewisse Renaissance traditionell bürgerlicher Normen und Praktiken* [192, с. 225]. Дана ознака знаходить своє відображення у реченні у контекстуальному іменнику *die Renaissance* з модальним словом *gewiss*. Воно виражає впевнене припущення, що межує зі ствердженням [149, с. 7]. Проте у час масових заворушень з розвитком *die Gegenkultur* (культури спротиву) молодого покоління відбувається знецінення бюргерства через консервативність поглядів. М. Шефер актуалізує дану ознаку у сукупності негативно-маркованих прикметників: *autoritär, repressiv, konservativ, elitär, gewendet*. Наведемо один із прикладів: *Die autoritäre und repressive Praxis bürgerlicher Kindererziehung sollte durch freiere...Formen ersetzt werden. Die konservativ, elitär und autoritär gewendete Bürgerlichkeit setzte...eine liberale Version des Bürgerlichen entgegen, die sich ganz explizit an den freiheitlichen Traditionen des "Westens" orientierte* [192, с. 225]. У даному прикладі, інтенсифікація ознаки досягається завдяки синонімічним повторам (*die autoritäre und repressive Praxis, die konservativ, elitär und autoritär gewendete Bürgerlichkeit*), які створюють ефект нагнітання напруги і надають висловлюванню емоційної динамічності. Прославлення всього "новоствореного" об'єктивується за допомогою позитивно-маркованих прикметників-синонімів: *frei, liberal, freiheitlich*, підсилених прислівником із часткою *ganz explizit*.

Нам вдалось знайти джерела, які фіксують документальні свідчення того часу. Це книга Б. Грунерт-Броннен "*Ich bin Bürger der DDR und lebe in der Bundesrepublik*", яка вміщує 27 інтерв'ю респондентів, представників тогочасної НДР. Ще одним джерелом є щоденник Б. Болей "*40 Jahre DDR...und die Bürger melden sich zu Wort*", яка будучи представником НДР подає власну суб'єктивно-авторську реалізацію типажу. Назва її книги акцентує увагу не на суб'єкті бюргеру, а на об'єкті – штучному утворенні післявоєнного періоду. На письмі акцент відтворюється через розділовий

знак три крапки. Можна припустити, що, таким чином, автор хотіла наголосити на ставленні до бюргера у НДР.

Методом суцільної вибірки ми зафіксували ті ментальні риси *der DDR-Bürger*, які знаходять своє відображення у обох джерелах та представили їх у вигляді когнітивних ознак (у зазначеному нижче переліку):

1. Страх і заляканість (*Angst und Furcht*): Дана ознака репрезентується у семантиці іменника *Angst* і дієслова *fürchten*, підсиленого емфатичною часткою *nur*: *Sie hätte Angst, alt zu werden, weil sie denkt, sie würde nicht versorgt werden...* [240, с. 159]; *ich fürchte nur eines: daß solche Dinge scheitern müssen* [285, с. 45]; *Es ist doch nicht normal, daß ein Mensch, der sich Sozialist nennt...vor seinem eigenen Volk Angst hat* [240, с. 125]! Компонентом даної ознаки є страх викриття, який об'єктивується у семантиці зворотнього дієслова *sich identifizieren*, що породжує занижену самооцінку: *Ich habe mich nicht mit dem identifiziert, was ich gesagt habe* [285, с. 108]; *Ich habe mich mit dieser Idee identifiziert, habe aber gemerkt, daß ich Unrecht getan habe, ich habe mich verstrickt* [240, с. 192]. Подані приклади також містять непряму експліцитну відмову, яка реалізується заперечною часткою *nicht* та сполучником *aber*.

2. Безпорадність (*Hilflosigkeit*): *Hilflos waren die, die ihr Abitur nachmachen mußten, weil das hier nicht anerkannt wurde* [285, с. 105]; *Sie taumeln wie betrunken umher, undifferenziert und hilflos* [240, с. 6]. Сенси даної ознаки концептуалізуються у семантиці контекстуального прикметника *hilflos*, дієслова *umhertaumeln* та емоційно-експресивних прикметників *undifferenziert, betrunken*, які виражають різний ступінь об'єктивації ознаки. Компонентом її є втрата. Вона об'єктивується у семантиці іменника *Verlust*, дієслова *kommen* у супроводі частки *erst* з прислівником *richtig*. Ознаку відбиває також семантика дієприкметника *gepaart* разом із іменником *die Hilflosigkeit*: *Ein sehr großer Verlust...kommt erst richtig mit der nächsten Generation, gepaart mit der Hilflosigkeit* [240, с. 68];

3. Тиск і приниження (Druck und Erniedrigung). Ця ознака знаходить своє відображення у сукупності близьких за значенням мовних одиниць, які фіксують емоційно-експресивне ставлення представників. Це – контекстуальні іменники *das Lebewesen*, *das Pseudoleben*, *die Außenseite*, *der Querulant*, *das Opfer: ich fühle mich nicht als ein Lebewesen...; wo sie acht Stunden arbeiten, fühlen sie sich oft nur eingengt...* [240, с. 188]. Складовою цієї ознаки є слабкість: *Sie müssen einfach ein Pseudoleben...führen, denn wenn sie versuchen, so ein Leben zu führen, wie sie es wollen, dann werden sie ganz schnell zu Außenseiten und Querulanten abgestempelt. Identifizierte ich mich mit dem Opfer* [285, с. 90]. Емоційне підсилення ознаки досягається порівнянням: *und die im Westen fühlen sich zu Recht in der stärkeren Position* [240, с. 188].

4. Спустошення (Verwüstung): *Nach einiger Zeit empfang ich eine große Leere* [285 с. 73]; *Bleibt nur noch Haß? Haß auch nicht... völlige Leere* [240, с. 159]. Дана ознака актуалізується у семантиці іменника *Leere*, підсиленого прикметниками *groß* і *völlig*. Вона інтенсифікується риторичним питанням, завдяки якому досягається прагматичний ефект контакту з читачем.

Отже, семантика обох понять зазнала змін з огляду на часові і соціальні фактори. Когнітивні ознаки: слабкість, безпорадність, страх, заляканість, тиск, приниження, спустошення актуалізуються на письмі у семантиці емоційно-експресивних мовних одиниць: дієслів, виразів, прислівників, іменників, іменникових словосполучень, дієприкметників, а також за допомогою прикметників, які виражають різний ступінь об'єктивації ознаки, та емфатичних часток. Незважаючи на це як *der DDR-Bürger*, так і *der DDR-Bürger* залишаються культурно-детермінованими.

3.4. Інтерпретація понять *der ehemalige DDR-Bürger* і *der ehemalige BRD-Bürger*

Наступний виокремлений нами історичний період розвитку типажу є

падіння Берлінського муру та Возз'єднання Німеччини 1989-1990 рр. (період Повороту). У цей час лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger* і далі реалізується у контексті роз'єднаності: *der ehemalige DDR-Bürger (der Ex-DDR Bürger (der DDRler / ehemaliger DDRler)) / der Noch-DDR-Bürger / der Neubundesbürger / der Ostdeutscher / der Ostbürger* і *der ehemalige BRD-Bürger (der Ex-BRD Bürger) / alter Bundesbürger / der Westdeutscher*. Ми, спираючись на думку О. В. Розен, вважаємо ці поняття семантичними неологізмами [126 с. 64]. Наявні синоніми підтверджують необхідність номінації нової дійсності і фіксують зміни у семантиці лінгвокультурного типуажу *der deutsche Bürger*. Впершу чергу, це – часові зміни, які відбиваються у поняттях, у лексемах: *ehemalig, Ex-, Noch-, alt-, neu-*.

Семантика цих понять ускладнена емоційно-експресивними еквівалентами, ендоетнонімами *Ossi* та *Wessi*, які набули значного поширення у 20 ст., у 1993-1996 рр. [155, с. 72] і продовжують існувати на початку 21 ст.: “*Wessi*” und “*Ossi*” *sich als unerwartet langlebig erwiesen haben* [319].

Німецький словник *Duden* визначає лексеми *Ossi* і *Wessi* таким чином: *Ossi: aus Ostdeutschland, aus den neuen Bundesländern stammende Person; Ostdeutscher / Ostdeutsche; Wessi: Person, die aus den alten Bundesländern stammt; Westdeutscher / Westdeutsche* [222]. В обох лексемах наявна ознака територіальної приналежності до певної частини Німеччини (східної чи західної).

Ці назви є розмовними варіантами нейтральних *Westdeutscher / Westdeutsche* і *Ostdeutscher / Ostdeutsche* (*jemand, die in Westdeutschland / Ostdeutschland lebt oder aus Westdeutschland / Ostdeutschland stammt*) за даними сучасних лексикографічних джерел *Duden Deutsches Universalwörterbuch, Das große Wörterbuch der deutschen Sprache* (2011-2012; 2015 рр.), *Langenscheidt Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache* (2015 р.), *Brockhaus Wahrig Deutsches Wörterbuch* (2011 р.) [221-224; 228; 219].

При чому примітки *oft abwertend, pejorativ*, зафіксовані у словниках, вказують на негативну конотацію лексем *Ossi* і *Wessi*.

У художній літературі одним із творів, який відбиває період становлення понять *der ehemalige DDR-Bürger* і *der ehemalige BRD-Bürger* є твір Г. Грасса “*Ein weites Feld*” (“Широке поле”). У творі обидва поняття знаходять своє відображення у контекстуальних синонімах *die Ostdeutschen / der Wessi / die Westler*, які набувають емоційно-експресивного відтінку: 1) *wobei man die Ostdeutschen natürlich nicht mitgezählt hat* [281, с. 197]; 2) *...wie der reiche Wessi Grundmann meine Schwester Martha, die arme Ostmaus aufgegabelt hat* [281, с. 291]. 3) *...flotte Westler, die grapschig und wendeselig auf Grundstückssuche sind...* [281, с. 368]. Він відбивається у протиставленні з метафоричною номінацією (*der reiche Wessi – die arme Ostmaus*); у фамільярно-розмовній лексемі (*aufgabeln*); у семантиці **оказіоналізму** (*wendeselig*); емоційно-експресивній лексемі / іменниковому словосполученні (*grapschig, flotte Westler*); у **запереченні** (*wobei man die Ostdeutschen natürlich nicht mitgezählt hat*). Інтенсифікація ознаки досягається завдяки прислівнику (*natürlich*).

Контекст роз’єднаності реалізується також автором у найменуванні місцяпроживання типажу (*Berlin*). Дана ознака об’єктивується незважаючи на фізичне явище – падіння Берлінського муру у семантиці емоційно-експресивних лексем / іменникових словосполучень: *Berlin, beide Stadthälften* [281, с. 651], *von der einen zur anderen Stadthälfte* [281, с. 13], *die nunmehr ungeteilte Stadt* [281, с. 12], *der westliche Teil der Stadt* [281, с. 28], *Westen der Stadt* [281, с. 12], *der Ostteil Berlins* [281, с. 113], *Westberlin* [281, с. 493], *zwischen zwei Welten* [281, с. 13], *von Berlin nach Berlin* [281, с. 13].

У творі типаж визначають також часові фактори (період падіння / існування Берлінського муру). На письмі вони відбиваються у емоційно-експресивних виразах: *als die Mauer noch stand...* [281, с. 345, 466];

seit dem Fall der Mauer... [281, с. 114]; *vorm Fall der Mauer...* [281, с. 261]; *vor dem Fall der Mauer* [281, с. 450]; *bevor die Mauer kam...* [281, с. 265]; *nach dem Fall der Mauer...* [281, с. 457]; *als die hier dichtjemacht haben alles* [281, с. 288].

Головний герой твору, філолог Тео Вуттке, отримав прізвисько Фонті за своє виняткове знання творчості Т. Фонтане, влучності відтворення цитат. У творі ознака об'єктивується у емоційно-експресивному реченні (*Er wußte alles...*[281, с. 450]); у **порівнянні** (*....alle waren so treffend, daß er in dieser und jener Plauderrunde als Urheber auftreten konnte* [281, с. 9]). Він досліджує творчість письменника і прагне наслідувати його манеру спілкування, про що зазначає і сам автор: *...so geflissentlich Fonty seinerseits des Unsterblichen Hang unterdrückte, mit französischen Einschiebseln zu brillieren* [281, с. 203-204]; Ознака відбивається на письмі у семантиці емоційно-експресивних мовних засобів: лексеми (*geflissentlich*); виразів (*Hang unterdrücken, mit französischen Einschiebseln zu brillieren*); **алюзії** на Т. Фонтане (*des Unsterblichen*) [315, с. 474]. Саме тому, у мові головного героя *Fonty* переважають французькі запозичення: лексеми (*en suite* [281, с. 545]; *à tout prix, ridikül* [281, с. 515]; *la pucelle* [281, с. 119]; *blâme* [281, с. 597]; *Rendezvous* [281, с. 543]), одиничні речення (*Allez, mes enfants! Imbéciles!* [281, с. 672]; *Je vous demande mille pardons* [281, с. 91]). Дана ознака також реалізується орфографічно. Фонті застосовує правопис 19-го ст. (наявність буквосполучення *th*) [186]: *Weine, bitte, Deiner abgeschwörenden Parteigenossenschaft keine Thrane nach... Mag sein, doss Grundmanns Thun und Lassen verwerflich ist* [281, с. 547].

Окрім цього, манера спілкування головного героя характеризується наявністю північно-німецьких діалектизмів (*Klacks* [281, с. 698], *Göre* [281, с. 524], *Happigkeit* [281, с. 613]), які відбивають ознаку територіальної приналежності; архаїзмів (*übergebührllich* [281, с. 348], *Pläsier* [281, с. 30], *selig* [281, с. 357]) і лексики високого стилю (*beschwören* [281, с. 545], *entschwinden* [281, с. 613], *hadern* [281, с. 606],

superb [281, с. 38], *kundtun* [281, с. 497]). Йому також властива багатослівність. На письмі це відображається у порівнянні (...*und nur Fonty redete, als hätte er Quasselwasser getrunken* [281, с. 192]). Окрім цього, йому притаманна ввічливість у спілкуванні. Дана ознака відбивається на письмі **графічно-маркованим** способом. Наведемо приклад: *Großmama Emmi (die Dich übrigens grüssen lässt), Du wirst nun prompt Dein zartbitteres Gesicht machen oder altklug das Köpfchen schütteln* [281, с. 629]. Нестандарне написання займенників з великої літери (*Dich, Du, Dein*), наявність зменшувально-пестливої лексеми (*das Köpfchen*) активізують дану ознаку у реченні, створюють ефект глибокої довіри і поваги між співрозмовниками.

Манера спілкування Фонті залежить від соціального статусу / сфери / виду діяльності співрозмовника у творі. На письмі це відбивається у відповідності мовних засобів. У розмові з працівником служби безпеки – професійний жаргон спецслужб: у **запереченні** (*Nichts wie dünnemachen*; у семантиці емоційно-експресивного виразу (*die Aktenschranke versiegeln*); іменникового словосполучення (*Ihr papierener Fleiß* [281, с. 137]), **метонімії** (*die Firma Horch, Guck Greif*); речень (*Ich will..., verduften* [281, с. 672]; *Spuren verwischen, verdeckt bleiben, abtauchen, ganz Ihre Methode* [281, с. 138]). З власним шефом – ввічлива форма спілкування. Наприклад, у виразі: *Wie ich sehe, kennen Sie, Herr Doktor...* [281, с. 621] смисли даної ознаки відбивають показники ввічливості (*Sie*), ввічливе звертання за званням (*Herr Doktor*). Із колегою-професором простежується ввічливий стиль спілкування. Він у поєднанні з фамільярним стилем створює ефект довіри до співрозмовника (*Ich bitte, verehrter Herr Professor...;mein lieber Freundlich* [281, с. 345]). З власною онучкою Мадлен Фонті спілкується літературною мовою, оскільки вона – французенка, говорить тільки нею. На письмі дана ознака відбивається у **порівнянні** (*Ihr Deutsch ist flüssig, überkorrekt, wie nach einem altmodischen Regelbuch...* [281, с. 138]). Наведемо приклад спілкування Фонті з онучкою: *Nein, mein Kind,... in L'Adultera geht*

fuer Melanie und Rubehn immerhin gut aus [281, с. 670]. З огляду на цей приклад, зазначимо, що у ньому також присутня **алюзія** на твір Т. Фонтане (*L'Adultera*). Це – зумовлено видом її діяльності. Вона – студентка французького університету, вивчає літературу, досліджує творчість Т. Фонтане.

Шляхом найменування ще одного персонажа Гофталлера, автор втілює “інше я” Фонті. Засобами об’єктивації даної ознаки на письмі є **оксюморон** (*der zur Einheit gekoppelte Gegensatz* [281, с. 688]) і **метафоричні номінації** (*der Tagundnacht-schatten* [281, с. 9] / *der Schatten* [281, с. 86], *ein Schutzengel* [281, с. 236], *unser gutes Gewissen* [281, с. 596], *die Spinne* [281, с. 403]). Окрім цього, ознака відображається також у манері висловлювання Гофталлера. Наведемо приклади: ...*Wutke! Sie zittern ja richtig. Wollen uns doch nicht krank werden* [281, с. 193]; *Fonty, wir wollen doch nicht schlappmachen* [281, с. 190]. Звертання (*Wutke, Fonty*) у поєднанні з займенником першої особи множини у непрямому / прямому відмінках (*uns / wir*) відбиває смисли даної ознаки у реченні.

За професією Гофталлер – службовець, агент соціальної безпеки НДР. Манера його спілкування характеризується наявністю: жаргону, зумовленого сферою діяльності (*offengelegte Einheit* [281, с. 140]; *Dieser Kleist ware ein Fall für uns gewesen. War aber schwer zu observieren* [281, с. 636]; “*Spezialwissen*” [281, с. 17]; *Informantenpflege, Außendienst, Schreibkramm, Objektobservierung, Routineberichte, Dienstreise* [281, с. 489]; *Dann heben wir den Deckel* [281, с. 17]; *auf 'ne subtile Weise die Zunge lösen; redselig machen* [281, с. 274]; *Nichts kam ans Tageslicht. Aber wir hatten den Fisch an den Angel* [281, с. 101]). Він виживає за будь-яких умов. На письмі дана ознака активізується у емоційно-експресивному виразі (*Wir können auch anders* [281, с. 497]; у реченні на позначення виду діяльності (...*er deckte das Subversive auf, er brachte ans Licht, ihm blieb nichts verborgen* [281, с. 497]).

Фонті звинувачує Гофталлера у причетності до переслідування діячів

культури. Наведемо приклад: *Das war doch Ihr Werk, Tallhover! Sie haben das gedeichselt. Sie und Ihresgleichen haben allzeit für Transport gesorgt. Wer hat den armen Loest in Bautzen hinter Gitter gebracht* [281, с. 598]? У даному прикладі йде мова про переслідування німецького письменника Е. Льоста. Ознака актуалізується у питальному реченні, у **алюзіях** на прізвище письменника / в'язницю Бауцен-2 (*Wer hat den armen Loest in Bautzen hinter Gitter gebracht?*); Також у окличному реченні, підсиленому часткою *doch* (*Das war doch Ihr Werk, Tallhover!*) та фамільярно-розмовних лексемах / виразах (*deichseln, Sie und Ihresgleichen*).

Ознака схильності до переслідування активізується автором у найменуванні персонажа Гофталлера, яке відбивається у **метафоричній номінації** (*mein Leibundmagenspitzel* [281, с. 400]), іменникових словосполученнях (*dieser Spitzel, dieser Oberspitzel* [281, с. 401]). Ключовим словом є емоційно-експресивна лексема *der Spitzel*, яка має значення таємно спостерігати / переслідувати когось з метою доносу (*jemand, der in fremdem Auftrag andere heimlich beobachtet, aufpasst, was sie sagen und tun, und seine Beobachtungen seinem Auftraggeber mitteilt* [222]).

Мовній поведінці персонажу, як зазначає Г. Грасс притаманна “надввічлива” (*superhöflich*) форма спілкування (*Sie denken sich 'nen Roman aus, mein Lieber; Liebe, verehrte Frau Wuttke*) для встановлення довірливих відносин. На об'єктивацію даної ознаки у контексті вказує нестандартне узгодження фамільярних звертань (*mein Lieber; Liebe Frau Wuttke*) із показником ввічливості / ввічливим звертанням (*Sie, verehrte Frau Wuttke*). У інших випадках, йому притаманна емоційно-експресивна, часто презирлива манера висловлювання. Наведемо приклади: *...dass ihnen unter diesem und jenem Namen Freiheit schnurziepegal gewesen ist* [281, с. 139]; *Freut euch, Wessis! Wir packen, wir umklammern euch. Milliarden kostet es euch. Die sagen Schrott zu uns, wir machen aus denen Schrott* [281, с. 472]; *Schrott, was Westen sagt* [281, с. 58]; *was für 'ne Hurerei sich über Jahre hinweg am Elbufer*

abgespielt hat [281, с. 101]. Смисли даної ознаки відбиваються у фамільярно-зневажливих лексемах (*Schrott, die Hurerei, schnurzpiepegal*).

Він небагатослівний, володіє професійними навичками точності і влучності мовлення, про що свідчать еліпси / односкладні речення на письмі (*Will nicht Meldung machen müssen...* [281, с. 187]. *Kann aber auch anders...* [281, с. 187]. *Hoffe, verstanden worden zu sein. Unsere Kontakte... Sie verstehen... Will ungern deutlicher werden...* [281, с. 381]). Окрім цього, стиль його спілкування відзначається завуальованістю / бажанням переконати. Наведемо приклад:

- ... “*Soll das heißen, ich muß?*”
- “*Um nicht deutlicher zu werden: Glaube ja*”
- “*Und wenn ich immer noch nein sage...*”
- “*Würde mich traurig machen, ... Sie wissen ja, wir können auch anders* [281, с. 598]”.

Ознаки відбиваються у прикладі у відповіді на конкретне питання (*Um nicht deutlicher zu werden: Glaube ja*), у реакції на допустимість відмови (*Würde mich traurig machen*). Бажання переконати співрозмовника трансформується у відкритий вияв агресивної поведінки. Модальне дієслово *können* у значенні допустимості дії під впливом контексту створює саме такий емоційно-експресивний ефект.

У його мовленні репрезентується тогочасна соціальна дійсність типажу (перехід від НДР до возз'єднаної Німеччини). Дана ознака активізується у сукупності семантики емоційно-експресивних мовних засобів на позначення: 1) політичної приналежності / діяльності. Це – **лексичні синоніми** (*das Relikt ihrer Parteizugehörigkeit – 'ne geschlossene Kaderakte* [281, с. 314]); лексема-комполит (*die Personalakte*), еліпс (*Kenne ja ihre Kaderakte. Immer zu Zweifel...* [281, с. 271]); 2) переслідування. Дана ознака відбивається у семантиці аббревіатури / іменникового словосполучення (*Wir tippen auf RAF (Die Rote Armee Fraktion war eine linksextremistische terroristische Vereinigung*

in der Bundesrepublik Deutschland) [281, с. 631]); *der pünktliche Informant* [281, с. 536]); виразів (...*im staatlichen Sicherheitsinteresse* [281, с. 536]; *alle bespitzelt wurden* [281, с. 387]; *unablässig seinem Objekt hinterdrein blieb* [281, с. 364]), у **метафоричній номінації** (*Ist die Spinne noch immer unzufrieden?* [281, с. 403]). В даному випадку, у цьому прикладі у семантиці метафоричної номінації також відображається небезпека служб переслідування.

Іншим персонажем твору, який актуалізує лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger* є професор із Йени *Freundlich*. У семантиці прізвища персонажа, яке походить від прикметника *freundlich* відбивається суб'єктивно-авторське ставлення. Автор наділяє його дружелюбністю.

Йому притаманна ввічлива форма літературної мови, незважаючи на допустимість розмовного стилю, яка виражається у іменниковому словосполученні *bester Freund Wuttke*. Наведемо приклад: *Mein lieber Wuttke, Ihren Zeitsprüngen zu folgen...*; *Ihnen, bester Freund Wuttke; Ihre These....*[281, с. 345-346]; *...ich bitte Sie, lieber Wuttke* [281, с. 382]. Ознака об'єктивується у нестандартному поєднанні фамільярних звертань (*Mein lieber Wuttke, bester Freund Wuttke, lieber Wuttke*) із показниками ввічливості (*Ihren, Ihnen, Ihre, Sie*).

У суб'єктивно-авторській реалізації у творі лексема *bürgerlich* набуває зниженої конотації. Наведемо приклад: *Für diese schwankend bürgerliche Position gab es ja extra den Kulturbund, eine Spielwiese mit wenig Auslauf, aber viel Betrieb* [281, с. 349]. Ознака відбивається на письмі у семантиці емоційно-експресивного виразу (*diese schwankend bürgerliche Position*); у емоційно-експресивному синонімі: 1) на позначення культурної реалії НДР (*der Kulturbund*) 2) вираженого **метафоричною номінацією** (*der Kulturbund – eine Spielwiese*); у **протиставленні** на позначення результативності діяльності (*mit wenig Auslauf, aber viel Betrieb*). На письмі вона також реалізується у семантиці емоційно-експресивного виразу (...*beim Kulturbund*

ihren kleinformatischen Humanismus zu pflegen), а також за допомогою **словотворчого компонента, суфікса -chen**, який відбиває зневажливе ставлення (*Ihr märkisches Gärtchen bestellen*) [281, с. 349].

Через образи Фонті і Гофталлера автор намагається відтворити амбівалентну дійсність тогочасного лінгвокультурного типажу. Так у мові головного героя Фонті простежується **алюзія** на лозунг 1989 р. (*Wir sind das Volk!*). У цьому вигуку іменник із означеним артиклем (*das Volk*) відбиває твердження. У творі даний лозунг є нестійким, що відображається на письмі у семантиці емоційно-експресивного прикметника (*wetterwendisch*) і модального слова, яке відбиває впевненість (*sicher*): *Denn daß Parolen wie 'Wir sind das Volk!' wetterwendisch sind, war mir sicher*. Як зазначав Г. Грасс, одна **інверсія** даного речення (зміна на питальне *Sind wir ein Volk?*) може створити інші соціальні умови: *Man mußte nur ein einziges Wörtchen austauschen, und schon war die Demokratie weg* [281, с. 54]. Нестійкість і невпевненість, на думку автора, відбиває також поява модифікованого лозунга *Wir sind ein Volk!* (який попередньо мав вигляд *Wir sind vielleicht ein Volk*. [281, с. 345-346]). Дана ознака реалізується у іменнику з неозначеним артиклем (*ein Volk*), модальному слові на позначення ступеня достовірності (*vielleicht*). Г. Грасс іронічно зазначає, що люди не вірили у можливі демократичні зміни, перспективу Возз'єднання: *In Deutschland hat die Einheit immer die Demokratie versaut!* [281, с. 55]; *In dieser Einheit ist der Spaltpilz drin!* [281, с. 473]. У реченні ознака об'єктивується у семантиці емоційно-експресивного виразу (*die Demokratie immer versauen*), у лексемі-комполіті (*der Spaltpilz*).

На думку головного героя твору Фонті, Берлінський мур із фізичного явища перетворився у соціальне. Дана ознака відбивається у емоційно-експресивних мовних засобах: у **протиставленні** (*Aber die Deutschen – wenn sich irgendwas aufut – zerfallen immer gleich wieder in zwei Teile* [281, с. 460]); **персоніфікації**: *Das geizte nicht mit Symbolen, spuckte Zitate, schrie, klagte*

an... [281, с. 13 f].

Фонті виявляє до Возз'єднання амбівалентне ставлення. Наведемо приклад: *Es ging um das größer werdende Vaterland, also um jenes hübsche Geschenk, das uns gemacht worden war, sich aber bald als unpraktisch und sperrig erweisen sollte: Wohin damit? Was fangen wir mit uns an? Wie lebt man mit soviel Größe?* [281, с. 460]. Він сприймає його спершу позитивно. У реченні це відбивається у семантиці емоційно-експресивних **лексичних синонімів** (*das größer werdende Vaterland – jenes hübsche Geschenk*). Далі – негативно. Він не бачить подальшої перспективи розвитку Німеччини, що реалізується на письмі у семантиці емоційно-експресивних лексем (*sperrig, unpraktisch*). Інтенсифікація висловлюваного досягається **риторичними питаннями** (*Wohin damit? Was fangen wir mit uns an? Wie lebt man mit soviel Größe?*). Наведемо ще один приклад: *Schlachten, Siege, Sedan und Königgrätz sind null und nichtig. Alles Mumpitz und ridikül. Deutsche Einheit, reine Spekulation! Die erste gelungene Schnursenkelschleife jedoch, die zählt* [281, с. 22-23]. Для об'єктивації даної ознаки автор застосовує **алюзію** на міста першої (франко-німецької (1870-1871 рр.)) та останньої (австро-пруської) війн (1866 р.) Німеччини за об'єднання (*Sedan und Königgrätz*). Іронічне ставлення автора (ілюзію процесу Возз'єднання) відбивають емоційно-експресивні лексеми (*Mumpitz, ridikül*), **лексичні синоніми** (*Deutsche Einheit – reine Spekulation*), а також іменникове словосполучення (*die erste gelungene Schnursenkelschleife*). Підсилення ознаки на письмі досягається **графічно-маркованим** способом.

Персонаж Гофталлер теж спочатку сприймає Возз'єднання цілком позитивно. На письмі це відбивається у семантиці емоційно-експресивних речень (*Lief zwar alles nach Plan; Mauer auf: Freude!* [281, с. 472], *Das ist 'ne Einheit, wie wir sie wollen... Will man jetzt überall: die große Offenheit! 'Ne neue Ehrlichkeit!... Was wir im Prinzip immer gewollt haben...); у синтаксичних повторах* (*Deutschland soll wieder sauber werden... Wird es. Einig und sauber!...*

Endlich wird unser Deutschland sauber...); порівнянні (Und gleichgemacht West wie Ost... [281, с. 409-410]); протиставленні зі стилістично-маркованими синонімами (Blechgeld weg: Freude! – D-Mark da: Freude [281, с. 472]!). Інтенсифікація ознаки досягається **графічно-маркованим** способом. Далі ставлення персонажа до Возз'єднання змінюється на негативне. На письмі це відображається у сукупності емоційно-експресивних лексем / виразів / речень на позначення: 1) провалу (*...dann ist das Vaterland vereint. Wird bestimmt schiefgehn* [281, с. 406]!); 2) наявності економічних / фінансових труднощів (*Milliarden kostet euch das... [281, с. 472] Wird teurer und teurer werden... Und alles auf Pump! 'Nen riesigen Schuldenberg seh ich... [281, с. 410]); 3) бажанні повернути час (Ach was, Wuttke. Keine Grenze hält ewig. Vorgestern noch war alles dicht: Mauer, Eiserner Vorhang.... Und heute? Alles fließt. Nichts ist mehr sicher* [281, с. 410]). Негативне ставлення персонажу також простежується у найменуванні приєднання до Західної Німеччини не як *der Beitritt*, а як *der Anschluß* (синонім до поняття анексія: *Es wäre, wie gesagt, ein Anschluss, eine Art Annexion, nicht ein Zusammengehen von zwei Staaten* [219, с. 197]): *Und schon bald nach dem Anschluß, der Beitritt genannt wurde, kam...* [281, с. 457]. Для нього це є актом поглинання / насильною дією / вірусом. У творі ознака відбивається у фамільярно-зневажливій лексемі (*schlucken* [281, с. 16, 518]), у семантиці емоційно-експресивних лексем / виразів (*aufgehen, sich verschreiben* [281, с. 556], *vielmehr beschloß, in dem anderen aufzugehen, nicht mehr Staat sein wollte* [281, с. 564]; *Die wollen uns verwesten...* [281, с. 473]).

У контексті роз'єднаності Г. Грасс відтворив подвійну природу типажу. З одного боку, у образі Фонті відбивається культурна детермінованість, бажання вирізнитись з-поміж інших, з іншого – завдяки образу Гофталлера об'єктивується реальна залежність від соціальної дійсності, з якою зіштовхується лінгвокультурний типаж.

Більшість представників колишньої Східної Німеччини у творі є

вихідцями з Берліну. Вони мають тенденцію до використання діалекту. Його основними особливостями / відхиленнями від сучасної німецької літературної мови зафіксованими у творі є: 1) наявність фрикативного *j* перед голосним (*jegen* замість *gegen*, *jut* – *gut*, *jewesen* – *gewesen*, *vorjestellt* – *vorgestellt*); 2) редукція слів / артиклів (*drinstand* – *darinstand*, *könn* – *können*, *nich* – *nicht*, *is* – *ist*, *'nen* – *einen*, *'ne* – *eine*, *'nem* – *einem*); 3) відсутність другого пересуву приголосних (переходу *k* у *ch*): *bissken* – *bißchen*, *ick* – *ich*; 4) відображення вокалізації *r* на письмі (*mia* – *mir*, *selba* – *selber*); 5) наявність Аккудатив (*Aber vermisst haben wir dir* [281, с. 465]); 6) злиття у межах однієї / двох лексем (*och* – *auch*; *inne* – *in der*; *auffem* – *auf dem*; *mittem* – *mit dem*; *nachem* – *nachdem*; *wien* – *wie ein*); 7) наявність берлінізмів (*die ollen Kamellen* – *Altbekanntes*, *die Schrippen* – *Berlines Weißbrötchen*, *die Raffkes* – *die halbsüchtigen Menschen* та ін.); 8) наявність розмовного стилю (*als sie meinem Wuttke Kontra gegeben hat; Schlauberger; ...weil das och schiefging* [281, с. 464]; *klippklar; er soll Leine ziehn; Martha, die immer nur rummakelt; ...der blieb und grinste wien Honigkuchenpferd* [281, с. 465]; *alleinerziehende Mutter dreier Goren* [281, с. 650]; *den Mama noch nie verknusen gekonnt hat* [281, с. 189].

Окрім берлінського діалекту у мові представників колишньої НДР подекуди зустрічаються: східнонижньонімецький (*Das Sie zu ihm Vadding er zu ihr Mudding sagte, scheinen beide von der Küste zu kommen, aus Vorpommern etwa* [281, с. 591]) та нижньонімецький для наведення цитати з твору Т. Фонтане. Наведемо приклад: “*Luett Dim, kumm man roewer, ick gew 'ne Birn*”. У даному випадку, це – цитата з балади Т. Фонтане “*Herr von Ribbeck auf Ribbeck im Havelland*” [281, с. 598]).

Синтаксичними особливостями типажу східних німців є наявність неповних речень (*Wien Amerikaner auf Urlaub. Weiße noch Marthchen. Wir als junge Pioniere mittem Halstuch* [281, с. 309]. *Bin wieder flüssig. Verstehe ja, dass Sie gerne* [281, с. 316]).

Окрім суто лінгвістичних особливостей у мові східних німців відображаються особливості життя під час існування НДР. Однією з таких особливостей є нестача товару. У творі дана ознака активізується у **запереченні** (*Gab ja nichts neues*); **еліпсах** (*Hab mir viel später erst... geleistet. Unter Beziehungen. War ja Mangelware* [281, с. 205]). Іншою особливістю є втеча громадян, яка у контексті знаходить своє відображення як у семантиці нейтральних мовних засобів: лексем / виразів (*sich entziehen, die Seite wechseln*), так і у семантиці емоційно-експресивних лексем / виразів / речень (*wegmachen* [281, с. 182], *rübermachen* [281, с. 210], *verlassen* [281, с. 240], *davonkommen* [281, с. 344], *sich davonmachen, abgehen* [281, с. 669], *absein* [281, с. 531], *verduften* [281, с. 170, 213, 672], *abdampfen* [281, с. 268], *abtauchen* [281, с. 484, 658, 764, 772], *sich dünnemachen* [281, с. 152, 651, 672, 767], *drüben bleiben* [281, с. 210], *Dem Arbeiter-und-Bauern-Staat liefen die Bürger davon* [281, с. 257]). Зазначимо, що у творі дана особливість набуває різного відтінку значення, завдяки другим складникам у композитах. Так, наприклад, у композиті *wegwollen* другий складник реалізує бажання поїхати з держави, проте не вказує на виконання такої дії. Інший композит у творі *wegbleiben* завдяки другому складнику вказує на завершеність дії.

У мові східних німців відбивається також амбівалентне ставлення до Возз'єднання [281, с. 457-479]. Сенси даної ознаки активізуються на письмі у семантиці емоційно-експресивних іменникових словосполучень / виразів / речень на позначення: 1) почуття радості і захоплення (*historische Mitternachtsstunde, Wir-Gefuehl, Es ging um das grösser werdende Vaterland*; 2) відчуття невідомості (*Nachdem die Einheit Deutschland ausgerufen worden war, konnte man kaum mehr auf Toleranz gehofft werden*).

Особливістю життя після Повороту став початок процесу приватизації західними німцями східних земель, що теж знайшов своє відображення у мові типажу [281, с. 524-547]. Гра слів дозволяє автору майстерно відобразити негативне ставлення до такого процесу: *Aus bester Laune machte*

uns Fonty vor, wie Treuhänder im Handumdrehen zu Treuhändlern werden. На письмі ознака репрезентується також у **метафоричних номінаціях** (*die westlichen Immobilienhaie, östliche Wendehalse*), у семантиці емоційно-експресивного іменникового словосполучення / речення (*gesamtdeutsche Kungelei, Abwickeln hat sich eingebuergert, ist sprichwoertlich geworden*).

Автор також звертає увагу, що у представників колишньої Східної Німеччини змінилось ставлення до релігії. У творі Г. Грасса до періоду Возз'єднання релігія поступається ідеології [281, с. 279-321]. На письмі це відбивається у **порівнянні** (*...mir das rote Halstuch der Jungen Pioniere bedeutsamer wurde als die in unserer Familie traditionelle Messdienererei*), у емоційно-експресивному композиті (*die Glaubensleere*). Після Возз'єднання у мові західних німців з'являються біблійні реалії і мотиви. У творі дану ознаку об'єктивують лексеми (*Altar, Orgeletempore, Taufbecken, Auferstehung*), вираз (*Kirche mit himmelblauem Tonnengewoelben*), речення, підсилене прислівником (*Endlich bekommen wir den apostolischen Segen*), цитата з Біблії "*Nimm dein Bett und Wandle*".

Автор зазначає, що деякі зміни у свідомості відбилися і на рівні німецької граматики (небажання вживати неозначено-особовий займенник *man*, у семантиці якого відбивається неможливість говорити від свого імені. Підсилення даної ознаки у прикладі досягається заперечним займенником, синтаксичними повторами частки (*ja*), лексичним повтором (*glaubte und glaubte*), а також виразу (*der Dumme am Ende sein*) разом із прислівником часу (*immer*) і часткою (*doch*): *Niemand* wollte mehr Sätze mit *man* bilden: *Man hat uns gesagt... Man glaubte und glaubte... Man ist ja gewohnt... Man hat ja nicht ahnen können... Man ist ja doch immer der Dumme am Ende* [281, с. 157].

Г. Грасс у мові східних німців підіймає питання щодо їх упередженого сприйняття західних. У творі воно стосується Грундманна, представника колишньої Західної Німеччини, який за безцінь купує землі Східної Німеччини. Наведемо приклади таких упереджень: *Dieser Grundmann sagt*

immer "verstehe", och wenn er rein nischt kapiert. Und seine Tochter, die ganz schön kess is. Richtig hochnäsigt sind die alle (Wessis) [281, с. 327]; ...mir dieser Grundmann mit seinen zehn Grossbaustellen und seinen Witzen über unsere Plattenbaukasten ziemlich auffem Wecker gegangen is, als wenn die drüben nich och Mist gebaut hätten [281, с. 328]. Автор даних висловлювань походить з колишньої Східної Німеччини, про що свідчить діалект. Різні упередження знаходять відображення у емоційно-експресивних мовних засобах: 1) у семантиці фамільярно-зневажливих лексем / іменникового словосполучення / фразеологізму (*kess, hochnäsigt, dieser Grundmann, auffem Wecker gegangen sein*); 2) у запереченнях (*nischt kapiert; nich och Mist gebaut hätten*). Інтенсифікація ознаки досягається графічно-маркованим способом, а також за допомогою лексеми *immer*, лексичних синонімів (*rein, ziemlich, richtig*), лексеми *schön* у поєднанні з емоційною часткою *ganz*.

Представникам колишньої Західної Німеччини на відміну від Східної притаманний розмовний стиль літературної німецької мови (...*die langen aber zu [281, с. 286]. Ausserdem schmeckt mir gar nicht, wie unser Kanzler die Drecksarbeit an andere... Will als Historiker fein raus sein... [281, с. 621]. Verstehe, wir sollen auf Sparflamme kochen. Aber das ist keine Devise für Bauunternehmer: wir kleckern nicht, wir klotzen [281, с. 292]. ...wie unser Prof sagt [281, с. 296], Nun bin ich aber beleidigt. Drei Gänge, was soll das schon [281, с. 316]*).

Окрім цього, у мові західних німців відбивається реальна соціальна дійсність типажу / особливості життя після поділу. Наведемо приклади: *War nicht so einfach mit unseren Treffen in Ostberlin. Immer nur heimlich und viel zu kurz. Dabei riskant... Wurden bestimmt bespitzelt [281, с. 294]. Bulgarien – Reiseziel der eingesperrten Leute aus der Sowjetzone [281, с. 292].* Сенси даної ознаки відбиваються у реченнях у семантиці емоційно-експресивних лексем (*riskant, heimlich, bespitzelt*), лексичних синонімів (*Bulgarien – Reiseziel*), заперечення (*War nicht so einfach*) виразів (*viel zu kurz, die eingesperrten Leute*

aus der Sowjetzone). Інтенсифікація ознаки на письмі відбувається за допомогою прислівника (*immer*) у поєднанні з градуальною часткою (*nur*), модального слова *bestimmt*, яке має значення впевненого припущення [149, с. 130].

У творі контекст роз'єднаності реалізується також Г. Грассом за рахунок інтертекстуального аспекту: обізнаності східних та західних німців щодо творчості Т. Фонтане. Через мову персонажів автор висловлює думку про практичну відсутність цих знань у західних німців (*Wir haben gut wie nichts um Unsterblichen gelesen. Aber Sekundärliteratur kriegen wir mit, jedenfalls so viel, dass man den Durchblick hat* [281, с. 296]). Дану ознаку у реченні відбиває **алюзія** (*um Unsterblichen*), **заперечення** (*gut wie nichts*), **протиставлення** (*Aber*), емоційно-експресивний вираз (*so viel, dass man den Durchblick hat*). Підсилення ознаки на письмі досягається у семантиці займенника першої особи множини (*wir*). Знання східних німців творчості Т. Фонтане відбиваються у: 1) **алюзіях** на: назви головних героїв творів (*Jenny Treibel* [281, с. 256], *Korinna* [281, с. 755], *Schmidt* [281, с. 258] з роману “*Jenny Treibel*”, *der Stechlin* [281, с. 755] з однойменного роману, *Reif, Melany, Ruben* з роману “*L' Adultera*” [281, с. 670]); назви творів (“*L' Adultera*” [281, с. 34, 107, 642, 726], “*Graf Petöfy*” [281, с. 116], “*Die Brück' am Tay*” [281, с. 321]); 2) цитатах з творів (“*Der eine hat den Beutel, der andere hat das Geld*” [281, с. 142] з роману “*Jenny Treibel*” [273, с. 58]; “*Palme paßt immer*” [281, с. 639] з роману “*L' Adultera*” [272]); 3) **антономазії** (цей стилістичний прийом є різновидом метонімії, який ґрунтується на використанні власного імені замість загального з метою виокремлення певних характеристик), у даному випадку прізвище головної героїні *Treibel* з твору Т. Фонтане “*Jenny Treibel*”, застосовується автором як загальна збірна назва (*die Treibels*): *Sind doch schon da: die Treibels. Die machen als erste ihren Schnitt...das ist die Tendenz der Treibels. Das Hohle, Phrasenhafte, Lügnerische, Hochmütige, Hartherzige des*

Bourgeoisstandpunktes [281, с. 63]. *Und mit der harten Mark kommen 'ne Menge Aufkäufer. Sind übrigens schon da, um sich Greifbares auszugucken. Na, Fonty, diese Sorte kennen Sie doch. Sind alle vom Stamme Nimm, Ihre Treibels und Konsorten* [281, с. 137]. У ситуативному прикладі суб'єктивно-авторське негативне ставлення стосується бургерів вищого прошарку, про що свідчить **алюзія** (*der Bourgeois*). У контексті періоду Возз'єднання у творі воно стосується скупників територій колишньої Східної Німеччини, які з'явилися після проголошення валютного союзу з колишньою Західною Німеччиною. Негативне ставлення автора відбивається за допомогою емоційно-експресивних лексем (*das Hohle, Phrasenhafte, Lügnerische, Hochmütige, Hartherzige, Aufkäufer*), виразів (*sich Greifbares ausgucken, vom Stamme Nimm sein*), порівняння (*als erste ihren Schnitt machen*), **синонімічного повтору** (*die Treibels – Die*). Гра слів, вживання фамільярно-зневажливих лексем (*die Sorte – Konsorten*) дозволяє автору посилити такий ефект. Зазначимо, що **словотворчий компонент, суфікс -s** у даному випадку не характерний для утворення множини іменників у літературній німецькій мові, натомість властивий граматиці англійської мови.

У мові східних німців, для найменування Т. Фонтане / характеристики життя письменника, автором застосовуються наступні емоційно-експресивні мовні засоби: 1) **перифрази** (*Sekretär der Preußischen Akademie der Künste* [281, с. 10]; *dieser Schriftsteller französischreformierter Herkunft* [281, с. 426]; *der verkrachte Apotheker und abtrünnige Revoluzzer, plaudersüchtige Eremit im Mansardenloch der Potsdamer Straße* [281, с. 579]; *der ruhende und ins märkische Land schauende Wanderer* [281, с. 272]); 2) **метафорична номінація** (*eine verkrachte Existenz* [281, с. 9]).

У художніх джерелах емоційно-експресивні еквіваленти типу поняття *Ossi i Wessi* (за оригінальним правописом *Ossie i Wessie*) вперше згадуються у книзі німецького письменника Х. М. Енцесбергера "Ach Europa" 1987 р [208]. Вони виступають як непримиренні представники

обох колишніх держав, суспільно-історичний досвід яких вплинув на мовленнєву поведінку. Поняття *Ossi* і *Wessi* існують лише у взаємодії одне з одним. Аналіз джерел, присвячених тематиці *Ossi* і *Wessi* [284; 311; 319; 323; 253; 305; 306] виявив, що основним типом взаємодії мовних засобів, за допомогою якого об'єктивується типаж, є протиставлення, яке полягає у порівнянні, невідповідності, акцентуванні і виправданні лінгвокультурних і соціальних особливостей. Воно має суб'єктивний характер, оскільки ґрунтується на авторському ставленні до типажу. Так, наприклад, дослідники вважають, що мовленнєва поведінка західних / східних німців має певні лінгвокультурні і соціальні розбіжності, оскільки залежить від ознаки територіальної приналежності та визначається власним суспільно-історичним досвідом: *Ossis und Wessis sprechen nur scheinbar dieselbe Sprache, tatsächlich stammen sie aus unterschiedlichen "Kommunikationskulturen"* [306]. У цьому прикладі підсилення ознаки відбувається за допомогою емпатичної частки *nur* разом із прислівником *scheinbar*, а також градуальної частки *tatsächlich*, яка є мовним засобом вираження міри і ступеня ознаки.

Можна припустити, що мовленнєва поведінка відбиває ментальні риси типажу. З'ясуємо це на прикладах. Як зазначає журналіст німецької газети "*taz. die tageszeitung*" (оригінальний правопис) західним німцям властива експресивність у спілкуванні, що регулюється комунікативно-прагматичним задумом мовця: *Sie ist in Duisburg (im Westen) groß geworden, ...redet schnell, hart, entschieden* [323]. Ознака об'єктивується у сукупності семантики емоційно-експресивних прислівників-синонімів: *schnell, hart, entschieden* разом із дієсловом *reden*, а також за допомогою іменника *Duisburg*, який у прикладі конкретизується і підсилюється іменником *der Westen*. Експресивність і активність у спілкуванні досить часто супроводжується недотриманням належних пауз, що створює напруженість розмови через відсутність усвідомлення почутого: *die Ossi können kaum zu Wort kommen*,

wenn ein Wessi redet, weil er ja nicht so lange Pausen dazwischen hält, um dem Gegenüber Zeit zu lassen, das Wort zu ergreifen [311]. Модальне дієслово *können*, яке виражає можливість / допустимість ознаки разом із модальним словом *kaum*, яке вказує на ступінь її актуалізації, а також фразеологізмом *zu Wort kommen* та інфінітивними конструкціями у значенні наміру *um...Zeit zu lassen / Wort zu ergreifen* відбиває з урахуванням контекста зміст даної ознаки у реченні.

У суб'єктивно-авторській реалізації західні німці концентруються на зовнішніх факторах комунікації, предметі спілкування: *dem Wessi der pragmatische, rationale Verhandlungs- und Lösungsstil liegen* [311].

Вони намагаються донести думку до співрозмовника від свого імені, на відміну від східних німців: *die westdeutsche Sprache ist mehr vom Ich geprägt, während "man" im Osten häufiger "wir" sagt* [311]. У цьому прикладі ознака актуалізується у семантиці особових займенників *ich / wir*, підсилених за допомогою вищого ступеня порівняння прислівників-синонімів *häufig* і *mehr*. Це дозволяє нам зробити припущення стосовно того, що *Wessi* рішуча, впевнена в собі особистість, яка керується раціональністю і прагматизмом. Вона активна, що відбивається у семантиці особового займенника в однині (*ich*), сама є організатором власного життя. Натомість *Ossi* – пасивна особистість, що об'єктивується у семантиці особового займенника у множині (*wir*), ототожнює себе з колективом, від якого залежить рівень її життя. У спілкуванні надає значення емотивності, що добре ілюструє такий приклад: *...während sein östlicher Partner erst über die positive Kontaktaufnahme und durch die Betonung der Beziehungsebene, durch die Herstellung eines emotionalen Gleichgewichts, einer Sympathiebeziehung zum Gegenüber zu Lösungen und zum Vertragsabschluss kommt* [311]. Ознака актуалізується у іменниковому словосполученні з прикметником, який має позитивну конотацію (*die positive Kontaktaufnahme*), у семантиці іменників-комполітів *die Beziehungsebene, das Gleichgewicht, die Sympathiebeziehung*, підсилених іменником *die Betonung*

та прикметником *emotional*. Для *Ossi* важливий погляд і тривалий зоровий контакт під час розмови: *der Ossi hat auch einen anderen Blickkontakt als der Wessi, nämlich einen längeren, sein anhaltender Blick kann oft als prüfend...als herausfordernd...provokativ oder intim eingestuft werden... was bei dem Westdeutschen ein unwohles Gefühl verursachen kann* [311]. Емоційно-експресивний відтінок ознаки виражається у контексті за допомогою **порівняння** (сполучник *als*), **лексичного повтору** *als*, **синонімічного повтору** (*einen anderen Blickkontakt, einen längeren, anhaltender Blick*), у семантиці прикметників: *unwohl, prüfend, herausfordernd, provokativ, intim* та прислівників *nämlich* і *oft*, у якому фіксується міра і ступінь ознаки. Східний німець розпочинає спілкування з особистого, з проблеми. Йому властива довіра до співрозмовника: *Bei der Begrüßung sprechen Westdeutsche oft in Floskeln über leichte Themen und Nichtigkeiten... während Ostdeutsche über irgendwelche Mängel und Mißstände...*[311]. У цьому прикладі для репрезентації ознаки автор застосовує протиставлення (сполучник *während*). Ознака знаходить своє відображення у семантиці іменників *die Nichtigkeit, der Mißstand*, у сполученнях іменників із прикметниками *leichte Themen, irgendwelche Mängel*, а також у градуальному прислівнику *oft* у супроводі виразу *in Floskeln*.

Довіра у спілкуванні передбачає дотримання власного слова і очікування того самого від інших (у психології така ознака кваліфікується як ментальна риса людини і має назву гіперочікування). Наведемо приклади: 1) *der Ostdeutsche beim Westdeutschen mit der Familie vor der Tür steht, um einen Kurzurlaub zu verbringen* [253]; 2) *Ossi vertraute auf die Aussage des Herrn Bundeskanzler Kohl: "Keinem wird es schlechter gehen, aber vielen besser!"... dann konnte sich der Ossi drauf verlassen, das kommt, garantiert!* [284]; 3) *mancher Ostdeutsche wartet seit Jahren vergebens auf einen "versprochenen" Besuch* [311]. У перших двох прикладах ознака реалізує свій смисл у семантиці іменника з прийменником *mit der Familie*, фразеологізму

vor der Tür stehen, дієслів-синонімів *vertrauen*, *sich verlassen*, підсилених дієсловом *kommen* та дієприслівником *garantiert*, який виражає ступінь прояву ознаки, а також у семантиці іменника *die Aussage*, що конкретизує її значення: дотримання усної обіцянки. У третьому прикладі ознака ускладнена оцінкою, яка має суб'єктивно-авторський характер і виражена у тексті **графічно-маркованим засобом** лапками (*einen "versprochenen" Besuch*). Така особливість надає іронічності висловлюванню. Інтенсифікація ознаки відбивається у семантиці емоційно-експресивного прислівника *vergebens* та іменникового словосполучення з прийменником *seit Jahren*.

Слід зазначити, що важливість дотримання усного слова для східного німця простежується ще під час існування двох держав ФРН і НДР: *Für mich war das gesprochene Wort viel bindender...* [285 с. 11]. У цьому прикладі ознака об'єктивується у семантиці іменникового словосполучення (*das gesprochene Wort*). Її ступінь виражається за допомогою прикметника *bindend* та прислівника *viel*, що надають реченню відтінку експресивності.

Західний німець надає перевагу письмовому висловлюванню, що добре ілюструють такі приклади: 1) *während im Westen eher das Schriftliche zählt, ist das Gesprochene im Osten wichtiger* [311]. 2) *wenn Westdeutsche beim Abschied äußern, dass sie einen anrufen werden oder dass sie mal vorbeischauen werden, so werden sie dies in den meisten Fällen nicht tun...*[311]. У першому реченні ознака відображається у протиставленні (сполучник *während*) й у семантиці субстантивованих прикметників *das Schriftliche* і *das Gesprochene*, прислівника *eher* та градуального прикметника *wichtig*. У другому реченні типом взаємодії мовних засобів є заперечення (частка *nicht* у супроводі дієслова *tun*).

Суб'єктивно-авторській реалізації типу західного німця властива репрезентативність / показовість спілкування. Об'єктивація ознаки досягається шляхом протиставлення (сполучник *während*): *Während die Westdeutschen eloquent Verkaufsgespräche führen und sich geschickt nach*

außen zu verkaufen versuchen, so warten Ostdeutsche geduldig darauf, bis man ihre verborgenen Qualitäten entdeckt [253]. Окрім цього, для репрезентації ознаки автор застосовує іронію, що знаходить своє відображення у епітетах *eloquent, geschickt*, а також у семантиці виразів *Verkaufsgespräche führen, nach außen*, зворотнього дієслова *sich verkaufen* та іменникового словосполучення *ihre verborgenen Qualitäten*, які з урахуванням контексту мають негативну конотацію. У семантиці прислівника *geduldig* відбивається риса характеру східного німця терплячість. Її наслідком може бути сором'язливість, несміливість, нерішучість: *Im Osten wird eine längere Sprechpause...gehalten als im Westen, weshalb die Ostdeutschen eher schüchtern erscheinen als die Westdeutsche* [311]. Ознаки відображаються у семантиці дієслова *schüchtern* разом із прислівником *eher*. Експресія досягається завдяки порівнянню (сполучник *als*).

Окремі упередження ввійшли до структури складних слів *Jammerossi* (*Jammer-Ossi*) і *Besserwessi* (*Besser-Wessi*), в основі яких лежать поняття *Ossi* та *Wessi*. В обох лексемах увага також акцентується на протиставленні між ними. Для *Jammerossi* його засобом вираження є дієслово *jammern*, яке має завжди негативне значення: 1) *laut klagen; unter Seufzen und Stöhnen jemandem seine Schmerzen, seinen Kummer zeigen*; 2) *über jemanden, etwas laut und wortreich klagen; seiner Unzufriedenheit über etwas Ausdruck geben; in klagendem Ton nach jemandem, etwas verlangen* [222]. Такі приклади репрезентують імпліцитне значення показовості власних проблем. Дана ознака актуалізується у семантиці прислівника *laut*, прикметника *wortreich*, дієслова *zeigen*, фразеологізма *Ausdruck geben*, а також іменникового словосполучення *in klagendem Ton*.

Для *Besserwessi* засобом вираження протиставлення є вищий ступінь порівняння прикметників. Складова композита лексема *besser* як форма вищого ступеня порівняння прикметника *gut* припускає наявність об'єкта порівняння, який може бути гіршим або кращим. Німецький словник *Duden*

фіксує лексему з приміткою *umgangssprachlich abwertend*, що свідчить про її негативну конотацію: *Person, die aus den alten Bundesländern stammt und sich gegenüber Bewohner[finne]n der neuen Bundesländer besonders in Bezug auf den politischen und wirtschaftlichen Bereich besserwisserisch und belehrend verhält* [222]. У семантиці контекстуальних прикметників *besserwisserisch* і *belehrend* разом із зворотнім дієсловом *sich verhalten* об'єктивується негативне зневажливе ставлення носіїв мови. В даному випадку порівняння відбувається на рівні політичної / економічної сфери.

Упередження є результатом зведення Берлінського муру, а потім його падіння. Як зазначають джерела [284; 319], до падіння у звертанні німців один до одного можна було почути *die lieben Brüder und Schwestern*. Після падіння ставлення змінилось: *Als dann die Mauer gefallen war und Ost und West sich ausreichend beschnuppert hatten, vergaß man die lieben Brüder und Schwestern* [284]. *Was zunächst liebevoll gemeint war, ist längst zum Schimpfwort geworden* [319]. Сенси даної ознаки у реченнях втілюються у семантиці емоційно-експресивних дієслів *sich beschnuppern*, *vergessen*, виразу *die lieben Brüder und Schwestern*, складного іменника *das Schimpfwort*. Яскравим прикладом зміни ставлення є лексема-комполит *der Mauerhund*. До Повороту ця лексема вживалась на позначення пса, німецького вівчара, якого використовували для охорони пунктів пропуску Берлінського муру. Собаки мали спеціальну підготовку для відлову правопорушників. Після Повороту вона постає семантичним неологізмом, який містить пряму вказівку на антропоморфний суб'єкт, і набуває фамільярно-зневажливого відтінку. Звичайна лексема-комполит трансформується під впливом соціального фактору у **метафоричну антропоморфну номінацію**: *Mauerhund – abfällige Bezeichnung für einen Menschen aus den neuen Bundesländern* [318].

Падіння Берлінського муру викликало різні погляди серед німців. Вже у журналі “*Der Spiegel*” (від 01.01.1990 р.), автори, наводячи цитату одного з репортерів телебачення зазначають: *Berlin ist praktisch keine geteilte Stadt*

mehr [324]. Дана ознака відбивається у запереченні (*keine geteilte Stadt*), підсиленому лексемами (*mehr, praktisch*). Сам випуск в основному орієнтований на позитивне / ейфорійне сприйняття події відкриття кордонів. Суб'єктивно-авторське ставлення відбивається у емоційно-експресивних лексичних синонімах (*Begeisterung, Rausch, Taumel, Euphorie*). Деякі з них містять детермінант (*Willkommensjubel, Silvestertaumel, Einig-Vaterland-Taumel*).

Вже у у другому випуску журналу, у семантиці заголовків додатка “*Spiegel Spezial*” можна спостерігати як ставлення поступово переходить від ейфорійного захоплення до негативного сприйняття (“*Revolutionsnächte*”, “*Deutschland, einig Vaterland*”, “*Abrechnung und Aufklärung*”, “*Fremde Nachbarn*”, “*18. März 1990 – Teure Einheit*”, “*Die andere Republik*” [239]).

Берлінський мур не зміг стерти різні суб'єктивні переконання, протиріччя, погляди, нав'язані соціально-політичним устроєм держав ФРН і НДР, а тому все ще продовжує існувати у свідомості німців: *Die Mauer in den Köpfen ist wahrscheinlich in Jahrzehnten nicht zu überwinden* [319]; *Die Berliner Mauer ist weg, aber es blieben unsichtbare Mauern* [296]. У цьому ситуативному прикладі зміст даної ознаки відбивається у семантиці синонімічних виразів (*Die Mauer in den Köpfen, unsichtbare Mauern*), дієслова *bleiben*, інфінітивної конструкції *sein+zu+Infinitiv* у супроводі заперечної частки *nicht* зі значенням неможливості здійснення дії (*ist...nicht zu überwinden*).

Отже, у семантиці понять *der ehemalige DDR-Bürger* і *der ehemalige BRD-Bürger* відбиваються численні упередження і реальна дійсність, зумовлена певними часовими / історичними / соціальними факторами. Вона знаходить своє відображення у сукупності лінгвостилістичних засобів: у семантиці емоційно-експресивних лексем / виразів / речень; інверсій, алюзій, метафоричних номінацій, протиставлень, лексичних синонімів, риторичних питань, заперечень, еліпсів, а також персоніфікації і уникнення неозначено-

особового займенника. Підсилення ознак на письмі досягається **графічно-маркованим** способом.

У мовленнєвій поведінці західних / східних німців, зазначеній дослідниками, репрезентуються можливі риси характеру. Їх ми поділяємо на дві групи, які за семантикою утворюють антонімічні пари. Риса характеру *Wessi*: активний, рішучий, впевнений, раціональний, орієнтується на себе, демонстративний, з наміром справити враження. *Ossi*: пасивний, нерішучий, сором'язливий, емоційний орієнтується на колектив, демонстративний, з наміром вирішити особисті проблеми.

3.5. Сучасна інтерпретація лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger*

Емоційно-оцінне ставлення до типу виявляє себе у прагматичній значимості публіцистичних текстів. Мас-медійний простір створює суб'єктивно-аналітичну реальність, де увага журналістів концентрується не лише на описі певного явища, але й на вираженні власного ставлення до нього, з метою впливу на суспільну думку. Публіцистичний текст надає типу яскраво-вираженої оцінки.

Дослідження здійснюється на матеріалі преси (*die Hannoversche Allgemeine Zeitung, die Zeit, die Tageszeitung, die Süddeutsche Zeitung, der Spiegel, Stern*) та інтернет-форумів. Ми враховуємо також дані отримані нами у результаті анкетування на сайті googledocs.com протягом червня і липня 2014 року, а також усного опитування у формі бесіди.

У корпусі преси, яка досліджувалась, відображений композит *der Wutbürger*. Як зазначають автори німецької мовної спілки GfdS (*Gesellschaft für deutsche Sprache*) дана лексема є мас-медійним неологізмом, який виник 2010 року [329]. Його автором є редактор журналу “*der Spiegel*” Д. Курб'ювейт (*ist eine Wortschöpfung des Spiegel-Autors Dirk Kurbjuweit* [727]). Фактором виникнення неологізму стали протести проти

проекту *Stuttgart 21 (S 21)*, який передбачав перебудову головного наземного вокзалу у м. Штутгарті у підземний. На письмі ознака об'єктивується у запереченні (*Ohne "Stuttgart 21" keine "Wutbürger" [483]*), у емоційно-експресивному виразі (*...im Zusammenhang mit Stuttgart 21 sind die "Wutbürger" [652]*); реченнях (*Im vergangenen Jahr hatte die GfdS den "Wutbürger" an die Spitze gesetzt, gefolgt von "Stuttgart 21", Seit "Stuttgart 21" kennt ihn jeder, auch der Duden: "Wutbürger, der [592]"*).

У словнику *Duden* поняття визначається наступним чином: *der Wutbürger: aus Enttäuschung über bestimmte politische Entscheidungen sehr heftig öffentlich protestierender und demonstrierender Bürger [222]*. Отже, це ті, які дуже інтенсивно, демонстративно чинять спротив політичним рішенням держави через розчарування.

Більш яскравої оцінки цей суб'єктивно-авторський варіант набуває у пресі. Так автор одноіменної статті "*der Wutbürger*" Д. Курб'ювейт зазначає що у семантиці назви *der Wutbürger* закладено протиріччя, нестандартне поєднання лексем *Wut* і *der Bürger*. Поведінка *der Wutbürger* суперечить традиційній поведінці німецького бюргера. У статті дана ознака відбивається у емоційно-експресивних засобах: 1) **запереченні** (*Man kann diesen Wandel nur Hysterie nennen. Die zählte nie zu den bürgerlichen Eigenschaften*); 2) виразах (*mit der bürgerlichen Tradition brechen..., also Gelassenheit...; was Bürgertum immer ausgemacht hat beiseteschieben*); 3) реченні (*Contenance im Angesicht von Schwierigkeiten, das zeichnet ein wohlverstandenes Bürgertum aus [613]*).

Він характеризує його з негативної точки зору. На письмі це відбивається у лексемах (*renitent, konservativ, alt, zutiefst empört, laut empört, buhen, schreien, hassen*); **запереченнях** (*nicht mehr jung, nicht an die Zukunft seiner Stadt denken; sich gegen alle wendet; Eifer gegen andere Menschen...*); **лексичних повторах** (*die anders leben, anders aussehen, anders glauben [613]*).

Хоча така поведінка сприяє його всюдисущому характеру і домінантності. У статті ця ознака актуалізується у **метафоричних номінаціях** (*das Gesicht der Gesellschaft, der Geist der Zeit*): *weil die sich so laut empören, prägen sie das Gesicht der Gesellschaft, prägen sie den Geist der Zeit. Und ihre Zahl steigt [613]*).

Ми виокремлюємо 3 способи актуалізації поняття *der Wutbürger* у пресі:

1. Негативне ставлення / ознаки-реакції на сам типаж. Сенси даної ознаки відбиваються у емоційно-експресивних мовних засобах: 1) лексемах (*Bremser [767], die Egoisten [446], der Eigennutz [649], diese Gruselfigur, geifernd, brüllend [614]*); 2) іменникових словосполученнях (*ein ekelhaftes Wort [649]; ein typischer unsolidarischer Besitzstandswahrer [730]; ein perfider Begriff [603]; eine gewaltbereite / enthemmte / verrohete Bewegung [452]; die egoistische Besitzstandswahrer [767]; fiese alte Damen und Herren [446]; überalterte Fortschrittsfeinde; unpolitische Wutbürger [767]; finstere Typen [614]*); 3) виразів (*dem Allgemeinwohl verweigern; die Fortschrittlichkeit der Demokratie gefährden [446]; deren autoritärer Stil, mit Penibilität gepaart [614]*); 4) риторичному питанні (*Die Wut der Pegida-Bürger: Wer ist das Volk [439]?*) 5) алюзії (*“Mehr Verlustangst als Zukunftsliebe” (P. Sloterdijk) [679]*). 6) лексичному повторі (*die durch und durch rassistisch ist [452]*); 7) порівнянні (*Wutbürger und andere Geschlechtskrankheiten [767]*); 8) запереченні (*Nein. Wut ist keine Bürgertugend. Dagegen sein ist noch keine Tugend [510]*); *nicht zugänglich für Argumente sind [446]*); 9) метафоричній номінації і алюзії на бюргерську спільноту (*ein Mob im Gewand des aufgeklärten Bürgertums [614]*).

2. Негативне ставлення / реакції на семантику поняття / відгук про нього. Дані ознаки репрезентуються у емоційно-експресивних засобах: 1) виразах (*sehr zynisch, von Wutbürgern zu reden [503]; das Etikett “Wutbürger” [801]; um gezielt zu beleidigen [790]; eine geniale Worterfindung*

um Menschen zu diffamieren; die Anliegen von Demonstranten zu verniedlichen / ins Lächerliche zu ziehen [801]); 2) синтаксичному повторі (Wenn in Stuttgart Menschen gegen den Bahnhofsneubau demonstrieren, heißt es Wutbürger. Alles Wutbürger [786]); 3) запереченнях (mir gefällt das despektierliche Wort vom Wutbürger gar nicht [614]; ich mag das Wort Wutbürger nicht. Es stempelt Menschen ab, die berechtigten Ärger hegen [782]; 4) протиставленні (keine Egoisten protestieren in Stuttgart, sondern Menschen....[615]); 5) реченнях (Dankeschön Politik und Medien für die freundliche Bezeichnung; die Bezeichnung Wutbürger finde ich zu diffamierend [786]; Wutbürger, das ist so ein gemeines Wort. Für mich sind das Menschen, die was ändern wollen, und das ist doch gut [492]); 6) іменниковому словосполученні (ein hässliches Wort [801]); 7) питанні, яке містить докір (Erst Wutbürger, dann Hassbürger und am Ende macht man aus Demonstranten Terroristen? [755]).

3. Позитивне ставлення. Ознака об'єктивується у семантиці емоційно-експресивних мовних засобів: 1) іменникового словосполучення (*politisch engagierte Bürger* [503]); 2) лексем з / без підсиленого прислівника (*die Vernünftigen, die Nachdenkenden* [774], *die Spezi* [401], *normal* [503], *klug, bunt* [665], *grundrechtnutzend, oft gutmeinend, politisch interessiert, aktiv* [801]); 3) виразів (*mit einer inneren Spannung, mit Originalität* [450]; *Die neue Macht der Bürger* [680]), 4) алюзії (*die neue Rolle des Bürgertums* [793]); 5) заперечення (*die Belange der Menschen wieder im Zentrum stehen und nicht Partei* [503]; *Den Wutbürger gibt es nicht* [774]).

Як бачимо, поняття *der Wutbürger* ототожнюють із приналежністю до бюргерської спільноти. У вищезазначених прикладах це відбивається у емоційно-експресивних засобах: лексемі / іменниковому словосполученні (*der Besitzstandswahrer, die neue Rolle des Bürgertums*).

Соціологічні дослідження теж підтверджують такий факт. Сенси даної ознаки на письмі об'єктивуються у сукупності емоційно-експресивних

лексем / іменникових сполучень / виразів / речень на позначення: 1) заможності (...*viele waren gut situiert, weshalb man plötzlich von Wutbürgern sprach* [750]; *mit geregelttem Einkommen* [638]); 2) приналежності до інтелігенції (*der Bürgerprotest ist außerdem ein Protest von Bildungsbürgern* [769]; *über Rand und Band geratenen akademischen Wutbürgern* [578]; *vor allem Menschen mit hoher Bildung* [769]; *die stammen vor allem aus dem Bildungsbürgertum, haben Abitur und Studium, sind Diplom-Ingenieure und Naturwissenschaftler* [600]; *mit höchstem technischen Wissen* [649]); 3) наявності соціальних контактів (...*mit einem großen sozialen Kontaktnetz* [769]; *sozial gut vernetzt* [763]); 4) приналежності до середнього класу (*Menschen aus der Mitte der Gesellschaft* [688]); 5) приналежності до буржуа (*die recht hohe Quote an Unternehmern... unter den Beteiligten des Protests* [649]).

Як зазначають соціологи, це – очевидно новий тип бюргера, який керується емоціями, активністю і має можливість професійно використовувати доступ до інтернету з власною метою. Це – соціальний феномен, оскільки він досвідчений і компетентний. Він стійко і непохитно відстоює свої інтереси. Саме це надає руху вирішального значення. Вік *der Wutbürger*: 70% представників – від 45 років, 1,1 % – молодше 25 років [649].

У результаті аналізу поняття *der Wutbürger* (454 статті, часовий проміжок: жовтень – липень 2010 – 2016 рр.) було встановлено, що воно лише частково зберігає свій лінгвокультурний потенціал, про що свідчить наявність лексем: *die Kunst* – 9,7 %, *deutsch* – 7,5 %, *schwäbisch* – 3,7 %, *typisch* – 2,6 %, *die Dagegen-Kultur* – 2,2 %. Лексеми представлені у вигляді когнітивних ознак:

1. *die Kunst* (Мистецтво). Ознака актуалізується у семантиці лексем / виразів / речень на позначення: 1) видів мистецтва (*ARD-Film dokumentiert Proteste zu Stuttgart 21; Wutbürgerkunst ist alles..., in*

den Romanen, den Filmen und auf dem Staatstheater auch; das Lehrstück; das Buch; 2) назв окремих творів мистецтва (*die Filme: "Tatort", "Schlacht um Stuttgart", "Freiland", "Zwischen Bürgerprotest und Radikalisierung"; die Serie "Ellerbeck"; E. Jelinek's Stück "Wut"; das Schauspiel von V. Kamm "Kolhaas 21"; die Bücher: H. Koch "Stromwechsel: Wie Bürger und Konzerne um die Energiewende kämpfen"; T. Bussemer "Die erregte Republik – Wutbürger und die Macht der Medien"; A. K. Hahn "Am Schwarzen Berg" (Roman) та ін.*). Деякі з зазначених назв створені за аналогією, містять **алюзії** на поняття *der Wutbürger, Stuttgart-21*, новелу Г. фон Клейста "*Michael Kohlhaas*" ("*Wut*", "*Kolhaas 21*").

2. Schwäbisch (Швабський). Емоційно-експресивні лексеми *schwäbisch / die Schwaben* під впливом контексту відбивають зміст даної ознаки на письмі (*die schwäbischen Wutbürger; die braven Schwaben, tausend schwäbische... Wutbürger; aufgebrachte schwäbische Wutbürger, die Schwabenmetropole* та ін.).

3. Deutsch (Німецький). Ознака відбивається на письмі у семантиці емоційно-експресивної лексеми *deutsch* (*unsere braven deutschen Wutbürger; die deutschen Wutbürger, der bundesdeutsche Wutbürger, die Urgewalt des deutschen Wutbürgers, der Wutbürger ist ein gesamtdeutsches Phänomen* та ін.). Окрім цього, у семантиці похідного іменника *die Deutschen* (*derjenigen Deutschen, die um ihre Heimat fürchten; die Deutschen und ihr Protest* та ін.).

4. Typisch (Типовий). Ознака відбивається у семантиці емоційно-експресивних іменникових словосполучень / виразів (*ein typischer... Besitzstandswahrer aus dem Mittelstand; ein typisch Wutbürger-deutsch Protest; typisch deutsch; ein anderes typisches Mitglied* та ін.). На письмі прагматичний ефект впливу на читача досягається за рахунок питання (*Was ist typisch deutsch?*) і відповіді автора на нього (*Bier, Sauerkraut, Wutbürger*).

5. die Dagegen-Kultur (Культура спротиву) відбивається у семантиці емоційно-експресивних композитів / виразів (*das Kulturwutbürgerprotest,*

die Empörungskultur, die Wutbürgerkultur, die neue deutsche Protestkultur, das Wesen deutscher Protestkultur, die Streitkultur та ін.).

Поняття *der Wutbürger* здебільшого активізується як соціальне явище: іменники на позначення протесту, демонстрації, руху, обурення, образи, зобов'язання, партій, соціальних мереж, середнього класу: *der Protest* – 25,3 %, *die Demonstration* – 15,9 %, *die Bewegung* – 11,7 %, *die Empörung* – 8,6 %, *die Netzwelt* – 2,9 %, *die Partei* – 2,0 %, *das Engagement* – 1,8 %, *der Mittelstand* – 1,3 %, *das Ressentiment* – 1,1 %. Окрім цього *der Wutbürger* об'єктивується у пресі як предмет наукового дослідження, поняття, феномен, новий соціальний тип, неологізм, слово року 2010: *das Wort des Jahres 2010* – 9,3 %, *das Phänomen, ein neuer gesellschaftlicher Typus* – 2,9 %, *das Forschungsobjekt* – 2,2 %, *der Begriff* – 1,8 %, *die Neubildung* – 1,3 %. Найчастотнішими прикметниками є ті, які відбивають особисті характеристики типажу: *modern* – 9,5 %, *aufgeklärt* 5,1 %, *alt* – 3,3 %, *männlich, wohlhabend* – по 2,9 %; ознаки-реакції на соціальне середовище: *aufgebracht* – 12,8 %, *besorgt* – 6,2 %, *aktiv* – 4,8 %, *laut* – 1,5 %, *rechtsorientiert, radikal* – по 3,1 %, *frustriert* – 2,9 %, *renitent, konservativ* – по 2,6 %, *mächtig* – 2,2 %, *saturiert* – 1,8 %, *brav, bedroht* – по 1,5 %, *gewaltbereit, mißtrauisch* по – 1,3 %, *aggressiv, heftig, selbstgerecht* – по 1,1 %; ознаки-реакції на сам типаж: *sogenannt* – 3,1 %, *difflamierend* – 2,4 %, *normal* – 2,2 %. Серед дієслів найпоширенішими є лексеми на позначення підготовки / готовності до дії, процесу боротьби та емоцій: *aufmarschieren* – 15,9 %, *kämpfen, streiten* – по 11,2 %, *hassen* – 10,1 %, *schreien* – 9,5 %, *sich fürchten* – 7,5 %, *sich wehren* – 6,8 %, *sich sammeln* – 6,2 %, *blockieren, mitbestimmen* – по 5,9 %, *schimpfen* – 5,7 %, *mobilisieren* – 5,5 %, *verhindern* – 5,3 %, *sich einmischen* – 4,4 %. Більш детальний огляд лексичних одиниць, за допомогою яких відбивається поняття *der Wutbürger*, наведено у Додатку Б [Додаток Б].

За даними німецької мовної спілки GfdS інший композит, утворений за таким самим принципом, лексема *der Gutbürger* не зафіксована у жодному з

лексикографічних джерел. На сторінці сайту німецької спілки зауважують, що лексема *der Gutbürger* походить від прикметника *gutbürgerlich*. Вони також надають їй визначення. З огляду на визначення німецької мовної спілки дана лексема є культурно-детермінованою (*von einer Qualität, Lebensart od. in einer Weise, wie sie dem Bürgertum entspricht* [329]).

Варто зауважити, що у корпусі сучасної німецькомовної преси практично не зустрічається лексема *der Gutbürger*. У окремих випадках вона об'єктивується у контексті протиставлення з *der Wutbürger* (*Vom Wutbürger zum Gutbürger* [338]); на позначення людей, які надають перевагу хорошему / національному / якісному: *Bei den Gutbürgern... Nachhaltigkeit und regionale Produkte stehen dagegen ganz hoch im Kurs. Das Essen und Trinken sollte von guter Qualität sein. Und nicht zu vergessen: Transparenz in der Kommunikation ist ganz wichtig* [307]. У прикладах ознаки активізуються у семантиці емоційно-експресивних виразів (*Nachhaltigkeit und regionale Produkte, ganz hoch im Kurs, von guter Qualität sein sollen*); **запереченні** (*Und nicht zu vergessen: Transparenz in der Kommunikation ist ganz wichtig*). На письмі лексема також відбивається у семантиці лексем / виразів / речень на позначення відродження бюргерства / приналежності до бюргерської спільноти (*Das Bürgertum durchläuft eine Renaissance; Verantwortung übernehmen; proaktiv Veränderungen anstoßen, dieser Avant-garde-Lebensstil, Familienorientierung und Selbstverwirklichung, einen zukunftsweisenden Öko-Pragmatismus verkörpern* [286])

Натомість у результаті аналізу корпусу сучасної німецької преси була зафіксована спільнокоренева лексема *gutbürgerlich* (367 статей, часовий проміжок: січень – липень 2010 – 2016 рр.), яка повністю підтверджує наявність лінгвокультурних характеристик у типажі. Розглянемо їх більш детально. Кожна з характеристик представлена у вигляді когнітивних ознак, які можуть взаємодоповнювати одна одну:

1. die deutsche Küche, Spezialitäten (Німецька кухня, національні страви). Дана ознака репрезентується у семантиці емоційно-експресивних лексем / іменникових словосполучень / виразів / речень на позначення: 1) страв національної кухні (*Schnitzel, Hackbraten, Buletten, Rostbratwurst, Gulasch, Eisbein, Fleisch, Gemüse, Kartoffeln, Kartoffeln mit Quark, Schweinkrustenbraten mit Kartoffeln und Kraut, Schweineschnitzel, Gans mit Klößen und Rotkohl, Würstchen und Fleischkäse* та ін.); 2) походження (*das Bier stammt von der Regionalbrauerei Allersheim, bodenständig, deutscher Wein, deutsch, hessisch, traditionelle gutbürgerliche Küche* та ін.); 3) якості / кількості страв / відсутності експериментів (*frisch zubereitete Speisen, die Jahreszeit angemessenen Mahlzeit, herzhaft und deftige Pfannengerichte, keine kulinarischen Experimente, verfeinerte gutbürgerliche Küche* та ін.); 4) типу національної кухні (*die Landhausküche, die gutbürgerliche Küche, gutbürgerlich-ländlich, gutbürgerlich* та ін.). А також у **протиставленні** на позначення доступності цін (*gibt's für weniger als 10 Euro, lecker, aber preiswert* та ін.).

2. das Leben (Життя). Сенси даної ознаки відбиваються у семантиці емоційно-експресивних лексем / іменникових словосполучень / виразів / речень на позначення достатку (*solides gutbürgerliches Leben; gutbürgerliches Leben mit Haus, Auto und schönen Urlaubsreisen; ein solides gutbürgerliches Leben, mit vielen Reisen verbunden; große Gärten; ein Haus, ein Auto, Urlaub; mit Villa, Hausangestellten und zwei kleinen Vorzeigekindern – also Eigentum und Geborgenheit*).

3. das Alter (Вік). Ознака об'єктивується у семантиці емоційно-експресивних лексем / виразів: *im Rentenalter, gutbürgerliche junge Familien mit Kindern, Gegend mit älteren Bewohnern, die Senioren* та ін.

4. die Umgebung (Оточення і середовище). Ознака відбивається у семантиці лексем / іменникових словосполучень *die Mitte, das gutbürgerliche Milieu* та ін., а також іменникових словосполучень / виразів на позначення типу / роду занять середовища (*das gutbürgerliche, wirtschaftlich gefestigte*

Milieu, die gutbürgerliche Nachbarschaft, tendenziell wertkonservative Freund klassischer Musik, korrekte Rechtschreibung та ін.).

5. die Verhältnisse (Відносини / ставлення). Сенси даної ознаки активізуються у семантиці емоційно-експресивних іменникових словосполучень / виразів на позначення: 1) якості відносин (*die gute gutbürgerliche Familie, die normale, gutbürgerliche Familie ohne Probleme* та ін.); ставлення до життя (*der gutbürgerliche "das geht doch nicht!"-Reflex, ein Verein radikaler Umweltschützer* та ін.).

6. die Kleidung (Одяг). Ознака відбивається у лексемах / виразах на позначення якості одягу (*meist gutbürgerlich gekleidet, immer ordentlich frisiert, adrett gekleidet, gut gekleidet, gutbürgerlich* та ін.).

7. die Ehe (Шлюб). Ця ознака реалізується у емоційно-експресивних лексемах (*die Ehefrau, Eheleute, das Ehepaar* та ін.).

8. die Tugenden (Чесноти). Дана ознака репрезентується на письмі, у семантиці емоційно-експресивних лексем / іменникових словосполучень / виразів (*Tugenden den Kindern, die Erziehung, das Idyll, die Reihenhausidylle, gute Stube, das Fahrkomfort, die Weisheit, die Ordnung, die Reinheit* та ін.).

9. die Religion (Релігія). На письмі дану ознаку відбивають емоційно-експресивні лексеми / іменникові словосполучення/вирази/речення: (*Taufe, Konfirmation, Kommunion, an Weihnachten mit der Familie in die Kirche gehen, der Protestantismus, ein deutscher Christenmensch, die gutbürgerlich-gläubige Familie, ich komme aus einem gutbürgerlichen, religiösen Elternhaus* та ін.).

10. die Familie (Сім'я). Сенси даної ознаки відбиваються у семантиці емоційно-експресивних лексем / іменникових словосполучень / виразів на позначення членів сім'ї / типу сім'ї (*die Familienvater, die Mutter, die Kinder, mit Frau und Kindern leben* та ін.).

11. *die Erziehung* (Виховання). Ознака об'єктивується у семантиці лексеми *die Erziehung*, яка з урахуванням контексту набуває емоційно-експресивного відтінку: *die gute, gutbürgerliche Erziehung; die familiäre Erziehung* та ін.).

12. *der Stadtteil* (Частина міста). На письмі дану ознаку відбивають емоційно-експресивні засоби на позначення частини міста Берліна: 1) **порівняння** (*Gatow gilt als gutbürgerliches Viertel*); 2) іменникові словосполучення (*Berliner Stadtteil, das Berlin Wohngebiet, ein gutbürgerlicher Wohnort an der Dahme bei Berlin, gutbürgerlich geltende Stadtteil Charlottenburg, Berlin Ost* та ін.); 3) лексеми / вирази (*Lichterfelde, Steglitz-Zehlendorf, Stadtteil in Berlin, Stadtteil Wilmersdorf in einem gutbürgerlichen Viertel, Viertel Berlins* та ін.). До цього переліку долучаємо також численні лексеми / іменникові словосполучення / вирази на позначення західного напрямку міста (*im gutbürgerlichen Westen Berlins, Berlin West-Bezirke, West-Berlin, Berliner Westend, Berliner Stadtteil Westend, Westberliner Bezirk Steglitz-Zehlendorf, Berlin-Reinickendorf, Bezirk Steglitz-Zehlendorf im Berliner Westen, die Gegend am westlichen Stadtrand Berlins; direkt am Wannsee im Westen der Hauptstadt; die Wohngegenden im Westen Berlins* та ін.). Сюди входять також лексеми / вирази на позначення частини інших міст (*Hamburger Stadtteil Poppenbüttel, Harlaching, Duisburg-Rheinhausen, in einer gutbürgerlichen Wohngegend von Leipzig, am Stadtrand von Kassel* та ін.). Окрім цього, у семантиці виразів / речення для відображення заможності / розміру частини міста (*in einem gutbürgerlichen, wohlhabenden Stadtteil, Dahlem, Charlottenburg gilt als gutbürgerlicher Stadtteil, hier leben viele Deutsche mit guten bis sehr guten Einkommen; in einem gutbürgerlichen Stadtteil einer deutschen Großstadt,* та ін.).

13. *die Tradition* (Традиція). Ознака відображається у семантиці емоційно-експресивної лексеми *der Traditionsfachhandel*. Також у семантиці іменникових словосполучень / виразів на позначення 1) найменувань жанру

музики “*Stille Nacht, Heilige Nacht*”, *die klassische Musik* та ін.); 2) виду розподілу ролей (*klassisch verteilten Rollen, eine Ehefrau sollte zu Hause sein* та ін.).

14. *das Lokal* (Приміщення). Сенси даної ознаки реалізуються у семантиці емоційно-експресивних лексем / виразів на позначення 1) призначення приміщення (*die Apfelweinkneipen, der Konzertsaal, das Tanzlokal, der Golfklub, das Hotel, das Gasthaus, die Bierhalle, das Kaufhaus, das Wirtshaus, das Restoran, der Verlag* та ін.) 2) назви приміщення (*das Restaurant “Haus Scholzen seit 1907”*).

15. *die Herkunft* (Походження). Ознаку на письмі відбивають емоційно-експресивні іменникові словосполучення / вирази (*die gutbürgerlich-ostpreußische Herkunft, die sittlich-gutbürgerlichen Herkunft, deutscher Mann, einheimisch, Deutschland, deutsch, die deutsche Familie, ganze Generationen von Deutschen* та ін.).

16. *das Haus* (Оселя). Спостереження за матеріалом дослідження дозволяє віднести до даної когнітивної ознаки наступне: 1) зовнішні / внутрішні характеристики оселі (*Ein- und Mehrfamilienhäuser, die Wohnung, das Wohnzimmer, die gutbürgerliche Fassade, Stuck von der Fassade, ein Eckhaus mit sorgsam restaurierter Backsteinfassade, riesige Wohnküche* та ін.); 2) оселя як приватна власність / її господарі (*das Eigenheim, das Eigenheim im Grünen, das Eigenheimsiedlung, das Elternhaus, die Haushalt, der Hausbesitzer, der Hauswirt, das Anwesen, mit Vorgärten, viel Holz, großer Garten, ein Hund* та ін.). Ця когнітивна ознака знаходить своє відображення у семантиці емоційно-експресивних лексем / іменникових словосполучень / виразів / речень.

17. *der Beruf* (Професія). Ознака відбивається у семантиці емоційно-експресивних лексем / іменникових словосполучень на позначення назв професій (*die Akademikerfamilie, Krankenschwester, Anwalt, technischer Leiter, Wirtschaftswissenschaftler, Lehrerin* та ін.).

18. die Kunst (Мистецтво). Сенси даної ознаки реалізуються у семантиці емоційно-експресивних композитів / виразів (*die Kochkunst, in einem gutbürgerlichen deutschen Stadttheater, das Vernissagepublikum, an der Ost-Berliner Volksbühne* та ін.).

19. Das Interieur (Інтер'єр / Внутрішнє оздоблення). На письмі ознаку об'єктивують емоційно-експресивні лексеми / вирази (*die Ambiente, die Goldrahmen, die goldene Lampen, ein Teppich mit Gold, Tapeten mit Gold, der Bücherwand* та ін.). Для унаочнення результатів дослідження наведемо перелік вищезазначених когнітивних ознак спільнокореневої лексеми *gutbürgerlich* за частотністю (від зростаючої до спадної): *der Stadtteil* – 25,9 %, *das Haus* – 15,5 %, *die deutsche Küche / Spezialitäten* – 13,4 %, *das Lokal* – 8,7%, *die Familie* – 6,3 %, *die Tugenden* 5,7 %, *die Herkunft, der Beruf, die Tradition* по – 2,7 %, *die Erziehung*, – 2,5 %, *die Umgebung* – 2,2 %, *das Alter* – 1,9 %, *das Leben, die Kunst, die Verhältnisse* – по 1,6 %, *die Ehe, die Religion* – по 1,4 %, *die Kleidung, das Interieur* – по 1,1 %. [Додаток Б].

Ми провели письмове опитування носіїв мови щодо того, яким чином вони розуміють поняття *der deutsche Bürger*. Учасникам було запропоновано декілька питань (*Was versteht man unter dem Begriff der deutsche Bürger? Gibt es heute den deutschen Bürger?*). Форма відповідей була довільною, не обмеженою цілеспрямованим вибором реакцій (наприклад, за певними частинами мови: іменники, прикметники) на слово-стимул *Bürger*, а також не обмеженою в часі. Індивідуальна форма опитування дозволила учасникам висловлювати власну суб'єктивну точку зору, не піддаватись впливу одне на одного.

У результаті опитування 70-ти учасників, віком від 19 – до 69-ти років, ми отримали 105 реакцій на ключовий репрезентант-стимул *der deutsche Bürger: Bürger (105): die Nationalität (32), die Abstammung bereits deutscher Eltern (10), die Rechte und Pflichten (9), die deutsche Staatsangehörigkeit (19), staatsbürgerlich (3), die Staatsbürgerschaft (15),*

grundrechtsberechtigt (8), die Zivilpersonen (3), die Einbürgerung (3), der deutsche Staatsbürger (2), die Zugehörigkeit zum deutschen Staat (1), die Angehörige einer Kommune (9), die Bürger einer Stadt oder Gemeinde (38), die politische Mitwirkung (1), die liberale Verfassungen (6), die Befugnisse (5), der Rechtsstatus (5), vollrechtlicher Deutsche (4), Deutscher Pass (14), das Bürgerrecht (4), das Wahlrecht (4), die Staatsangehörigkeit eines anderen Mitgliedsstaates der Europäischen Union (4), der Hauptwohnsitz (2), die Freizügigkeit (4), Bürgerbegehren (1), diplomatischer Schutz (1), bürgerlich (1), die deutsche Staatsbürger (2), reinlicher Mensch (1), die Anhörung bei Gemeindegebietsänderungen (1), auf Genauigkeit achtender Mensch (1), in Deutschland aufgewachsen (8), sozialisiert (4), die Meldepflicht (1), die Bürger der Bundesrepublik Deutschland (1), penibel (1), das Recht auf Zugang zu Dokumentationen (1), das bürgerliche Lager (1), die bürgerliche Partei (1), bildungsbürgerlich (1), die bürgerliche Werte (2), ein gewisser Kleidungsstandard (1), die Serviette beim Tisch (1), die Ausstrahlung von Solidität (1) Verhalten (1), Ordnung (3), Korrektheit (1), Beständigkeit (1), Maßhalten (1), das Bewusstsein von Aufgaben und Pflichten (1), Pünktlichkeit bis zur Pingeligkeit (1), ein Kodex von Maßstäben, von Normen und Verhaltensweisen (1), ein Habitus und Lebensstil (1), bürgerliches Leben (1), Bürgerinitiative (1), ein Muster bürgerlichen Verhaltens (1), Bücher (1), Kunst (1), Bild- und Tonträger zu Haus (1), die bestmögliche Ausbildung für die Kinder (1), Fleiß (2), Sparsamkeit (1), Sauberkeit (1), Pünktlichkeit (3), Höflichkeit (1), Bescheidenheit (1), die bürgerliche Tradition (1), verantwortungsvoll (1), bürgerschaftliches Engagement (4), aktiv am Gemeinschaftsleben mitwirken (1), die allgemein gesellschaftlich anerkannten Regeln achten (1), aktiv am Wirken der Gesellschaft beteiligen (1), Teil der Gesellschaft zu sein (1), die Verbesserung von Zuständen in der Gesellschaft einsetzen (1), gemäß Regeln handeln (1), gemäß Prinzipien handeln (1), das Gemeinwohl fördern (1), zustehende Achtung (1), höflich (1), Geistige

Kultur (1), die Blüte des deutschen Geistes (1), bürgerliche Haltung (1), Familie (1), mit gewissen kulturellen Hintergrund (1), die Herkunft (21), die Bildung (1), ausprägte Wertvorstellungen (1), Lebensprinzip (1), Selbstverantwortung (1), das Petitionsrecht (1), fleißig (2), genau (1), die "Einwohner" (1), die kleinste Einheit des Volkes (1), die Einwohner (3), Blut (7), die Bürger der Bundesrepublik Deutschland (1), ein Mensch mit deutschen Wurzeln (9), konsularische Unterstützung im Ausland (1), die Steuern und Abgaben (1), der Bürgerentscheid (1), bestimmte konservative Werte der Mittelschicht (1), eine ehrenamtliche Tätigkeit in der Gemeinde anzunehmen (1), die deutsche Tugenden (9), der gehobenen Mittelschicht entspricht (1).

Проведене опитування дозволяє зазначити, що сьогодні поняття *der deutsche Bürger* існує на трьох рівнях: національному, державному та муніципальному. Вважаємо за доцільне розглянути ці рівні більш детально.

На національному рівні *der deutsche Bürger* – це німець від народження (*die Abstammung bereits deutscher Eltern, die Nationalität, der Mensch mit deutschen Wurzeln, Blut*), який отримує громадянство і є повноправним членом німецької держави (*vollrechtlicher Deutscher, vollberechtigt*).

На державному рівні *der deutsche Bürger* представлений як німцями від народження, так і тими, хто незалежно від національності, має німецьке громадянство (*alle Menschen mit deutscher Staatsangehörigkeit (Deutscher Pass) sind deutsche Bürger; spezielle deutsche Bürger gibt es nicht, Einbürgerung*).

Німецькі бюргери ще з часів Ваймарської конституції (*Weimarer Verfassung*) 1919 року мають власні громадянські права та обов'язки (*die staatsbürgerliche Rechte und Pflichten*). Серед громадянських прав учасники опитування відзначають виборче право, тобто право обирати і бути обраним (*das Wahlrecht*), право на свободу пересування та проживання (*die Freizügigkeit*), на консульську підтримку за кордоном (*konsularische*

Unterstützung im Ausland). До його обов'язків входять: сплата податків та зборів (*die Steuern und Abgaben*), обов'язок реєстрації (*die Meldepflicht*) та ін..

На позначення всіх інших жителів не німецького походження використовується назва *die Mitbürger (die bloße Einwohner, die Nichtsstaatsbürger)* (співгромадяни). Вони не наділені виборчим правом. Деякі з них, громадяни ЄС, мають таке право під час комунальних виборів (*die eingeschränkt berechtigter Nicht-Deutsche*). В офіційних промовах жителів не німецького походження не ототожнюють з німцями. Наведемо деякі приклади: “*Mein herzlicher Gruß am heutigen Abend gilt Ihnen, liebe Landsleute, und unseren ausländischen Mitbürgern ...* (Bundeskanzler Helmut Kohl, Neujahrsansprache 1993 / 1994) [257]”; “*...voneinander lernen, hier in der Differenzierung zwischen „ausländischen Mitbürgern“ und (deutschen) „Spätaussiedlern“* (німецькі переселенці з 1905 р.) (der unterfränkische Regierungspräsident Paul Beinhofer, 2007)” [302].

Муниципальний рівень представлений бюргерами попередніх двох рівнів, яких також називають *die Angehörige einer Kommune (die Bürger einer Stadt oder Gemeinde)*, вони є повноправними членами суспільства (*das aktive und passive Stimmrecht bei Gemeinderatswahlen, das Bürgerbegehren, der Bürgerentscheid, die Anhörung bei Gemeindegebietsänderungen, die Pflicht, eine ehrenamtliche Tätigkeit in der Gemeinde anzunehmen, das Recht auf eine gute Verwaltung, das Recht auf Zugang zu Dokumentationen, der Bürgerbeauftragte, das Petitionsrecht*). Крім цього, німецькими бюргерами називають також громадян будь-якої країни-члена ЄС, за умови якщо вони повнолітні (*das 18. Lebensjahr (in einigen Ländern das 16. Lebensjahr)*) і протягом найменше трьох місяців проживають у певній німецькій адміністративно-територіальній одиниці.

Бюргерів, які проживають на територіях декількох федеральних земель, вважають бюргерами тієї землі, де вони зареєстровані.

Не можемо не врахувати також думку одного з учасників опитування, який зазначив, що поняття *der deutsche Bürger* можна розуміти у ширшому контексті: всі люди країни, незалежно від громадянства. У цьому випадку держава протиставляється суспільству (*Bürger sind dann alle gesellschaftlichen, also nichtstaatlichen Akteure (Zivilpersonen)*).

Німці характеризують лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger* як представника середнього класу, високого статусу (*entspricht etwa der gehobenen Mittelschicht*), який є близьким до розуміння поняття *der deutsche Bürger* у 19 / 20 ст., і який сьогодні є найменшою одиницею народу (*die kleinste Einheit des Volkes*). Він вирізняється з-поміж інших власною пунктуальністю, ввічливістю, скромністю, відповідальністю. Також педантичністю, старанністю, ощадливістю (*penibel, fleißig, genau*). До речі, про дані риси характеру німецьких бюргерів говорять у 18-ому та 19-ому ст. [59, с. 64-74].

Крім цього, на думку носіїв німецької лінгвокультури, сучасний німецький бюргер має власні цінності (*bestimmte konservative Werte der Mittelschicht*).

Вищезазначені реакції (стор. 162-164) узагальнимо до когнітивних ознак. Нижче наведено перелік когнітивних ознак типажу, поданий за частотністю (від зростаючої до спадної):

1. Походження і національність (79): *die Nationalität* (32), *die Herkunft* (21), *die Abstammung bereits deutscher Eltern* (10), *ein Mensch mit deutschen Wurzeln* (9), *Blut* (7).

2. Громадянство (74): *die deutsche Staatsangehörigkeit* (19), *die Staatsbürgerschaft* (15), *Deutscher Pass* (14), *in Deutschland aufgewachsen* (8), *sozialisiert* (4), *die Zivilpersonen* (3), *staatsbürgerlich* (3), *die Einbürgerung* (3), *die deutsche Staatsbürger* (2), *die Bürger der Bundesrepublik Deutschland* (1), *die Zugehörigkeit zum deutschen Staat* (1), *bürgerlich* (1).

3. Права та обов'язки (63): *die Rechte und Pflichten* (9), *grundrechtsberechtigt* (8), *die liberale Verfassungen* (6), *die Befugnisse* (5), *der Rechtsstatus* (5), *vollrechtlicher Deutsche* (4), *das Bürgerrecht* (4), *das Wahlrecht* (4), *die Freizügigkeit* (4), *konsularische Unterstützung im Ausland* (1), *die Steuern und Abgaben* (1), *die Meldepflicht* (1), *die Anhörung bei Gemeindegebietsänderungen* (1), *der Bürgerentscheid* (1), *das Bürgerbegehren* (1), *eine ehrenamtliche Tätigkeit in der Gemeinde anzunehmen* (1), *das Recht auf Zugang zu Dokumentationen* (1), *das Petitionsrecht* (1), *diplomatischer Schutz* (1), *das Bewusstsein von Aufgaben und Pflichten* (1), *die allgemein gesellschaftlich anerkannten Regeln achten* (1), *gemäß Regeln handeln* (1), *gemäß Prinzipien handeln* (1).

4. Приналежність до певної адміністративно-територіальної одиниці (57): *die Bürger einer Stadt oder Gemeinde* (38), *die Angehörige einer Kommune* (9), *die Staatsangehörigkeit eines anderen Mitgliedsstaates der Europäischen Union* (4), *die Einwohner* (3), *der Hauptwohnsitz* (2), *die "Einwohner"* (1).

5. Наявність / дотримання власних цінностей (42): *die deutsche Tugenden* (9), *Ordnung* (4), *die bürgerliche Werte* (3), *Familie* (1), *bestimmte konservative Werte der Mittelschicht* (1), *ein gewisser Kleidungsstandard* (1), *die Serviette beim Tisch* (1), *die Ausstrahlung von Solidität* (1), *Verhalten* (1), *Korrektheit* (1), *Beständigkeit* (1), *Maßhalten* (1), *Pünktlichkeit bis zur Pingeligkeit* (1), *ein Kodex von Maßstäben, von Normen und Verhaltensweisen* (1), *ein Habitus und Lebensstil* (1), *bürgerliches Leben* (1), *Geistige Kultur* (1), *die Blüte des deutschen Geistes* (1), *bürgerliche Haltung* (1), *mit gewissen kulturellen Hintergrund* (1), *die Bildung* (1), *ein Muster bürgerlichen Verhaltens* (1), *Lebensprinzip* (1), *Bücher* (1), *Kunst* (1), *Bild- und Tonträger zu Haus* (1), *die bestmögliche Ausbildung für die Kinder* (1), *die bürgerliche Tradition* (1), *ausprägte Wertvorstellungen* (1),

6. Наявність певних рис характеру (17): *fleißig* (2), *Fleiß* (2), *penibel* (1), *genau* (1), *auf Genauigkeit achtender Mensch* (1), *ein reinlicher Mensch* (1), *Sparsamkeit* (1), *Sauberkeit* (1), *Pünktlichkeit* (1), *Höflichkeit* (1), *Bescheidenheit* (1), *verantwortungsvoll* (1), *zustehende Achtung* (1), *höflich* (1), *Selbstverantwortung* (1).

7. Участь у суспільно-політичному житті (15): *bürgerschaftliches Engagement* (4), *aktiv am Gemeinschaftsleben mitwirken* (2), *politische Mitwirkung* (1), *das bürgerliche Lager* (1), *die bürgerliche Partei* (1), *bildungsbürgerlich* (1), *Bürgerinitiative* (1), *aktiv am Wirken der Gesellschaft beteiligen* (1), *Teil der Gesellschaft zu sein* (1), *die Verbesserung von Zuständen in der Gesellschaft einsetzen* (1), *das Gemeinwohl fördern* (1).

8. Приналежність до середнього класу (2): *die kleinste Einheit des Volkes* (1), *der gehobenen Mittelschicht entspricht* (1).

Поняття *der Spießer* має яскраво виражений прагматичний потенціал. З огляду на сучасну пресу, німці знають, хто такий *der Spießer*, проте кожний розуміє це поняття чи похідні від нього найменування на власний розсуд. Ознака об'єктивується у семантиці емоційно-експресивних виразів, часто з негативною конотацією на позначення неприйняттого стилю життя / певної поведінки / специфічної кімнати / одягу та ін. Наведемо приклади: *Der klassische Spießer läuft in weißen Socken und durchbrochenen Sandalen rum...* [326]; *in der Alltagskommunikation existiert das Spießige nur noch in der Wohnungseinrichtung... als Eichenschrankwand zum Beispiel* [327]; *auch jeden Fall sind für mich PUNX die größten Spießer, die es gibt* [242]; *der Spießer ist ja durchaus auch angriffslustig* [246].

У семантиці заголовків статей / форумів відбивається суб'єктивно-оцінне ставлення авторів до поняття *der Spießer*. Наприклад: “*Antispießer sind die wahren Spießer*” [242], “*Spießer heute – Ich werd' so bleiben, wie ich bin*” [301], “*Spießer ärgern, saufen, randalieren*” [254], “*Hilfe, ich werde Spießer*” [304].

Крім цього, в інтернеті на німецьких сайтах існують тести, де кожний може перевірити, чи належить він до *der Spießer*: *Test: "Bin ich ein Spießer, wenn...?"* [336], *Test: "Wie spießig bin ich wirklich?"* [337], *"Wer ist hier der Spießer?"* [351], *"Der Spießertest!"* [262].

Суб'єктивно-авторський варіант реалізації лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger* поняття *der Spießer* має експресивно-негативну конотацію. Методом суцільної вибірки з 6-ти інтернет-форумів ми зафіксували наступні когнітивні ознаки (риса характеру / почуття):

1. Нестерпність / нетолерантність / неповага (*die Intoleranz*). На письмі ознака відбивається у сукупності емоційно-експресивних мовних засобів: 1) **протиставлення**, підсиленого фразеологізмом (*Wir finden Leute spießig, die mit dem Finger auf die anderen zeigen* [343]); 2) **лексичних синонімів** (*Spießigkeit ist für mich Intoleranz* [342]); 3) прикметника (*intolerant* [342]); 3) виразів (*die sich und ihr Verhalten für richtig empfinden; erzieherisch wirken wollen* [343]; *sich immer in die Angelegenheiten anderer einmischen* [342]); 4) **порівняння** (*kein anderes als sein eigenes Weltbild akzeptieren zu können* [342]); 5) речення, підсиленого прислівником (*Typisch für einen Spießer: Er erträgt von der Norm abweichende Lebensformen nicht, auch nicht...fremde Denkweisen* [344]).

2. Розумова обмеженість і забобонність (*Beschränktheit und Vorurteile*). У контексті ознака знаходить своє відображення у семантиці емоційно-експресивних засобів: іменникових словосполучень (*starres Denken, kleiner Horizont* [343], *eine kleinkarierte Lebensweise* [345]); виразів (*wenig Bildung* [343], *immer mit Vorurteilen leben* [342]; *in...kleiner Welt fixieren; die samt begrenzten Horizont haben* [345]; *eine Art von übersteigerten Selbstliebe mit einer Portion Uneinsichtigkeit* [343]); **заперечення** (*keine Interessen, kein kulturelles Wissen* [343], *die ihren Horizont nicht erweitern wollen* [342]; *sich nicht vorstellen können, dass es auch anders geht* [345]).

3. Прискіпливість до себе та інших (Nörgelsucht). Ознака актуалізується у сукупності семантики мовних засобів: іменникового словосполучення (*gebügelte Klammoten* [341]); **гіперболізації** (*um Kleinigkeiten ein riesiges Tamtam machen* [342]; *lauschen nach 22 Uhr, ob irgerdwo im Haus eine Bohrmaschine oder Stereoanlage in Betrieb sind* [340]; *für jede kleinste Anschaffung erstmal Stiftung Warentest befragen...* [342]; *sich über kleine Dinge aufregen; auf kleine Dinge viel Wert legen* [341]; *die Wahl der Tischdeckenfarbe bei einer Feierlichkeit, Falschparker auf die Straßen- und Verkehrsordnung verweisen* [341]).

4. Педантичність (Pedanterie). Сенси даної ознаки на письмі відбиваються у семантиці 1) лексем / виразів на позначення впорядкування / планування: *die alles genauestens geordnet haben, ihr Leben komplett durchplanen; alles immer sehr ordentlich haben will* [341]. Інтенсифікація ознак у прикладах досягається завдяки **префіксу** *durch* (*durchplanen*), **оксюморону**, у складі якого **суфікс**, *-(e)st* виражає найвищу ступінь інтенсивності ознаки (*genauestens*), а також завдяки лексемам (*alles, immer, sehr*); 2) **заперечення** / виразу на позначення безпорадності (*nichts ohne Rezept kochen können* [343], *ihre Kinder nach Buch erziehen* [340]).

5. Залежність від обставин і неготовність до змін (In Abhängigkeit von den Umständen und Nichtbereitschaft zu den Veränderungen). Ознака об'єктивується у семантиці мовних засобів, які фіксують негативне ставлення німців з урахуванням контексту: речення (*Spießer haben sich in ihrem Leben eingerichtet, und sind daher mißtrauisch gegen Veränderungen* [345]); **протиставлення** (*ständig über Geldprobleme jammern, aber trotzdem immer das teuerste haben müssen* [342]); виразу (*durchgeplanter Tagesablauf mit Essenszeiten die UNBEDINGT eingehalten werden müssen...* [343]). Підсилення ознаки і прагматичний ефект впливу на читача досягається графічно.

6. Консервативність поглядів (*konservative Ansichten*). Дана ознака репрезентується на письмі у семантиці емоційно-експресивних мовних засобів: **порівняння** (*Ich werde oft als Spießler bezeichnet...als konservativ* [344]); речення (*Zu einem wirklichen Spießler gehört viel mehr dazu konservative Ansichten* [345]); виразу на позначення залежності від минулого: *ein Spießler ist einer, der Vergangenen nachhängt* [341];

7. Надмірна любов до чистоти (*übermäßige Liebe zur Sauberkeit*): Ознака об'єктивується у сукупності мовних засобів, які відображають іронічне ставлення носіїв мови до поняття *der Spießler*. Наведемо приклад: *der klassische Spießler...poliert nach jedem Schneespaziergang als erstes seine Schuhe wieder auf und schneidet regelmäßig die Fransen an seinem Teppich gerade. Flecken treiben ihn in den Wahnsinn* [345]. У даному реченні інтенсифікація ознаки досягається за допомогою іменникового словосполучення (*der klassische Spießler*), фразеологізму *den Wahnsinn treiben* прислівника *regelmäßig*, займенника *jeder*.

8. Жадібність (*Geiz*). Сенси даної ознаки активізуються у контексті завдяки мовним одиницям: іменнику "*Freund*", вжитого в переносному значенні, та прикметнику *wirklich*, який характеризує лексему *Spießler* і підсилює її сприйняття: *ein "Freund" der einem schnell mit 20 Cent für den Parkscheinautomat etc. weiterhilft und die dann eine Woche später zurückverlangt* [342]; *zu einem wirklichen Spießler gehört viel mehr dazu...Geiz* [345]. Інтенсифікація ознаки на письмі досягається **графічно-маркованим** способом.

З огляду на наведені ознаки, поняття *der Spießbürger, Spießler* фіксує негативне часто знецінюване і образливе ставлення носіїв мови, яке добре ілюструють інші приклади, виражені на письмі різними емоційно-експресивними мовними засобами: 1) **лексичними синонімами** (*Spießler ist halt ein Schimpfwort...* [345]; *...der Begriff "Spießler" ist in meinen Augen ein reines Schlagwort...* [344]; *...einen Spießler (oder auch "Duckmäuser")* [341];

*Spießler ist mehr ein Kampfwort...; als Spießbürger oder Spießler werden in abwertender Weise engstirnige Personen bezeichnet... [344]; 2) лексемами / виразами (*verklemmt* [342], *überangepasst*, *degeneriert*, *selbsüchtig*, *intolerant*, *unfreundlich*, *ablehnend Fremden gegenüber* [340]).*

Der Spießler, на думку учасника форуму, майже не бере участі в суспільно-політичному житті держави. Наведемо приклад: *Ein Spießler ist für mich jemand, der am öffentlichen Leben kaum teilnimmt, sich in sein Schneckenhäus zurückzieht, seine Werte immer mehr aus seinem eigenen Gedanken speist, die äußere Welt ... als fremd und bedrohlich empfindet und andere Meinungen und Lebensweisen weitgehend ablehnt... [344]. Ознака об'єктивується у семантиці **модального слова** *kaum*, яке виражає її допустимість, проте не має у собі твердження. Також відбивається у семантиці емоційно-експресивних виразів на позначення зосередження на собі / відхилення чужого (*in sein Schneckenhäus zurückziehen; seine Werte immer mehr aus seinem eigenen Gedanken speisen; die äußere Welt als fremd und bedrohlich empfinden; andere Meinungen und Lebensweisen weitgehend ablehnen*). Підсилення ознак у прикладі відбувається за допомогою прислівників (*immer mehr*).*

Таким чином, у семантиці поняття *der Spießler* відбиваються різні упередження.

У пресі також зустрічається поняття *das Kleinbürger* проте у модифікованому значенні. Це – люди, які зводять все до матеріального, егоїстичні. Наведемо приклади: *Wie sollen wir leben? Wofür sollen wir engagieren? Der Kleinbürger stellt diese Frage nicht... Wir seien alle Kleinbürger... wir bleiben Kleinbürger, wenn wir alles auf die materielle Dimension reduzieren* [244]. Сенси ознак активізуються у прикладах у **риторичних питаннях** (*Wie sollen wir leben? Wofür sollen wir engagieren?*); **запереченні** (*Der Kleinbürger stellt diese Frage nicht*); **лексичному повторі**

(*Wir seien alle Kleinbürger... wir bleiben Kleinbürger*); виразі (*alles auf die materielle Dimension reduzieren*).

У такому розумінні *der Kleinbürger* виступає синонімом до слова *der Spießker*.

Отже, у суб'єктивно-аналітичній реальності, створеній журналістами лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger* набуває яскраво-вираженої оцінки. Проаналізований корпус сучасної німецької преси засвідчив наявність соціального і культурного аспектів.

Висновки до Розділу 3

1. Експресивність лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger* залежить від інтенсивності мовних засобів її вираження. Чим ширше семантична дистанція між мовними одиницями, тим більший експресивно-оцінний ефект досягається від їх зіставлення у реченні. Продуктивними засобами творення інтенсивності є оксюморон і метафорична номінація. Ефект інтенсивності досягається також за рахунок перемежування елементів розмовної мови з високим стилем, трансформації антропоморфних лексем / фразеологізмів у зооморфні. У цілому, експресивність досягається на письмі у сукупності різних лексико-семантичних і стилістичних засобів: словотворчих компонентів, модальних слів, градуальної лексики, яка вказує на ступінь актуалізації ознак, емоційно-експресивних лексем, порівняння, інверсії, лексичних і синонімічних повторів, риторичних питань, заперечення, непрямой експліцитної відмови, протиставлення, епітетів, гіперболізації. Підсилення ознак і прагматичний ефект впливу на читача також відбувається графічно-маркованим способом.

2. Поняттях *der DDR- / BRD-Bürger* фіксують зміни, зумовлені історичними і соціальними факторами. Це знаходить своє відображення у семантиці емоційно-експресивних мовних одиниць.

3. У суб'єктивно-авторських реалізаціях, на відміну лексикографічних джерел, не відбувається чіткого розмежування у семантиці антонімічних пар *der Ostdeutscher* і *der Westdeutscher* та *Ossi* і *Wessi* за наявністю / відсутністю емоційно-експресивного компонента. Вони об'єктивуються як контекстуальні синоніми, яким притаманний емоційно-експресивний відтінок. Основним типом взаємодії мовних засобів у контексті понять *der ehemalige BRD- / DDR-Bürger*, є протиставлення, яке полягає у порівнянні, акцентуванні невідповідностей (соціальних і лінгвокультурних особливостей), які засновані на стереотипних уявленнях західних / східних німців одне про одного. Іншими стилістичними засобами репрезентації цих понять є лексичні / синонімічні повтори, порівняння, заперечення, епітети. Вони знаходять своє відображення у семантиці емоційно-експресивних мовних одиниць, фразеологізмів, модальних слів, які вказують на ступінь актуалізації ознак, інфінітивних конструкцій, а також градуальної лексики, яка є мовним засобом вираження міри і ступеня ознаки: часток, прислівників, прикметників. Семантика ознаки може бути ускладнена суб'єктивно-авторською оцінкою, яка відбивається у тексті графічно-маркованим засобом і надає висловлюванню іронічності.

4. Мас-медійний простір створює суб'єктивно-аналітичну реальність, у якій лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger* репрезентується як соціальне явище у понятті *der Wutbürger* і як культурне явище у понятті *gutbürgerlich*.

5. У результаті опитування (70 учасників) ми отримали 105 реакцій на ключовий репрезентант-стимул *der deutsche Bürger*, які узагальнили до когнітивних ознак за частотністю (від зростаючої до спадної): походження / національність (79); громадянство (74); права / обов'язки (63); приналежність до певної адміністративно-територіальної одиниці (57); наявність / дотримання власних цінностей (42); наявність певних стійких рис

характеру (17); участь у суспільно-політичному житті (15); приналежність до середнього класу (2).

6. Похідна номінація ключової лексеми-імені лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* поняття *der Spießbürger* має експресивно-негативну конотацію. Зафіксовано такі когнітивні ознаки (риси характеру / почуття): нестерпність / нетолерантність; розумова обмеженість / забобонність; прискіпливість до себе та інших; жадібність; педантичність; залежність від обставин / неготовність до змін; надмірна любов до чистоти. Їх об'єктивує семантика лінгвостилістичних емоційно-експресивних засобів. Підсилення деяких ознак і прагматичний ефект впливу на читача досягається графічно-маркованим способом.

Розділ 3 відображений у працях автора [51], [53], [57], [60].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Вивчення лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* відбувається в аспекті лінгвокультурологічних досліджень. Залучення етимологічного, лексико-семантичного, лексико-стилістичного, прагматичного методів аналізу, а також методу суцільної вибірки дозволило виокремити два основних шляхи репрезентації лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger*: 1) як представника бюргерської спільноти і 2) як суб'єктивно-авторський варіант реалізації у художньому / публіцистичному тексті, засобах інформації. Зазначені методи дослідження дозволили інтерпретувати семантику обох понять, встановити лінгвістичні, паралінгвістичні, стилістичні засоби їх вираження, когнітивні ознаки.

Відповідно до поставлених у Вступі завдань ми дійшли таких висновків:

1. У семантиці лексеми-імені типу *der Bürger* відбулись зміни з огляду на історичний, культурний і соціальний розвиток: від найменування бюргерами жителів різноманітних укріплень до права приналежності до бюргерської спільноти як вільних рівноправних мешканців міста, а з часом – до ототожнення поняття з суверенними громадянами держави.

2. Важливі смислові параметри поняття “лінгвокультурний типаж”: культурна детермінованість; типовість; можливість реального існування; можливість конкретизації у реальних особистостях / фікційних персонажах – відображені у понятті *der deutsche Bürger*, що дає підставу розглядати його як лінгвокультурний типаж. Лінгвокультурний типаж *der deutsche Bürger* визначається як природний, динамічний, типізований, соціально і культурно-детермінований об'єкт, який зазнає трансформації через певні історичні, соціальні, часові, культурні фактори, а також суб'єктивно-оцінне ставлення авторів.

3. Основними лінгвістичними чинниками формування лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* як представника бюргерської спільноти є мовленнєвий етикет та поведінка; як суб'єктивно-авторський варіант реалізації типаж є об'єктом оцінки. Емоційно-оцінне ставлення досягається шляхом застосування емоційно-експресивних лінгвостилістичних засобів.

4. Мовленнєвий етикет та поведінка лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* є основними факторами відображення соціокультурної та лінгвокультурної сутності німецької бюргерської спільноти. Мовленнєвий етикет лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* як представника бюргерської спільноти реалізує себе у феномені “бюргерського візиту”. На письмі це об'єктивується у: 1) нестандартному встановленні контакту (відсутності стандартних мовленнєвих формул вітання; фатичного питання; наявності формул вітання, які компенсують відсутність легкості у спілкуванні); 2) продовженні контакту (ґрунтується на невимушеності, фатичності); 3) нестандартному припиненні контакту (відсутності стандартної мовленнєвої формули прощання; наявності інших формул припинення контакту, які об'єктивують бережне ставлення бюргерів до часу та особистості в цілому). Мовна поведінка лінгвокультурного типу *der deutsche Bürger* залежить від його ієрархічного положення у бюргерській спільноті.

Для представників *das Besitzbürgertum* (буржуа) і *das Bildungsbürgertum* (інтелігенції) характерними є: 1) піднесений стиль літературної мови, мова сценічної вимови та письма; 2) відмова від французької мови; 3) відмова від фамільярно-розмовних фразеологізмів; 4) відмова від діалекту всередині спільноти; 5) використання берлінізмів, сленгу; 6) акцентування власної значущості за допомогою особистого займенника першої особи однини чи уникнення займенника; 7) вільне володіння трьома мовами, написання щоденників, листів, декламування збірок віршів. Представники

das Kleinbürgertum (дрібне бюргерство) вирізнялись: 1) використанням діалекту; 2) вживанням аккузатива замість датива; 3) застосуванням елементів високого стилю; 4) розмовним стилем; 5) орфографічними і граматичними відхиленнями від мови вищих станів.

Спільною особливістю для *das Besitzbürgertum* / *das Kleinbürgertum* є використання канцеляризмів, проте дана особливість має імпліцитний смисл. Для *das Besitzbürgertum* це зумовлено сферою діяльності, для *das Kleinbürgertum* – незнанням літературної мови через недостатність освіти. На письмі це відбивається у простоті / складності лексичних засобів.

4. Встановлено, що мовні засоби відбивають соціальний статус лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger*. Про низький статус лінгвокультурного типажу у контексті поняття *der Philister* свідчать: еліпси, які виражають невпевненість; дієслова зі значенням “мовчання”; заперечення, контекстуальною формою вираження яких є повтор слів співрозмовника з вищим статусом; емоційно-експресивні іменникові словосполучення; авторський неологізм. Також низький статус типажу відображається у семантиці виразів, які у контексті висловлювання компенсують відсутність безпосередності і легкості у спілкуванні; в показниках ввічливості (ввічливі форми займенника у непрямому і прямому відмінках), у фамільярних звертаннях співрозмовника з вищим статусом, у дисфемізмах. Паралінгвістичними засобами, які відбивають низький соціальний статус типажу, є: дієслова у супроводі прислівників з / без емпатичних часток на позначення темпу / тону мовлення / почуттів суб’єкта / манери вітання; зворотні дієслова з прислівником / вирази на позначення бажання наслідувати людину з вищим соціальним статусом; дієслова з відокремлюваним префіксом і заперечною часткою на позначення відсутності зорового контакту, вирази на позначення уникнення зорового контакту, емоційно-експресивні прислівники способу дії, які вказують на вияв можливої агресивної поведінки з боку учасника з високим статусом.

5. Близькі за семантикою різнорівневі мовні одиниці, які об'єктивують риси характеру, мовленнєву поведінку або ставлення автора твору до лінгвокультурного типажу *der deutsche Bürger*, утворюють когнітивні ознаки. Вони знаходять своє відображення у лінгвістичних, паралінгвістичних, стилістичних мовних засобах.

Перспектива дослідження вбачається нами у контрастивному зіставленні лінгвокультурних типажів *der deutsche Bürger* і *der deutsche Adel* з залученням новітніх підходів до аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович Г. Л. Типическое, тип литературный / Г. Л. Абрамович // Словарь литературоведческих терминов. – М. : Просвещение, 1974. – С. 410-414.
2. Алышева Ю. С. Речевой портрет современного политического лидера: автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Ю.С. Алышева. – Волгоград, 2012. – 21 с.
3. Апресян Ю. Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания / Ю. Д. Апресян // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 1995. – №1. – С. 37-67.
4. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений // Оценка. Событие. Факт. / Н. Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1988. – 338 с.
5. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. 2-е изд., испр. / Н. Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – I-XV. – 896 с.
6. Бабурина К. Б. Этнолингвистический аспект в исторической лексикографии / Бабурина К. Б. // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 1997. – № 3. – С. 48-52.
7. Бабушкин А. П. Общеязыковые концепты и концепты языковой личности / А. П. Бабушкин // Вестник ВГУ. Серия 1. Гуманитарные науки. – Воронеж, 1997. – № 2. – С. 114-118.
8. Белова А. Д. Категоризация и концептуализация знаний в теоретической и прикладной лингвистике / А. Д. Белова // Лінгвістика ХХІ століття : нові дослідження і перспективи. – 2008. – № 2. – С. 26-36.
9. Белова А. Д. Вербальне відображення концептосфери етносу : сучасний стан вивчення проблеми / А. Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 2001. – С. 15-22.
10. Белова А. Д. Лексична семантика і міжкультурні стереотипи /

А. Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. пр. – К. : Київський нац. ун-т ім Тараса Шевченка, 2002. – № 7 – С. 43-48.

11. Белова А. Д. Мовні картини світу : принципи утворення та складові / А. Д. Белова // Проблеми семантики слова, речення та тексту : Збірник наукових статей. – К. : Київський національний лінгвістичний університет, 2001. – Вип. 7. – С. 26-30.

12. Белянин В. П. Психолінгвистические аспекты художественного текста / В. П. Белянин. М. : Изд-во Моск. ин-та, 1988. 121 с.

13. Богин Г. И. Модель языковой личности в ее отношении к разновидностям текстов : автореф. дис. ... д-ра филол. наук. / Г. И. Богин.– Л., 1984. – 31с.

14. Бойко Т. В. Символьна складова семантичної структури лінгвокультурного концепту Minne (на матеріалі лірики міннезангу XII – XIV століть / Т. В. Бойко // Вісник житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – Вип. 45 – С. 163-167.

15. Болдырев Н. Н. О метаязыке когнитивной лингвистики: концепт как единица знания / Н. Н. Болдырев // Когнитивные исследования языка. Взаимодействие когнитивных и языковых структур : сб. науч. тр. – М. : Тамбов : Изд. дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2011. – №178 (IX). – С. 23–32.

16. Бондаренко Е. В. Когнитивная метафора времени в поэтическом дискурсе: трансформация метафоры У. Одена в творчестве И. Бродского / Е. В. Бондаренко // Русская филология. Вестник Харьков. нац. пед. ун-та им. Г. С. Сковороды. – Харьков, 2014. – № 3 (52). – С. 42–47.

17. Бондаренко Е. В. Матричное моделирование базовых понятий картины мира / Е. В. Бондаренко // Вестник ХНУ им. В. Н. Каразина. Серія “Романо-германська філологія”. Харьков, 2013. – № 1051. – С. 6–11.

18. Бондаренко Е. В. Матричное моделирование. Дуальность времени в англоязычной картине мира : монография / Е. В. Бондаренко. –

Харьков. : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2014. – 304 с

19. Бондаренко Є. В. ‘Холодная’ и ‘теплая’ картины мира: терминология и онтология / Є. В. Бондаренко // Вопросы когнитивной лингвистики. – Тамбов, 2012. – № 1. – С. 87–97.

20. Бондарчук О. Ю. Понятийный аспект лингвокультурного типажа “Aussteiger” / О. Ю. Бондарчук // В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии: сб. ст. по матер. XXIX междунар. науч.-практ. конф.– Новосибирск : СибАК, 2013. – № 10(29). – С. 47-59.

21. Брутян Г. А. Языковая картина мира и её роль в познании / Г. А. Брутян // Методологические проблемы анализа языка. – Ереван : Изд-во Ереван. гос. ун-та, 1976. – С. 53-69.

22. Бурбело В. Б. На перехресті мов і культур : протопоетика оповіді у творчому спадку Яна Потоцького / В. Б. Бурбело // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – К. : ВІС КНЛУ, 2012. – Вип. 28.– С.85-97.

23. Васильева Л. А. Лингвокультурный типаж “британский премьер-министр”: дис. ... канд. филол. Наук : 10.02.04 / Людмила Анатольевна Васильева. – Нижний Новгород, 2010. – 145 с.

24. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / А. Вежбицкая ; пер. с англ. А. Д. Шмелева ; под ред. Т. В. Булыгиной. – М. : Языки русской культуры. – 1999. – XII. – 780 с.

25. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая – М. : Русские словари, 1996. – 416 с.

26. Виноградов В. В. История слов [Текст] / В. В. Виноградов. – М. : Азъ, 1999. – 1142 с.

27. Виноградов В. В. О художественной прозе. / В. В. Виноградов – М. : Наука, 1980. – 530с.

28. Виноградов В. В. И. А. Бодуэн де Куртенэ. / В. В. Виноградов, И. А. Бодуэн де Куртенэ. // Избранные труды по общему языкознанию

[Текст]. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1963. – Т. I. – 384 с.

29. Волошин Ю. К. Общий американский сленг: состав, деривация и функция (лингвокультурологический аспект): [монография] / Юрий Константинович Волошин. – Краснодар : Кубан. гос. ун-т, 2000. – 282 с.

30. Воркачев С. Г. Концепт счастья: понятийный и образный компоненты / С. Г. Воркачев // Известия РАН. Серия лит-ры и языка, 2001. – Т. 60. – № 6. – С. 47-58.

31. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С. Г. Воркачев // Филологические науки, 2001. – №1. – С.64-72.

32. Воркачев С. Г. Любовь как лингвокультурный концепт / С. Г. Воркачев. – М. : Гнозис, 2007. – 236 с.

33. Воркачев С. Г. *Studia selecta*: избранные работы по теории лингвокультурного концепта: [монография]. – Волгоград : Парадигма, 2013. – 180 с.

34. Воркачев С. Г. Алгебра смысла: имя концепта / С.Г. Воркачев // Вестник Иркут. гос. ун-та. – 2012. – Т. 1. – № 17. – С. 142–145.

35. Воробьев В. В. Лингвокультурология (теория и методы): [монография] / В. В. Воробьев. – М. : Изд-во Рос. ун-та дружбы народов, 1997. – 331с.

36. Воробьева О. П. Концептология в Украине: обзор проблематики // Лингвоконцептология: перспективные направления : монография [авт. кол.: А. Э. Левицкий, С. И. Потапенко, О. П. Воробьева и др. ; под. ред. А. Э. Левицкого, С. И. Потапенко, И. В. Недайновой]. – Луганск : Изд-во ГУ “ЛНУ имени Тараса Шевченко”, 2013. – С. 10–37.

37. Геймбух Е. Ю. Языковая личность и характер: Чацкий и Репетилов [Текст]: (Анализ худож. текста) / Е. Ю. Геймбух // Русский язык в школе. – 1999. – №1. – С.51 – 61.

38. Глушкова Н. М. Особенности реализации лингвокультурного типажа “друг” / Н. М. Глушкова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2014. – № 7. – С. 144-148.
39. Голик С. Мовна особистість як об’єкт лінгвокультурологічний досліджень / С. Голик // Вісник Львівського університету. – Серія : Іноземні мови. – 2013. – Вип. 21. – С. 258–264.
40. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : [монографія] / Ірина Олександрівна Голубовська. – К., 2004. – 284 с.
41. Гумбольдт В. фон. Избр. труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт – М. : Наука, 1984. – 397 с.
42. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры / В. фон Гумбольдт – М. : Прогресс, 1985. – 456 с.
43. Давиденко І. Ю. Концепт “Дух” як репрезентант внутрішнього світу людини / І. Ю. Давиденко // Українська мова. – 2012. – № 4. – С. 100–108.
44. Демьянков В. З. Понятие и концепт в художественной литературе и научном языке / В. З. Демьянков. // Вопросы филологии, 2001. – № 1 (7). – С. 35 – 47.
45. Деревянская В. В. Лингвокультурный типаж “британский колониальный служащий”: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / В. В. Деревянская. – Волгоград, 2008. – 216 с.
46. Дмитриева О. А. Лингвокультурные типажи России и Франции XIX века: автореферат дис. ... д-ра филол. Наук : 10.02.20 / О. А. Дмитриева. – Волгоград, 2007. – 24 с.
47. Дмитриева О. А. Лингвокультурные типажи России и Франции XIX века : [монография] / Ольга Александровна Дмитриева. – Волгоград : Изд-во ВГПУ “Перемена”, 2007. – 306 с.
48. Дмитриева О. А. Лингвокультурный типаж “французский буржуа” / О. А. Дмитриева // Аксиологическая лингвистика:

лингвокультурные типажи : сб. науч. тр. / под ред. В. И. Карасика. – Волгоград : Парадигма, 2005. – С. 74-88.

49. Донец П. М. О категории внутриязыковой формы смысла / П. М. Донец // Вестн. Харьковского ун-та, 2001. – Вып. 536. – С. 3-7.

50. Дорошенко О. В. Етимологія поняття “der deutsche Bürger” (німецький бюргер) / О. В. Дорошенко // Функціональна лінгвістика. Научний журнал. Україна, 2012. – №3. – С. 161-163.

51. Дорошенко О. В. Інтерпретація лінгвокультурного типуажу der deutsche Bürger (на матеріалі сучасної німецької преси) / О.В. Дорошенко // Проблеми семантики, прагматики, когнітивної лінгвістики. – Київ : ВПЦ Київський університет, 2014. – Вип. 26. – С. 81-94.

52. Дорошенко О. В. Інтерпретація поняття “лінгвокультурний типаж” у сучасній лінгвістиці / О. В. Дорошенко // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2012. – №54. – С. 30-34.

53. Дорошенко О. В. Когнітивно-семантичний аспект понять der DDR-Bürger i der BRD-Bürger / О. В. Дорошенко // Вісник житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – Вип. 1 (83). – С. 51-54.

54. Дорошенко О. В. Лексика на позначення особливостей помешкання німецького бюргера (der deutsche Bürger) у першій половині XI ст. / О. В. Дорошенко // Мовні та концептуальні картини світу. Збірник наукових праць. – Київ : ВПЦ Київський університет, 2013 – Вип. 46, ч. 1 – С. 461-468.

55. Дорошенко О. В. Лексика на позначення портретних характеристик лінгвокультурного типуажу der deutsche Bürger як представника бюргерської спільноти / О. В. Дорошенко // Science and Education a New Dimension. Philology. – Budapest, 2016. – Issue 104 – № IV(24). – С. 78-83.

56. Дорошенко О. В. Ментальні характеристики лінгвокультурного типуажу der deutsche Bürger (на матеріалі

художественных произведений XIX ст.) / О. В. Дорошенко // Сборник статей по материалам XXXVI международной научно-практической конференции: В мире науки и искусства: Вопросы филологии, искусствоведения и культурологии. – Новосибирск: НП СибАК, 2014. – №5 (36) – С. 49-58.

57. Дорошенко О. В. Мовні засоби вираження експресивності лінгвокультурного типу der deutsche Bürger / О. В. Дорошенко // Науковий вісник міжнародного державного гуманітарного університету. Серія : Філологія. – Одеса, 2016. – Вип. 20. – С. 20-22.

58. Дорошенко О. В. Поняттева складова семантичної структури лінгвокультурного типу der deutsche Bürger (німецький бюргер) / О. В. Дорошенко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – Київ: ВПЦ Київський університет, 2014.– Вип. 25. – С. 154-163.

59. Дорошенко О. В. Семейные ценности лингвокультурного типа der deutsche Bürger (конец 18-го – начало 20 ст). / О. В. Дорошенко // Научная дискуссия: Вопросы филологии, искусствоведения и культурологии. Сборник статей. – Москва : Международный центр науки и образования, 2014. – № 4 (23) – С. 64-74.

60. Дорошенко О. В. Средства выражения речевого поведения лингвокультурного типа с учетом ассиметричной коммуникации (на материале немецких художественных произведений XX века) / О. В. Дорошенко // Сборник статей по материалам LV международной научно-практической конференции: В мире науки и искусства: Вопросы филологии, искусствоведения и культурологии. – Новосибирск : НП СибАК, 2015. – №12 (55). – С. 36-46.

61. Жаботинская С. А. Имя как текст: концептуальная сеть лексического значения (анализ имени эмоции) [Электронный ресурс] / С. А. Жаботинская // Когниция, коммуникация, дискурс : междунар. электрон. сб. науч. ст. – 2013. – № 6. – С. 47–76. – Режим доступа :

<http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/home>

62. Жаботинская С. А. Концепт / домен: матричная и сетевая модели / С. А. Жаботинская // Культура народов Причерноморья. – 2009. – № 168. – Т. 1. – С. 254-259.

63. Жаботинская С. А. Концептуальная метафора: процедура анализа множественных данных / С. А. Жаботинская // Актуальні проблеми металінгвістики : зб. ст. за матеріалами VII Міжнар. конф. – Черкаси : Ант, 2011. – С. 3-6.

64. Жаботинская С. А. Лингвокогнитивный подход к анализу номинативных процессов / С. А. Жаботинская // Вісник ХНУ. – 2010. – № 928. – С. 6-20.

65. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: деякі аспекти досліджень / В. В. Жайворонок // Мовознавство, 2001. – № 5. – С. 48-63.

66. Заїць В. Г. Мовна картина світу гуцула другої половини ХІХ століття: за художньою та епістолярною спадщиною Юрія Федьковича : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / В. Г. Заїць. – Чернівці, 2009. – 12 с.

67. Иванова Е. Р. Литература бидермейера в Германии ХІХ века: дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.03 / Иванова Елена Радифовна – М., 2008. – 384 с.

68. Иванцова Е. В. Феномен диалектной языковой личности / Е. В. Иванцова. – Томск : Изд-во Том. ун-та, 2002. – 312 с

69. Ивушкина Т. А. Социальные аспекты развития английской речи (на материале речевых характеристик представителей высших классов Великобритании в произведениях английской художественной литературы): дис. ... д-ра філол. наук / Ивушкина Татьяна Александровна. – М., 1998. – 395 с.

70. Ивушкина Т. А. Язык английской аристократии: социально-исторический аспект / Т. А. Ивушкина. – Волгоград : Перемена, 1997. – 157 с.

71. Ігнат'єва С. Є Оцінка і її зв'язок з емоційністю, експресивністю, модальністю / С. Є. Ігнат'єва // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство : Міжвуз. зб. наук. ст. – 2010. – Вип. XXIII, ч. 4. – С. 258-264.
72. Карасик В. И. Культурные доминанты в языке / В. И. Карасик // Языковая личность: культурные концепты : сб. науч. тр. Волгоград – Архангельск : Перемена, 1996. – С. 3 – 16.
73. Карасик В. И. Язык социального статуса / В.И. Карасик. – М. : Гнозис, 2002. – 333 с.
74. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
75. Карасик В. И. Языковые ключи / В. И. Карасик. – М. : Гнозис, 2009. – 406 с.
76. Карасик В. И. Лингвокультурный концепт как единица исследования / В. И. Карасик, Г. Г. Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики : сб. науч. тр. / под ред. И.А.Стернина. – Воронеж : ВГУ, 2001. – С. 75-80.
77. Карасик В. И. Лингвокультурный типаж “английский чужак” / В. И. Карасик, Е.А. Ярмахова. – М. : Гнозис, 2006. – 240 с.
78. Караулов Ю. Н. Общая и русская идеография / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1976. – 355 с.
79. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. / Ю. М. Караулов – М. : Наука, 1987. – 264 с.
80. Козловський В. В. Слово і концепт : семантичний і концептуальний аспекти (порівняльна характеристика) / В. В. Козловський // Збірник наукових праць Київського університету ім. Тараса Шевченка. – К. : ВПЦ : Київський університет, 2004. – С. 231-235.
81. Козловський В. В. Структура лінгвокультурного концепту (на матеріалі німецької мови) / В. В. Козловський // Мовні і концептуальні

картини світу. – К. : ВПЦ Київський університет, 2005. – Вип. 16 – Ч. 1. – С. 196-200.

82. Кононенко В. В. Українство в словесній символіці / В. В. Кононенко // Мовознавство: тези та повідомлення III Міжнародного конгресу українців. – Х.: Око, 1996 – С. 229-231.

83. Косенко А. В. До питання структури концепту [Текст] / А. В. Косенко // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Філологічна” : [зб. наук. пр.] / уклад. : І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, С. В. Новоселецька. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”, 2014. – Вип. 42. – С. 83–85.

84. Кочеткова Т. В. Проблема изучения языковой личности носителя элитарной речевой культуры (обзор) / Т. В. Кочеткова // Вопросы стилистики. Язык и человек. Саратов, 1996. – Вып. 26. – С. 14-25.

85. Кравець О. П. Концептуалізація і мовна картина світу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://naub.org.ua/?p=1106>.

86. Красавский Н. А. Русская и немецкая концептосферы эмоций (опыт лингвокультурологического анализа словарных статей) / Н.А. Красавский // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Научное издание / [Под редакцией И. А. Стернина]. – Воронежский государственный университет, 2001. – С. 60.

87. Красных В. В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность?: [монография]. / Виктория Владимировна Красных. – М. : Диалог: МГУ, 1998. – 352 с.

88. Красных В. В. Свой среди чужих: миф или реальность / В. В. Красных. – М. : Гнозис, 2003. – 375 с.

89. Кубрякова Е. С. В поисках сущности языка: Когнитивные исследования / Е.С. Кубрякова / Ин-т языкознания РАН. – М. : Знак, 2012. – 208 с.

90. Кубрякова Е. С. О тексте и критериях его определения

[Электронный ресурс] / Е. С. Кубрякова // Текст. Структура и семантика. – М., 2001 – Т. 1. – С. 72-81. – Режим доступа: <http://www.philology.ru/linguistics1/kubryakova-01.htm>.

91. Кузьмина Н. А. Интертекст и его роль в процессах поэтического языка / Н. А. Кузьмина. – М. : Ком-Книга, 2007. – 269 с.

92. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история [Текст] / Ю. М. Лотман. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 464 с.

93. Лутовинова О. В. Лингвокультурный типаж “хакер” / О. В. Лутовинова // Политическая лингвистика. – Вып. 20. – Екатеринбург, 2006. – С. 170-174.

94. Любимова С. А. Сущность концепта FLAPPER в терминах теории знаков Ч. С. Пирса / С. А. Любимова // Проблеми зіставної семантики : зб. наук. ст. / Відп. ред. А. В. Корольова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. – Вип. 10. – Ч. II. – С. 19—23.

95. Любимова С. А. Семантико-когнитивные и прагматические аспекты репрезентации лингвокультурного типажа “девушка-flapper” в американском дискурсе : дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Светлана Анатолиевна Любимова. – К., 2008. – 257 с.

96. Ляпон М. В. Языковая личность: поиск доминанты / М. В. Ляпон // Язык – система. Язык – текст. Язык – способность. К 60-летию чл.-корр. РАН Ю. Н. Караулова. – М., 1995. – С. 260-276.

97. Макарова Л. И. Лингвосемиотические и дискурсивные презентационные характеристики коммуникативного типажа пижон : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Людмила Игоревна Макарова. – Самара, 2008. – 223 с.

98. Маликова О. В. Семантическое наполнение идентификационного и компаративного фреймов лингвокультурного религиозного концепта CHRISTIAN HOPE в христианском англоязычном теологическом дискурсе /

Маликова О. В. // XXI століття : нові дослідження і перспективи / НАН України, Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов ; редкол. : А. Д. Белова (голов. ред.) та ін. – К. : Логос, 2013. – С. 134–142.

99. Малунова Г. Д. Концептуальний простір “Апології Сократа” Платона: лінгвокультурологічний аспект [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.14 / Г. Д. Малунова. – К., 2015. – 17 с.

100. Мармураш Л. П. Система абсолютних цінностей антропологічної парадигми в когнітивній лінгвістиці [Текст] / Л. П. Мармураш // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Філологічна” : [зб. наук. пр.] / уклад. : І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, С. В. Новоселецька. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2014. – Вип. 42. – С. 96–98.

101. Мартинюк А. П. Лінгвістична концептологія: методологічні платформи, методики аналізу, перспективи розвитку / А. П. Мартинюк // Науковий Вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. – Луцьк : ВНУ, 2012. – № 23(248). – С. 81-88.

102. Мартинюк А. П. Концепт лингвокультурный vs лингвокогнитивный: методы анализа / А. П. Мартинюк // Лингвистика XXI века: сб. науч. ст. к 65-летию В. А. Масловой / [серед. В.В.Колесов, М.В.Пименова, В. И. Теркулов. – М. : Флинта: Наука, 2013. – С. 509-519.

103. Мартинюк А. П. Опыт модусного моделирования концепта (на примере концепта CELEBRITY / ЗНАМЕНИТОСТЬ, актуализированного в англоязычном газетном дискурсе) : [Электронный ресурс] / А. П. Мартинюк // Когниция. Коммуникация. Дискурс : междунар. сб. науч. тр. / [ред. И. С. Шевченко, В. И. Карасик]. – Направление “Филология”. – № 1. – 2010. – С. 93–100. – Режим доступа : <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/home>.

104. Мартинюк А. П. Когнитивно-дискурсивный инструментарий

анализа сложноподчиненного синтаксиса англоязычного политического дискурса [Электронный ресурс] / А.П. Мартынюк, А.Ю. Поникарева // Когниция, коммуникация, дискурс : междунар. электрон. сб. науч. Тр. – Харьков, 2013. – Вып. 7. – С. 68–80. – Режим доступа : <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/home>

105. Маслова В. А. Лингвокультурология: Учебное пособие для студ. высш. учеб. – заведений / В. А. Маслова. – М. : Издательский центр Академия, 2001. – 208 с.

106. Мех Н. О. Наскрізні концепти слово, мова, думка у філософсько-релігійній та мовній картинах світу Григорія Сковороди / Н. О. Мех [відп. ред. С. Я. Єрмоленко].– К. : Переяслав-Хмельницький держ. педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2005. – 237 с.

107. Минкин Л. М. Эмерджентность, интерпретация концепта в системно-функциональном континууме / Л. М. Минкин // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер. : Філологія. – 2014. – Т. 17. – № 2. – 131-137.

108. Миримский И. В. Эрнст Теодор Амадей Гофман / Э. Т. А. Гофман // Житейские воззрения кота Мурра вкупе с фрагментами биографии капельмейстера Иоганнеса Крейсlera, случайно уцелевшими в макулатурных листах. Повести и рассказы. – М. : Художественная литература, 1967. – С. 5-35.

109. Мищенко М. В. Лингвокультурный типаж “американский ковбой” / М. В. Мищенко // Аксиологическая лингвистика: лингвокультурные типажы : Сб. науч. тр. / Под ред. В. И. Карасика. Волгоград : Парадигма, 2005. – 270 с.

110. Мурзинова И. А. Лингвокультурный типаж “британская королева”: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Мурзинова Ирина Александровна. – Волгоград, 2009. – 194 с.

111. Пастухова М. С. Понятие концептосферы в когнитивной

лингвистике (на примере концепта “успешность”) / Пастухова М. С. // Актуальные проблемы современной английской лексикологии. – Вестник МГЛУ. – Серия “Лингвистика”. – М. : Рема, 2008. – Вып. 552. – С. 120 – 184.

112. Песина С. Н. Слово в когнитивном аспекте / С. Н. Песина [монография] – М. : Флинта, Наука. – 2011. – 344 с.

113. Пизани В. Этимология (история, проблемы, метод) / Витторе Пизани; [пер. с итал. Д. Розенталь]. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 188 с.

114. Пименова М. В. Концептуальный мир – основа ментальности / М. В. Пименова // Образ мира в зеркале языка : сб. научных статей. – Серия “Концептуальный и лингвальный миры”, Вып. 1. – М.: ФЛИНТА, 2011. С. 16-26.

115. Пименова М. В. Терминология когнитивной лингвистики. Концептуальная система и концептуальная картина мира / М. В. Пименова // Термінологічний вісник. – 2013. – Вип. 2 (1). – С. 129–134.

116. Попова З. Д. Семантико-когнитивный анализ языка : [монография] / З. Д. Попова. – И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2006. – 226 с.

117. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : Восток-Запад, 2010. – 314 с.

118. Потенбня А. А. Мысль и язык. / А. А. Потенбня. – К., 1993. – 192 с.

119. Почепцов Г. Г. Имиджелогия / Г. Г. Почепцов. – М: Рефл-бук. Ваклер, 2000. – 768 с.

120. Приходько А. М. Концепти та концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики: [монографія] / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с.

121. Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы: когнитивно-дискурсивный ракурс: [монография] / Анатолій Миколайович Приходько. – Saarbrücken : Lambert Academic Publishing, 2014. – 335 с.

122. Приходько А. Н. Система и структура концептокорпуса /

А. Н. Приходько // Многоязычие в образовательном пространстве: сб. ст. – Ижевск : ИЦ «Удмуртский ун-т», 2015. – Вып. 7. – С. 162-173.

123. Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы / А. Н. Приходько. – Днепропетровск : Белая Е. А., 2013. – 307 с.

124. Прохоров Ю. Е. Русские: коммуникативное поведение / Ю. Е. Прохоров, И.А. Стернин – М. : Флинта: Наука, 2006. – 328 с.

125. Пушкин А. А. Способ организации дискурса и типология языковых личностей. / А. А. Пушкин // Язык, дискурс, личность. – Тверь, 1990. – С. 50-59.

126. Розен Е. В. На пороге XXI века. Новые слова и словосочетания в немецком языке / Е. В. Розен. – М. : Менеджер, 2000. – 192 с.

127. Роль человеческого фактора в языке : язык и картина мира / [Б. А. Серебренников и др.] ; ред. Б. А. Серебренников ; АН СССР. – Институт языкознания. – М. : Наука, 1988. – 242 с.

128. Русский язык в Калмыкии : социокультурные портреты и лингвокультурные типы: [монография] / [состав. : Т. С. Есенова] – Элиста : Калм. гос. ун-т, 2007. – 192 с.

129. Санченко Є. М. Елітарна мовна особистість: від діалектних витоків до літературної мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Є. М. Санченко. – Луганськ, 2009. – 21 с.

130. Сванидзе А. Средневековые корпорации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2007/651>

131. Сиротинина О. Б. Элитарная речевая культура и хорошая речь / О. Б. Сиротинина // Хорошая речь / под ред. М. А. Кормилицыной и О. Б. Сиротининой. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 2001. – С. 222-228.

132. Снитко Т. Н. Предельные понятия в западной и восточной лингвокультурах / Т. Н. Снитко. – Пятигорск, 1999. – 158 с.

133. Совтис Н. М. Художній текст як відображення мовної картини світу / Н. М. Совтис // Київські полоністичні студії. – К., 2014 – Т. 22 –

С. 476-479.

134. Степанов Ю. С. Изменчивый “образ языка” в науке XX века / Ю.С. Степанов // Язык и наука конца XX века. – М. : РАН. – Ин-т языкознания, 1995. – С. 7-34.

135. Стернин И. А. Методика исследования структуры концепта / И. А. Стернин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж, 2001. – С.58–65.

136. Стуліна М. В. Німецький постмодерністський дискурс: лінгвоконцептуальний і лінгвопоетичний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / М. В. Стуліна. – Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова, 2011. – 20 с.

137. Сукаленко Т. М. Лінгвокультурний типаж “козак”: історія та сучасність / Т. М. Сукаленко // Українська мова. – 2014. – № 1. – С. 23-37.

138. Сухих С. А. Прагмалингвистическое измерение коммуникативного процесса [Текст]: Автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.01 / С. А. Сухих. – Краснодар, 1998. – 29 с.

139. Тарасов Е. Ф. К построению теории речевой коммуникации / Е. Ф. Тарасов / [Ю. А. Сорокин, Е. Ф. Тарасов, А. М. Шахнарович.] // Теоретические и прикладные проблемы речевого общения. – М., 1979. – С. 5-147.

140. Теляя В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В. Н. Теляя. М., 1986. – 143 с.

141. Теляя В. Н. Человеческий фактор в языке / В. Н. Теляя. – М. : Наука, 1991. – 214 с.

142. Теляя В. Н. Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте культуры // Фразеология в контексте культуры / В. Н. Теляя. – М. : Языки русской культуры, 1999. – С.13-24.

143. Толстой Н. И. Язык и культура / Н. И. Толстой // Язык и народная

культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. 2-е изд. исп. – М. : Индрик, 1995. – С.15-26.

144. Тропина Н. П. Семантическая деривация: мультипарадигмальное исследование / Н. П. Тропина ; Херсонский гос. ун-т. – Херсон : Издательство ХГУ, 2003. – 332 с.

145. Уорф Б. Отношение норм поведения и мышления к языку. Наука и языкознание. Лингвистика и логика / Б. Уорф //Новое в лингвистике. – М., 1960. – С. 135-198.

146. Фарино Е. Введение в литературоведение / Е. Фарино. – СПб. : РГПУ им. А. И. Герцена, 2004. – 639 с.

147. Цобенко О. В. Англомовне лексико-семантичне поле “ювелірні прикраси” : автореф. дис... канд. філол. наук / О. В. Цобенко . – Одеса, 2012 . – 20 с.

148. Человек. Язык. Культура : сб. науч. ст., посвященных 60-летнему юбилею проф. В.И. Карасика : в 2-х ч.; [отв. соред. В.В. Колесов, М.В. Пименова, В.И. Теркулов]. – Киев : Изд. дом Д. Бураго, 2013 ; [изд. 2-е, испр.]. – Ч. 1. – 800 с. + Ч. 2. – 568 с.

149. Чибук А. В. Средства выражение авторской модальности в публицистических текстах (на материале СМИ Германии) / А. В. Чибук // Вестник Военного университета. – №4 (24), 2010. – С. 128-133.

150. Шаховский В. И. Языковая личность в эмоциональной коммуникативной ситуации / В. И. Шаховский // Филологические науки. – 1998. – № 2. – С. 59–65.

151. Шевелева И. П. Этнический стереотип как феномен культуры / И.П. Шевелева // Культура народов Причерноморья. – 2003. – № 37. – С. 72-76.

152. Шевченко И. С. Высказывание: номинация и референция в аспекте семантики, прагматики, когнитивистики / И. С. Шевченко, Л. М. Минкин, // Наук. Вісник Чернівецьк. нац. ун-ту: зб. наук. праць. –

Вип. 645. Романо-слов'янський дискурс. – Чернівці : ЧНУ, 2013. – С. 3–9.

153. Шевченко И. С. Концепты этики в диахронической перспективе / И.С. Шевченко // Человек. Язык. Культура : сб. научн. статей, посвященных 60-летнему юбилею проф. В.И. Карасика : В 2-х ч.; отв. соред. В.В. Колесов, М.Вл. Пименова, В.И. Теркулов. – Киев: Изд. дом Д. Бураго, 2013. – Ч. 1. – С. 472–480.

154. Шевченко І. С. Лінгвокультурні концепти: проблеми типології / І. С. Шевченко // Каразінські читання : Людина. Мова. Комунікація : тези доп. XIV наук. конф. з між нар. участю (27 березня 2015 р.). – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – С. 250–251.

155. Шкіда І. Г. Функціонування номенів Wessi і Ossi у сучасному комунікативному просторі Німеччини : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Шкіда Ірена Геннадіївна. – К., 2012. – 252 с.

156. Щепанский Я. Элементарные понятия социологии / Я. Щепанский ; Пер. с пол.. – М. : Прогресс, 1969. – 237 с.

157. Яковлева Е. С. Фрагменты русской языковой картины мира (модели пространства. – времени и восприятия) / Е. С. Яковлева. М. : Гнозис, 1994. – 344 с.

158. Ярмахова Е. А. Лингвокультурный типаж “английский чудак”: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.19 / Е. А. Ярмахова. – Волгоград, 2005. – 22 с.

159. Auerbach B. Der gebildete Bürger. Buch für den denkenden Mittelstand / B. Auerbach. – Carlsruhe, 1843. – S. 44 f.

160. Ball G. Moralische Küsse. Gottsched als Zeitschriftenherausgeber und literarischer Vermittler / G. Ball. Göttingen, 2000. – S. 95.

161. Barthold F. W. Geschichte der deutschen Städte und des deutschen Bürgertums / F. W. Barthold. Vom Ursprunge deutscher Städte bis gegen den Schluß des 12. Jahrhunderts.– Leipzig : Weigel, 1859. – Zweite Teil. – 310 S.

162. Bürger und Bürgerlichkeit im Wandel. [Електронний ресурс]. –

Режим доступа: <http://www.bpb.de/apuz/31372/buerger-und-buergerlichkeit-im-wandel?p=all>

163. Drechsel W. U. Höhere Töchter : zur Sozialisation bürgerlicher Mädchen im 19. Jahrhundert / W. U. Drechsel // Beiträge zur Sozialgeschichte Bremens. Bremen : Ed. Themen, 2001. – Bd. 21. – 176 S.

164. Fischer J. Bürgerliche Gesellschaft. Zur historischen Soziologie der Gegenwartsgesellschaft / J. Fischer // die bürgerliche Kultur und ihre Avantgarden [Hg. A. Clemens]. – Würzburg, 2004. – S. 97-119.

165. Fuchs M. Wie sollen wir unsere Kinder erziehen?: bürgerliche Kindererziehung im Spiegel der populärpädagogischen Erziehungsratgeber des 19. Jahrhunderts / M. Fuchs – Wien : Ed. Präsens, 1997. 140 S.

166. Held C. Familienglück auf Bilderbogen. Die bürgerliche Familie des 19. Jahrhunderts im Spiegel der Neuruppiner Druckgraphik / C. Held. – Habelt, 318 S.

167. Hirsch A. Bürgertum und Barock im deutschen Roman. Eine Untersuchung über die Entstehung des modernen Weltbildes / A. Hirsch Frankfurt a. M. : Joseph Baer u. Co. 1934. 240 S.

168. Hoffmann A. Leistungsmotivation – aus der Sicht der bürgerlichen Psychologie [Електронний ресурс] / A. Hoffmann. – Leipzig, 1984. Режим доступа до ресурсу: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0168-ssoar-388659>

169. Geary J. I Is an Other: The Secret Life of Metaphor and How It Shapes the Way We See the World / J. Geary. – NY : Harper Collins, 2011. – 304 p.

170. Gessler A. Hans Fallada. Sein Leben und Werk / A. Gessler. Berlin : Volk und Wissen Volkseigener Verlag, 1972. – 176 S.

171. Gall L. Von der ständischen zur bürgerlichen Gesellschaft / L. Gall. München : R. Oldenbourg Verlag, 1993. – 147 S.

172. Grau H. Die Darstellung gesellschaftlicher Wirklichkeit im Frühwerk Thomas Manns / H. Grau. Phil. Diss. – Freiburg im Breisgau, 1971. – 351 S.

173. Großbölting T. Bürgertum, Bürgerlichkeit und Entbürgerlichung in der DDR: Niedergang und Metamorphosen [Elektronischer ресурс] // Bundeszentrale für politische Bildung. – 2008. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.bpb.de/apuz/31376/buergertum-buergerlichkeit-und-entbuergertlichung-in-der-ddr-niedergang-und-metamorphosen?p=all>

174. Jonach M. Väterliche Ratschläge für bürgerliche Töchter / M. Jonach // Aspekte pädagogischer Innovation. [Hg. E. Leitner] – Frankfurt am M., Berlin, Bern, New York, Paris, Wien : Lang 1997, 224 S.

175. Großes Volksliederbuch. Eine Sammlung der bekanntesten und beliebtesten Volks-, Vaterlands- und Gesellschaftslieder für alle Gelegenheiten [Robert Bardtenschlager], Reutlingen : Robert Bardtenschlager Verlag, 1900. 540 S.

176. Gühne E. Gottscheds Literaturkritik in den Vernünftigen Tadelrinnen. / E. Gühne. – Stuttgart, 1978. – S. 59-68.

177. Häntzschel G. Bildung und Kultur bürgerlicher Frauen 1850-1918 eine Quellendokumentation aus Anstandsbüchern und Lebenshilfen für Mädchen und Frauen als Beitrag zur weiblichen literarischen Sozialisation [hrsg von M. Brauneck] / G. Häntzschel. – München, 1986. S. 521.

178. Habermas J. Strukturwandel und Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft / J. Habermas // Politica. – Berlin, 1990. – Bd.4. – 5. Aufl. – 389 S.

179. Hohendahl P. U. Das Bild der bürgerlichen Welt im expressionistischen Drama. / P. U. Hohendahl. – Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag 1967, 303 S.

180. Hüppauf B. Hans Fallada Kleiner Mann – was nun? / B. Hüppauf // Deutsche Literatur im 20. Jahrhundert. Analysen und Materialien zur Theorie und Soziologie des Romans [hrsg von M. Brauneck]. – Bamberg : CC Buchner Verlag, 1976. – Band I. – S. 209-239.

181. Kant I. Grundlegung zur Metaphysik der Sitten / I Kant /

[W. Weischedel] – Wiesbaden : Insel Verlag, 1964. – Bd. 4. – S. 145.

182. Kaschuba W. Öffentliche Kultur, Kommunikation Deutung und Bedeutung / W. Kaschuba // Handbuch der Kulturwissenschaften [W. Liebsch]. – Bd 1. – S. 128-138.

183. Krohn, K.-D. Hans Fallada und die Weimarer Republik. Zur Disposition kleinbürgerlichen Mentalitäten vor 1933 / K.D. Krohn // Literaturwissenschaft und Geschichtsphilosophie. Festschrift für Wilhelm Emrich. Berlin : Walter de Gruyter, 1975. – S 507-522.

184. Langendorf E. Zur Entstehung des bürgerlichen Familienglücks. Exemplarische Studien anhand literarischer Texte. Inauguraldissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Philosophie im Fachbereich Pädagogik / Erich Langendorf. – Frankfurt am M. : P. Lang, 1983. 229 S.

185. Leierseder B. Das Weib nach den Ansichten der Natur: Studien zur Herausbildung des bürgerlichen Frauenleitbildes an der Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert. Inaugural-Dissertation zur Erlangung eines akademischen Grades der Philosophie / Leierseder Brigitte. – München 1981, 317 S.

186. Mattheier K. J. Standardsprache als Sozialsymbol. Über kommunikative Folgen gesellschaftlichen Wandels / K. J. Mattheier / [Rainer (Hrsg.)] // Das 19. Jahrhundert – sprachgeschichtliche Wurzeln des heutigen Deutsch. – Berlin, New York : de Gruyter, 1991. – S. 41-75.

187. Mendelssohn P. de. Der Zauber. Das Leben des deutschen Schriftstellers Thomas Mann. / P. de Mendelssohn. – Frankfurt a. M. : Fischer, 1996. – 3 Bände. 2. Aufl. – S. 11-100.

188. Michelsen P. Der unruhige Bürger: Studien zu Lessing und zur Literatur des achtzehnten Jahrhunderts / P. Michelsen. – Königshausen u. Neumann, 1990. – 314 S.

189. Möbius H. Der Sozialcharakter des Kleinbürgers in den Romanen Falladas / H. Möbius H. Stereotyp und Vorurteil in der Literatur [hrsg von James

Elliot, Jürgen Pelzer und Carol Poore]. – Göttingen : Vandenhoeck u. Ruprecht, 1978. – S. 84-110.

190. Paletschek S. Adelige und bürgerliche Frauen (1770-1870) / S. Paletschek // Elisabeth Fehrenbach (Hrsg.): Adel und Bürgertum in Deutschland 1770 – 1848: [Kolloquium zum Thema "Adel und Bürgertum in Deutschland 1770 - 1848" vom 6. bis 9. Juli 1992 im Historischen Kolleg gehalten.]. – München : Oldenbourg, 1994, S. 159-185.

191. Rocco E. Der Umgang in und mit der Gesellschaft. Ein Handbuch des guten Tons. Elfte umgearbeitete Auflage. / E. Rocco. – Berlin. – 1922. S. 7.

192. Schäfer M. Geschichte des Bürgertums: Eine Einführung / M. Schäfer. Köln : Böhlau Verlag GmbH & Cie. – Köln Weimar Wien, 2009. – S.13-232.

193. Schildt J Sprache und Bürgertum. Sozialgeschichte sprachlicher Verkehrsformen im Deutschland des 18. Jahrhunderts / J Schildt ; J Gessinger, Stuttgart : Metzler, 1980. – 202 S.

194. Schneider-Handschin E. Das Bild des Bürgertums in Jakob Wassermanns „Andergast-Trilogie“ / E. Schneider-Handschin. – Berlin, Frankfurt /M. : Peter Lang AG, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 1989. 243 S.

195. Schultz A. Lebenswert und Kultur des Bürgertums im 19. und 20. Jahrhundert / A. Schultz. – München : R. Oldenbourg Verlag. – 2005. –144 S.

196. Schüler H. J. Hans Fallada. Humanist and social critic / H.J Schüler. – The Hague, Paris : Mouton. 1970. – 124 p.

197. Schaer W. Die Gesellschaft im deutschen bürgerlichen Drama des 18. Jahrhunderts / W. Schaer. –Bohn : H. Bouvier u. CO. Verlag, 1963. – 255 S.

198. Spies B. Politische Kritik, psychologische Hermeneutik, ästhetische Blick: die Entwicklung bürgerlicher Subjektivität im Roman des 18. Jahrhunderts / B. Spies. – Stuttgart : Metzler, 1992. – 410 S.

199. Schwarz M. Die bürgerliche Familie im Spätwerk Ludwig Tiecks. Familie als Medium der Zeitkritik. – Würzburg : Königshausen&Neumann GmbH,

2002. – 315 S.

200. Sydow von F. Neuer Sitten- und Höflichkeits-Spiegel: ein Complimentirbuch für alle Stände; oder Anleitung, sich in allen geschäftlichen und geselligen Verhältnissen, mit Anstand, der Sittlichkeit und Schicklichkeit gemäss und dem Geiste der Zeit angemessen zu verhalten / Sydow von F. – Nordhausen : G. Müller, 1840. – S. 4-81.

201. Triandis H. Culture and Social Behavior / Triandis H.. – N.Y. : McGraw Hill, 1994. – 320 p.

202. Vierhaus R. Bürger und Bürgerlichkeit im Zeitalter der Aufklärung [Hg. R. Vierhaus].– Heidelberg : Verlag Lambert Schneider GmbH. – Erste Auflage. – 343 S.

203. Vogel R. Bürgerliche Werte und Stuserhalt Bildungspolitische Interessenpolitik von Hochschullehrer- und Unternehmerverbänden in der Nachkriegszeit. Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades Dr. phil. an der Philosophischen Fakultät I der Humboldt-Universität zu Berlin / Regina Vogel. – Berlin, 2008. – 296 S.

204. Voß I. Wertorientierungen in der bürgerlichen Mädchenerziehung am Beispiel der illustrierten Mädchenzeitung "Das Kränzchen" 1888/89-1933/34 / I. Voß, Univ. Diss. – Bielefeld, 1997. – 359 S.

205. Wanieck G. Gottsched und die deutsche Literatur seiner Zeit / G. Wanieck. Leipzig, 1897, 95-98 S.

206. Weber P. Das Menschenbild des bürgerlichen Trauerspiels. Entstehung und Funktion von Lessings „Miß Sara Sampson“ / P. Weber. – Berlin : Rütten & Loening, 1970. – 272 S.

207. Whorf B. L. Language, Thought and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf / B. L. Whorf ; [ed. and with an introd. by John B. Carroll]. – NY : Wiley, 1956. – 278 p.

208. Wikipedia. [Elektronный ресурс]. – Режим доступа: <http://de.wikipedia.org/wiki/Wessi>

209. Wichard N. Erzähltes Wohnen. Literarische Fortschreibungen eines Diskurskomplexes im bürgerlichen Zeitalter / N. Wichard. – Bielefeld : transcript Verlag, 2012. – 340 S.

210. Wirschem K. Die Suche des bürgerlichen Individuums nach seiner Bestimmung / K. Wirschem. – Frankfurt am M : Peter Lang, 1986. – 210 S.

211. Zachau R. K. Wohnräume in A Farewell to Arms und Kleiner Mann – was nun? / R. K. Zachau // Hans Fallada Jahrbuch Nr 4. – Neubrandenburg: federchen Verlag, 2003. – S 57-66.

212. Zang H. Die Gartenlaube als politisches Organ. Belletristik, Bilderwerk und literarische Kritik im Dienste der liberalen Politik 1860 – 1880 / H. Zang. – Würzburg, 1935. – 131 S.

213. Zeller M. Bürger oder Bourgeois? Eine literatur-soziologische Studie zu Thomas Manns „Buddenbrooks“ und Heinrich Manns „Im Schlaraffenland“ / M. Zeller. Stuttgart : Klett, 1976. – 1. Aufl. – 47 S.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

214. Лингвистический энциклопедический словарь / В. Н. Ярцева. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 688 с.

215. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2010. – 844 с.

216. Adelung J. Grammatisch-kritisches Wörterbuch der Hochdeutschen Mundart / Johann Christoph Adelung. – Leipzig, 1801. – Band 4. – 1795 S.

217. Brockhaus Enzyklopädie Neunzehnte (19.) völlig neu bearbeitete Auflage. – Ganzleder-Ausgabe Band 4 (BRO-COS). – Mannheim: F.A.Brockhaus, 1987. – 704 S.

218. Brockhaus' Kleines Konversations-Lexikon. Leipzig : F. A. Brockhaus, 1911. – Fünfte Auflage. – 1052 S.

219. Brockhaus Wahrig Deutsches Wörterbuch. – 9. vollständig neu bearbeitete und aktualisierte Auflage. – Gütersloch – München: Wissenmedia in

der Inmedia-One-GmbH. – 1728 S.

220. Der große Brockhaus 16. völlig neubearbeitete Auflage in Zwölf Bänden (Ber-Cz). – Wiesbaden, 1953. – 780 S.

221. Duden. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache. – Mannh.-Lpz.-Wien-Zürich: Dudenverlag, 2012. – 4. Auflage. [Elektronischer ресурс] – 1 elektron. opt. disk (CD-ROM); 12 cm. – Systemanforderungen: OS. 120 MB Windows 2000/XP/Vista/7/8/10, Linux 32/64, Mac X 10.4/10.11. – Name auf dem Titelbildschirm.

222. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. [Elektronischer ресурс] / Dudenredaktion. – 7. überarbeitete Auflage. – Mannh.-Lpz.-Wien-Zürich: Dudenverlag, 2011. – Zugriffsweg: <http://www.duden.de>.

223. Duden. Deutsches Universalwörterbuch / Dudenredaktion. – 8. überarbeitete Auflage. – Mannh.-Lpz.-Wien-Zürich: Dudenverlag, 2015. – 2128 S.

224. Duden. Redewendungen: Wörterbuch der deutschen Idiomatik, Dudenredaktion. – 4. überarbeitete Auflage. – Mannh.-Lpz.-Wien-Zürich: Dudenverlag, 2012. – 928 S.

225. Etymologisches Wörterbuch des Deutschen (A-L) / erarb. Im Zentralinstitut für Sprachwissenschaft / [unter der Leitung von Wolfgang Pfeifer]. – Berlin: Akademie-Verlag, 1993. – S. 185-186.

226. Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. [Elektronischer ресурс]. – Zugriffsweg: <http://de.thefreedictionary.com/Bürger>

227. Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache / F. Kluge.. – Walter de Gruyter, 2002. – S. 64-70.

228. Langenscheidt Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache – Buch mit Online-Anbindung: Deutsch-Deutsch (Einsprachige Wörterbücher). – 2. Auflage. – München: Langenscheidt GmbH & Co. KG, 2015. – 1344 S.

229. Lexikon 2000 die Grosse-Farb-Enzyklopädie in 12. Bänden. – Stuttgart: Wissen Verlag, 1987. – 1344 S.

230. Meyers Enzyklopädisches Lexikon in 25 Bänden. 9. völlig neu bearbeitete Auflage. Band 4. – Mannheim: Meyers, 1972. – 895 S.
231. Meyers Großes Konversations-Lexikon. – Leipzig und Wien : Bibliographisches Institut, 1905. – 620 S.
232. Mittellateinisches Wörterbuch bis zum ausgehenden 13. Jahrhundert, [Prinz Otto und Johannes Schneider]. – Berlin : Akademie-Verlag. – 1967.– Band 1 : A-B. S 108 f.
233. Paul H. Deutsches Wörterbuch Achte Auflage. / Heinrich Paul – Veb Max Niemeyer Verlag: Halle (Saale), 1961. – 782 S.
234. Pierer's Universal-Lexikon Band 17. – Altenburg. – 1863. – 892 S.
235. Quellen zur älteren Geschichte des Städtewesens in Mitteldeutschland. II. Teil, Leipzig : Bohläu, Weimar, 1919 –165 S.
236. Trübners Deutsches Wörterbuch im Auftrag der Arbeitsgemeinschaft für Deutsche Wortforschung. Band 1-2. – Berlin : W. De Gruyter. – 1939. – 482 S.
237. Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache [Ruth Klappenbach; Wolfgang Steinitz]. – Berlin: Akademie-Verlag, 1978. – 1600 S.
238. Wortschatz Universität Leipzig, 1998. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://wortschatz.uni-leipzig.de>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

239. 162 Tage Deutsche Geschichte. Das halbe Jahr der gewaltlosen Revolution. [Електронний ресурс], 1990. – Режим доступу: <http://www.spiegel.de/spiegel/spiegelspecial/d-52397608.html>
240. 40 Jahre DDR...und die Bürger melden sich zu Wort / B. Bohley [u.a]. – Frankfurt am Main : Büchergilde Gutenberg, 1989. – Auflage 2. – 196 S.
241. Adelfels K. Das Lexikon der feinen Sitte. Praktisches Hand- und Nachschlagebuch für alle Falle des gesellschaftlichen Verkehrs. Stuttgart. / Adelfels K. Stuttgart : Levy & Müller, 1888. –520 S.

242. Antispießler sind die wahren Spießler. [Elektronischer ресурс] –
 Режим доступа: <http://medienelite.de/antispieser-sind-die-wahren-spieser/>
243. Ariès Ph. Geschichte des privaten Lebens / Ph. Ariès. – Frankfurt a.M.
 – Bd. 4, 1992. – 657 S.
244. Assheuer T. Bürger: Wie sollen wir leben. [Elektronischer ресурс]. –
 Режим доступа: http://www.zeit.de/2006/11/Brger_2fInterview
245. Becker W. G. Taschenbuch zum geselligen Vergnügen /
 W. G. Becker. – Leipzig 1812. – S. 332.
246. Behrendsen K. Christian Ulmen: Spießig ist immer scheiße.
 [Elektronischer ресурс]. – Режим доступа:
<http://www.spiegel.de/kultur/gesellschaft/christian-ulmen-spiessig-ist-immer-scheisse-a-483035.html>
247. Berend A. Die Gute Alte Zeit. / A. Berend. – Hamburg 1962. – 254 S.
248. Berger O. Der gute Ton. Das Buch des Anstandes und der Guten Sitte
 / O. Berger. – Reutlingen : Enßlin & Laiblins, 1895. – 156 S.
249. Biedermann K. Über Frauenbestimmung [F. Stolle.] // Gartenlaube.,
 1855, – Heft 10.– S. 136-137.
250. Biedermann K. Über Frauenbestimmung [F. Stolle.] // Gartenlaube. ,
 1855. – Heft 14.– S. 182-183.
251. Blätter und Blüten: Ein guter Gedanke [F. Stolle.] // Gartenlaube,
 1863. – S. 208.
252. Bölte A. Für junge Frauen! / A. Bölte ; [F. Stolle.] // die Gartenlaube,
 1854. – Heft 13– S. 152.
253. Brähler E. Alltagskulturelle Differenzen zwischen Ost- und
 Westdeutschen. [Elektronischer ресурс]. / E. Brähler, 2001 – Режим доступа до
 ресурсу: <http://www.uni-leipzig.de/~journ/scheinheit/alltagskultdiff.pdf>.
254. Brandt D. Spießler ärgern, saufen, randalieren. [Elektronischer
 ресурс]. – Режим доступа : <http://www.zeit.de/hamburg/2014-05/rocker-szene-hamburg>

255. Budde G. F. Auf dem Weg ins Bürgerleben. / G. F. Budde.– Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1994. – 512 S.
256. Budde G. F. Blütezeit des Bürgertums / G. F. Budde. – Darmstadt: WGB (Wissenschaftliche Buchgesellschaft), 2009. 148 S.
257. Bürger. [Elektronный ресурс]. – Режим доступа: <http://de.wikipedia.org/wiki/Bürger>
258. Busch A. Das Kleine Buch der Humoristischen Vorträge und ernster Deklamation für gesellige Kreise. – Vereine und Gesellschaften / Busch A. – Berlin, 1898. – 128 S.
259. Cherubim D. Die zerstreute Welt zu binden im vertraulichen Verein. Vereinswesen und Sprachentwicklung im 19. Jahrhundert. [Cherubim. – Dieter et al. (Hgg.): Sprache und bürgerliche Nation]. / Cherubim D. Berlin, New York : de Gruyter, 1988. – S. 409.
260. Das neue Heim des Lette-Vereins in Berlin // Illustrierte Zeitung, 1902. – S. 658.
261. DDR / Staatsbürgerschaft: Andere Deutsche. [Elektronный ресурс], 1967. – Режим доступа: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-46394440.html>
262. Der Spießertest! [Elektronный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.testedich.de/quiz27/quiz/1253531457/Der-Spiessertest>
263. Döring J. Der Führer im gesellschaftlichen Leben. Eine Anweisung, wie man sich in Gesellschaften, bei Tisch, bei Besuchen, beim Tanze, bei Geburts- und Hochzeitsessen, bei Beileidsbezeugungen u. s.w. als Wirt und als Gast höflich und anständig zu bewegen hat / J. Döring. – Mülheim a.d. Ruhr, 1890. – 9. Auflage.– 317 S.
264. Ebhardt F. Der gute Ton in allen Lebenslagen. Ein Handbuch für den Verkehr in der Familie. – in der Gesellschaft und im öffentlichen Leben. Unter Mitwirkung erfahrener Freunde und autorisirter Benutzung der Werke Madame d'Alq's., 1898, – 4. Aufl. Berlin.– 764 S.
265. Ehmer J. Die Geschichte der Familie: Wandel der Ideale – Vielfalt der

Wirklichkeit / J. Ehmer // Katalog zur Niederösterreichischen Landesausstellung. Familie. Ideal und Realität. [Hg. von Elisabeth Vavra], 2012, 392 S.

266. Eulenburg A. Über Schulnervosität und Schulberbüdung ; [F. Stolle.] // Gartenlaube, 1896. – S. 192.

267. Falj Dr. Der Verkehr in der feinen Gesellschaft. Ein Handbuch des guten Tones und Anstandes insbesondere für junge Damen und Herren / Dr. Falj. – Leipzig und Neuwied, 1883 – 291 S.

268. Fallada H. Kleiner Mann – was nun? / Fallada H. – Berlin und Weimar : Aufbau-Verlag, 1970. – 399 S.

269. Felseneck von M. Drei Freundinnen. / Felseneck von M. Berlin : Weichert, 1903. – 255 S.

270. Fliegende Blätter., 1855. – Bd. 21. – № 493. – S. 103.

271. Fontane T. Der Stechlin. Sämtliche Werke. / Fontane T. Darmstadt: Carl Hanser Verlag, 1966. – Bd. 5. – S. 65-100.

272. Fontane T. L'adultera ; Roman Mit einem Nachw. hrsg. von Helmuth Nürnberger. [Електронний ресурс], 2011. – Режим доступу: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/der-stechlin-4434/1>

273. Fontane T. Frau Jenny Treibel. Sämtliche Werke. / T. Fontane München: – Carl Hanser Verlag, 1963. – Bd. 4. – 759 S.

274. Freund F. Was schickt sich und was schickt sich nicht? Ein Ratgeber für Jung und Alt in allen Regeln des Anstandes. / F. Freund. –Schweidnitz, 1888. S. 42-43.

275. Freytag G. Erinnerungen aus meinem Leben. / Freitag G. – Leipzig : H. Fikentscher, 1928. – 195 S.

276. Geiger L. Therese Huber. – 1764 bis 1829: Leben und Briefe einer deutschen Frau / Geiger L. – S. C. : Nabu Press, 2010. – S. 360.

277. Gellert Ch. F. Die Betschwester : Lustspiel in 3 Aufzügen. Text u. Materialien z. Interpretation besorgt von Wolfgang Martens. / Ch. F. Gellert.– Berlin : de Gruyter 1962. – 89 S.

278. Gerhardt C. Erinnerungsblätter für die Seinen. Von Carl Gerhardt. / C. Gerhardt. – Berlin, 1902. – S. 69.
279. Goethe von W. Aus Goethes Brieftasche / W. von Goethe // Neuer Versuch über die Schauspielkunst. Aus dem Französischen ; Hrsg Louis Sébastian Mercier ; [übersetzt von Heinrich Leopold Wagner]. Mit einem Anhang aus Goethes Brieftasche. – Leipzig, 1776. – 603 S.
280. Goethe von W. Goethes Werke / W. von Goethe ; Hg. Im Auftrage der Herzogin Sophie von Sachsen, 1900. – S. 206.
281. Grass G. Ein weites Feld / G. Grass. Göttingen: Steidl Verlag, 1999. – 784 S.
282. Gratiolet K. Schliff und vornehme Lebensart / K. Gratiolet. – Naumburg : Schule des Lebens, 1918. – 83 S.
283. Grosse M. Eine holländische Theegesellschaft im 17. Jahrhundert. // Die illustrierte Welt, 1864. – Heft 12.– S. 562.
284. Größer J. Kleine (nicht ernst zu nehmende) Begriffsklärung zum Thema Ossi-Wessi / J. Größer. – 2007. [Elektronischer ресурс]. – Режим доступа: <http://joachim-groesser.jimdo.com/ossi-wessi-geschichten/begriffskl%C3%A4rung-ossi-wessi/>
285. Grunert-Bronnen B. Ich bin Bürger der DDR und lebe in der Bundesrepublik. – München : R. Piper & Co, 1970. – 129 S.
286. Gutbürger [Elektronischer ресурс]. – Режим доступа: <http://de.megatrends.wikia.com/wiki/Gutbürger>
287. Haluschka H. Noch guter Ton? / H. Haluschka. – Graz, 1938. – 175 S.
288. Hensel S. Die Familie Mendelssohn 1729–1847. Nach Briefen und Tagebüchern / S. Hensel [Gekürzt und bearbeitet von Karl August Horst]. Berlin : Georg Reimer Verlag, 1918. – 484 S.
289. Hettling M. Der bürgerliche Wertehimmel. Innenansichten des 19. Jahrhunderts / M. Hettling, S.-L. Hoffmann. Göttingen : Vandenhoeck und Ruprecht, 2000. – 309 S.

290. Heyne H. Harzreise. / H. Heyne. – Leipzig : Verlag von Philipp Reclam jun., 1963. – S. 325.
291. Hoffmann E. Lebensansichten des Katers Murr [Elektronischer ресурс] / E. T. A. Hoffmann // Berlin: Dümmler. – 1820. – Режим доступа до ресурсу: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/lebensansichten-des-katers-murr-3095/1>.
292. Hoffmann H. Lebenserinnerungen / H. Hoffmann. – Frankfurt a. M. : Insel, 1985. – S. 225.
293. Hoffmann K. A. H. Unentbehrliches Galanterie-Büchlein für angehende Elegants / K. A. H. Hoffmann.– Berlin, 2014. – 64 S.
294. Hohenhausen E von. Die feine junge Dame. Ein Buch des Rates für alle Fragen des feineren geselligen Verkehrs und der guten häuslichen Sitte mit besonderer Rücksicht auf die Ausbildung von Geist, Herz und Gemüt / E. von Hohenhausen. – Stuttgart : Schwabacher Verlag, 1890. – 308 S.
295. Hunnius M. Mein Elternhaus. Erinnerungen. / Hunnius M. – Heilbronn : Eugen Salzer, 1967. – 79 S.
296. Hyun M. Die Stadt ist auch ohne Mauer geteilt. [Elektronischer ресурс], 2014. – Режим доступа : http://www.deutschlandradiokultur.de/berlin-die-stadt-ist-auch-ohne-mauer-geteilt.1005.de.html?dram:article_id=294382
297. Iffland A. W. A. W. Ifflands dramatische Werke. / A. W. Iffland. Leipzig: G. J. Göschen, 1799. – 6. Band. – S. 12.
298. Imboden B. Vergleich: Bürgertum und Adel. [Elektronischer ресурс] – Режим доступа: <http://www.grin.com/de/e-book/100348/vergleich-buergertum-und-adel>
299. Josewicz F. Das Buch der guten Lebensart. Ein Ratgeber für den Verkehr in der Familie, in der Gesellschaft und im öffentlichen Leben. / F. Josewicz. Oberhausen und Leipzig, 1884. – 4. Aufl. – S. 19-24.
300. Jürgen J. Die Nöte des Hausvaters. Zum Bild der Familie im

bürgerlichen Drama des 18. Jahrhunderts / J. Jürgen // Wirkendes Wort: Deutsche Sprache in Forschung und Lehre, 1984. – S. 259.

301. Jürgs M. Spießler heute – Ich werd' so bleiben, wie ich bin. [Elektronischer Ressource]. – Режим доступа: <http://www.sueddeutsche.de/leben/spiesser-heute-ich-werd-so-bleiben-wie-ich-bin-1.261574>

302. Kaesler D. Bürgerlich! Bürgerlich? Ein zaghafter Versuch der Problematisierung eines allgegenwärtigen Begriffs. [Elektronischer Ressource]. – Режим доступа: http://www.literaturkritik.de/public/druckfassung_rez.php?rez_id=13487

303. Kallmann E. Der gute Ton / E. Kallmann. – Berlin : Hugo Steinitz, 1891. – S. 28.

304. Kistner A. Hilfe, ich werde Spießler. [Elektronischer Ressource]. – Режим доступа: <http://www.spiegel.de/karriere/berufstart/zehn-belege-fuer-die-rasante-verspiesserung-einer-festangestellten-a-936149.html>

305. Klein O. G. Pressereaktionen auf Ihr könnt uns einfach nicht verstehen – Warum Ost- und Westdeutsche aneinander vorbeireden. [Elektronischer Ressource], 2002. – Режим доступа : http://www.olaf-georg-klein.de/presse_ihr_koennt_uns_einfach_nicht_vestehen.html

306. Klein O. G. Warum Ost- und Westdeutsche aneinander vorbeireden. [Elektronischer Ressource], 2002. – Режим доступа : <http://www.bpb.de/apuz/26714/warum-ost-und-westdeutsche-aneinander-vorbeireden-?p=all>

307. Knappe A. Und was bist du? [Elektronischer Ressource], 2014. – Режим доступа: <http://www.manager-magazin.de/lifestyle/mode/konsumenten-typ-die-neuen-lebensstile-a-971774-8.html>

308. Koebner F. W. Der Gentleman / F. W. Koebner. – München, 1976. – S 15-40.

309. Krumrey H.-V. Entwicklungsstrukturen von Verhaltensstandarden.

Eine soziologische Prozessanalyse auf der Grundlage deutscher Anstands- und Manierenbücher 1870–1970. / H.-V. Krumrey. – Frankfurt a. M., 1984. – 724 S.

310. Kübler G. Geprüfte Liebe – Vom Nahmädchen zur Professorenfrau. Jakob Henle und Elise Egloff [Familienbriefen (1843-1848)] / Kübler. – Zürich, München : Artemis, 1987. – S. 30-161.

311. László B. Konflikt oder Konsens? Kommunikationsprobleme zwischen Osis und Wesis. [Електронний ресурс], – 2007. – Режим доступу: http://elib.kkf.hu/okt_publ/tek_2007_36.pdf

312. Linke A. Die Kunst der “guten Unterhaltung”: Bürgertum und Gesprächskultur im 19. Jahrhundert. / A. Linke // Zeitschrift für Germanistische Linguistik, 1988. – 16. 2. – S. 131.

313. Louise O. Dilettantismus und Kunstbegeisterung / O. Louise. – München, 1986 – S. 347.

314. Mann H. Der Untertan / H. Mann. – Frankfurt am M. : Fischer Taschenbuch Verlag. – 2001. 538 S.

315. Mann T. Der alte Fontane / T. Mann // Gesammelte Werke. Bd. 10. – Berlin : Aufbau-Verlag, 1956. – S. 473-498.

316. Mann T. Buddenbrooks / T. Mann // Gesammelte Werke in dreizehn Bänden. Bd. I.2. – Frankfurt am M., 1974. – 578 S.

317. Mann T. Tonio Kröger / T. Mann. – Berlin : Fischer Verlag, 1965. – 91 S.

318. Mauerhund. [Електронний ресурс], 2006-2016. – Режим доступу: <http://www.mundmische.de/bedeutung/38977-Mauerhund>

319. Pergande F. Deutsche Einheit : Osis und Wesis. [Електронний ресурс], 2009. – Режим доступу: <http://www.faz.net/aktuell/politik/deutsche-einheit-osis-und-wesis-1919540.html>

320. Pfau L. Gedichte / L. Pfau. – Stuttgart. – 1874, S. 331 f.

321. Pikulik L. Leistungsethik contra Gefühlskult. Über das Verhältnis von

Bürgerlichkeit und Empfindsamkeit in Deutschland. – Göttingen, 1984. – 149 f.

322. Polko E. Unsere Pilgerfahrt von der Kinderstube bis zum eigenen Herd. 8. Aufl. / Polko E. – Leipzig. – 1886, S. 145.

323. Reinecke S. Osis gegen Wesis. Die Angst der Linken vor der Linken [Elektronischer ресурс], 2010. – Режим доступа: <http://www.taz.de/!47225/>

324. Revolutionsjahr 1989. Bürgerfreiheit. Bürgerkrieg – 1990. [Elektronischer ресурс]. – Режим доступа : <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-67858283.html>

325. Riehl W. H. Kulturgeschichtliche Novellen / Riehl W. H. . Münster i. W. : Aschendorffsche Verlh, 1929. – 717 S.

326. Rohl W. Gestatten: Der neue deutsche Spieß. [Elektronischer ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stern.de/panorama/typologie-des-biedersinns-gestatten-der-neue-deutsche-spiesser-606482.html>

327. Rohl W. Interview: Spieß bedeutetet bloß noch Arschloch. [Elektronischer ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stern.de/panorama/interview-spiesser-bedeutetet-bloss-noch-arschloch-606036.html>

328. Rosenbaum H. Formen der Familie. Untersuchung zum Zusammenhang von Familienverhältnissen, Sozialstruktur und sozialem Wandel in der deutschen Gesellschaft des 19. Jahrhunderts. – Frankfurt am M., 1982. – S. 300-347 ff.

329. Rüdebusch F. Der Wutbürger in der Retrospektive. [Elektronischer ресурс]. – 2011. – Режим доступа: <http://gfds.de/der-wutbuenger-in-der-retrospektive/>

330. Samsreiter J. V. & Sohn Der Wohlstand / J. V. & Sohn Samsreiter. – Hamburg : Hammerich & Lesser, 1883. – 265 S.

331. Scheffel J. V. Aus Heimat und Fremde, Lieder und Gedichte / J. V. Scheffel. – Stuttgart, 1892. – 185 S.

332. Schiller F. Kabale und Liebe / F. Schiller. – Stuttgart : Philipp Reclam jun., 2005. – 141 S.

333. Schramm H. Der Gute Ton oder das richtige Benehmen. Ein Ratgeber für den Verkehr in der Familie, in der Gesellschaft und im öffentlichen Leben. / H. Schramm. – Berlin, 1902. – 9. Aufl.– 424 S.

334. Sengle F. Biedermeierzeit. Deutsche Literatur im Spannungsfeld zwischen Restauration und Revolution 1816-1848 /F. Sengle. – Stuttgart, 1972. – Bd. 1. – S 446.

335. Shorter E. Der Wandel der Mutter-Kind-Beziehung zu Beginn der Moderne / E. Shorter ; F. Stolle // Die Gartenlaube, 1855 (1).– S. 257.

336. Test: Bin ich ein Spießler, wenn...? [Elektronischer resurs]. – Режим доступу: <http://www.bild.de/lifestyle/2012/test/bin-ich-ein-spiesser-25495856.bild.html>

337. Test: Wie spießig bin ich wirklich? [Elektronischer resurs] – Режим доступу: <http://www.gofeminin.de/psychotests/test-wie-spiessig-sind-sie-d17638.html>

338. Vom Wutbürger zum Gutbürger. [Elektronischer resurs]. – Режим доступу: <http://www.taz.de/1/archiv/print-archiv/printressorts/digi-artikel/?ressort=s&dig=2011%2F09%2F17%2Fa0206&cHash=3ddef576f1>

339. Warum hatte die DDR Bürger (Bürger der DDR)? [Elektronischer resurs]. – Режим доступу: <http://www.cosmiq.de/qa/show/3180382/Das-Buerkertum-ist-eine-von-Arbeitern-Bauern-Adeligen-oder-Klerikern-abzugrenzende-eigene-Gesellschaftsschicht-Warum-hatte-die-DDR-Buerger-Buerger-der-DDR/>

340. Was bedeutet spießig? [Elektronischer resurs]. – Режим доступу: <https://de.answers.yahoo.com/question/index?qid=20070414165520AAxKGYk>

341. Was ist ein Spießler. [Elektronischer resurs]. – Режим доступу: <http://www.gutefrage.net/frage/was-ist-ein-spiesser>

342. Was ist für Euch spießig. [Elektronischer resurs]. – Режим доступу:

<http://www.erdbeerlounge.de/erdbeertalk/Was-ist-fuer-Euch-spiessig-t2943793s1>

343. Was ist spießig. [Elektronный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gutefrage.net/frage/was-ist-spiessig>

344. Was macht einen Spiesser / Spiesserin aus [Elektronный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.elitepartner.de/forum/was-macht-einen-spiesser-spiesserin-aus-16178.html>

345. Was zeichnet einen Spiesser aus [Elektronный ресурс]. – Режим доступа: <http://jetzt.sueddeutsche.de/foren/2206>

346. Weber A. Immer auf dem Sofa: das familiäre Glück vom Biedermeier bis heute / Weber A. Berlin: Severin & Siedle, 1982. – 311 S.

347. Weber-Kellermann I. Das Weihnachtsfest: Eine Kultur- und Sozialgeschichte der Weihnachtszeit / I. Weber-Kellermann. Luzern, 1978. – 232 S.

348. Weber-Kellermann I. Vom Handwerkersohn zum Millionär. Eine Berliner Karriere des 19. Jahrhunderts / I. Weber-Kellermann. München, 1900. – 226 S.

349. Wellmer M. Deutsche Erzieherinnen und deren Wirkungskreis / M. Wellmer. – Leipzig, 1877. – S. 55-58.

350. Wenzel J. G. Der Mann von Welt, oder Grundsätze und Regeln des Anstandes, der Grazie, der feinen Lebensart, und der wahren Höflichkeit für die verschiedenen Verhältnisse der Gesellschaft. Zwölfte nach den herrschenden Sitten der Gegenwart umgearbeitete Auflage. / J. G. Wenzel. – Pest. – Wien und Leipzig, 1867. – 154 S.

351. Wer ist hier der Spießer. [Elektronный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.haz.de/Nachrichten/ZiSH/uebersicht/Wer-ist-hier-der-Spiesser>

Перелік статей та журналів

№	Газета	Місяць/день/ рік	Назва статті	Автор/Джерело	Інтернет-видання
1.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	08.03.2010	Die Oscar-Abräumer – Christoph Waltz wird bester Nebendarsteller	Stefan Stosch	http://www.haz.de/
2.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	07.08.2010	“Ich stand auf Schindlers Liste” läuft am Sonnabend auf EinsExtra	Imre Grimm	http://www.haz.de/
3.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	21.02.2011	In Hannover gedrehter ARD-Thriller kommt am Mittwoch	Sebastian Harfst	http://www.haz.de/
4.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	21.06.2011	Laatzen investiert in Menschen	Simon Benne	http://www.haz.de/
5.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	12.08.2011	Warum Weil schwebt und Jagau im Wind steht	Felix Harbart	http://www.haz.de/
6.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	20.10.2011	Investor wertet Herrenhäuser Markt auf	Kristian Teetz	http://www.haz.de/
7.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	27.10.2011	Roger Cicero bringt neues Album heraus	-	http://www.haz.de/
8.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	08.02.2012	Exotische Speisen im "Plenum"	Sonja Fröhlich	http://www.haz.de/
9.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	07.03.2012	Appetitliche Zeitreise – die "Altdeutsche Bierstube"	-	http://www.haz.de/

10.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	19.03.2012	Neue Ausstellung zeigt Geschichte der Elektrizität	Simon Benne	http://www.haz.de/
11.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	19.04.2012	Neuer Eigentümer für HBX	Stefanie Kaune	http://www.haz.de/
12.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	03.05.2012	Neuer Wirt für TVB-Gaststätte	Christian Link	http://www.haz.de/
13.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	02.08.2012	Landgasthaus Meyer vor Wiedereröffnung	-	http://www.haz.de/
14.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	02.08.2012	Stadt will Flüchtlinge in Hotel unterbringen	Conrad von Meding	http://www.haz.de/
15.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	20.09.2012	Der kleine Hobbit wird 75	Nina May	http://www.haz.de/
16.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	21.11.2012	Filmmacher Ulrich Seidl wird 60	Deutsche Presse-Agentur dpa	http://www.haz.de/
17.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	14.01.2013	Einbrecher steigen über 30-Meter-Tunnel in Bank ein	dpa	http://www.haz.de/
18.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	14.01.2013	Diebe brechen über Tunnel in Bank ein	dpa/sag-Gruppe	http://www.haz.de/
19.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	14.02.2013	Polizei hofft auf Hinweise zu Waffenhändler	Jan Szyszka	http://www.haz.de/
20.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	08.04.2013	Anwalt kämpft für verurteilten Ex-	Michael Zgoll	http://www.haz.de/

	Allgemeine Zeitung		Piloten in Hannover		
21.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	19.04.2013	Conrad von Meding über Vorbehalte gegen Flüchtlinge	-	http://www.haz.de/
22.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	06.05.2013	"Hinter der Hecke" – Süffiger Wein und Leckereien vom Winzer	dpa"	http://www.haz.de/
23.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	17.06.2013	Vahrenheider fühlen sich stigmatisiert	Andreas Schinkel	http://www.haz.de/
24.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	23.06.2013	Geheimsache Hochzeitsfoto	Volker Wiedersheim	http://www.haz.de/
25.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	09.09.2013	Universum mit Herrgottswinkel	Philipp Lackner	http://www.haz.de/
26.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	27.01.2014	Die Moormühle kehrt zurück	Joachim Dege	http://www.haz.de/
27.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	22.03.2014	Ein Fehler, Absturz, alle tot!	Nora Lysk	http://www.haz.de/
28.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	03.05.2014	"Schiller" lädt zum Sattessen ein	Stefanie Kaune	http://www.haz.de/
29.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	20.05.2014	Ein Gedicht	Ralf Heußinger	http://www.haz.de/
30.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	10.06.2014	Klassische Küche im "Schiller"	Stefanie Kaune	http://www.haz.de/

31.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	19.07.2014	Nudeleintopf mit solidarischer Botschaft	Simon Benne	http://www.haz.de/
32.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	20.08.2014	Dicker Fritz ist in neuem Besitz	Jutta Grätz	http://www.haz.de/
33.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	19.11.2014	Konzert im Wohnzimmer: Tag der Hausmusik	Jutta Rinas	http://www.haz.de/
34.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	24.11.2014	Moormühle unterm Hammer	Joachim Dege	http://www.haz.de/
35.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	08.12.2014	Klein, verfressen – heldenhaft	Nina May	http://www.haz.de/
36.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	07.04.2015	Großartig großmütterlich	Ronald Meyer-Arlt	http://www.haz.de/
37.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	27.06.2015	Cavaletti schließt am Sonntag	Frank Walter	http://www.haz.de/
38.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	21.07.2015	Ehepaare nennen Taxifahrer "Kanake"	Michael Zgoll	http://www.haz.de/
39.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	23.07.2015	Man kann hier gut leben	Jutta Rinas	http://www.haz.de/
40.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	28.08.2015	Dornröschen in der Waschanlage	-	http://www.haz.de/
41.	die Hannoversche Allgemeine	03.09.2015	Keine Außenseiter beim Strangriedefest	-	http://www.haz.de/

	Zeitung				
42.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	04.09.2015	Wie hip ist die Südstadt?	-	http://www.haz.de/
43.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	07.10.2015	Körtingsdorfer feiern Jubiläum ihrer Siedlung	Mario Moers	http://www.haz.de/
44.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	18.12.2015	Hungrige Zeit, Wolfszeit	-	http://www.haz.de/
45.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	18.01.2016	Rap ist ein Jahrmarkt der Eitelkeit	Maïke Brülls	http://www.haz.de/
46.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	01.02.2016	Gemeinschaft beim Essen erleben	Stephanie Zerm	http://www.haz.de/
47.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	08.03.2016	Eltern bauen Cannabis für kranken Sohn an	Michael Zgoll	http://www.haz.de/
48.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	10.05.2016	Ach du lieber Scholli	Ronald Meyer-Arlt	http://www.haz.de/
49.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	27.05.2016	Von klein auf standesgemäß: Die Kleidung kleiner Prinzen	dpa	http://www.haz.de/
50.	die Zeit	04.02.2010	Ich habe mich geschämt	Pascale Hugues	http://www.zeit.de/
51.	die Zeit	29.03.2010	Das Ende der Scham	Claudia Keller	http://www.zeit.de/
52.	die Zeit	12.05.2010	Lebensgeschichte	Frauke Döring	http://www.zeit.de/
53.	die Zeit	26.05.2010	Roland Koch und die Bande von der A5	David Hugendick	http://www.zeit.de/
54.	die Zeit	06.06.2010	Johannesburg – Stadt der Gegensätze	Jessica Braun	http://www.zeit.de/
55.	die Zeit	22.06.2010	Im Schutzraum des Schweigens	Hanns-Bruno	http://www.zeit.de/

				Kammertöns	
56.	die Zeit	07.10.2010	Politiker, hört auf uns!	Evelyn Finger	http://www.zeit.de/
57.	die Zeit	14.10.2010	Arsch offen, Dackelgesicht	Gerrit Bartels	http://www.zeit.de/
58.	die Zeit	15.10.2010	Hat der Protest in Deutschland eine neue Qualität?	Kai Biermann	http://www.zeit.de/
59.	die Zeit	23.12.2010	Eine innere Stimme warnte mich	Ijoma Mangold	http://www.zeit.de/
60.	die Zeit	27.12.2010	Falsche Milde	Giovanni di Lorenzo	http://www.zeit.de/
61.	die Zeit	12.05.2011	Die grüne Enklave	Thomas Goebel	http://www.zeit.de/
62.	die Zeit	11.08.2011	Sehr tropisch, sehr trist	Tobias Timm	http://www.zeit.de/
63.	die Zeit	15.09.2011	So lebt man in Bielefeld-Baumheide	Marie Schmidt	http://www.zeit.de/
64.	die Zeit	04.05.2012	Verknallt in eine Exzess-Enklave	Daniel Erk	http://www.zeit.de/
65.	die Zeit	02.08.2012	Ist der niedlich!	Thomas Winkler	http://www.zeit.de/
66.	die Zeit	02.08.2012	Die Gedanken sind frei	Mirijam Günter	http://www.zeit.de/
67.	die Zeit	30.08.2012	Israel verurteilt Angriff auf Rabbiner in Berlin	dpa	http://www.zeit.de/
68.	die Zeit	06.09.2012	Berliner Rabbiner sieht No-Go-Areas für Juden	dpa	http://www.zeit.de/
69.	die Zeit	14.01.2013	Einbrecher graben 30-Meter-Tunnel in Berliner Bank	dpa, L'Agence France-Presse AFP	http://www.zeit.de/
70.	die Zeit	21.03.2013	Hannes, du bist Punk!	Thomas Groß	http://www.zeit.de/
71.	die Zeit	30.05.2013	Die jungen Mildern	Thomas Winkler	http://www.zeit.de/
72.	die Zeit	18.07.2013	Zschäpes trautes Heim	Lisa Caspari	http://www.zeit.de/
73.	die Zeit	19.09.2013	Wer hält das aus?	Dagmar Rosenfeld	http://www.zeit.de/
74.	die Zeit	05.12.2013	Die Bilder des Begehrens	Hanno Rauterberg	http://www.zeit.de/
75.	die Zeit	27.01.2014	Geld statt Sprüche	Katharina Schuler	http://www.zeit.de/

76.	die Zeit	30.01.2014	Die Auserwählten	Nadine Ahr	http://www.zeit.de/
77.	die Zeit	31.01.2014	Der Park als Fitnessstudio	Jana Gioia Baurmann	http://www.zeit.de/
78.	die Zeit	10.04.2014	Vollmundiges statt Signorina-Geflüster	Michael Allmaier	http://www.zeit.de/
79.	die Zeit	25.06.2014	Das Auge isst mit	-	http://www.zeit.de/
80.	die Zeit	26.06.2014	Unterschätzt im Quadrat	Matthias Breitinger	http://www.zeit.de/
81.	die Zeit	03.11.2014	Weil Jesus mich liebt	Tobias Adam	http://www.zeit.de/
82.	die Zeit	16.11.2014	Nackt im Wald tanzen tut weh an den Füßen	Daniel Herbstreit	http://www.zeit.de/
83.	die Zeit	16.01.2015	Was wir nicht alles lernen müssen	Parvin Sadigh, Klaus Raab u.a.	http://www.zeit.de/
84.	die Zeit	05.02.2015	Unter uns gesagt	Marc Brost	http://www.zeit.de/
85.	die Zeit	19.02.2015	Angenehm bissfester Glutenklumpen	Michael Allmaier	http://www.zeit.de/
86.	die Zeit	07.05.2015	Pizza? Kommt aus Würzburg	Jutta Hoffritz	http://www.zeit.de/
87.	die Zeit	30.05.2015	Selbsthilfe der Anlieger	Christoph Twickel	http://www.zeit.de/
88.	die Zeit	01.06.2015	Was geschah auf der Matratze?	Rudi Novotny	http://www.zeit.de/
89.	die Zeit	12.08.2015	Explosion im Mund	Michael Allmaier	http://www.zeit.de/
90.	die Zeit	06.10.2015	Explosionen am Kottbusser Tor	Markus Ehrenberg	http://www.zeit.de/
91.	die Zeit	05.01.2016	Butter bei die Tische	Michael Allmaier	http://www.zeit.de/
92.	die Zeit	22.01.2016	Auswärts essen	Maren Möhring	http://www.zeit.de/
93.	die Zeit	17.03.2016	Der Testsieger	Daniel Erk	http://www.zeit.de/
94.	der Spiegel	05.01.2010	Leben, was das Zeug hält	-	http://www.spiegel.de/
95.	der Spiegel	22.02.2010	Kassel: Vater erschlägt Sohn und wirft sich vor Zug	dpa u.a.	http://www.spiegel.de/
96.	der Spiegel	22.02.2010	Kassel: Vater erschlägt seine Söhne	dpa u.a.	http://www.spiegel.de/
97.	der Spiegel	08.03.2010	Der Dämon und die Angstmauser	Dirk Kurbjuweit	http://www.spiegel.de/

98.	der Spiegel	27.05.2010	Tod eines Obdachlosen: Mordermittler folgen Handy-Spur	Julia Jüttner	http://www.spiegel.de/
99.	der Spiegel	28.06.2010	Krieg der Spione	Sven Röbel, Holger Stark	http://www.spiegel.de/
100.	der Spiegel	20.07.2010	Knast statt süßes Leben: Zentis-Erpresser muss ins Gefängnis	dpa u.a.	http://www.spiegel.de/
101.	der Spiegel	06.08.2010	Personalberater zerpfücken Brüderle-Plan	Matthias Kaufmann, Nils-Viktor Sorge	http://www.spiegel.de/
102.	der Spiegel	27.09.2010	Lektüre auf dem Gästeklo anbieten	Tobias Becker	http://www.spiegel.de/
103.	der Spiegel	18.10.2010	Der Bürgerkönig	Ulrike Demmer, Markus Feldenkirchen u.a.	http://www.spiegel.de/
104.	der Spiegel	18.10.2010	Mesut und die Wahhabiten	Jochen-Martin Gutsch	http://www.spiegel.de/
105.	der Spiegel	25.10.2010	Angst 21	Markus Deggerich, Andreas Wassermann	http://www.spiegel.de/
106.	der Spiegel	22.11.2010	Das Salamiproblem	Juan Moreno	http://www.spiegel.de/
107.	der Spiegel	09.02.2011	Bildungsstudie: Warum Privatschulen schlechter sind als ihr Ruf	Armin Himmelrath	http://www.spiegel.de/
108.	der Spiegel	11.04.2011	In bare Münze umrechnen	Peter Träger	http://www.spiegel.de/
109.	der Spiegel	23.04.2011	Neue Filme im Mai	-	http://www.spiegel.de/
110.	der Spiegel	26.04.2011	Drei Kinder, drei Welten: Kindheit in Berlin	-	http://www.spiegel.de/
111.	der Spiegel	03.05.2011	Furcht vor dem Scheitern	Annette Großbongardt	http://www.spiegel.de/
112.	der Spiegel	08.05.2011	Lenas Titelchancen: Schnapsidee? Sommerhit?	Felix Bayer	http://www.spiegel.de/

			Beides!		
113.	der Spiegel	09.05.2011	Matusseks Leben als Katholik: "Ich war Jesus am Heiligabend"	Matthias Matussek	http://www.spiegel.de/
114.	der Spiegel	12.05.2011	ESC in Düsseldorf: Die Dorf-Disco	Jörg Diehl	http://www.spiegel.de/
115.	der Spiegel	31.07.2011	"Club of Marrakesh" – Gründer Kolb: Der Punk-Innovator	Markus Grundmann	http://www.spiegel.de/
116.	der Spiegel	16.11.2011	Schnecken der Schwäbischen Alb: Slow Food mit Schwänzle	Martin Cyris	http://www.spiegel.de/
117.	der Spiegel	24.11.2011	Rassismus in Deutschland: Herr Krause fürchtet um sein Leben	Anna Reimann	http://www.spiegel.de/
118.	der Spiegel	09.01.2012	Städtischer Wüstenhafen	Tobias Carl	http://www.spiegel.de/
119.	der Spiegel	30.01.2012	Terror am Himmel	Matthias Bartsch, Jörg Blech u.a.	http://www.spiegel.de/
120.	der Spiegel	14.02.2012	Berlinale-Blog: Im Schatten von Gitte und Günter	Andreas Borcholte	http://www.spiegel.de/
121.	der Spiegel	30.04.2012	Die menschliche Gier	Frank Dohmen, Dietmar Hawranek	http://www.spiegel.de/
122.	der Spiegel	26.05.2012	Neue Filme im Juni	-	http://www.spiegel.de/
123.	der Spiegel	25.06.2012	Leipzig: Behörden untersuchen Tod von Mutter und Kind	dpa u.a.	http://www.spiegel.de/
124.	der Spiegel	29.06.2012	Mord wegen Lebensversicherung: Ex-Freund setzte Killer auf Pferdewirtin an	dpa, Deutscher Depeschendienst dpd u.a.	http://www.spiegel.de/
125.	der Spiegel	04.07.2012	Rituale auf Festivals: Götter im Dixi, erhört uns	-	http://www.spiegel.de/
126.	der Spiegel	28.07.2012	Tatort Straße: Die gefährliche Jagd auf PS-Rowdys	-	http://www.spiegel.de/
127.	der Spiegel	30.08.2012	Überfall in Berlin: Jüdisches Kolleg rät Studenten vom Kippa-Tragen ab	dpa u.a.	http://www.spiegel.de/
128.	der Spiegel	15.09.2012	Volksabstimmung in Münster: Zu Hause	Jörg Diehl	http://www.spiegel.de/

			bei Hindenburg		
129.	der Spiegel	01.10.2012	Operation "Ventilator"	Cathrin Gilbert, Holger Stark u.a	http://www.spiegel.de/
130.	der Spiegel	04.10.2012	Schraubenhändler und Schöngest	Klaus Ahrens	http://www.spiegel.de/
131.	der Spiegel	22.11.2012	Alina Levshin gewinnt Bambi: Trophäe für die "Kriegerin"	dpa u.a.	http://www.spiegel.de/
132.	der Spiegel	21.12.2012	Polizei-Großeinsatz in Zehlendorf: Geiselnnehmer verschanzt sich in Berliner Bank	dpa, dpd u.a.	http://www.spiegel.de/
133.	der Spiegel	31.12.2012	Occupy war Event-Philosophie	Anne Seith, Tuma Thomas	http://www.spiegel.de/
134.	der Spiegel	14.01.2013	Prozess gegen Agentenpaar: Was "Alpenkuhl" nach Moskau funkte	Jörg Diehl	http://www.spiegel.de/
135.	der Spiegel	11.03.2013	Ich oder keiner	Jürgen Dahlkamp, Jan Friedmann u.a.	http://www.spiegel.de/
136.	der Spiegel	30.03.2013	Die Entrückte	Peter Müller	http://www.spiegel.de/
137.	der Spiegel	10.04.2013	Compliance-Regeln revolutionieren den	Eva Müller	http://www.spiegel.de/
			Vertrieb		
138.	der Spiegel	11.06.2013	Ende einer Ära: Brockhaus-Lexika droht das Aus	dpa u.a.	http://www.spiegel.de/
139.	der Spiegel	18.07.2013	"Ich passe auf alle auf!"	Pia-Luisa Lenz	http://www.spiegel.de/
140.	der Spiegel	12.08.2013	Bluttat in Berlin: Steuerberater in Kanzlei niedergeschossen	-	http://www.spiegel.de/
141.	der Spiegel	19.08.2013	Meine Traumzeitung	Daniel Bröckerhoff	http://www.spiegel.de/
142.	der Spiegel	09.09.2013	Löcher	Wiebke Hollersen	http://www.spiegel.de/
143.	der Spiegel	25.09.2013	Der Feind in meinem Beet	Alexander Jung	http://www.spiegel.de/
144.	der Spiegel	30.09.2013	Von Huren und Hooligans	Christoph	http://www.spiegel.de/

				Schröder	
145.	der Spiegel	08.11.2013	Götz George als "Schimanski": Der letzte Punk	Christian Buß	http://www.spiegel.de/
146.	der Spiegel	20.02.2014	Freispruch für Bushido: Der Klingelstreich	Sebastian Jannasch	http://www.spiegel.de/
147.	der Spiegel	08.03.2014	Kartoffeln mit Bärlauchquark: Wenn Erdäpfel vergeblich nach Fett schreien	Peter Wagner	http://www.spiegel.de/
148.	der Spiegel	31.03.2014	Das Verständnis-Problem	Ralf Neukirch	http://www.spiegel.de/
149.	der Spiegel	28.04.2014	Ein langes, zu kurzes Leben	Ulrike Knöfel	http://www.spiegel.de/
150.	der Spiegel	19.05.2014	AfD-Imagekorrektur: Lucke schickt Migranten und Schwule vor	Melanie Amann	http://www.spiegel.de/
151.	der Spiegel	08.09.2014	Nicht einmal Wut	Christiane Hoffmann, Ralf Neukirch	http://www.spiegel.de/
152.	der Spiegel	02.10.2014	Getöteter Steuerberater: 17-Jähriger wegen Mordes an Vater zu acht Jahren Haft verurteilt	L'Agence France-Presse AFP u.a.	http://www.spiegel.de/
153.	der Spiegel	28.10.2014	Abgehört: Die wichtigste Musik der Woche	Andreas Borcholte, Jan Wigger	http://www.spiegel.de/
154.	der Spiegel	04.01.2015	AfD-Politiker Konrad Adam: Die Glaubenskrieger sind unter uns	Sebastian Hammelehle	http://www.spiegel.de/
155.	der Spiegel	18.01.2015	"Ich bin ein Star...", Tag zwei: Der Dschungel ist kein Ponyhof	Anja Rützel	http://www.spiegel.de/
156.	der Spiegel	27.01.2015	Eine schrecklich nette Ganovenfamilie	Arno Frank	http://www.spiegel.de/
157.	der Spiegel	29.01.2015	"Wer einfach mal abhängt, macht sich verdächtig"	Gisela Maria Freisinger	http://www.spiegel.de/
158.	der Spiegel	14.03.2015	Exotisch, aber bitte deutsch!	Katja Thimm	http://www.spiegel.de/
159.	der Spiegel	11.04.2015	"Wir leben halt nicht im Paradies"	Björn Hengst, Martin Knobbe u.a.	http://www.spiegel.de/

160.	der Spiegel	28.07.2015	Die 40 besten Bierlokale	"Der Feinschmecker"	http://www.spiegel.de/
161.	der Spiegel	11.08.2015	Erfolgsautorin: Utta Danella ist tot	-	http://www.spiegel.de/
162.	der Spiegel	28.09.2015	Buchpreiskandidat Ulrich Peltzer: Die Geldjäger sind los	Andre Thomas	http://www.spiegel.de/
163.	der Spiegel	10.12.2015	"Wenn du die Schnauze voll hast"	Stefanie Maeck	http://www.spiegel.de/
164.	der Spiegel	01.03.2016	Eklat in Kölner Philharmonie: "Das war kein Rassismus"	Carola Padtberg-Kruse	http://www.spiegel.de/
165.	der Spiegel	09.05.2016	Rennfahrerin und "Top Gear"-Moderatorin Sabine Schmitz: Chefin im Ring	Christoph Stockburger	http://www.spiegel.de/
166.	der Spiegel	12.05.2016	Wilmsdorf: Spaziergänger findet Babyleiche in Berliner Park	dpa u.a.	http://www.spiegel.de/
167.	der Spiegel	08.07.2016	Zum Tod von Wolfram Siebeck: Ein sehr undeutscher Gaumen	Ullrich Fichtner	http://www.spiegel.de/
168.	die Tageszeitung	19.01.2010	Kaufen unter freiem Himmel	Kristina Pezzei	http://www.taz.de/
169.	die Tageszeitung	03.03.2010	Die verhinderten Dschihadisten	Pascal Beuker	http://www.taz.de/
170.	die Tageszeitung	25.04.2010	Leben zwischen den Stühlen	Gabriele Goettle	http://www.taz.de/
171.	die Tageszeitung	24.06.2010	Der Charme des Anspruchs	Hennig Bleyl	http://www.taz.de/
172.	die Tageszeitung	20.07.2010	Hamburg bleibt sitzen	-	http://www.taz.de/
173.	die Tageszeitung	08.09.2010	Rassismus aus der Mitte	Christian Semler	http://www.taz.de/
174.	die Tageszeitung	07.10.2010	Unter Kartoffeln	Yasemin Shooman	http://www.taz.de/
175.	die Tageszeitung	01.01.2011	"Ich muss erst mal Scheiße fressen"	Cigdem Akyol	http://www.taz.de/
176.	die Tageszeitung	12.01.2011	Der Superheld als Vollpfosten	Thomas Groh	http://www.taz.de/
177.	die Tageszeitung	16.02.2011	Lärm ist nicht gleich Lärm	Marco Carini	http://www.taz.de/
178.	die Tageszeitung	06.03.2011	Das Private bleibt politisch	Klaus Walter	http://www.taz.de/
179.	die Tageszeitung	16.03.2011	"Besuchen Sie den Tahrir-Platz"	Edith Kresta	http://www.taz.de/
180.	die Tageszeitung	06.05.2011	Vor dem großen Lärm	Kristina Pezzei	http://www.taz.de/
181.	die Tageszeitung	26.05.2011	"Keine emotionale Komponente"	Sebastian Fischer	http://www.taz.de/

182.	die Tageszeitung	15.08.2011	Auf Superschreckensreise	Klaus Bittermann	http://www.taz.de/
183.	die Tageszeitung	12.09.2011	Heimspiel im Stammland	Stefan Alberti	http://www.taz.de/
184.	die Tageszeitung	30.09.2011	Adieu, gemeiner Hausschwamm	Julia Rotenberger	http://www.taz.de/
185.	die Tageszeitung	17.10.2011	Das Dorf und der Abgrund	Alexander Diehl	http://www.taz.de/
186.	die Tageszeitung	14.11.2011	Ein wenig wild, ein wenig frei	D. Denk, Annika Stenzel	http://www.taz.de/
187.	die Tageszeitung	18.11.2011	Eine, die alle lieben	Susanne Messmer	http://www.taz.de/
188.	die Tageszeitung	06.01.2012	Grüße von Ralf an den Portier vom Adlon	Julianne Widemeier	http://www.taz.de/
189.	die Tageszeitung	27.03.2012	Die liberale Versuchung	Martin Kaul	http://www.taz.de/
190.	die Tageszeitung	17.04.2012	Entwöhnung von den Kameraden	Marlene Halser	http://www.taz.de/
191.	die Tageszeitung	27.04.2012	Der Broiler und die Partei	Stefan Mahlke	http://www.taz.de/
192.	die Tageszeitung	28.05.2012	Prison Blues	Susanne Messmer	http://www.taz.de/
193.	die Tageszeitung	08.06.2012	Das Puzzle eines Todes	Boris Rosenkranz	http://www.taz.de/
194.	die Tageszeitung	05.08.2012	Wie geht es uns, Herr Küppersbusch?	Friedrich Küppersbuch	http://www.taz.de/
195.	die Tageszeitung	05.08.2012	Hipster's Paradise	Sarah Khan	http://www.taz.de/
196.	die Tageszeitung	11.08.2012	Ein Herz für Sarrazin	Michael Ringer	http://www.taz.de/
197.	die Tageszeitung	26.09.2012	Wegschauen geht nicht	Daniela Zinser	http://www.taz.de/
198.	die Tageszeitung	09.10.2012	Sensation mit Ansage	Ulrich Schulte	http://www.taz.de/
199.	die Tageszeitung	22.10.2012	Kein Exportschlager aus BaWü	Ulrich Schulte	http://www.taz.de/
200.	die Tageszeitung	23.11.2012	Kein Integrationspreis für Bushido	-	http://www.taz.de/
201.	die Tageszeitung	23.11.2012	Die Triebe der Sprossen	Kristiana Ludwig	http://www.taz.de/
202.	die Tageszeitung	27.03.2013	Kein herzliches Willkommen	Marina Mai	http://www.taz.de/
203.	die Tageszeitung	06.04.2013	Gedenken an Burak	Alke Wierth	http://www.taz.de/
204.	die Tageszeitung	07.04.2013	Eine Demonstration der offenen Fragen	Alke Wierth	http://www.taz.de/
205.	die Tageszeitung	06.07.2013	Öko-Junker im Herrenhaus	Edith Kresta	http://www.taz.de/
206.	die Tageszeitung	10.07.2013	Pogromstimmung in Hellersdorf	Marina Mai	http://www.taz.de/
207.	die Tageszeitung	19.07.2013	Festung Frühlingsstraße	Marlene Halser	http://www.taz.de/

208.	die Tageszeitung	21.08.2013	Wo ein Heim, da Protest	Marina Mai, Christian Jakob	http://www.taz.de/
209.	die Tageszeitung	30.09.2013	Jenseits des guten Geschmacks	Bettina Maria Brosowsky	http://www.taz.de/
210.	die Tageszeitung	04.02.2014	„Der Geruch der Weltrevolution“	Klaus Wolschner	http://www.taz.de/
211.	die Tageszeitung	10.02.2014	Was wird aus diesem Täterort?	Georg Etscheit	http://www.taz.de/
212.	die Tageszeitung	03.04.2014	Seelenverwandt mit Putin	Mathias Lohre	http://www.taz.de/
213.	die Tageszeitung	10.04.2014	In der Spielhölle	Barbara Kerneck	http://www.taz.de/
214.	die Tageszeitung	11.05.2014	Orte für die Ohren	Petra Schellen	http://www.taz.de/
215.	die Tageszeitung	25.05.2014	Europa profitiert vom Volksentscheid	Sebastian Heiser	http://www.taz.de/
216.	die Tageszeitung	09.09.2014	Weiß, akademisch, bürgerlich	Anna Fromm	http://www.taz.de/
217.	die Tageszeitung	24.10.2014	Der Herr der Dampfresser	Michael Ringer	http://www.taz.de/
218.	die Tageszeitung	08.12.2014	Scheuerl kann's nicht lassen	Sven-Michael Veit	http://www.taz.de/
219.	die Tageszeitung	24.01.2015	Gute Schule ist machbar	Klaus Wolschner	http://www.taz.de/
220.	die Tageszeitung	10.05.2015	Anfang vom Ende der Demokratie	Benno Schirrmeister	http://www.taz.de/
221.	die Tageszeitung	16.05.2015	Abstraktes verstört nicht	Bettina Gaus	http://www.taz.de/
222.	die Tageszeitung	05.08.2015	Enten, Mäuse und ihre Übersetzerin	Ralf Thrommer	http://www.taz.de/
223.	die Tageszeitung	28.12.2015	"I schpuiad gegar an jeden"	Andreas Rüttenauer	http://www.taz.de/
224.	die Tageszeitung	24.01.2016	Ein Vorfall und seine Folgen	Annika Lasarzik	http://www.taz.de/
225.	die Tageszeitung	26.03.2016	Der Sarrazin für Alphabetisierte	Christoph Baumgarten	http://www.taz.de/
226.	die Tageszeitung	26.03.2016	Ganz normale Abiturienten	Claudia Hennen	http://www.taz.de/
227.	die Tageszeitung	06.05.2016	Der Unbeirrbare	Sabine Seifert	http://www.taz.de/
228.	die Tageszeitung	31.05.2016	Autos in die Vorstadt, Grün in die City	Ronald Berg	http://www.taz.de/
229.	die Tageszeitung	14.07.2016	Herr Henkel und der Rechtsstaat	Plutonia Plarre	http://www.taz.de/
230.	die Süddeutsche Zeitung	24.02.2010	Margot Käßmann geht	Wolfgang Jaschensky	http://www.sueddeutsche.de/

231.	die Süddeutsche Zeitung	15.04.2010	"Wir sind keine Unmenschen"	Sarina Pfauth	http://www.sueddeutsche.de/
232.	die Süddeutsche Zeitung	17.04.2010	Stehlen	-	http://www.sueddeutsche.de/
233.	die Süddeutsche Zeitung	10.05.2010	Isch, Howard	Jochen Temsch	http://www.sueddeutsche.de/
234.	die Süddeutsche Zeitung	11.05.2010	Der Kollege aus der Einheit "Edelweiß"	Daniel Brössler	http://www.sueddeutsche.de/
235.	die Süddeutsche Zeitung	11.05.2010	Licht am Anfang des Tunnels	Bernd Dörries	http://www.sueddeutsche.de/
236.	die Süddeutsche Zeitung	11.05.2010	Hitlerbilder auf dem Hotelflur	Bernd Kastner	http://www.sueddeutsche.de/
237.	die Süddeutsche Zeitung	11.05.2010	Erdrückt von einer tonnenschweren Last	-	http://www.sueddeutsche.de/
238.	die Süddeutsche Zeitung	11.05.2010	Kriminelle Kellner kopieren Kreditkarten	Christian Rost	http://www.sueddeutsche.de/
239.	die Süddeutsche Zeitung	11.05.2010	"Schon wieder"	Christiane Kohl	http://www.sueddeutsche.de/
240.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Der Hahn ist tot	Fritz Göttler	http://www.sueddeutsche.de/
241.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Dresden kann das Blatt kaum wenden	-	http://www.sueddeutsche.de/
242.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Martyrium in der Nachbarschaft	Christiane Kohl	http://www.sueddeutsche.de/
243.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Zwei Münchner in Polizeigewahrsam	Hans Leyendecker	http://www.sueddeutsche.de/
244.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	"Jauch macht es nicht mehr lange"	Franziska Seng	http://www.sueddeutsche.de/
245.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Das Endspiel	Hans-Jürgen Jakobs	http://www.sueddeutsche.de/
246.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Eine geliebte Last	Hans-Jürgen Jakobs	http://www.sueddeutsche.de/

247.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Vergisst du meine Affäre, vergesse ich deine	M. König	http://www.sueddeutsche.de/
248.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Die süße Haut	Laura Weissmüller	http://www.sueddeutsche.de/
249.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Ehepaar erschossen	Rolf Thym	http://www.sueddeutsche.de/
250.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Rettung in Rot	Susanne Höll	http://www.sueddeutsche.de/
251.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	"Um die Intellektualisierung ist es schlecht bestellt"	Birgit Kruse	http://www.sueddeutsche.de/
252.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Bleibe, wo du gießt!	Karin Kails	http://www.sueddeutsche.de/
253.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Wo einst der Dammkarwurm zugange war	Stefan Herbke	http://www.sueddeutsche.de/
254.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Knurriges München	Nadeschda Scharfenberg	http://www.sueddeutsche.de/
255.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	"Sie war tatsächlich fabelhaft"	Irene Helmes	http://www.sueddeutsche.de/
256.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Babys in Not	-	http://www.sueddeutsche.de/
257.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Der Bausparfuchs schwätzt türkisch	Roland Preuß	http://www.sueddeutsche.de/
258.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	"Wählt Berlin Gott?"	Jonas Reese	http://www.sueddeutsche.de/
259.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Herz, Schmerz und dies und das	Reinhard J. Brembeck	http://www.sueddeutsche.de/
260.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Tägliches Gebet für das Ghetto-Kid	Freddie Röckenhaus	http://www.sueddeutsche.de/
261.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Der Diskussions-Bahnhof	Bernd Dörries	http://www.sueddeutsche.de/
262.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Die Currywurst-Konkurrenz	-	http://www.sueddeutsche.de/

263.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Mut zum Luxus	Michael Harnischfeger	http://www.sueddeutsche.de/
264.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Neue Formen in Bildern	-	http://www.sueddeutsche.de/
265.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Ermittlungen am unteren Rand	Doris Näger	http://www.sueddeutsche.de/
266.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Suchen, finden, filmen	Georg Etscheit	http://www.sueddeutsche.de/
267.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Keine besonderen Vorkommnisse	Georg Kacher	http://www.sueddeutsche.de/
268.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	100 Restaurants, die man kennen sollte	Mirja Kuckuk	http://www.sueddeutsche.de/
269.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2010	Goldene Wasserhähne, neun Fernseher	Gottfried Dresbach	http://www.sueddeutsche.de/
270.	die Süddeutsche Zeitung	19.05.2010	Das Geheimnis von Hutthurm	Annette Ramelsberger	http://www.sueddeutsche.de/
271.	die Süddeutsche Zeitung	19.05.2010	Leben auf dem Schuldenberg	Sven Loerzer	http://www.sueddeutsche.de/
272.	die Süddeutsche Zeitung	19.05.2010	Ein Kulturkampf mit dem Zollstock	Dirk Graalmann	http://www.sueddeutsche.de/
273.	die Süddeutsche Zeitung	19.05.2010	Dresden entscheidet	-	http://www.sueddeutsche.de/
274.	die Süddeutsche Zeitung	19.05.2010	Erdrückt von einer tonnenschweren Last	Bernd Kastner, Astrid Becker u.a.	http://www.sueddeutsche.de/
275.	die Süddeutsche Zeitung	19.05.2010	Leben auf Messers Schneide	Annette Ramelsberger	http://www.sueddeutsche.de/
276.	die Süddeutsche Zeitung	21.05.2010	Diese Fremden sind nicht von hier	Roland Preuß	http://www.sueddeutsche.de/
277.	die Süddeutsche Zeitung	22.05.2010	Zurück an den Herd!	Franz Kotteder	http://www.sueddeutsche.de/
278.	die Süddeutsche Zeitung	22.05.2010	Die Markenmacherin	Jina Khayyer	http://www.sueddeutsche.de/

279.	die Süddeutsche Zeitung	25.07.2010	Pflegevater gesteht Misshandlungen	-	http://www.sueddeutsche.de/
280.	die Süddeutsche Zeitung	26.10.2010	Bei Verspätung Kopfnuss	Constanze von Bullion	http://www.sueddeutsche.de/
281.	die Süddeutsche Zeitung	07.12.2010	Falsche Versprechen	Klaus Ott	http://www.sueddeutsche.de/
282.	die Süddeutsche Zeitung	13.12.2010	Sonntags in Berlin	Hakan Tanriverdi	http://www.sueddeutsche.de/
283.	die Süddeutsche Zeitung	14.03.2011	Neue Einkehr auf dem Domberg	Sabina Dannoura	http://www.sueddeutsche.de/
284.	die Süddeutsche Zeitung	14.03.2011	"Augustiner am Wörthsee" erhält neuen Wirt	Wolfgang Prochaska	http://www.sueddeutsche.de/
285.	die Süddeutsche Zeitung	14.03.2011	"Natio" und echte Nationalisten	Kathrin Haimerl	http://www.sueddeutsche.de/
286.	die Süddeutsche Zeitung	17.03.2011	Ein bisschen edel, aber noch derb genug	Jens Schneider	http://www.sueddeutsche.de/
287.	die Süddeutsche Zeitung	22.03.2011	Bürgerträume	Dennis Yücel	http://www.sueddeutsche.de/
288.	die Süddeutsche Zeitung	23.03.2011	Paradiese und Höllenhunde	-	http://www.sueddeutsche.de/
289.	die Süddeutsche Zeitung	31.03.2011	Das "Grüntal" wird abgerissen	Ekkehard Müller-Jentsch	http://www.sueddeutsche.de/
290.	die Süddeutsche Zeitung	26.05.2011	Hundskugel sperrt zu	Astrid Becker	http://www.sueddeutsche.de/
291.	die Süddeutsche Zeitung	25.08.2011	Qualität zu fairen Preisen	Michael Reimer	http://www.sueddeutsche.de/
292.	die Süddeutsche Zeitung	20.09.2011	Freiheit, die wir meinen	Niklas Hofmann	http://www.sueddeutsche.de/
293.	die Süddeutsche Zeitung	09.10.2011	"Naturverbunden, seeerprobt - und manchmal spießig"	Tobias Dorfer	http://www.sueddeutsche.de/
294.	die Süddeutsche Zeitung	26.10.2011	Gemeinderat wird zum Bankräuber	Christian Rost	http://www.sueddeutsche.de/

295.	die Süddeutsche Zeitung	27.10.2011	Willkommen im Suppenküchenstaat	Christoph Butterwegge	http://www.sueddeutsche.de/
296.	die Süddeutsche Zeitung	06.11.2011	Schaulaufen auf Münchner Art	Wolfgang Görl	http://www.sueddeutsche.de/
297.	die Süddeutsche Zeitung	08.11.2011	Wie teuer wird es diesmal?	Christiane Kohl	http://www.sueddeutsche.de/
298.	die Süddeutsche Zeitung	28.11.2011	Mittenwald/Dammkar	Stefan Herbke	http://www.sueddeutsche.de/
299.	die Süddeutsche Zeitung	13.12.2011	Zum Dinieren in die Albers-Villa	Otto Fritscher	http://www.sueddeutsche.de/
300.	die Süddeutsche Zeitung	09.01.2012	Einfach wumba!	Felicitas Amler	http://www.sueddeutsche.de/
301.	die Süddeutsche Zeitung	11.01.2012	Bedrohte Wurstarten	Robert Lücke	http://www.sueddeutsche.de/
302.	die Süddeutsche Zeitung	25.01.2012	Gitarrenjunge in Denkerpose	Max Scharnigg	http://www.sueddeutsche.de/
303.	die Süddeutsche Zeitung	25.01.2012	Tag in der Wildnis	Michael Reimer	http://www.sueddeutsche.de/
304.	die Süddeutsche Zeitung	23.02.2012	Der Deppen-Apostroph	-	http://www.sueddeutsche.de/
305.	die Süddeutsche Zeitung	27.03.2012	Wie steigere ich meine Chancen auf ein Stipendium?	Sabrina Ebitsch	http://www.sueddeutsche.de/
306.	die Süddeutsche Zeitung	03.04.2012	Väter sollen Erzeuger und Erzieher sein	Wolfgang Janisch	http://www.sueddeutsche.de/
307.	die Süddeutsche Zeitung	06.06.2012	Wo sich der Eisvogel heimisch fühlt	Bernhard Blöchl	http://www.sueddeutsche.de/
308.	die Süddeutsche Zeitung	20.06.2012	Raumverloren	Sophie Burfeind	http://www.sueddeutsche.de/
309.	die Süddeutsche Zeitung	25.06.2012	Nichts geahnt, nichts gesehen	Christiane Kohl	http://www.sueddeutsche.de/
310.	die Süddeutsche Zeitung	06.08.2012	Wir haben es vermässelt	Marc Beise	http://www.sueddeutsche.de/

311.	die Süddeutsche Zeitung	22.08.2012	Vier Tote bei Familiendrama in Berlin	-	http://www.sueddeutsche.de/
312.	die Süddeutsche Zeitung	10.09.2012	Das Leben der Anderen	Christine Mortag	http://www.sueddeutsche.de/
313.	die Süddeutsche Zeitung	20.10.2012	Eine Familie vor dem Nichts	Sven Loerzer	http://www.sueddeutsche.de/
314.	die Süddeutsche Zeitung	23.01.2013	Party mit Söder	Christian Hufnagel	http://www.sueddeutsche.de/
315.	die Süddeutsche Zeitung	22.03.2013	Beleidigt, bespuckt, bedroht	Christian Rost	http://www.sueddeutsche.de/
316.	die Süddeutsche Zeitung	16.04.2013	Guter Schnitt	Franz Kotteder	http://www.sueddeutsche.de/
317.	die Süddeutsche Zeitung	21.05.2013	Nur maßlos überfordert	Fritz Göttler	http://www.sueddeutsche.de/
318.	die Süddeutsche Zeitung	17.06.2013	Die zehn schönsten Sonnenterrassen	-	http://www.sueddeutsche.de/
319.	die Süddeutsche Zeitung	04.08.2013	Bei Luxussanierung Krieg	Judith Liere	http://www.sueddeutsche.de/
320.	die Süddeutsche Zeitung	27.08.2013	Öffentliche Diffamierung per Zettel an der Tür	Ekkehard Müller-Jentsch	http://www.sueddeutsche.de/
321.	die Süddeutsche Zeitung	04.09.2013	"Der Zombiefilm erlaubt uns den Blick des Psychopathen"	Michael Ebert, Sven Michaelson	http://www.sueddeutsche.de/
322.	die Süddeutsche Zeitung	16.09.2013	Milbertshofen, rote Insel im schwarzen Meer	Beate Wild	http://www.sueddeutsche.de/
323.	die Süddeutsche Zeitung	20.09.2013	Cate Blanchett gibt Debüt hinter der Kamera	dpa	http://www.sueddeutsche.de/
324.	die Süddeutsche Zeitung	24.01.2014	Familientraagödie in Glinde mit zwei toten Kindern	dpa	http://www.sueddeutsche.de/
325.	die Süddeutsche Zeitung	05.02.2014	Kein Freibrief zur Hatz	Heribert Prantl	http://www.sueddeutsche.de/
326.	die Süddeutsche Zeitung	23.02.2014	Zwei Seelsorger am Schank	Viola Kiel,	http://www.sueddeutsche.de/

	Zeitung			Katharina Meyer	
327.	die Süddeutsche Zeitung	02.04.2014	Berlins Westen macht sich chic	dpa	http://www.sueddeutsche.de/
328.	die Süddeutsche Zeitung	15.04.2014	Armin Mueller-Stahl erzählt sein Leben	dpa	http://www.sueddeutsche.de/
329.	die Süddeutsche Zeitung	17.04.2014	Glückliches Gulasch	Ruth Schneeberger	http://www.sueddeutsche.de/
330.	die Süddeutsche Zeitung	14.04.2014	Aus Überzeugung hemdsärmelig	Thomas Harloff	http://www.sueddeutsche.de/
331.	die Süddeutsche Zeitung	21.04.2014	Billig, viel, reich, scheu	Thomas Fromm, Martin Schneider	http://www.sueddeutsche.de/
332.	die Süddeutsche Zeitung	26.01.2015	Haut euch nicht im Namen eures Gottes die Köpfe ein	Christine Dössel	http://www.sueddeutsche.de/
333.	die Süddeutsche Zeitung	27.03.2015	Das Schüsselerlebnis	Verena Mayer	http://www.sueddeutsche.de/
334.	die Süddeutsche Zeitung	10.04.2015	Anonym geboren - Die Babyklappe wird 15	dpa	http://www.sueddeutsche.de/
335.	die Süddeutsche Zeitung	17.04.2015	Erzählungen vom inneren Kosmos	Rita Baedeker	http://www.sueddeutsche.de/
336.	die Süddeutsche Zeitung	07.05.2015	"Geiz ist eine große, schlimme Krankheit"	Harald Freiberger, Hanna Maier	http://www.sueddeutsche.de/
337.	die Süddeutsche Zeitung	21.05.2015	Läuft	-	http://www.sueddeutsche.de/
338.	die Süddeutsche Zeitung	04.06.2015	Ein Lokal für Liebhaber	Benjamin Engel	http://www.sueddeutsche.de/
339.	die Süddeutsche Zeitung	14.06.2015	An der Loisachschleife	Alexandra Vecchiato	http://www.sueddeutsche.de/
340.	die Süddeutsche Zeitung	17.06.2015	Quatsch mit Soße	Anne Backhaus	http://www.sueddeutsche.de/
341.	die Süddeutsche Zeitung	20.06.2015	Die harte Welt des Scheins	Dorothea Friedrich	http://www.sueddeutsche.de/

342.	die Süddeutsche Zeitung	22.06.2015	Bis zum nächsten Stern	Franz Kotteder	http://www.sueddeutsche.de/
343.	die Süddeutsche Zeitung	14.06.2015	Willkommen im Land der Bosheit	Sebastian Gierke	http://www.sueddeutsche.de/
344.	die Süddeutsche Zeitung	17.09.2015	Ausverkauf im Grünen Hof	Kerstin Vogel	http://www.sueddeutsche.de/
345.	die Süddeutsche Zeitung	18.09.2015	Eine App für den Grünen Hof	Marina Wudy	http://www.sueddeutsche.de/
346.	die Süddeutsche Zeitung	11.10.2015	Herzlichen Dank	Josef Kelnberger	http://www.sueddeutsche.de/
347.	die Süddeutsche Zeitung	23.11.2015	Ein richtiges bayerisches Wirtshaus - mit Überraschungen	Gertrude Fein	http://www.sueddeutsche.de/
348.	die Süddeutsche Zeitung	29.11.2015	Kommunikation als Kunst	Ute Pröttel	http://www.sueddeutsche.de/
349.	die Süddeutsche Zeitung	08.12.2015	Lerchenfelder behalten ihren Treffpunkt	Johann Kirchberger	http://www.sueddeutsche.de/
350.	die Süddeutsche Zeitung	13.12.2015	Durch Depression in die Armut	Petra Schafflik	http://www.sueddeutsche.de/
351.	die Süddeutsche Zeitung	20.12.2015	Raus aus der Obdachlosigkeit	Petra Schafflik	http://www.sueddeutsche.de/
352.	die Süddeutsche Zeitung	28.12.2015	Kalbsfüße und Stierbeutel	Andreas Schubert	http://www.sueddeutsche.de/
353.	die Süddeutsche Zeitung	31.01.2016	Zwei Welten	Florian Welle	http://www.sueddeutsche.de/
354.	die Süddeutsche Zeitung	15.02.2016	Im Bilde	Oliver Hochkeppel	http://www.sueddeutsche.de/
355.	die Süddeutsche Zeitung	03.03.2016	Verspielte Elektronik	Rita Argauer	http://www.sueddeutsche.de/
356.	die Süddeutsche Zeitung	07.03.2016	Feine Reime von zwei Rappern	Anne Gerstenberg	http://www.sueddeutsche.de/
357.	die Süddeutsche Zeitung	11.03.2016	Vorgärten so breit wie ein Handtuch	Gregor Schiegl	http://www.sueddeutsche.de/

358.	die Süddeutsche Zeitung	05.04.2016	Bitterernst	Andrian Kreye	http://www.sueddeutsche.de/
359.	die Süddeutsche Zeitung	29.04.2016	Von Töpfen und Köpfen	Philipp Crone	http://www.sueddeutsche.de/
360.	die Süddeutsche Zeitung	07.05.2016	Fabrik	Philip Maußhardt	http://www.sueddeutsche.de/
361.	die Süddeutsche Zeitung	06.06.2016	Begegnung auf Augenhöhe	Clara Lipkowski	http://www.sueddeutsche.de/
362.	die Süddeutsche Zeitung	08.06.2016	Risse im gutbürgerlichen Bild der AfD	Susanne Höll, Josef Kelnberger	http://www.sueddeutsche.de/
363.	die Süddeutsche Zeitung	21.06.2016	Die Containerwand im Vorgarten	Gerhard Eisenkolb	http://www.sueddeutsche.de/
364.	die Süddeutsche Zeitung	01.07.2016	Drei gewinnt	Lisa Ruffer	http://www.sueddeutsche.de/
365.	die Süddeutsche Zeitung	03.07.2016	Schwerverletzte Frau im Schlosspark: "Das Netz war voll mit Müll"	Olaf Przybilla	http://www.sueddeutsche.de/
366.	die Süddeutsche Zeitung	10.07.2016	Rundgang im Fuchsbau	Ellen Draxel	http://www.sueddeutsche.de/
367.	die Süddeutsche Zeitung	17.12.2010	Bürger sein dagegen sehr	Katharina Riehl	http://www.sueddeutsche.de/
368.	die Süddeutsche Zeitung	22.12.2010	Selig das Land der Skandälchen	Tobias Dorfer	http://www.sueddeutsche.de/
369.	die Süddeutsche Zeitung	26.12.2010	Weihnachten auf dem Bahnhof	Titus Arnu	http://www.sueddeutsche.de/
370.	die Süddeutsche Zeitung	29.12.2010	Der Wutbürger, der keiner sein will	Jassien Kelm	http://www.sueddeutsche.de/
371.	die Süddeutsche Zeitung	09.01.2011	Ein großes "Wir"	Gerhard Matzig	http://www.sueddeutsche.de/
372.	die Süddeutsche Zeitung	18.01.2011	Anders ist nicht	Katharina Riehl	http://www.sueddeutsche.de/
373.	die Süddeutsche Zeitung	10.02.2011	Das Beste aus aller Welt	Alex Hacke	http://www.sueddeutsche.de/

374.	die Süddeutsche Zeitung	14.02.2011	Ein Mann wie James Dean	-	http://www.sueddeutsche.de/
375.	die Süddeutsche Zeitung	21.02.2011	Im Herzen der Bewegung	Lena Jakat	http://www.sueddeutsche.de/
376.	die Süddeutsche Zeitung	01.03.2011	Ein Jahr in Bildern	-	http://www.sueddeutsche.de/
377.	die Süddeutsche Zeitung	14.03.2011	Der Widerspenstige	Robert Stocker	http://www.sueddeutsche.de/
378.	die Süddeutsche Zeitung	14.03.2011	Die Idee der Spiele	Holger Gertz	http://www.sueddeutsche.de/
379.	die Süddeutsche Zeitung	15.03.2011	Guttenberg und der GAU	Astrid Becker	http://www.sueddeutsche.de/
380.	die Süddeutsche Zeitung	01.04.2011	Grüner wird's noch	Ruth Schneeberger	http://www.sueddeutsche.de/
381.	die Süddeutsche Zeitung	10.04.2011	Ökologie ist Notwehr	Andrian Kreye	http://www.sueddeutsche.de/
382.	die Süddeutsche Zeitung	23.05.2011	Der Erfolg des Geert Wilders von Bremen	Oliver Das Gupta	http://www.sueddeutsche.de/
383.	die Süddeutsche Zeitung	24.05.2011	"Schwarz passt besser zu grün als rot"	Matthias Kolb	http://www.sueddeutsche.de/
384.	die Süddeutsche Zeitung	30.05.2011	Der Seitenwechsel des Philipp Lahm	Christof Kneer	http://www.sueddeutsche.de/
385.	die Süddeutsche Zeitung	06.06.2011	"Nicht Wutbürger – Mutbürger"	Matthias Drobinski	http://www.sueddeutsche.de/
386.	die Süddeutsche Zeitung	15.06.2011	Kultkneipe tot: Charakter weg	Bernd Kastner	http://www.sueddeutsche.de/
387.	die Süddeutsche Zeitung	14.07.2011	"Kampf dem Kampfradler!"	-	http://www.sueddeutsche.de/
388.	die Süddeutsche Zeitung	27.07.2011	So ticken die Münchner	Lisa Sonnabend	http://www.sueddeutsche.de/
389.	die Süddeutsche Zeitung	05.08.2011	Angriff der Windelfighter!	-	http://www.sueddeutsche.de/

390.	die Süddeutsche Zeitung	04.09.2011	Warum Geert Wilders' Parolen ins Leere laufen	Jan Bielicki	http://www.sueddeutsche.de/
391.	die Süddeutsche Zeitung	19.09.2011	Durchbruch für die digitalen Wutbürger	Stefan Plöckinger	http://www.sueddeutsche.de/
392.	die Süddeutsche Zeitung	07.10.2011	Schluss mit dem Gemeale!	Gerhard Matzig	http://www.sueddeutsche.de/
393.	die Süddeutsche Zeitung	14.10.2011	Wenn der Volkszorn hochkocht	Kerstin Vogel, Roman Deininger	http://www.sueddeutsche.de/
394.	die Süddeutsche Zeitung	16.10.2011	Bürger, lass das Glotzen sein!	Hannah Beitzer	http://www.sueddeutsche.de/
395.	die Süddeutsche Zeitung	17.10.2011	Abschreiben wie Guttenberg	Lisa Sonnabend	http://www.sueddeutsche.de/
396.	die Süddeutsche Zeitung	17.10.2011	"Das ist der Widerstand einer gebildeten Mittelschicht"	Oliver Das Gupta	http://www.sueddeutsche.de/
397.	die Süddeutsche Zeitung	01.11.2011	Nicht vor meiner Haustür!	Michael Bauchmüller	http://www.sueddeutsche.de/
398.	die Süddeutsche Zeitung	13.11.2011	Amesegenalehu - Danke, Karlheinz Böhm	Franziska Brüning	http://www.sueddeutsche.de/
399.	die Süddeutsche Zeitung	28.11.2011	Der Protest geht weiter - trotz Stuttgart 21	Birgit Goormann- Prugger	http://www.sueddeutsche.de/
400.	die Süddeutsche Zeitung	29.11.2011	Im Sog von Stuttgart 21	Dominik Hutter, Silke Lode	http://www.sueddeutsche.de/
401.	die Süddeutsche Zeitung	29.11.2011	Endstation Referendum	Jannis Brühl	http://www.sueddeutsche.de/
402.	die Süddeutsche Zeitung	01.12.2011	Kraft des Zorns	Heiner Geißler	http://www.sueddeutsche.de/
403.	die Süddeutsche Zeitung	16.12.2011	"Stresstest" folgt auf "Wutbürger"	-	http://www.sueddeutsche.de/
404.	die Süddeutsche Zeitung	19.12.2011	Wutbürger in Terminal 1	Marc Widmann	http://www.sueddeutsche.de/

405.	die Süddeutsche Zeitung	03.01.2012	Schlüsseljahr im Wettbewerb der Systeme	Stefan Kornelius	http://www.sueddeutsche.de/
406.	die Süddeutsche Zeitung	05.01.2012	Sechs Fragen, die Wulff in Wallung brachten	Oliver Das Gupta	http://www.sueddeutsche.de/
407.	die Süddeutsche Zeitung	13.03.2012	Fernsehen für Anspruchsvolle	Christopher Pramstaller	http://www.sueddeutsche.de/
408.	die Süddeutsche Zeitung	23.03.2012	Frankenberger wehrt sich gegen Schmähung in TV-Sendung	Dietrich Mittler	http://www.sueddeutsche.de/
409.	die Süddeutsche Zeitung	17.04.2012	Herles tritt nach, Frankenberger will klagen	Dietrich Mittler	http://www.sueddeutsche.de/
410.	die Süddeutsche Zeitung	28.04.2012	Feind der Piraten ist der Alltag	Heribert Prantl	http://www.sueddeutsche.de/
411.	die Süddeutsche Zeitung	17.05.2012	Gnadenlos witzig	Patrizia Steipe	http://www.sueddeutsche.de/
412.	die Süddeutsche Zeitung	30.05.2012	Angst vor dem Bamberger Mauerbau	Katja Auer	http://www.sueddeutsche.de/
413.	die Süddeutsche Zeitung	19.06.2012	Wohlstand ja, aber nicht um jeden Preis	Ulrich Schäfer	http://www.sueddeutsche.de/
414.	die Süddeutsche Zeitung	20.06.2012	Wenn Webdialog und TV-Programm verschmelzen	Niklas Hofmann	http://www.sueddeutsche.de/
415.	die Süddeutsche Zeitung	08.08.2012	Empörung als Prinzip	Jan Heidtmann	http://www.sueddeutsche.de/
416.	die Süddeutsche Zeitung	25.09.2012	Sehr geehrter Herr Neugeborener	Evelyn Roll	http://www.sueddeutsche.de/
417.	die Süddeutsche Zeitung	07.11.2012	Multiple Persönlichkeit	Renate Zauscher	http://www.sueddeutsche.de/
418.	die Süddeutsche Zeitung	14.12.2012	"Rettungsroutine" ist Wort des Jahres2012	-	http://www.sueddeutsche.de/
419.	die Süddeutsche Zeitung	29.12.2012	Die besten Meme des Jahres 2012	-	http://www.sueddeutsche.de/
420.	die Süddeutsche	17.01.2013	"Bis Schwabylon frei ist"	Judith Liere	http://www.sueddeutsche.de/

	Zeitung				
421.	die Süddeutsche Zeitung	05.02.2013	Dossier des grünen Wunschtraums	Roman Deininger, Daniela Kuhr	http://www.sueddeutsche.de/
422.	die Süddeutsche Zeitung	15.02.2013	"Da hat mich die Realsatire überholt"	Matthias Kohlmaier	http://www.sueddeutsche.de/
423.	die Süddeutsche Zeitung	24.05.2013	"Die wirkliche Politik ist klein, grau, hässlich und schweißtreibend"	Andreas Bernard, Evelyn Roll	http://www.sueddeutsche.de/
424.	die Süddeutsche Zeitung	14.06.2013	Ein Land, ein Widerspruch	Hans Kratzer	http://www.sueddeutsche.de/
425.	die Süddeutsche Zeitung	21.07.2013	Die Berufs-Opportunistin	Kurt Kister	http://www.sueddeutsche.de/
426.	die Süddeutsche Zeitung	12.08.2013	Spät ausgedient	-	http://www.sueddeutsche.de/
427.	die Süddeutsche Zeitung	27.11.2013	"Streit ist ehrlich"	Till Krause	http://www.sueddeutsche.de/
428.	die Süddeutsche Zeitung	13.12.2013	Jury gibt "Wort des Jahres" 2013 bekannt	dpa	http://www.sueddeutsche.de/
429.	die Süddeutsche Zeitung	13.12.2013	GroKo ist Wort des Jahres	-	http://www.sueddeutsche.de/
430.	die Süddeutsche Zeitung	13.12.2013	Deutsche Sprache, neue Sprache	Irene Helmes	http://www.sueddeutsche.de/
431.	die Süddeutsche Zeitung	03.06.2014	Leben an der dreckigsten Straße Deutschlands	Felix Hütten	http://www.sueddeutsche.de/
432.	die Süddeutsche Zeitung	23.10.2014	In Hamburg, da knallt es	Moritz Herrmann	http://www.sueddeutsche.de/
433.	die Süddeutsche Zeitung	14.11.2014	Fetzt urst ein	Ruth Schneeberger	http://www.sueddeutsche.de/
434.	die Süddeutsche Zeitung	03.11.2014	Rechts orientierte Wutbürger	Cornelius Pollmer, Jens Schneider u.a.	http://www.sueddeutsche.de/
435.	die Süddeutsche	12.12.2014	"Lichtgrenze" ist das "Wort des Jahres"	dpa	http://www.sueddeutsche.de/

	Zeitung		2014"		
436.	die Süddeutsche Zeitung	16.12.2014	Gefährliche Mixtur aus Angst, Zorn und Vorurteil	Jan Bielicki	http://www.sueddeutsche.de/
437.	die Süddeutsche Zeitung	21.12.2014	Wo Deutschland gegen Pegida Farbe bekennt	-	http://www.sueddeutsche.de/
438.	die Süddeutsche Zeitung	22.12.2014	"Islamisierung ist ein ideologischer Kampfbegriff"	Markus C. Schulte von Drach	http://www.sueddeutsche.de/
439.	die Süddeutsche Zeitung	06.01.2015	Analyse: Die Wut der Pegida-Bürger: Wer ist das Volk?	dpa	http://www.sueddeutsche.de/
440.	die Süddeutsche Zeitung	26.01.2015	Ohne Facebook kein Pegida	Simon Hurtz	http://www.sueddeutsche.de/
441.	die Süddeutsche Zeitung	25.02.2015	Auswählen, anklicken, abstimmen	Sabrina Ebitsch	http://www.sueddeutsche.de/
442.	die Süddeutsche Zeitung	24.04.2015	Ein echter Staatsmann	Roman Deininger	http://www.sueddeutsche.de/
443.	die Süddeutsche Zeitung	09.05.2015	Claus sucht Mitbewohner im ICE	Dominik Fürst	http://www.sueddeutsche.de/
444.	die Süddeutsche Zeitung	21.07.2015	In der kleinen Welt des Herrn Prahm	Lisa Schnell	http://www.sueddeutsche.de/
445.	die Süddeutsche Zeitung	02.09.2015	Fatale Einstellung	Wolfgang Schmidt	http://www.sueddeutsche.de/
446.	die Süddeutsche Zeitung	30.09.2015	Geburtsstunde des Wutbürgers	Josef Kelnberger	http://www.sueddeutsche.de/
447.	die Süddeutsche Zeitung	30.11.2015	Die Erregbaren	Werner Weidenfeld	http://www.sueddeutsche.de/
448.	die Süddeutsche Zeitung	30.11.2015	Für Grobmotoriker	Peter Laudenbach	http://www.sueddeutsche.de/
449.	die Süddeutsche Zeitung	11.12.2015	"Flüchtlinge" ist Wort des Jahres	-	http://www.sueddeutsche.de/
450.	die Süddeutsche Zeitung	11.12.2015	Wort des Jahres: Warum "Flüchtlinge" abschätzig ist	Kathleen Hildebrand	http://www.sueddeutsche.de/

451.	die Süddeutsche Zeitung	16.12.2015	Kalenderblatt 2015: 17. Dezember	dpa	http://www.sueddeutsche.de/
452.	die Süddeutsche Zeitung	17.12.2015	Terrorgefahr von rechts	-	http://www.sueddeutsche.de/
453.	die Süddeutsche Zeitung	29.12.2015	Ein Ausblick auf das neue Theaterjahr	dpa	http://www.sueddeutsche.de/
454.	die Süddeutsche Zeitung	19.01.2016	Merkel, Matthes und die Münchner Journalisten	Christian Mayer	http://www.sueddeutsche.de/
455.	die Süddeutsche Zeitung	19.01.2016	Von Tabus und Verschwörungstheorien	Deniz Aykanat	http://www.sueddeutsche.de/
456.	die Süddeutsche Zeitung	23.02.2016	Krawall, Exzess – oder doch viel mehr?	Jörg Häntzschel	http://www.sueddeutsche.de/
457.	die Süddeutsche Zeitung	29.02.2016	Retrokolumne	Karl Bruckmaier	http://www.sueddeutsche.de/
458.	die Süddeutsche Zeitung	02.03.2016	Lasst! Sie!! Weg!!!	Carolin Gasteiger	http://www.sueddeutsche.de/
459.	die Süddeutsche Zeitung	08.03.2016	Tief entspannt	Max Hägler, Josef Kelnberger	http://www.sueddeutsche.de/
460.	die Süddeutsche Zeitung	13.03.2016	"Malu rettet Siggie" – Aber die Volkspartei SPD wird morsch	dpa	http://www.sueddeutsche.de/
461.	die Süddeutsche Zeitung	16.03.2016	Das Streiflicht	-	http://www.sueddeutsche.de/
462.	die Süddeutsche Zeitung	18.03.2016	Alles, was rechts ist	Roman Deiningner, Bernd Dörries u.a.	http://www.sueddeutsche.de/
463.	die Süddeutsche Zeitung	17.04.2016	Jelineks "Wut" in München uraufgeführt	dpa	http://www.sueddeutsche.de/
464.	die Süddeutsche Zeitung	17.04.2016	Jelineks "Wut" ist eine Mischung aus Clownsspiel und schwarzer Messe	dpa	http://www.sueddeutsche.de/
465.	die Süddeutsche Zeitung	17.04.2016	Die Schulden der Schuldigen	Christine Dössel	http://www.sueddeutsche.de/
466.	die Süddeutsche Zeitung	30.05.2016	Die erstaunliche Euphorie der Schweizer	Gerhard Matzig	http://www.sueddeutsche.de/

	Zeitung		über den Gotthard-Basistunnel		
467.	die Süddeutsche Zeitung	10.06.2016	Eine Bühne für die Wutabonntenen	Christian Mayer	http://www.sueddeutsche.de/
468.	die Süddeutsche Zeitung	14.06.2016	Laube, Liebe, Hoffnung	Gerhard Matzig	http://www.sueddeutsche.de/
469.	die Süddeutsche Zeitung	21.06.2016	"Benjamin Blümchen ist der typische Wutbürger"	Sophie Bamler	http://www.sueddeutsche.de/
470.	die Süddeutsche Zeitung	24.06.2016	Brandanschlag auf Asylunterkunft in Vorrä hatte kein fremdenfeindliches Motiv	Olaf Przybilla	http://www.sueddeutsche.de/
471.	die Süddeutsche Zeitung	24.06.2016	Falsche Spuren gelegt	Olaf Przybilla	http://www.sueddeutsche.de/
472.	die Süddeutsche Zeitung	27.06.2016	Das Streiflicht	-	http://www.sueddeutsche.de/
473.	die Süddeutsche Zeitung	28.06.2016	Abrutschen aus der Sicherheit	Jens Bisky	http://www.sueddeutsche.de/
474.	die Süddeutsche Zeitung	12.07.2016	Wortmanns Deutschlandfilm: Sommermärchen etwas anders	dpa	http://www.sueddeutsche.de/
475.	die Tageszeitung	22.10.2010	"Die Zukunft wird sehr kleinteilig sein"	Ingo Arzt, Jan Feddersen	http://www.taz.de/
476.	die Tageszeitung	26.10.2010	Jörg Schulz darf gehen	Jan Zier	http://www.taz.de/
477.	die Tageszeitung	07.12.2010	Bürgerträume am Heizpilz	Mathias Greffrath	http://www.taz.de/
478.	die Tageszeitung	07.12.2010	Das empörte Volk	dpa, afp	http://www.taz.de/
479.	die Tageszeitung	19.12.2010	Wie geht es uns, Herr Küppersbusch?	-	http://www.taz.de/
480.	die Tageszeitung	28.12.2010	"Demokratie ist kein Gesangsverein"	Peter Unfried	http://www.taz.de/
481.	die Tageszeitung	03.01.2011	Brot für die Bank	Rüdiger Kind	http://www.taz.de/
482.	die Tageszeitung	16.01.2011	Wie geht es uns, Herr Küppersbusch?	-	http://www.taz.de/
483.	die Tageszeitung	08.02.2011	Politik der Gefühle	Martin Kaul	http://www.taz.de/
484.	die Tageszeitung	16.02.2011	Die Realistin	Emilia Smechowski	http://www.taz.de/

485.	die Tageszeitung	28.02.2011	Alt und doof	Gabrielle Goettle	http://www.taz.de/
486.	die Tageszeitung	08.03.2011	Nachhilfe für irrationale Konsumenten	Ulrike Herrmann	http://www.taz.de/
487.	die Tageszeitung	18.03.2011	Die Explosion des Wutbürgers	Martin Kaul	http://www.taz.de/
488.	die Tageszeitung	20.03.2011	Oben und vor allem dranbleiben	Nadine Michel	http://www.taz.de/
489.	die Tageszeitung	28.03.2011	Chronik des Schwabenstreichs	Nadine Michel	http://www.taz.de/
490.	die Tageszeitung	28.03.2011	Aufbruch der Mutbürger	Reiner Metzger	http://www.taz.de/
491.	die Tageszeitung	06.05.2011	Heiße Luft um die Ruhe in der Luft	Kristina Pezzei	http://www.taz.de/
492.	die Tageszeitung	22.05.2011	"Schockierend, dass so viele auf Sarrazin angesprungen sind"	Thomas Winkler	http://www.taz.de/
493.	die Tageszeitung	22.05.2011	Das kleinere Übel	Benno Schirrmeister	http://www.taz.de/
494.	die Tageszeitung	03.06.2011	Vom Tempo-Macher zum Flugroutengegner	Kristina Pezzei	http://www.taz.de/
495.	die Tageszeitung	24.06.2011	"Regierung muss die Bahn schützen"	A. Geisler, N. Michel	http://www.taz.de/
496.	die Tageszeitung	08.07.2011	Retter der Kokosnuss	Michael Ringel	http://www.taz.de/
497.	die Tageszeitung	11.07.2011	Gassi gehen mit dem MG	Klaus-Peter Klingelschmitt	http://www.taz.de/
498.	die Tageszeitung	29.07.2011	Wutbürger im Erdinger Moos	Marlene Halser	http://www.taz.de/
499.	die Tageszeitung	26.08.2011	"Ich ziehe keine Wowereit-Perücke an"	Nina Apin	http://www.taz.de/
500.	die Tageszeitung	12.09.2011	Ein Wutschrei mit Nachhall	Kristina Pezzei	http://www.taz.de/
501.	die Tageszeitung	13.09.2011	"Es kann auch dich treffen"	Ulrich Fischer	http://www.taz.de/
502.	die Tageszeitung	16.09.2011	Vom Wutbürger zum Mutbürger	Nadine Michel	http://www.taz.de/
503.	die Tageszeitung	18.09.2011	"Wutbürger sind normale Bürger"	Nadine Michel	http://www.taz.de/
504.	die Tageszeitung	26.09.2011	Im Gewande der Piraten	Julia Seeliger	http://www.taz.de/
505.	die Tageszeitung	23.10.2011	Fluglärm treibt Wutbürger auf die Straße	Klaus-Peter Klingelschmitt	http://www.taz.de/
506.	die Tageszeitung	15.11.2011	Eine historische Leistung	Claus Leggewie	http://www.taz.de/
507.	die Tageszeitung	18.11.2011	Die Wut der Bürger ist verbraucht	Julia Rommel	http://www.taz.de/
508.	die Tageszeitung	29.11.2011	Der misslungene Spagat	Ulrich Schulte	http://www.taz.de/

509.	die Tageszeitung	16.12.2011	Stresstest hebt Arabellion aus	-	http://www.taz.de/
510.	die Tageszeitung	24.12.2011	"Dagegen sein ist keine Tugend"	Peter Unfried	http://www.taz.de/
511.	die Tageszeitung	30.12.2011	So wird's gewesen sein!	Hennig Bleyl	http://www.taz.de/
512.	die Tageszeitung	10.01.2012	Eine Stadt schlägt zurück	-	http://www.taz.de/
513.	die Tageszeitung	31.01.2012	Rebellion des Speckgürtels	Heide Platen	http://www.taz.de/
514.	die Tageszeitung	15.02.2012	Mehr als verbohrt Wutbürger	Ingo Arzt	http://www.taz.de/
515.	die Tageszeitung	15.02.2012	Grün-Rot lässt Wutbürger räumen	Nadine Michel	http://www.taz.de/
516.	die Tageszeitung	01.03.2012	Im Arrest ist bald ein Plätzchen frei	Stefan Alberti	http://www.taz.de/
517.	die Tageszeitung	12.03.2012	Bildungswutbürger unter Strom	Hannes Koch	http://www.taz.de/
518.	die Tageszeitung	14.03.2012	"Kentucky Schreit Ficken"	Moritz Bassler	http://www.taz.de/
519.	die Tageszeitung	04.04.2012	"Der Fluglärm wird geschützt"	Christian Rath	http://www.taz.de/
520.	die Tageszeitung	06.04.2012	"Größter Umbruch seit der Aufklärung"	Andreas Fanizadeh	http://www.taz.de/
521.	die Tageszeitung	13.04.2012	Protest darf mit den erreichten Zielen nicht enden	Walter Sittler	http://www.taz.de/
522.	die Tageszeitung	20.05.2012	"Parteien gefährden die Demokratie"	Tom Strochschneider	http://www.taz.de/
523.	die Tageszeitung	31.07.2012	Der Elan der Erneuerung	Ingo Arend	http://www.taz.de/
524.	die Tageszeitung	12.08.2012	Die Entdeckung des Wutbürgers	Sebastian Erb	http://www.taz.de/
525.	die Tageszeitung	27.08.2012	Die Ungeheuer vom Müggelsee	Joanna Itzek	http://www.taz.de/
526.	die Tageszeitung	07.12.2012	Tage der Wahrheit für Stuttgart 21	Nadine Michel	http://www.taz.de/
527.	die Tageszeitung	14.12.2012	"Rettungsroutine" schlägt "wulffen"	dpa u.a.	http://www.taz.de/
528.	die Tageszeitung	01.02.2013	Täuschen und kreischen	-	http://www.taz.de/
529.	die Tageszeitung	06.02.2013	Wutbürger als Forschungsobjekt	Bernd Kramer	http://www.taz.de/
530.	die Tageszeitung	14.03.2013	Elektrosmog von unten	Hannes Koch	http://www.taz.de/
531.	die Tageszeitung	24.03.2013	Merkels Sargnagel	Paul Hockenos	http://www.taz.de/
532.	die Tageszeitung	08.03.2013	Angst vor der Fremdenangst	Jean-Filip Baeck	http://www.taz.de/
533.	die Tageszeitung	09.07.2013	Ist Datenhygiene jetzt Bürgerpflicht?	Laura Hofmann	http://www.taz.de/
534.	die Tageszeitung	15.07.2013	Täterinnen begehen Taten	Eva Behrendt	http://www.taz.de/

535.	die Tageszeitung	21.08.2013	Wo ein Heim, da Protest	Christian Jakob	http://www.taz.de/
536.	die Tageszeitung	27.08.2013	Rosa für Rüde	-	http://www.taz.de/
537.	die Tageszeitung	29.09.2013	Mit Superhelden durch den Kiez	Gesa Steeger, Kai von Appen	http://www.taz.de/
538.	die Tageszeitung	22.10.2013	Ästhetische Fingerübung	Jens Fischer	http://www.taz.de/
539.	die Tageszeitung	23.10.2013	Korols wahre Heimat	Simone Schnaze	http://www.taz.de/
540.	die Tageszeitung	29.12.2013	Licht im Dinkel	Rüdiger Kind	http://www.taz.de/
541.	die Tageszeitung	03.01.2014	"Es braucht die Piraten"	-	http://www.taz.de/
542.	die Tageszeitung	25.02.2014	Aufbegehren in Mooswald	Lena Müssigmann	http://www.taz.de/
543.	die Tageszeitung	19.05.2014	Der Lärm und ich	Timo Reuter	http://www.taz.de/
544.	die Tageszeitung	22.05.2014	Alle gegen Roma-Klischees	Eiken Bruhn	http://www.taz.de/
545.	die Tageszeitung	02.08.2014	Kapitalismus pink lackiert	Elmar Kraushaar	http://www.taz.de/
546.	die Tageszeitung	03.08.2014	Gehen, wenn's am schönsten ist	Jan-Paul Koopmann	http://www.taz.de/
547.	die Tageszeitung	16.10.2014	Keine kluge Idee	Simone Schnaze	http://www.taz.de/
548.	die Tageszeitung	20.11.2014	Subtiler Rassismus der Mitte	Daniel Bax	http://www.taz.de/
549.	die Tageszeitung	16.12.2014	Vernunft hilft nicht gegen Patrioten	Klaus Hillenbrand	http://www.taz.de/
550.	die Tageszeitung	16.12.2014	Wärmstens zu empfehlen	Jean-Filip Baeck	http://www.taz.de/
551.	die Tageszeitung	17.12.2014	Ein Weihnachtsmärchen	Sebastian Heiser	http://www.taz.de/
552.	die Tageszeitung	04.01.2015	Aufstand gegen irgendwas	Stefan Reinecke	http://www.taz.de/
553.	die Tageszeitung	06.01.2015	"Wir Deutsche" neu definieren	Daniel Bax	http://www.taz.de/
554.	die Tageszeitung	22.01.2015	Führer gesucht	Anja Maier	http://www.taz.de/
555.	die Tageszeitung	29.01.2015	Die Frustrierten bleiben	Daniel Bax	http://www.taz.de/
556.	die Tageszeitung	03.02.2015	Bruder Bachmann	Micha Brumlik	http://www.taz.de/
557.	die Tageszeitung	21.02.2015	Jüdische Heimat Bundesrepublik	Micha Brumlik	http://www.taz.de/
558.	die Tageszeitung	06.03.2015	Armes Deutschland	Natalie Mayroth	http://www.taz.de/
559.	die Tageszeitung	01.04.2015	Wutbürger klopfen nachts	Jean-Filip Baeck	http://www.taz.de/
560.	die Tageszeitung	04.05.2015	Auflage der "Jungen Freiheit" steigt	Andreas Speit	http://www.taz.de/

561.	die Tageszeitung	09.05.2015	Wer macht's rechter?	Simone Schnaze	http://www.taz.de/
562.	die Tageszeitung	10.05.2015	Die rechte Mitte	Jens Müller	http://www.taz.de/
563.	die Tageszeitung	11.05.2015	Die große Koalition kommt	Jan Zier	http://www.taz.de/
564.	die Tageszeitung	18.06.2015	Der Dreck des Saubermanns	Jean-Filip Baeck	http://www.taz.de/
565.	die Tageszeitung	19.06.2015	Die Grenze der Offenheit	Marlene Halser	http://www.taz.de/
566.	die Tageszeitung	24.06.2015	Gabriels Spieltheorie	Ulrich Schulte	http://www.taz.de/
567.	die Tageszeitung	10.07.2015	Auf dem rechten Weg	Andreas Speit, Konrad Litschko, u.a.	http://www.taz.de/
568.	die Tageszeitung	24.07.2015	"Nazis essen heimlich Falafel"	Josephine Schultz	http://www.taz.de/
569.	die Tageszeitung	05.08.2015	Maaßen checkt es jetzt auch (fast)	-	http://www.taz.de/
570.	die Tageszeitung	24.08.2015	Der Hannover-Fetischist	Leif Hanke	http://www.taz.de/
571.	die Tageszeitung	30.08.2015	Wut statt Debatte	Anja Maier	http://www.taz.de/
572.	die Tageszeitung	13.10.2015	Von Schweinen und Rechten	Simone Schnaze	http://www.taz.de/
573.	die Tageszeitung	02.11.2015	Sie brauchen den Hass	Wolfgang Benz	http://www.taz.de/
574.	die Tageszeitung	03.11.2015	Die Rechten waren schneller	-	http://www.taz.de/
575.	die Tageszeitung	07.12.2015	"Mal die Vernunft im Dorf lassen"	Jörn Krüse	http://www.taz.de/
576.	die Tageszeitung	02.02.2016	Früher war mehr Schießbefehl	Heiko Wernig	http://www.taz.de/
577.	die Tageszeitung	18.03.2016	"Vor den Taten kommen die Worte"	Konrad Litschko	http://www.taz.de/
578.	die Tageszeitung	11.04.2016	Vielleicht ein bisschen sozialer	Markus Bauer	http://www.taz.de/
579.	die Tageszeitung	19.04.2016	Schenkelklopfende Dschihadistinnen	Andreas Rüttenauer	http://www.taz.de/
580.	die Tageszeitung	06.06.2016	Die Gegenfigur zu den Wutbürgern	Stefan Reinecke	http://www.taz.de/
581.	die Tageszeitung	06.07.2016	"Wir haben es verlernt zu streiten"	Ulrich Schulte	http://www.taz.de/
582.	die Hannoverische Allgemeine Zeitung	30.12.2010	Mit einem Lächeln ins neue Jahr	Matthias Koch	http://www.haz.de/
583.	die Hannoverische Allgemeine Zeitung	16.08.2011	Rainer Frank spielt die Titelrolle in "Staatsfeind Kohlhaas"	Ronald Meyer- Arlt	http://www.haz.de/

584.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	20.08.2011	Kampf um die Rathäuser	Volker Goebel	http://www.haz.de/
585.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	23.08.2011	ARD-Film dokumentiert Proteste zu "Stuttgart 21"	Heike Manssen	http://www.haz.de/
586.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	10.09.2011	Walburg: "Freiheit ist so groß, wie man sie sich nimmt"	-	http://www.haz.de/
587.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	17.09.2011	Schauspielintendant Lars-Ole Walburg inszeniert "Staatsfeind Kohlhaas"	Ronald Meyer-Arlt	http://www.haz.de/
588.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	20.11.2011	Anwohner protestieren gegen Versandhandelszentrum	Andreas Schinkel	http://www.haz.de/
589.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	24.11.2011	Gefährden Volksabstimmungen die Demokratie?	-	http://www.haz.de/
590.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	25.11.2011	Stuttgart fiebert "S 21" – Volksentscheid entgegen	-	http://www.haz.de/
591.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	28.11.2011	"Wutbürger" von schweigender Mehrheit überrollt	-	http://www.haz.de/
592.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	16.12.2011	"Stresstest" ist Wort des Jahres 2011	dpa	http://www.haz.de/
593.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	26.12.2011	Wenn alle nur Bahnhof verstehen wollen	dpa	http://www.haz.de/
594.	die Hannoversche Allgemeine	13.03.2012	ARD und ZDF räumen beim Grimme-Preis ab	Imre Grimm	http://www.haz.de/

	Zeitung				
595.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	20.04.2012	Diebe mit Liebe zum Lied	-	http://www.haz.de/
596.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	21.06.2012	Losverfahren macht eine Menge Ärger	Christian Link	http://www.haz.de/
597.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	14.12.2012	Kein Bock auf Krise: "Rettungsroutine" ist Wort des Jahres	dpa	http://www.haz.de/
598.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	14.12.2012	"Rettungsroutine" ist das "Wort des Jahres" 2012	dpa	http://www.haz.de/
599.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	14.12.2012	"Rettungsroutine" ist Wort des Jahres	dpa	http://www.haz.de/
600.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	30.01.2013	Forscher: Wutbürger machen das Regieren schwieriger	dpa	http://www.haz.de/
601.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	09.09.2013	Bürger hadern mit der Bauverwaltung	Joachim Dege	http://www.haz.de/
602.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	17.09.2013	Mission Hupverbot	-	http://www.haz.de/
603.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	31.10.2013	"Josephine Baker würde Battle-Rap machen"	Felix Klabe, Nora Lysk	http://www.haz.de/
604.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	26.01.2014	Was genau will der Wutbürger?	Dirk Schmalzer	http://www.haz.de/
605.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	21.06.2015	Die Wutbürger	Ernst Corinth	http://www.haz.de/

	Allgemeine Zeitung				
606.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	03.07.2015	Cordula Stratmann mit neuen Serien am Start	Jan Freitag	http://www.haz.de/
607.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	28.07.2015	"Shitstorms" sind Männerproblem	Sonja Fröhlich	http://www.haz.de/
608.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	14.09.2015	"Raffst du denn gar nicht, wie blöd du bist?"	dpa	http://www.haz.de/
609.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	16.10.2015	Kommissar Faber und die tödlichen Bonbons	Andrea Tratner	http://www.haz.de/
610.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	10.12.2015	Flüchtlingsflut? Grexit? Oder Abgasskandal?	dpa u.a.	http://www.haz.de/
611.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	28.01.2016	Stadt informiert über Flüchtlingsunterkünfte	Joachim Dege, Antje Bismark	http://www.haz.de/
612.	die Hannoversche Allgemeine Zeitung	11.03.2016	Company Felix Landerer tanzt die "Revolte"	-	http://www.haz.de/
613.	der Spiegel	11.10.2010	Der Wutbürger	Dirk Kurbjuweit	http://www.spiegel.de/
614.	der Spiegel	17.10.2010	Rebellische Rentner: Aufstand der Silberköpfe	Anna Reimann	http://www.spiegel.de/
615.	der Spiegel	18.10.2010	Die Mutbürger	Barbara Supp	http://www.spiegel.de/
616.	der Spiegel	25.10.2010	Sie fühlen sich belogen	Ekkehard Stolz	http://www.spiegel.de/
617.	der Spiegel	25.10.2010	Vielleicht sogar Mitbürger	Zäh Stuttgart Bernd	http://www.spiegel.de/
618.	der Spiegel	08.11.2010	Der verletzte Stolz	Peter Sloterdijk	http://www.spiegel.de/

619.	der Spiegel	29.11.2010	Traktate der schlechten Laune	Georg Diez	http://www.spiegel.de/
620.	der Spiegel	02.12.2010	Stuttgart 21: Ab ins Museum, Protestzaun!	dpa u.a.	http://www.spiegel.de/
621.	der Spiegel	13.12.2010	Gebäu aus Ignoranz und Herablassung	-	http://www.spiegel.de/
622.	der Spiegel	17.12.2010	Bürgerproteste: "Wutbürger" ist Wort des Jahres	dpa u.a.	http://www.spiegel.de/
623.	der Spiegel	17.12.2010	"Wutbürger" ist Wort des Jahres	dpa u.a.	http://www.spiegel.de/
624.	der Spiegel	20.12.2010	Der SPIEGEL berichtete #8230	-	http://www.spiegel.de/
625.	der Spiegel	27.12.2010	Aishe – furniert	Thomas Tuma	http://www.spiegel.de/
626.	der Spiegel	28.12.2010	Protestkultur auf dem Bahnsteig: Wutbürger? Wartbürger!	Christoph Twickel	http://www.spiegel.de/
627.	der Spiegel	15.01.2011	Hamburger Öko-Initiative: Tanz den Umweltschutz!	Christoph Twickel	http://www.spiegel.de/
628.	der Spiegel	18.01.2011	Sprachkritik: "Alternativlos" ist das Unwort des Jahres	dpa u.a.	http://www.spiegel.de/
629.	der Spiegel	31.01.2011	Immer mehr ist immer weniger	Richard David Precht	http://www.spiegel.de/
630.	der Spiegel	31.01.2011	Die Panik wird knapp! Die Wutbürger-Initiative bittet um Ihre Hilfe.	Ralf Husmann	http://www.spiegel.de/
631.	der Spiegel	28.02.2011	Zitate	-	http://www.spiegel.de/
632.	der Spiegel	08.03.2011	E10 und Umweltschutz: Irrsinn in grün	Thomas Straubhaar	http://www.spiegel.de/
633.	der Spiegel	10.03.2011	S.P.O.N. - Im Zweifel links: Phantomschmerz an der Tanke	Jakob Augstein	http://www.spiegel.de/
634.	der Spiegel	21.03.2011	Atomausstieg: Finanzspritze für die große Wind-Vision	Stefan Schultz	http://www.spiegel.de/
635.	der Spiegel	25.03.2011	Wahl in Baden-Württemberg: Zwei Gscheitle gegen Mappus	Florian Gathmann, Veit Medick	http://www.spiegel.de/
636.	der Spiegel	27.03.2011	Debakel für Stefan Mappus: Abwahl des Ungewählten	Simone Kaiser	http://www.spiegel.de/

637.	der Spiegel	23.04.2011	ZDF-Krimi über Altersprostitution: Huren im Herbst des Lebens	-	http://www.spiegel.de/
638.	der Spiegel	30.05.2011	"Neue Wörter brauchen genug Beweise"	-	http://www.spiegel.de/
639.	der Spiegel	27.06.2011	Die bürgerliche Kernschmelze	Cordt Schnibbel	http://www.spiegel.de/
640.	der Spiegel	29.06.2011	Stuttgart 21: Schlacht um die Wahrheit	Sebastian Fischer	http://www.spiegel.de/
641.	der Spiegel	04.07.2011	Turin 21	-	http://www.spiegel.de/
642.	der Spiegel	08.07.2011	Aufschub beim Stresstest: S-21-Gegner feiern die Atempause	Florian Gathmann	http://www.spiegel.de/
643.	der Spiegel	11.07.2011	App für den Wutbürger	-	http://www.spiegel.de/
644.	der Spiegel	18.07.2011	Bürgerprotest gegen Stromleitungen: Die Trassen-Brecher	Jörg Diehl, Bad Gandersheim	http://www.spiegel.de/
645.	der Spiegel	20.07.2011	Kampf um Stuttgart 21: Wutbürger in der Sackgasse	Florian Gathmann	http://www.spiegel.de/
646.	der Spiegel	22.07.2011	S21-Protteste: Liebe Wutbürger, bitte geht jetzt heim	Stefan Kuzmany	http://www.spiegel.de/
647.	der Spiegel	22.07.2011	Heidi Klum lästert über Deutsche: Zum Motzen!	AFP u.a.	http://www.spiegel.de/
648.	der Spiegel	30.07.2011	Kompromissvorschlag zu Stuttgart 21: Von allen guten Geißlern verlassen	Andreas Borcholte	http://www.spiegel.de/
649.	der Spiegel	08.09.2011	Studie über "Wutbürger": Alt, stur, egoistisch	Franz Walter	http://www.spiegel.de/
650.	der Spiegel	14.10.2011	Neuer Protest-Anlauf: Deutschland probt den Aufstand gegen die Finanzmacht	Stefan Schultz	http://www.spiegel.de/
651.	der Spiegel	17.10.2011	Bankenschele der Politik: Aufstand der Scheinheiligen	Stefan Kaiser	http://www.spiegel.de/
652.	der Spiegel	25.11.2011	"Die Grünen verhindern den Fortschritt"	Arvid Kaiser	http://www.spiegel.de/
653.	der Spiegel	16.12.2011	"Stresstest" ist Wort des Jahres 2011	dpa u.a.	http://www.spiegel.de/
654.	der Spiegel	09.01.2012	Städtischer Wüstenhafen	Carl Tobias	http://www.spiegel.de/
655.	der Spiegel	21.01.2012	Heute in den Feuilletons: "Mimikry des guten Benehmens"	-	http://www.spiegel.de/

656.	der Spiegel	13.02.2012	Ewiges Gorleben	Frank Dohmen, Christoph Hickmann u.a.	http://www.spiegel.de/
657.	der Spiegel	13.02.2012	Boris Palmer	-	http://www.spiegel.de/
658.	der Spiegel	15.02.2012	Räumung in Stuttgart: "Net schwätze! Blockiere!"	Simone Kaiser	http://www.spiegel.de/
659.	der Spiegel	02.03.2012	Stuttgart- "Tatort": Kapitalismus-Schelte auf Schwäbisch	Christian Buß	http://www.spiegel.de/
660.	der Spiegel	09.03.2012	Wutbürger blasen Wulff den Marsch	dpa u.a.	http://www.spiegel.de/
661.	der Spiegel	12.03.2012	"Kreatives Kuddelmuddel"	-	http://www.spiegel.de/
662.	der Spiegel	04.06.2012	Protest gegen Sicherungsverwahrte: "In Insel steht der Rechtsstaat auf der Kippe"	Julia Jüttner	http://www.spiegel.de/
663.	der Spiegel	25.06.2012	Dudens Democracy	-	http://www.spiegel.de/
664.	der Spiegel	16.07.2012	Wut auf die Wutbürger	Simone Kaiser, Michael Loeckx u.a.	http://www.spiegel.de/
665.	der Spiegel	18.07.2012	Festival von Avignon: Protest mit Paradiesvogel-Potential	Laura Hamdorf	http://www.spiegel.de/
666.	der Spiegel	22.09.2012	Hochgeschwindigkeits-Zug in Kalifornien: Amerikas Stuttgart 21	Rachel Stern	http://www.spiegel.de/
667.	der Spiegel	17.10.2012	Theaterprojekt in Düsseldorf: Büchner als Wutbürger	Simon Broll	http://www.spiegel.de/
668.	der Spiegel	12.12.2012	Stuttgart 21: Grubes grobe Fehler	Simone Kaiser	http://www.spiegel.de/
669.	der Spiegel	14.12.2012	Krisenheterik: "Rettungsroutine" ist Wort des Jahres	dpa, afp u.a.	http://www.spiegel.de/
670.	der Spiegel	14.12.2012	Wort des Jahres 2012: Wenn die Rettung zur Routine wird	Nicolai Kwasniewski, Tina Friedrich	http://www.spiegel.de/
671.	der Spiegel	31.12.2012	Im grünen Winkel	Jürgen Dahlkamp, Simone Kaiser	http://www.spiegel.de/
672.	der Spiegel	30.01.2013	Studie über neue	Christina Hebel,	http://www.spiegel.de/

			Protestbewegungen: Was treibt die Wutbürger?	Katharina Graça Peters	
673.	der Spiegel	09.02.2013	Rette sich, wer kann	Sven Böll, Frank Hornig	http://www.spiegel.de/
674.	der Spiegel	03.03.2013	Schweizer Wutbürger versetzen Manager-Elite den Boni-Schock	dpa u.a.	http://www.spiegel.de/
675.	der Spiegel	13.03.2013	Kinokomödie "Hai-Alarm am Müggelsee": Brachial in Badehosen	Tim Slagman	http://www.spiegel.de/
676.	der Spiegel	18.03.2013	Mutter Staat	Barbara Hardinghaus, Katrin Kuntz u.a.	http://www.spiegel.de/
677.	der Spiegel	18.03.2013	"Es gibt kein Zurück mehr"	Simone Kaiser, Frank Hornig	http://www.spiegel.de/
678.	der Spiegel	08.08.2013	Politik als Zweitkarriere: Zur Abwechslung mal Bundestag	Annett Meiritz, Anna-Lena Roth	http://www.spiegel.de/
679.	der Spiegel	19.08.2013	Hypnotiseurin Merkel	-	http://www.spiegel.de/
680.	der Spiegel	09.12.2013	Republik Seelenruh	Dirk Kurbjuweit	http://www.spiegel.de/
681.	der Spiegel	12.12.2013	Tagesvorschau: Was Freitag wichtig wird	-	http://www.spiegel.de/
682.	der Spiegel	13.12.2013	Wort des Jahres: Bald schnappt "GroKo" zu	Stefan Kuzmany	http://www.spiegel.de/
683.	der Spiegel	07.07.2014	Kein bisschen Frieden	Sven Böll, Horand Knaup	http://www.spiegel.de/
684.	der Spiegel	11.07.2014	Angry Germans: Big Projects Face Growing Resistance	Sven Böll, Horand Knaup u.a.	http://www.spiegel.de/
685.	der Spiegel	28.07.2014	Neue Filme im August	-	http://www.spiegel.de/
686.	der Spiegel	07.08.2014	Politsatire "Freiland": Der deutsche Beamte übt Revolution	Martin Baierlein	http://www.spiegel.de/
687.	der Spiegel	10.11.2014	Kinder der Stille	Dirk Kurbjuweit	http://www.spiegel.de/
688.	der Spiegel	10.12.2014	Protest-Demonstrationen: "Das ist ein politisches Pulverfass"	Vera Kämper	http://www.spiegel.de/

689.	der Spiegel	12.12.2014	Pegida-Talk bei "Maybrit Illner": Ferndiagnose der Winterwut	Moritz Piehler	http://www.spiegel.de/
690.	der Spiegel	15.12.2014	Neue deutsche Welle	Maik Baumgärtner, Jörg Diehl	http://www.spiegel.de/
691.	der Spiegel	16.12.2014	Koalition ohne Pegida-Kurs: Hilflös gegen die Wutmärsche	Florian Gathmann, Severin Weiland	http://www.spiegel.de/
692.	der Spiegel	20.12.2014	Im Zentrum	Ann-Katrin Müller, Maximilian Popp	http://www.spiegel.de/
693.	der Spiegel	29.12.2014	Die Glücksbringer	Nikolaus Blome, Christiane Hoffmann	http://www.spiegel.de/
694.	der Spiegel	29.12.2014	Frieden ist auch nur noch ein Wort	Georg Diez,	http://www.spiegel.de/
695.	der Spiegel	29.12.2014	Was für eine Ironie!	-	http://www.spiegel.de/
696.	der Spiegel	10.01.2015	"Adorno hätte seine Freude"	Frank Hornig, Jörg Schindler	http://www.spiegel.de/
697.	der Spiegel	22.01.2015	Nach Bachmann-Rücktritt: Pegidas Franchise-Pläne	Fabian Reinbold	http://www.spiegel.de/
698.	der Spiegel	26.01.2015	Anti-Pegida-Konzerte in Dresden: Mit Musik gegen den Muff	dpa u.a.	http://www.spiegel.de/
699.	der Spiegel	29.01.2015	Zerwürfnis in Dresden: Pegida schafft sich ab	Fabian Reinbold	http://www.spiegel.de/
700.	der Spiegel	17.02.2015	Faktencheck: Rettet Europa Griechenland – oder nur die Banken?	-	http://www.spiegel.de/
701.	der Spiegel	23.02.2015	S.P.O.N. – Die Spur des Geldes: Besser ein Teil des Geldes weg als die ganze Kohle	Wolfgang Münchau	http://www.spiegel.de/
702.	der Spiegel	10.03.2015	Anti-Islam-Demos: Pegida wächst wieder	-	http://www.spiegel.de/

703.	der Spiegel	14.03.2015	"Ein Baum, ein Strick"	Andreas Wassermann, Wolf Wiedmann-Schmidt	http://www.spiegel.de/
704.	der Spiegel	14.03.2015	Wuppertal: Polizei löst Hooligan-Demonstration auf	afp u.a.	http://www.spiegel.de/
705.	der Spiegel	14.03.2015	Extremistentreff in Wuppertal: Spielplatz der Verirrten	Jörg Diehl	http://www.spiegel.de/
706.	der Spiegel	17.03.2015	Tausende bei Demo in Dresden: Pegida-Organisator Bachmann keilt gegen AfD	heb	http://www.spiegel.de/
707.	der Spiegel	21.03.2015	Der Juniorchef	Jan Friedmann	http://www.spiegel.de/
708.	der Spiegel	11.05.2015	Bremen-Schock: Sechs Rezepte gegen die Wahlmüdigkeit	Anna Reimann, Katherine Rydlink	http://www.spiegel.de/
709.	der Spiegel	06.06.2015	OB-Wahl in Pegida-Dresden: Die CDU bangt um ihre letzte Bastion	Christina Hebel, Vera Kämper	http://www.spiegel.de/
710.	der Spiegel	22.06.2015	"Tatort"-Faktencheck: Standen hinter Stuttgart 21 wirklich korrupte Politiker?	Florian Gathmann	http://www.spiegel.de/
711.	der Spiegel	25.10.2015	Widerstand gegen Rechtsextreme: Köln trotz Hogesa	Kevin Hagen	http://www.spiegel.de/
712.	der Spiegel	02.11.2015	Flüchtlingskrise in Schweden: "Die Aufnahmeeuphorie nimmt ab"	Kevin Hagen	http://www.spiegel.de/
713.	der Spiegel	01.12.2015	Hart aber fair" zu Fremdenhass: Ach ja, diese besorgten Bürger	Christoph Twickel	http://www.spiegel.de/
714.	der Spiegel	12.12.2015	Aufstand der Ängstlichen	-	http://www.spiegel.de/
715.	der Spiegel	24.01.2016	Junge Migranten: Unter Generalverdacht	Björn Hengst, Frank Patalong u.a.	http://www.spiegel.de/

716.	der Spiegel	31.01.2016	Studie über Pegida-Anhänger: Männlich, über 50, verheiratet, konfessionslos	-	http://www.spiegel.de/
717.	der Spiegel	29.02.2016	Vor NPD-Verbotsverfahren: Die Tarn-Taktik der rechten Hetzer	-	http://www.spiegel.de/
718.	der Spiegel	19.03.2016	Liebe Leserin, lieber Leser,	Klaus Brinkbäumer	http://www.spiegel.de/
719.	der Spiegel	17.04.2016	Jelinek-Uraufführung in München: Mohammed ist leider verhindert	Bernd Noack	http://www.spiegel.de/
720.	der Spiegel	02.05.2016	Terror: Verfassungsschutz-Chef warnt vor Verniedlichung des IS	dpa, AFP u. a.	http://www.spiegel.de/
721.	der Spiegel	06.07.2016	Stuttgart 21 könnte 50 Prozent teurer werden als geplant	dpa	http://www.spiegel.de/
722.	der Spiegel	06.07.2016	Bundesrechnungshof: Stuttgart 21 könnte 50 Prozent teurer werden als zuletzt geplant	dpa	http://www.spiegel.de/
723.	der Spiegel	14.07.2016	Liebe Leserin, lieber Leser,	Christiane Hoffmann	http://www.spiegel.de/
724.	die Zeit	14.10.2010	Wir haben die Nase voll!	Thomas Assheuer	http://www.zeit.de/
725.	die Zeit	28.10.2010	Schluss mit dem Dämmwahn!	Hanno Rauterberg	http://www.zeit.de/
726.	die Zeit	02.12.2010	Wir Antidemokraten	Adam Soboczynski	http://www.zeit.de/
727.	die Zeit	17.12.2010	"Wutbürger" ist das Wort des Jahres	dpa, AFP	http://www.zeit.de/
728.	die Zeit	05.01.2011	Nur mit Schnaps zu ertragen!	Angela Köckritz, Thomas Groß u. a.	http://www.zeit.de/
729.	die Zeit	05.01.2011	Triumphal abgestürzt	Matthias Geis	http://www.zeit.de/
730.	die Zeit	13.01.2011	"Ihr könnt meinetwegen acht Sorten Biodiesel einführen"	Harald Martenstein	http://www.zeit.de/

731.	die Zeit	13.01.2011	Empört euch!	Gero von Randow	http://www.zeit.de/
732.	die Zeit	20.01.2011	"So etwas passiert mir nicht wieder"	Tina Hildebrandt, Matthias Krupa	http://www.zeit.de/
733.	die Zeit	14.02.2011	Experten fordern Rettungsschirm für die Pflege	Rainer Woratschka	http://www.zeit.de/
734.	die Zeit	03.03.2011	Eine spaltende Persönlichkeit	Marc Brost, Peter Dausend u.a.	http://www.zeit.de/
735.	die Zeit	22.03.2011	Westerwelle wettet gegen Wutbürger	Michael Schlieben	http://www.zeit.de/
736.	die Zeit	24.10.2011	Stuttgart, Stadt der vielen Kulturen	Rüdiger Bäbler	http://www.zeit.de/
737.	die Zeit	04.04.2011	"Vor allem an sich selbst gescheitert"	-	http://www.zeit.de/
738.	die Zeit	05.04.2011	Verkabelt Europa!	Burkhard Straßmann	http://www.zeit.de/
739.	die Zeit	14.04.2011	Parteienlandschaft, neu gemalt	Matthias Geis	http://www.zeit.de/
740.	die Zeit	24.04.2011	Papst geißelt Waffengang in Libyen	dpa u.a.	http://www.zeit.de/
741.	die Zeit	24.04.2011	Mitreden, nicht nur die Stimme abgeben	Michael Seemann	http://www.zeit.de/
742.	die Zeit	24.04.2011	Gläubige fordern Reformen	dpa	http://www.zeit.de/
743.	die Zeit	01.06.2011	Die CDU schlingert auf der Suche nach Sinn	Michael Schlieben	http://www.zeit.de/
744.	die Zeit	09.06.2011	Stuttgart rast	Peter Kümmel	http://www.zeit.de/
745.	die Zeit	14.06.2011	Die Wutbürger sind verschwunden	Rüdiger Bäbler	http://www.zeit.de/
746.	die Zeit	22.06.2011	Gutbürger - Mutbürger - Wutbürger?	-	http://www.zeit.de/
747.	die Zeit	13.10.2011	Auserwählt und verachtet	Wolfgang Huber	http://www.zeit.de/
748.	die Zeit	24.11.2011	Der falsche Frieden	Maximilian Probst	http://www.zeit.de/
749.	die Zeit	24.11.2011	Der Atommüll muss weg	Mariam Lau, Fritz Vorholz	http://www.zeit.de/
750.	die Zeit	28.11.2011	Das Stuttgarter Experiment ist geglückt	Michael	http://www.zeit.de/

				Schlieben	
751.	die Zeit	16.12.2011	Stresstest ist Wort des Jahres 2011	dpa, AFP	http://www.zeit.de/
752.	die Zeit	29.12.2011	Her damit – Weg damit	Iris Radisch, Hanno Rauterberg	http://www.zeit.de/
753.	die Zeit	09.02.2012	Reden hilft	Anna Marohn	http://www.zeit.de/
754.	die Zeit	09.02.2012	Drei Sprachen Merkel	Matthias Geis, Gero von Randow	http://www.zeit.de/
755.	die Zeit	16.02.2012	Trügerische Ruhe in Stuttgart	Rüdiger Bäßler	http://www.zeit.de/
756.	die Zeit	16.02.2012	Die Illusion einer sauberen Lösung	Hans Schuh	http://www.zeit.de/
757.	die Zeit	16.02.2012	Unsere Angst vor dem Nachbarn	Thies Hagge	http://www.zeit.de/
758.	die Zeit	08.03.2012	Fertig ist das Mondgesicht	Ulrich Greiner	http://www.zeit.de/
759.	die Zeit	29.03.2012	Der Preis der Ruhe	Kerstin Bund	http://www.zeit.de/
760.	die Zeit	06.06.2012	Dabei sein ist alles	Julia Schramm	http://www.zeit.de/
761.	die Zeit	21.06.2012	So nicht!	Kerstin Bund	http://www.zeit.de/
762.	die Zeit	21.06.2012	Das Ende der beschaulichen Demokratie	Karl-Rudolf Korte	http://www.zeit.de/
763.	die Zeit	16.08.2012	Auf zur Abwehr	Fritz Vorholz	http://www.zeit.de/
764.	die Zeit	20.09.2012	Hier wird niemand gerettet	Thomas E. Schmidt	http://www.zeit.de/
765.	die Zeit	27.10.2012	Wieder die ganze Nacht durchgehasst	Frank Drieschner	http://www.zeit.de/
766.	die Zeit	15.10.2012	Das Wutbürger-Würfeln	Hellmuth Vensky	http://www.zeit.de/
767.	die Zeit	24.11.2012	Wir lassen Euch nie mehr in Ruhe	Lenz Jacobsen	http://www.zeit.de/
768.	die Zeit	19.12.2012	Punk-Gebete dahoam	Peter Dausend	http://www.zeit.de/
769.	die Zeit	02.02.2013	Der deutsche Protest ist alt, klug und männlich	Michael Schlieben	http://www.zeit.de/
770.	die Zeit	14.02.2013	Vorbei, aber nicht überstanden	Mariam Lau	http://www.zeit.de/
771.	die Zeit	22.02.2013	Zweifel sind ein Grundrecht!	Florian Kessler	http://www.zeit.de/
772.	die Zeit	09.06.2013	"Die Alten wählen nicht nur egoistisch"	Nicole Sagner	http://www.zeit.de/
773.	die Zeit	01.08.2013	Seid keine Merkel-Bürger!	Maria Exner	http://www.zeit.de/
774.	die Zeit	02.09.2013	"Den Wutbürger gibt es nicht"	Heike Jahberg,	http://www.zeit.de/

				Carsten Brönstrup	
775.	die Zeit	13.02.2014	Baustopp!	Claudia Füller, Aurel Märki	http://www.zeit.de/
776.	die Zeit	16.04.2014	Schön unterirdisch	Frank Drieschner	http://www.zeit.de/
777.	die Zeit	24.04.2014	Wir Dummschwätzer?	Stefan Willeke	http://www.zeit.de/
778.	die Zeit	30.04.2014	Bürger wissen mehr	Christiane Grefe	http://www.zeit.de/
779.	die Zeit	05.05.2014	Jetzt wird's persönlich	Joachim Huber	http://www.zeit.de/
780.	die Zeit	15.05.2014	Das wird man doch noch wählen dürfen	Marc Brost, Caterina Lobenstein	http://www.zeit.de/
781.	die Zeit	12.06.2014	Und wo war die ZEIT?	Tina Hildebrandt, Heinrich Wefing	http://www.zeit.de/
782.	die Zeit	21.08.2014	"Nennen Sie mich Querulantin"	Anne Hähnig	http://www.zeit.de/
783.	die Zeit	29.09.2014	Unerhört empört	Frank Drieschner	http://www.zeit.de/
784.	die Zeit	16.10.2014	Die Elbvertiefung fällt aus	Steffen Dobbert, Frank Drieschner	http://www.zeit.de/
785.	die Zeit	16.12.2014	Neues aus der Tabuzone	Christoph Dieckmann, Christian Fuchs	http://www.zeit.de/
786.	die Zeit	17.04.2014	Pegida – vereint in Wut und Angst	Giovanni di Lorenzo, Bernd Ulrich	http://www.zeit.de/
787.	die Zeit	06.01.2015	Training für den Widerstandsmuskel	Jan Guldner	http://www.zeit.de/
788.	die Zeit	06.01.2015	"Das moderne Deutschland ist das nicht gewohnt"	-	http://www.zeit.de/
789.	die Zeit	06.01.2015	Magenta – der letzte Versuch	Lisa Caspari	http://www.zeit.de/
790.	die Zeit	20.01.2015	Pegida darf nicht ausgegrenzt werden	Ludwig Greven	http://www.zeit.de/
791.	die Zeit	10.02.2015	Pegida verstärkt die rechte Gewalt	Tilman Steffen	http://www.zeit.de/
792.	die Zeit	12.02.2015	Böhmen, Pommern, Syrien	Andreas Kossert	http://www.zeit.de/
793.	die Zeit	27.02.2015	Kneip-Kur für Wutbürger und andere Clowns	Jenny Hoch	http://www.zeit.de/

794.	die Zeit	06.03.2015	Der Energiewendehals	Claus Hecking	http://www.zeit.de/
795.	die Zeit	19.03.2015	"Politiker wagen sich heutzutage seltener aus der Deckung. Wer aneckt, wird bestraft"	Ulrich Wilhelm	http://www.zeit.de/
796.	die Zeit	26.03.2015	So etwas wie eine Therapie	Anne Hähnig	http://www.zeit.de/
797.	die Zeit	30.03.2015	"Der Markt ist mir egal"	Tobias Timm	http://www.zeit.de/
798.	die Zeit	10.05.2015	Stadtstaat mit zwei Gesichtern	Michael Schlieben	http://www.zeit.de/
799.	die Zeit	08.06.2015	Wo Generation Y und Wutbürger sich treffen	Sarah Murrenhoff	http://www.zeit.de/
800.	die Zeit	21.06.2015	Ein Drecksloch! Ein Irrtum! Ein zubetonierter Kessel!	-	http://www.zeit.de/
801.	die Zeit	22.06.2015	Ein Wutbürger bleibt selten allein	Sarah Zimmermann	http://www.zeit.de/
802.	die Zeit	29.06.2015	Das System im freien Fall	Sighard Neckel	http://www.zeit.de/
803.	die Zeit	16.07.2015	"Werte Brandstifter"	Doreen Reinhard	http://www.zeit.de/
804.	die Zeit	05.08.2015	Verfassungsschutz warnt vor Eskalation rechter Gewalt	-	http://www.zeit.de/
805.	die Zeit	25.08.2015	Politisch verfolgt	Sandra Dassler, Christine Keilholz	http://www.zeit.de/
806.	die Zeit	02.09.2015	Sachsen sieht das nicht so eng	Tilman Steffen	http://www.zeit.de/
807.	die Zeit	23.10.2015	Wer heißt hier eigentlich wen willkommen?	Andreas Zick	http://www.zeit.de/
808.	die Zeit	10.11.2015	Große Anträge statt kleiner Lösungen	Mark Spörrle	http://www.zeit.de/
809.	die Zeit	17.11.2015	"Positive Kritiken sind ein Warnsignal"	Klaus Raab	http://www.zeit.de/
810.	die Zeit	19.11.2015	Johanna kommt jetzt aus dem Cyberspace	Marie Schmidt	http://www.zeit.de/
811.	die Zeit	29.12.2015	"Gier nach Gewalt"	Heinrich Wefing	http://www.zeit.de/
812.	die Zeit	06.02.2016	Pegida-Aktionstag bleibt überschaubar	dpa u.a.	http://www.zeit.de/
813.	die Zeit	07.02.2016	Märchen für Millionen?	Peter Frey	http://www.zeit.de/
814.	die Zeit	24.02.2016	Verfassungsschutz warnt vor Radikalisierung von "Wutbürgern"	AFP u.a.	http://www.zeit.de/

815.	die Zeit	04.03.2016	Das ist rechter Terror	Karsten Polke- Majewski	http://www.zeit.de/
816.	die Zeit	17.03.2016	Schluss mit dem Selbstbetrug	Martin Machowecz	http://www.zeit.de/
817.	die Zeit	07.08.2016	"Gegen die Lobby macht der Senioren können Sie keine Politik machen"	Zacharias Zacharakis	http://www.zeit.de/
818.	die Zeit	08.04.2016	Soll er weitermachen?	Martin Machowecz, Anne Hähnig	http://www.zeit.de/
819.	die Zeit	18.04.2016	Ihr seid Schulden	Christine Wahl	http://www.zeit.de/
820.	die Zeit	26.05.2016	Nur keine Angst	Elisabeth Niejahr	http://www.zeit.de/
821.	die Zeit	17.06.2016	Wir müssen reden, Leute	Heiko Maas	http://www.zeit.de/

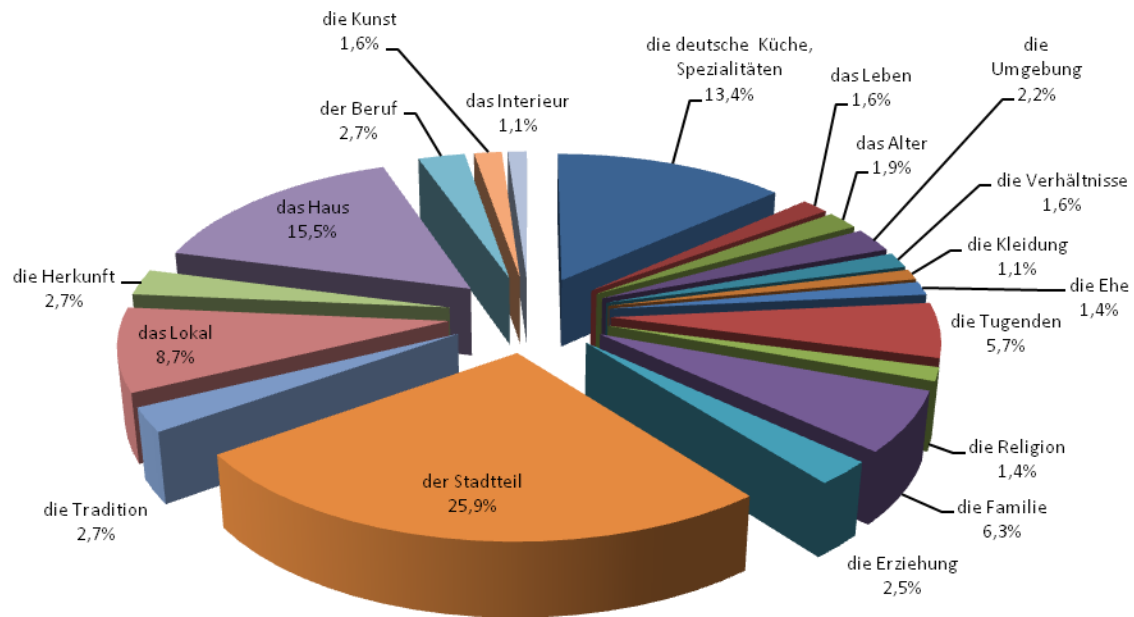

Рис.1. Діаграма репрезентативності лексеми gutbürgerlich

(367 статей, часовий проміжок: січень – липень 2010 – 2016 рр.)

Gutbürgerlich

Іменники:

die Goldrahmen, die klassische Musik, das Stadttheater, die Kochkunst, die Akademikerfamilie, die Krankenschwester, der Anwalt, Charlottenburg, Harlaching, Steglitz-Zehlendorf, Lichterfelde, die Ordnung, die Reinheit, die Hausmannskost, die Weisheit, das Elternhaus, das Wirtshaus, die Bierhalle, die Speisegaststätte, das Gasthaus, die Stube, die Krawattenträger, der Verlag, die Fassade, das Hotel, das Vernissagenpublikum, die Eheleute, das Ehepaar, der Goetheplatz, die Löwenstraße, der Konzertsaal, „Stille Nacht, Heilige Nacht“, der Traditionsfachhandel, Duisburg-Rheinhausen, das Ambiente, die Senioren, das Reihenhausidylle, der Familienvater, das Tanzlokal, der Golfklub, der Bücherwand, der Hausbesitzer, die Kartoffeln mit Quark, die Schweinkrustenbraten mit Kartoffeln und Kraut, Schweineschnitzel mit Pustasauce, Spargel, Erdbeeren und deutschen Wein, die Jahreszeit angemessenen Mahlzeit, Brokkoliauflauf oder Matjesfilet „nach Hausfrauenart“, Gans mit Klößen und Rotkohl, das Restaurant „Haus Scholzen seit 1907“, das Leben mit Haus, Auto und schönen Urlaubsreisen, Taufe, Konfirmation, Kommunion, die korrekte Rechtschreibung, die

Gegend mit älteren Bewohnern, die Apfelweinkneipen, die gutbürgerlich-gläubigen Familie, der Protestantismus, die jungen Familien mit Kindern.

Додаток Б

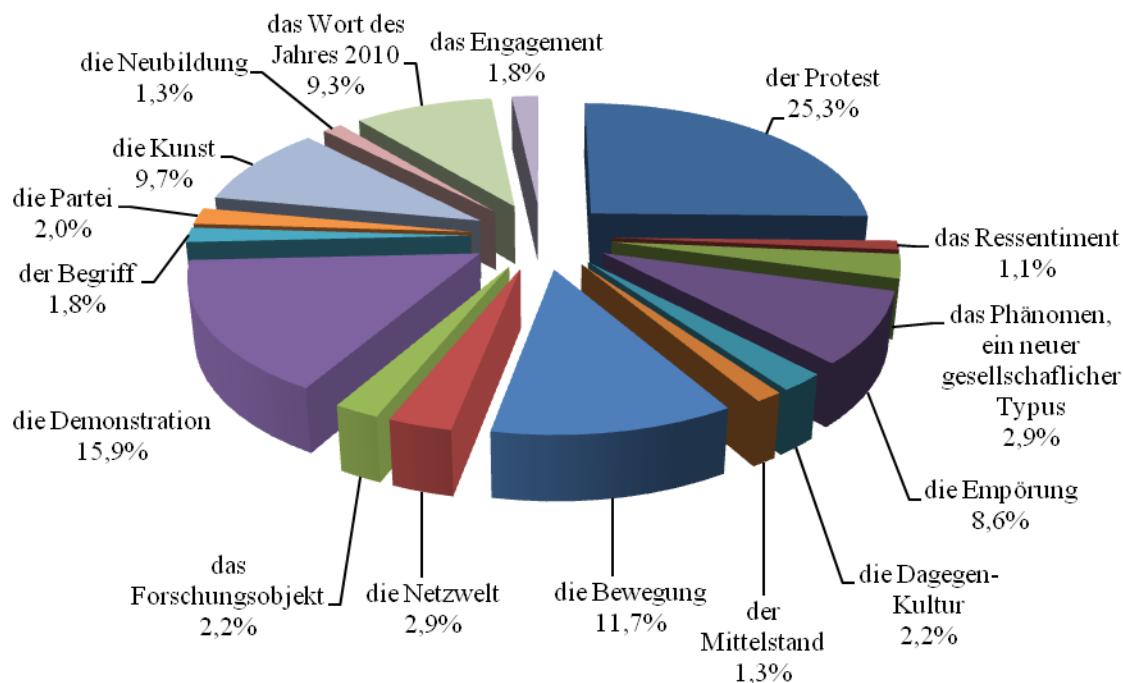

Рис.2. Діаграма репрезентативності лексеми der Wutbürger. Іменники (454 статті, часовий проміжок: грудень – липень 2010 – 2016 рр.)

der Wutbürger

Іменники:

der Aufstand, das Bahnprojek Stuttgart 21, Pegida (Patriotische Europäer gegen eine Islamisierung des Abendlandes), Legida, der S21-Gegner, der Widerspruch, Hass auf alles Fremde, Fremdenhass, die Revolte, der Widerstand, Zorn gegen die Obrigkeit, Ärger, der Roman "Am Schwarzen Berg", der Kampf um S 21, das Schauspiel „Kolhaas 21“, Kulturwutbürgerprotest, die Empörungskultur, die Wutbürgerkultur, die Streitkultur, die Mittelschicht, das Mittelstandsmilieu, die Erregung, die Erregtheit, das Aufbegehren, die Aktion, die Aktionsgruppen, das Aktionsbündnis, der Aufmarsch, die Netzbürger, Hetze im Netz, das Untersuchungsobjekt, die Entdeckung, die Wortneuschöpfung, die Neubildung, die Grünen, die Parteien „Alternative für Deutschland“, „Bürger in Wut“ (BIW), die Filme: „Tatort“, „Schlacht um Stuttgart“, „Freiland“, die Serie „Ellerbeck“, das Stück „Wut“.

Додаток Б

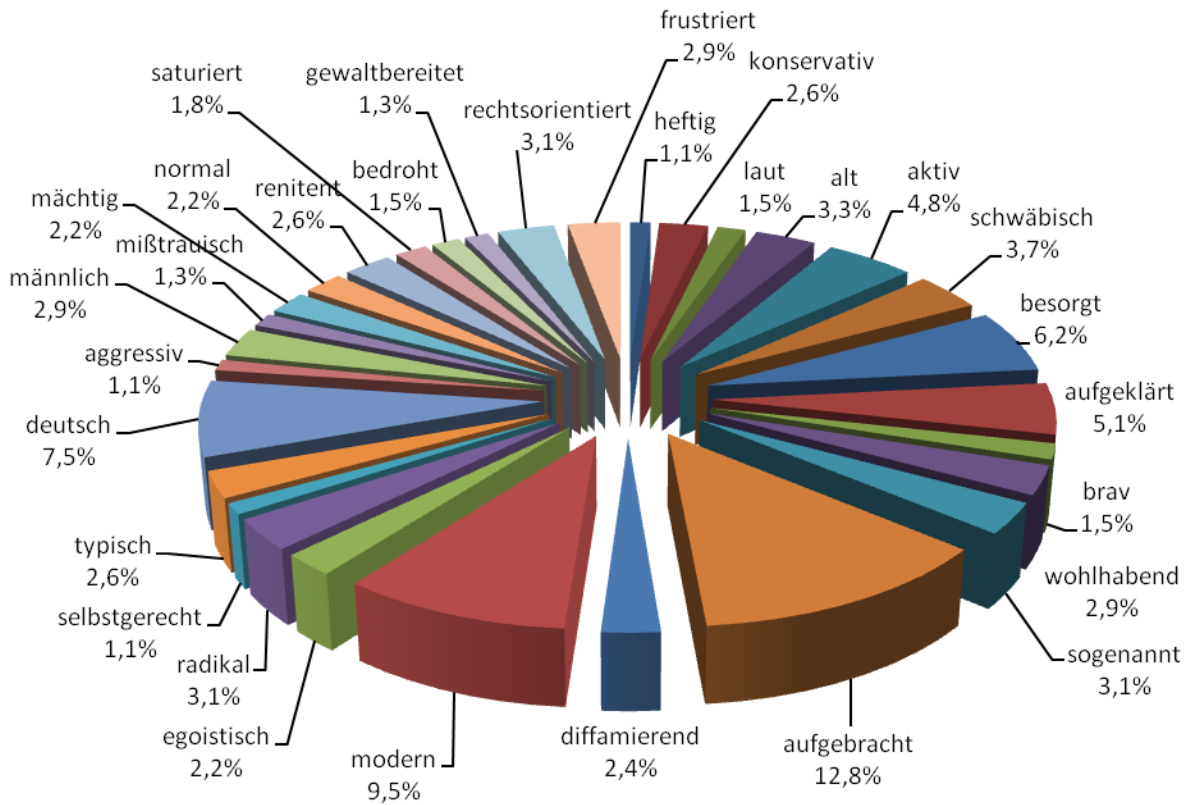

Рис.3. Діаграма репрезентативності лексеми **der Wutbürger**. Прикметники

der Wutbürger

Прикметники:

gewaltig, lautstark, lokal, hiesig, typisch deutsch, neu, zornig, wild, aufgeregt, rabiat, graumeliert, reaktiv, agil, hoch qualifiziert, lokal, hiesig, kompetent, nervös, mutig, gut situiert, beleidigt, eigennützig, gesamtdeutsch, bundesdeutsch, allgegenwärtig, gewaltig.

Додаток Б

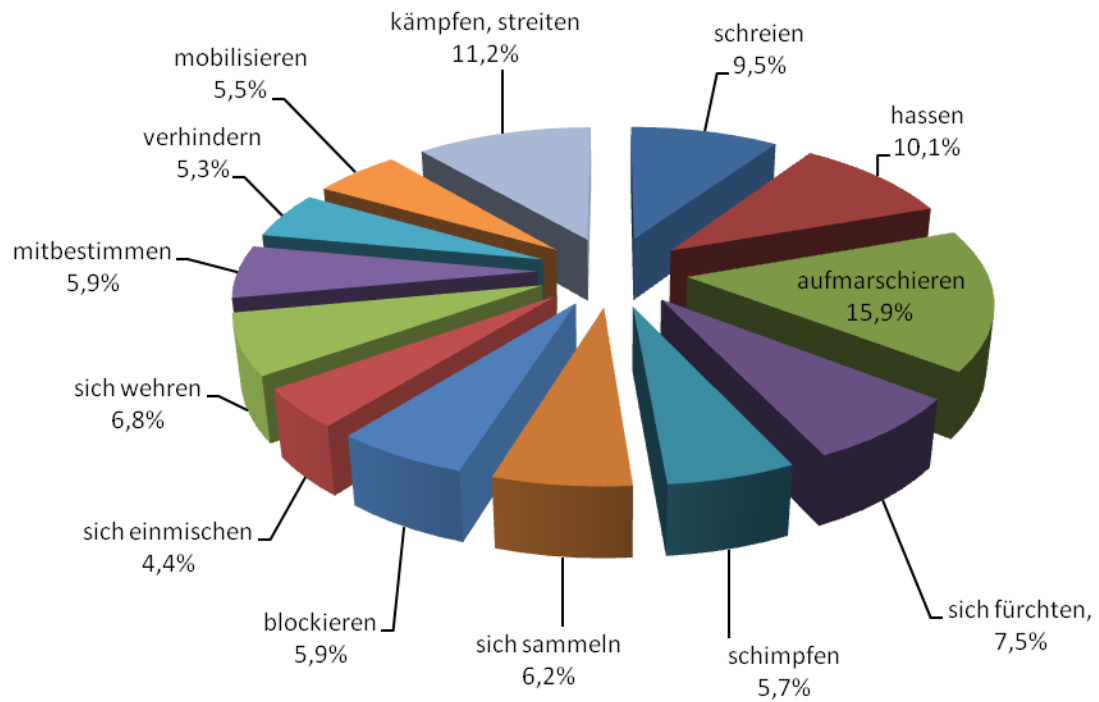

Рис.4. Діаграма репрезентативності лексеми der Wutbürger. Дієслова